

วัดกับรัฐ: กรณีศึกษาโครงการความร่วมมือระหว่างวัดพระธรรมกายและกระทรวงศึกษาธิการ
ในโครงการ เด็กดี V-STAR

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการเมืองและการจัดการปกครอง ภาควิชาการปกครอง
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2561
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

TEMPLE AND STATE: A CASE STUDY OF DHAMMAKAYA TEMPLE AND THE MINISTRY OF
EDUCATION IN THE V-STAR PROJECT

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Politics and Governance

Department of Government

Faculty of Political Science

Chulalongkorn University

Academic Year 2018

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	วัดกัษัตริย์: กรณีศึกษาโครงการความร่วมมือระหว่างวัด พระธรรมกายและกระทรวงศึกษาธิการ ในโครงการ เด็ก ดี V-STAR
โดย	นายกันต์ แสงทอง
สาขาวิชา	การเมืองและการจัดการปกครอง
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บัณฑิต จันทร์โรจน์กิจ

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต

..... คณบดีคณะรัฐศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นฤมล ทับจุมพล)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บัณฑิต จันทร์โรจน์กิจ)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ดร.วุฒิพล วุฒิวรพงศ์)

กัณฑ์ แสงทอง : วัดกับรัฐ: กรณีศึกษาโครงการความร่วมมือระหว่างวัดพระธรรมกายและ
กระทรวงศึกษาธิการ ในโครงการ เด็กดี V-STAR. (TEMPLE AND STATE: A CASE STUDY
OF DHAMMAKAYA TEMPLE AND THE MINISTRY OF EDUCATION IN THE V-STAR
PROJECT) อ.ที่ปรึกษาหลัก : ผศ. ดร.บัณฑิต จันทโรจนกิจ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นการเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐในบริบทการเมืองไทย โดยมีกรณีศึกษาคือ
โครงการเด็กดี V-STAR ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างวัดพระธรรมกายและกระทรวงศึกษาธิการ โดยอธิบายความสัมพันธ์
ในเชิงอำนาจและการต่อรอง ผ่านแนวคิดโครงสร้างหน้าที่ และ กลไกอุดมการณ์รัฐตลอดจนแนวคิดขบวนการเคลื่อนไหว
ทางศาสนาโดยการวิจัยเชิงเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก

ผลการศึกษาพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐในบริบททางการเมืองไทยนั้น วัดอยู่ภายใต้การควบคุมของ
โครงสร้างอำนาจของรัฐผ่านกรอบของกฎหมายและระบอบราชการ โดยมีการรับรองรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐพบว่ามีตั้งแต่ พ.ศ. 2540 วัดมีบทบาทสถาบันหนึ่งของสังคมที่ทำหน้าที่กล่อม
เกล้าอุดมการณ์หลักของรัฐและมีบทบาทที่สัมพันธ์กับรัฐใน 4 รูปแบบคือ ร่วมมือ เรียกร้อง ตอรอง และ ชัดแย้ง

ในกรณีของวัดพระธรรมกายกับกระทรวงศึกษาธิการพบว่าการดำเนินโครงการเด็กดี V-STAR มีลักษณะ
ความสัมพันธ์เชิงร่วมมือกันระหว่างรัฐกับวัดพระธรรมกาย โดยวัดพระธรรมกายมีใช้วิธีการในการเข้าหารัฐผ่านทั้ง
โครงสร้างของระบบราชการมากกว่าจะเรียกร้องขอความช่วยเหลือจากฝ่ายการเมืองซึ่งต่างจากความสัมพันธ์ระหว่างวัด
อื่นๆกับรัฐ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

สาขาวิชา การเมืองและการจัดการปกครอง ลายมือชื่อนิสิต

ปีการศึกษา 2561 ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

5880905224 : MAJOR POLITICS AND GOVERNANCE

KEYWORD: temple, state, religion, politic, education, Dhammakaya, Buddhist, relationship, Thai, Thailand

Kan Sangtong : TEMPLE AND STATE: A CASE STUDY OF DHAMMAKAYA TEMPLE AND THE MINISTRY OF EDUCATION IN THE V-STAR PROJECT. Advisor: Asst. Prof. Pandit Chanrochanakit

This thesis is to study the relationship between temples and states in the Thai political context. The case study is the V-STAR Project, which is a collaboration between Dhammakaya Temple and the Ministry of Education. By explaining the relationship of power and negotiation Through concepts, structures, functions and state apparatus as well as religious movement concepts by documentary research and in-depth interviews

The study found that the relationship between temples and states in the Thai political context The temple is under the control of the power structure of the state through the framework of law and bureaucracy. With a constitution guaranteed by the Kingdom of Thailand

The relationship between the temple and the state found that since 1997, the temple has a role in one of the societies that serves to promote the main ideology of the state and has a role that is intertwined with the state in 4 forms: cooperation, collective bargaining and conflict

In the case of Dhammakaya Temple with the Ministry of Education, it was found that the implementation of the V-STAR Project had a cooperative relationship between the state and Dhammakaya Temple. The Dhammakaya Temple uses methods of approaching the state through the structure of the bureaucracy rather than requesting political assistance, which is different from the relationship between other temples and states.

Field of Study: Politics and Governance

Student's Signature

Academic Year: 2018

Advisor's Signature

CHULALONGKORN UNIVERSITY

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงได้โดยความช่วยเหลือจากคณาจารย์และมิตรสหายจำนวนมาก ข้าพเจ้าขอขอบคุณ ผศ.ดร.บัณฑิต จันทรโรจนกิจ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ผู้ให้คำชี้แนะต่อกรเขียนวิทยานิพนธ์ ผศ.ดร.นฤมล ทับจุมพล ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ผู้ให้คำแนะนำ ชี้แนะแนวทางและให้คำปรึกษาเพื่อปรับปรุงวิทยานิพนธ์แก่ข้าพเจ้า ขอขอบคุณ ดร.วุฒิพล วุฒิวรพงศ์ กรรมการสอบภายนอกที่ให้คำแนะนำเบื้องต้นในงานชิ้นนี้

ข้าพเจ้าขอขอบคุณ ผศ.ดร.พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์ ช่วยขัดเกลาความสนใจของข้าพเจ้าให้ออกมาเป็นงานวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้อีกทั้งยังได้แนะนำงานเขียนพื้นฐานในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐให้ข้าพเจ้า เพื่อประกอบการเขียนวิทยานิพนธ์ พร้อมทั้งหยิบยื่นประเด็นคำถามเกี่ยวกับวัดและรัฐให้ข้าพเจ้าได้มานั่งคิดและเขียนมาโดยตลอด และ ผศ.ดร.ธนพันธ์ ไล่ประกอบทรัพย์ ที่ให้โอกาสและประสบการณ์ในการลงพื้นที่หาความรู้ในและการเก็บข้อมูลมาใช้ในงานวิจัย อีกทั้งส่งเสริมสนับสนุนและผลักดันข้าพเจ้าในทางวิชาการมาตลอดเวลาในขณะที่เรียนอยู่ที่คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข้าพเจ้าขอขอบคุณมิตรสหายร่วมเรียนปริญญาโทและพีๆปริญญาเอกทุกคนที่ได้สร้างบรรยากาศทั้งมิตรภาพและความเป็นวิชาการให้กับข้าพเจ้าโดยเฉพาะเทียนรัช ศรีใจงาม ดร.ศุภรักษ์ เตชะเจริญรุ่งเรือง ดร.ภทณิดา โสตาบัน และ ชัยวุฒิ ต้นไชย ที่คอยช่วยเหลือข้าพเจ้าในงานเขียนวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ และ ภัสสร่า บุญญฤทธิ ผู้เป็นคนคอยให้คำปรึกษาทางวิชาการแก่ข้าพเจ้าตั้งแต่วันแรกที่เข้ามาเรียนในคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ขอขอบคุณพีจิรายุทธ์ ھرรษาพันธุ์ ผู้เป็นอธิษฐานแรกในการศึกษาเกี่ยวกับวัดพระธรรมกายให้ข้าพเจ้า ขอขอบคุณป้าและแม่ของข้าพเจ้าที่คอยให้กำลังใจในการเรียนและเขียนวิทยานิพนธ์ตลอดมา

ข้าพเจ้าขอขอบคุณมิตรสหายทุกท่านที่วัดพระธรรมกายที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ในการให้ข้อมูลแก่ข้าพเจ้าในการเขียนวิทยานิพนธ์ โดยเฉพาะชมรมพุทธศาสตร์และประเพณี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่เอื้อเพื่อให้ข้อมูลทางเอกสารในการค้นคว้าแก่ข้าพเจ้า

สุดท้ายข้าพเจ้าขอขอบคุณเวลาและโอกาสที่ทำให้ข้าพเจ้าได้เรียนและเขียนวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้

กันต์ แสงทอง

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ฉ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 คำถามวิจัย.....	17
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	17
1.4 ระเบียบวิธีวิจัย.....	17
1.4.1 ขอบเขตการวิจัย.....	17
1.4.2 วิธีการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล.....	18
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	18
1.6 การนำเสนอผลงานวิจัย.....	18
บทที่ 2 ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	21
2.1 ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Structural-Functional theory).....	21
2.1.1 ระบบปฏิบัติการของสังคม.....	22
2.1.2 ระบบย่อยของสังคม.....	23
2.2 แนวคิดอุดมการณ์และกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐ.....	25
2.3 แนวคิดเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนา.....	27

2.3.1 ขบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนาและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในยุคสมัยใหม่ ..	28
2.4 แนวคิดเรื่องรัฐกับสังคมและศาสนา.....	30
2.4.1 แนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนาและสังคม	32
2.4.2 การศึกษาวัดกับรัฐในสังคมไทย.....	33
2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	38
2.5.1 งานศึกษาวัดพระธรรมกายในประเทศไทย.....	39
2.5.2 งานศึกษาวัดพระธรรมกายในต่างประเทศ	42
2.6 การสังเคราะห์กรอบแนวคิดและทฤษฎีไปใช้ในงานวิเคราะห์.....	45
บทที่ 3 วัดกับรัฐในความสัมพันธ์ทางบริบทการเมืองไทย ช่วง พ.ศ. 2540-2557	49
3.1 พัฒนาการโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐก่อน พ.ศ. 2475.....	49
3.1.1 พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์รัตนโกสินทรศก 121	50
3.1.2 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484	52
3.1.3 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505.....	53
3.1.4 โครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐภายใต้รัฐธรรมนูญ	54
3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐในช่วงก่อน พ.ศ. 2475 และหลัง พ.ศ. 2475.....	56
3.2.1 ความขัดแย้งและการผนวกพุทธศาสนา	56
3.2.2 การขยายการปกครองคณะสงฆ์เข้าสู่ล้านนา.....	56
3.2.3 การขยายการปกครองคณะสงฆ์ไทยเข้าสู่พื้นที่อีสาน.....	58
3.2.4 ปัญหาความขัดแย้งเรื่องนิกาย	60
3.3 ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองปี พ.ศ. 2475 ถึง พ.ศ. 2535.....	61
3.3.1 เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ขบวนการเคลื่อนไหวคณะสงฆ์ไทย.....	63
3.3.2 ความสัมพันธ์วัดกับรัฐหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519	65

3.3.3 บทบาทความสัมพันธ์ของกลุ่มพุทธ บทบาทของวัด และความสัมพันธ์ของวัดกับรัฐหลัง พ.ศ. 2540	67
3.3.4 วิกฤตเศรษฐกิจ การเรียกร้องรัฐธรรมนูญ	68
3.3.5 บทบาทเปรียบเทียบหลวงตาบัวกับศูนย์พิทักษ์พุทธศาสนาในทางการเมืองไทย	70
3.3.6 ช่วงพรรคไทยรักไทย พ.ศ. 2543-2550	71
3.4 ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐในด้านการศึกษา	74
3.4.1 โครงการครูพระสอนศีลธรรม.....	75
3.4.2 โครงการค่ายคุณธรรม	76
3.4.3 โรงเรียนวิถิปุทธ.....	76
3.5 การกำเนิดของวัดพระธรรมกาย.....	79
3.5.1 กิจกรรมและโครงการของวัดพระธรรมกาย.....	80
3.5.2 โครงการตักบาตรพระทั่วไทย.....	83
3.5.3 ชุดงศ์ธรรมชัย พ.ศ. 2555	83
3.5.4 มหาวิทยาลัยธรรมกายแคลิฟอร์เนียในประเทศสหรัฐอเมริกา (DOU - Dhammakaya Open University).....	84
3.5.5 งานบุญใหญ่ในวัด	85
3.5.6 การเผยแผ่ในประเทศและต่างประเทศ.....	86
3.5.7 คดีความ	87
3.5.8 ข้อเคลือบแคลงสงสัย	89
3.5.9 ข้อปฏิบัติที่ขอให้นายกฯ ปฏิบัติ.....	89
3.5.10 วัดพระธรรมกายและบทบาทในความสัมพันธ์กับรัฐและการเมืองไทย.....	90
3.5.11 การเริ่มเผยแผ่เชิงรุกของวัดพระธรรมกาย	91
(1) การเปลี่ยนพุทธศาสนาให้กลายเป็นสินค้า	94
(2) การจัดการเงินบริจาคของวัด.....	95

(3) การบิดเบือนพระพุทธศาสนา.....	96
(4) วัดพระธรรมกายเป็นภัยต่อชาติและความมั่นคง.....	97
3.6 ภาพความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐมองผ่านโครงการเด็กดี V-STAR.....	98
3.6.1 การสอบตอบปัญหาธรรมะทางก้าวหน้า หน่ออ่อนของโครงการใหญ่	101
3.6.2 พัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างวัดพระธรรมกายกับรัฐภายใต้ความร่วมมือของ โครงการเด็กดี V-STAR	103
3.6.3 โครงการอบรมครู	106
3.6.4 การระดมทรัพยากรของโครงการเพื่อใช้ในการขับเคลื่อนโครงการเด็กดี V-STAR.....	108
3.6.5 ทรัพยากรบุคคลในการขับเคลื่อนโครงการของวัดพระธรรมกาย	110
3.7 สรุป	114
บทที่ 4 ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐในกรณีศึกษาของวัดพระธรรมกาย ภายใต้โครงการความ ร่วมมือที่วัดพระธรรมกายกับรัฐ.....	115
4.1 ความสัมพันธ์ของโครงการเด็กดี V-STAR ภายใต้โครงสร้างหน้าที่ของรัฐ.....	115
4.2 รูปแบบกิจกรรมของ V-STAR วิธีการเข้าถึงโรงเรียน	121
4.3 วัดพระธรรมกายในฐานะระบบย่อยทางสังคม	124
4.4 ความสัมพันธ์ของโครงการเด็กดี V-STAR ในฐานะกลไกอุดมการณ์.....	127
4.5 ความสัมพันธ์วัดพระธรรมกายกับรัฐในฐานะขบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนา.....	128
4.6 สรุป	131
บทที่ 5 บทสรุป.....	132
5.1 สรุปผลการศึกษา	132
5.2 การอภิปรายผลการศึกษา	134
5.3 ข้อเสนอแนะ	136
บรรณานุกรม.....	138
ประวัติผู้เขียน.....	145

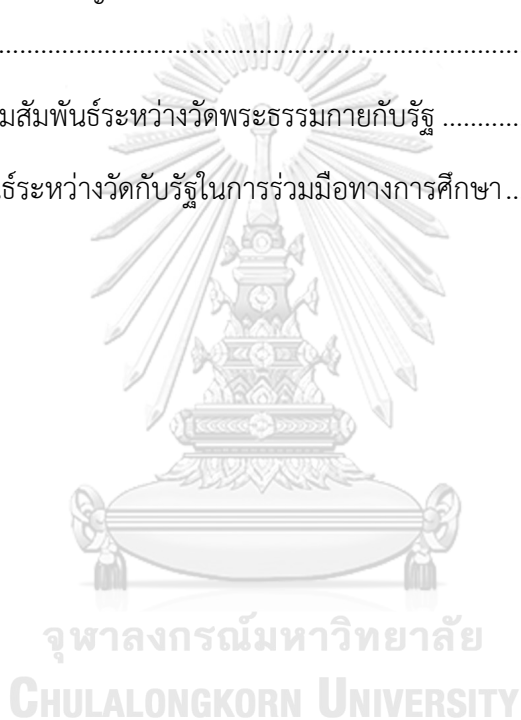
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 วิธีวิจัยและยุทธศาสตร์คำถาม.....	20
ตารางที่ 2 สรุปความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐภายใต้รัฐธรรมนูญ.....	55
ตารางที่ 3 สรุปความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐในการเมืองไทย	74
ตารางที่ 4 จำนวนโรงเรียนที่เข้าร่วมกับโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ.....	77
ตารางที่ 5 วัดกับรัฐในความร่วมมือทางการศึกษา.....	78
ตารางที่ 6 สถิติการสอบตอบปัญหาธรรมะทางก้าวหน้า.....	101
ตารางที่ 7 สรุปความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐในการเมืองไทย	133
ตารางที่ 8 วัดกับรัฐในความร่วมมือทางการศึกษา.....	134

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 ระบบย่อยของสังคมของ Parson	23
ภาพที่ 2 กรอบการศึกษา	48
ภาพที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐในความร่วมมือทางการศึกษา	79
ภาพที่ 4 สถิติการสอบตอบปัญหาธรรมะทางก้าวหน้าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525-2556 ตั้งแต่ครั้งที่1 จนถึงครั้งที่ 32	103
ภาพที่ 5 รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างวัดพระธรรมกายกับรัฐ	120
ภาพที่ 6 ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐในการร่วมมือทางการศึกษา	135

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่เกิดขึ้นในการเมืองและสังคมย่อมจะมีผลกระทบต่อศาสนาและทำนองเดียวกันการเปลี่ยนแปลงทางศาสนาก็มีผลกระทบต่อการเมืองและสังคมเช่นเดียวกัน ถ้าหากจะพิจารณาศาสนาในเชิงโครงสร้างและหน้าที่แล้ว อาจกล่าวได้ว่าศาสนามีหน้าที่สำคัญ 4 ประการนี้

1) หน้าที่ในการให้คำอธิบาย ซึ่งในสังคมมนุษย์ทุกสังคมจะต้องมีคำถาม เช่น ทำไมเราถึงเกิดมา เกิดมาอยู่ในสถานะทางสังคมอย่างไร ทำไมถึงรวย ทำไมถึงจน ทำไมถึงเป็นผู้ปกครอง ทำไมต้องยอมรับสภาพที่เกิดขึ้นในชีวิตเราเช่นนี้ ศาสนาจะให้คำอธิบายนี้

2) หน้าที่ในการสนับสนุนสถาบันพื้นฐานต่าง ๆ ของสังคม เช่น สถาบันทางเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ศาสนาเป็นพื้นฐานของอุดมการณ์ทางการเมืองที่อธิบายคุณค่าของมนุษย์ ความชอบธรรมของผู้ปกครอง เป็นต้น

3) หน้าที่ที่เกี่ยวกับบุคคลธรรมดา คือศาสนาทำหน้าที่ให้พลังแก่บุคคลหรือปัจเจกบุคคล ศาสนาจะทำหน้าที่ให้พลังแก่บุคคลในยามวิกฤตการณ์และไม่สามารถหาเหตุผลที่เหมาะสมเพียงพอมาอธิบายได้ เช่น ภัยพิบัติเกิดแก่คนที่เรารัก หรือรถประสบอุบัติเหตุถึงตาย การบอกว่าเหตุการณ์เหล่านี้เป็นความบังเอิญ คำอธิบายลักษณะนี้อาจไม่เพียงพอ ศาสนาจึงเข้ามาอธิบายแทน

4) หน้าที่ทำให้สังคมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นั่นคือทำให้ขนบธรรมเนียมประเพณี ระบบความเชื่อต่าง ๆ ที่เป็นระบบความเชื่อย่อยในสังคมให้รวมกันเป็นหนึ่ง อันนำมาสู่บูรณาการภายในชาติ¹

ความสัมพันธ์รัฐกับศาสนาในเชิงอุปถัมภ์นั้นนำมาซึ่งความผูกพันที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ ความภักดีของพระสงฆ์ต่อรัฐซึ่งแสดงออกโดยการให้ความร่วมมือและสนับสนุนรัฐบาล แต่ความภักดีต่อรัฐและต่อผลประโยชน์ของรัฐอาจจะไม่เพียงพอและเป็นหลักประกันความร่วมมือ ความสนับสนุน และเชื่อฟังนั้นจะมั่นคงตลอดไป ดังนั้น การอุปถัมภ์กับการควบคุมคณะสงฆ์จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องควบคุมสถาบันสงฆ์อาจแบ่งเป็น 3 เหตุผลได้ดังนี้ 1 พัทธการศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพราะพระพุทธศาสนาเป็นหลักทางศีลธรรมของชาติ เป็นที่มาของวัฒนธรรม ประเพณีชีวิต และแบบแผนการดำเนินชีวิตของคนไทย ความบริสุทธิ์ ความต่อเนื่อง และความรุ่งเรืองของพุทธศาสนา

¹ สมบูรณ์ สุขสำราญ, พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527).

แม้จะขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่นอีกหลายอย่างเช่น การเมือง เศรษฐกิจ แต่ปัจจัยที่ช่วยให้พระศาสนาต่อเนื่อง สร้างศรัทธาให้แก่ประชาชนให้เจริญรุ่งเรืองที่สำคัญก็คือพระสงฆ์ พระสงฆ์ทำหน้าที่สืบทอด ถ่ายทอด สัจธรรม และเผยแผ่ธรรมให้ประชาชนเลื่อมใส พระสงฆ์เองต้องบริสุทธิ์และเป็นแบบอย่างก่อให้เกิด ศรัทธา ดังนั้นเพื่อป้องกันมิให้สงฆ์เสื่อมสถานะตัวเอง จึงต้องมีกรอบป้องกันไว้เพิ่มเติมในรูปของ กฎหมาย ระเบียบ ทั้งนี้เกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ และความสัมพันธ์ของพระสงฆ์กับสังคม พระพุทธศาสนาจะทำหน้าที่เป็นพลังบูรณาการ สร้างความเป็นหนึ่งเดียวของคนในสังคมได้นั้น เงื่อนไขที่สำคัญประการหนึ่งคือ สถาบันสงฆ์จะต้องเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนอย่างแท้จริง สถาบันสงฆ์เป็นสถาบันของชาติที่มีสมาชิกในองค์กรจำนวนมาก มีการจัดองค์กรที่มีระเบียบ มีสาย บังคับบัญชาตั้งแต่ระดับชาติถึงระดับหมู่บ้านทั่วประเทศ อาจนำมาสู่ภัยคุกคามต่อความมั่นคงของ สถานภาพผู้ปกครองได้ ด้วยเหตุผลนี้ผู้ปกครองจึงต้องมีมาตรการควบคุมพระสงฆ์ให้อยู่ภายใน ขอบเขตและกฎข้อบังคับความประพฤติของพระสงฆ์และกฎหมายบ้านเมือง การควบคุมนี้มีหลาย มาตรการเช่น การจัดตั้งหน่วยงานของราชการ คอยควบคุมดูแลและให้บริการสงฆ์ ในอดีต พระมหากษัตริย์ทรงดูแลแนะนำควบคุมกิจการสงฆ์ด้วยพระองค์เองบางส่วน อีกส่วนจะมีหน่วยงาน คอยทำหน้าที่แทนพระองค์ เช่น กรมธรรมการ กรมสังฆการี และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ²

คณะสงฆ์ไทยอยู่ภายใต้รัฐโดยในแง่ประวัติศาสตร์มีกฎหมาย 3 ฉบับ ที่กำกับดูแลปกครอง คณะสงฆ์อยู่ ได้แก่ พระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 พระราชบัญญัติสงฆ์คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญเกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งโปรดฯ ให้มีการปฏิรูประบบราชการทั้งด้านโครงสร้างและการบริหารแผ่นดิน มีวัตถุประสงค์เพื่อรวมอำนาจ เข้าสู่ศูนย์กลางอันนำไปสู่บูรณาการของชาติทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม ทำให้ เกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างของคณะสงฆ์อย่างมาก การปฏิรูปการบริหารกิจการสงฆ์ยังผลให้มีการตราพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 โครงร่างการบริหารกิจการสงฆ์มี สาระสำคัญ 3 ข้อ ดังนี้ 1) ในพระราชปรารภของพระราชบัญญัติสะท้อนถึงความเชื่อที่ว่าความ เจริญก้าวหน้าของชาติและศาสนาจะแยกออกจากกันไม่ได้ 2) เป็นการรวบรวมอำนาจการปกครอง คณะสงฆ์ไว้ที่ศูนย์กลาง องค์กรที่ปกครองสงฆ์ทั้งประเทศคือ มหาเถรสมาคมซึ่งประกอบด้วย สมเด็จพระสังฆราช เจ้าคณะใหญ่ (4 รูป) และรองเจ้าคณะใหญ่ (4 รูป) ทั้งหมดแต่งตั้งโดยองค์ พระมหากษัตริย์ นอกจากหน้าที่บริหารแล้วยังทำหน้าที่วินิจฉัยและตัดสินอิทธิฤทธิ์ด้วย โครงสร้างนี้จัด ว่าเป็นองค์กรบริหารส่วนกลาง เจ้าคณะจังหวัด แต่งตั้งโดยพระมหากษัตริย์แต่งตั้งจากพระราชาคณะ ผู้ปกครองสงฆ์และดูแลบริหารกิจการในจังหวัดนั้น รองเจ้าคณะจังหวัดได้แก่เจ้าคณะแขวงหรืออำเภอ

² เรื่องเดียวกัน

แต่งตั้งโดยเจ้าคณะมณฑล ให้ปกครองดูแลกิจการคณะสงฆ์ในแขวงหรืออำเภอนั้น รองเจ้าคณะอำเภอ ก็คือเจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาสตามลำดับ 3) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคนั้น มีการจัดองค์กรคู่ขนานไปกับการบริหารส่วนภูมิภาคคือแบ่งส่วนการบริหารเป็นสังฆมณฑล มีเจ้าคณะมณฑล พระมหากษัตริย์แต่งตั้งจากราชอาณาเขต เป็นผู้ดูแลกิจการมณฑลนั้น เช่นเดียวกับข้าหลวง

ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรกับศาสนจักร อาจสรุปได้ 3 ประการดังนี้

- 1) พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้แต่งตั้ง ถอดถอนสมณศักดิ์ และตำแหน่งบริหารตั้งแต่เจ้าคณะจังหวัดขึ้นมา
- 2) มหาเถรสมาคมปกครองและบริหารกิจการคณะสงฆ์ในพระปรมาภิไธยขององค์พระมหากษัตริย์
- 3) หน่วยงานของรัฐโดยเฉพาะกระทรวงธรรมการควบคุม วางระเบียบเกี่ยวกับการบริหารทรัพย์สินของวัดและศาสนสมบัติทั้งปวง กระทรวงมหาดไทยดูแลการตั้งวัด และศาสนสถาน

การเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 นอกจากจะเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองแล้ว ยังส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการบริหารกิจการคณะสงฆ์อีกด้วย การเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งนั้น พระสงฆ์จำนวนหนึ่งเขียนจดหมายแสดงความยินดีต่อการเปลี่ยนแปลง พระสงฆ์บางรูปออกมามีวิพากษ์วิจารณ์ระบอบการปกครองสงฆ์และเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงให้การปกครองสงฆ์ให้สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย จากนั้น 9 ปีจึงมีการบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติ พ.ศ. 2484

โครงสร้างที่สำคัญของการปกครองและบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามการบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติ พ.ศ. 2484 นี้ เป็นการจำลองตามการปกครองแบบฆราวาส มีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุขของสงฆ์ โดยพระมหากษัตริย์เป็นผู้แต่งตั้ง และให้มีการแบ่งอำนาจบัญชาการกิจการคณะสงฆ์ออกเป็น 4 ส่วนคือ

- 1) อำนาจนิตบัญญัติสังฆานิติ ซึ่งมาคู่ขนานกับอำนาจนิตบัญญัติของอาณาจักร องค์กรที่เป็นผู้ใช้และทำหน้าที่บัญญัติสังฆานิติได้แก่ สังฆสภา ประกอบด้วยสังฆสภาไม่เกิน 45 รูป สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งตามสมณศักดิ์และความรู้
- 2) อำนาจบริหารคณะสงฆ์ ซึ่งเปรียบเทียบกับอำนาจบริหาร คือ คณะสังฆมนตรี ประกอบด้วย สังฆนายก และสังฆมนตรีอื่นไม่เกิน 9 รูป แต่งตั้งโดยสังฆราช คณะสังฆมนตรีร่วมกันรับผิดชอบและบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 สาขาด้วยกัน แต่ละสาขามีสังฆมนตรีว่าการและผู้ช่วย 1 รูป เป็นผู้ดูแล รับผิดชอบในการบริหาร สาขาการบริหาร ทั้ง 4 ได้แก่ องค์กรปกครอง องค์กรศึกษา องค์กรเผยแผ่ องค์กรสาธารณูปการ
- 3) อำนาจคณะวินัยธร เทียบเท่ากับฝ่ายตุลาการ ทำหน้าที่วินิจฉัยระงับอธิกรณ์ต่าง ๆ การตีความกฎหมาย ระเบียบที่เกี่ยวข้องกับพระวินัยต่างๆ แบ่งออกเป็นสามชั้นเช่นเดียวกับศาลยุติธรรมของฝ่ายอาณาจักร อันได้แก่ ชั้นต้น ชั้นอุทธรณ์ และชั้นฎีกา

4) ในส่วนการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในส่วนภูมิภาคนั้นไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก

แม้ความสัมพันธ์กับอาณาจักรนั้นมีรูปแบบจำลองหลักการแบ่งแยกอำนาจ แต่คณะสงฆ์ก็ไม่ได้มีอิสระหรือมีอำนาจการบริหารที่เป็นอิสระจากการควบคุมของรัฐ พระมหากษัตริย์โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราช ตามคำแนะนำของคณะรัฐมนตรีและสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นผู้แต่งตั้งสมาชิกสังฆสภาและสังฆมนตรีร่วมกับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ในฐานะเป็นผู้รักษาการณ์ให้ไปไปตามพระราชบัญญัติ เป็นผู้อำนวยการออกกฎกระทรวง ระเบียบต่าง ๆ เพื่อให้ไปไปตามพระราชบัญญัติโดยเรียบบรร้อย เป็นผู้ลงนามแต่งตั้งประธานและรองประธานสังฆสภาเป็นผู้เสนอญัตติเพื่อเปิดการอภิปรายและมีสิทธิเข้าร่วมการประชุมแสดงความคิดเห็นด้วย นอกจากนี้ยังมีอำนาจกำหนดวันเปิดปิดการประชุมสังฆสภา ตลอดจนเรียกประชุมวาระพิเศษ³

จะเห็นได้ว่าแม้ระบบการปกครองสงฆ์จะเปลี่ยนไปแต่ฝ่ายอาณาจักรก็ยังไม่ให้อิสระแก่การปกครองคณะสงฆ์ ยังคงต้องส่งคนของฝ่ายอาณาจักรมาคอยควบคุมดูแลการปกครองของสงฆ์เพื่อให้อยู่ในกรอบและในสายตาของอาณาจักรต่อไป

การเปลี่ยนแปลงการบริหารกิจการคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 นั้นเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงการเมือง พ.ศ. 2500 โดยมีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นผู้นำยึดอำนาจ ทำลายรูปแบบประชาธิปไตยแล้วสถาปนาเผด็จการทหารโดยชุดมหารณ "พัฒนา" แทนที่ประชาธิปไตย ในทัศนะของจอมพลสฤษดิ์เชื่อว่าการจะพัฒนาได้ระบบการปกครองจะต้องเข้มแข็ง รวบอำนาจ ตัดสินใจเด็ดขาด มีกำลังอำนาจใช้ได้อย่างเด็ดขาด

สถาบันศาสนาโดยเฉพาะสถาบันสงฆ์เป็นทรัพยากรที่มีศักยภาพเพื่อการพัฒนาเพราะได้รับความนับถือสูง ด้วยพระสงฆ์เป็นผู้นำทางด้านจิตใจในท้องถิ่น แต่สถาบันสงฆ์จะเป็นทรัพยากรที่สามารถเป็นพลังทางศีลธรรมได้ต้องมีระเบียบ และอยู่ในกรอบวินัยอย่างเคร่งครัด ดังนั้นจอมพลสฤษดิ์ จึงมีทรรศนะว่าการจัดองค์กรสงฆ์เพื่อการพัฒนาให้สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศในเมื่อรูปแบบประชาธิปไตยไม่เอื้อต่อการพัฒนา ทำให้เกิดความแตกแยกในสังคม เป็นจุดอ่อนทำให้ลัทธิคอมมิวนิสต์เข้ามาบ่อนทำลายการจัดการบริหารกิจการคณะสงฆ์จึงไม่ควรเอาตามแบบประชาธิปไตย แต่ควรจัดองค์กรเพื่อการพัฒนา โดยมีโครงสร้างการบริหารและปกครองเพื่อพัฒนาของฝ่ายอาณาจักรเป็นตัวแบบ นั่นคือรวมอำนาจไว้ที่สมเด็จพระสังฆราช และมหาเถรสมาคม ส่วนโครงสร้างอื่นให้ยกเลิกไป

โครงสร้างการบริหารตามแบบพระราชบัญญัติสงฆ์ พ.ศ. 2505 มีสาระสำคัญ 3 ประการดังนี้

- 1) ยกเลิกสังฆสภา คณะสังฆมนตรีและคณะวินัยธร ให้สมเด็จพระสังฆราชและมหาเถรสมาคมเป็นผู้ใช้

³ เรื่องเดียวกัน

- 2) สมเด็จพระสังฆราช ทรงเป็นประมุขของคณะสงฆ์ไทย และเป็นประธานมหาเถรสมาคม มหาเถรสมาคมประกอบด้วยพระสมณศักดิ์ ระดับสมเด็จพระราชาคณะทุกรูป และพระราชาคณะ จำนวน 4-8 รูป และมีอธิบดีกรมการศาสนาเป็นกรรมการและเลขาโดยตำแหน่ง โครงสร้างของคณะสงฆ์สองส่วนนี้เป็นองค์กรบริหารกิจการคณะสงฆ์ทุกด้าน เช่นเดียวกับหัวหน้าและคณะรัฐบาลเผด็จการที่รวบอำนาจเอาไว้กับตน
- 3) ส่วนที่เกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในส่วนภูมิภาคนั้นไม่ได้เปลี่ยนแปลงมากนัก

เมื่อพิจารณาลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรและศาสนจักรแล้ว จะเห็นว่าความสัมพันธ์นี้ขึ้นอยู่กับเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองอย่างสูง พุทธศาสนาและสถาบันสงฆ์แม้จะมีอิทธิพลต่อทุกสถาบันในสังคม แต่ในตัวสถาบันสงฆ์เองก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงผลกระทบอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมืองได้ ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงในสถาบันสงฆ์และการตีความพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าใหม่ จึงเป็นปรากฏการณ์ที่พึงคาดหมายได้ในสถานการณ์สังคมที่ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่

ในความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันสงฆ์ไทยกับรัฐ แม้ว่าในทางสัญลักษณ์ สถาบันทางศาสนาจะเป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณและผู้กุมอำนาจรัฐจะได้รับความชอบธรรมในอำนาจปกครองในฐานะเป็นผู้ทำนุบำรุงและคุ้มครองพระพุทธศาสนา แต่ในความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจนั้นสถาบันพระพุทธศาสนาอยู่ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างทางสังคมที่เป็นส่วนตามและเป็นส่วนที่อยู่ภายใต้การควบคุมของอำนาจทางการเมืองมาตลอดจะเห็นได้จากการที่รัฐออกกฎหมายของฝ่ายรัฐในการเข้ามาดูแลสถาบันสงฆ์ แต่ก็มีคนของรัฐเข้ามาเพื่อคอยกำกับดูแลให้สถาบันทางศาสนาอยู่ในกรอบที่รัฐกำหนดไว้ให้และให้สถาบันสงฆ์เป็นไปในแนวทางตามที่ฝ่ายรัฐต้องการ

ศาสนาพุทธจึงถูกรัฐนำมาใช้เป็นอุดมการณ์ร่วมในการสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกัน ซึ่งไทยก็ใช้ระบบกลไกราชการในการหล่อหลอมอุดมการณ์นี้ขึ้นมา ที่เห็นชัดเจนมากที่สุดคือการก่อตั้งมหาเถรสมาคมขึ้น เพื่อจัดการรวมศูนย์อำนาจและสร้างให้พระเป็นเจ้าพนักงานปกครองดูแลตามยศและสมณศักดิ์ที่รัฐแต่งตั้งให้ เพราะก่อนการสร้างระบบราชการนั้นความเป็นอิสระของคณะสงฆ์ไทยนั้นมีอยู่สูง ความนิยมนั้นขึ้นอยู่กับตัวบุคคลไม่ใช่ตัวสถาบัน ความหลากหลายในตัวศาสนาจึงมีสูงเพื่อที่จะสร้างความนิยมให้กับตัวครูบาอาจารย์เองในการได้รับความนับถือ โดยพื้นฐานคำสอนของพุทธศาสนานั้นมีท่าทีที่พยายามให้คนหลุดออกจากชนชั้นที่ติดอยู่ภายใต้ชาติกำเนิดและเริ่มต้นใหม่เกิดใหม่ในศาสนาพุทธ เป็นการชำระล้างพันธะผูกพันจากชาติกำเนิดที่มีมาแต่เกิดภายใต้คำอธิบายของศาสนาพราหมณ์ซึ่งครอบงำอินเดียมาช้านาน เพื่อที่จัดโครงสร้างหน้าที่ต่อตัวบุคคลที่พึงมีต่อรัฐ แต่สำหรับในไทยแล้วศาสนาพุทธถูกนำมาใช้ในเชิงเรื่องของผลประโยชน์ที่ทำในอดีตชาติของปัจเจกบุคคล เพื่อเป็นเครื่องมือทางอุดมการณ์ทางการเมืองในการครอบงำความเชื่อของคนเรื่องของชาติกำเนิดของแต่ละบุคคลว่า ทุกคนนั้นล้วนเกิดขึ้นเป็นสภาพนี้เพราะผลบุญและผลกรรมที่ทำไว้ใน

อดีตชาติจึงส่งผลให้เขาจึงต้องอยู่ในฐานันดรนั้น ๆ ตามที่ผลบุญและกรรมที่ตัวเองเคยก่อในอดีตชาติ แต่การชำระให้อุดมการณ์พุทธเป็นไปตามที่รัฐต้องการนั้นจำเป็นต้องรวมศูนย์อำนาจการปกครองดูแลสงฆ์เพื่อให้เกิดความเป็นเอกภาพในการจัดการรูปแบบคำสอนที่จะไม่ทำทลายอำนาจรัฐและเป็นจิตสำนึกร่วมที่หลอมรวมคนในชาติที่มีความแตกต่างหลากหลายในความเป็นชาติพันธุ์ให้อยู่ภายในรัฐเดียวกัน⁴

พุทธศาสนาและประชาชน ตั้งอยู่บนอุดมการณ์ 3 อย่างคือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ จากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ผู้ให้กำเนิดอุดมการณ์ทั้ง 3 นี้⁵ โดยรากฐานทางศาสนาได้แก่พุทธศาสนานั้น เป็นเหมือนหลักทางศีลธรรมและพลังทางสังคมที่อยู่ในวิถีชีวิตของคนไทยในทุกด้าน ตั้งแต่ชีวิตส่วนตัว ชีวิตทางสังคม และที่สำคัญคือวัฒนธรรมและมรดกของชาติ ดังนั้นพุทธศาสนาจึงเป็นสัญลักษณ์และพื้นฐานของคนในชาติ และเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติ ความคิดเช่นนี้นำไปสู่ความเชื่อที่ว่า ความเจริญรุ่งเรืองของชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์ มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับความเจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนา และในทำนองเดียวกัน ความเจริญของพุทธศาสนาบังชี้ถึงความเจริญของชาติ และความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังนั้นความมั่นคงของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ จึงไม่อาจแยกออกจากกันได้⁶ อย่างไรก็ตามทั้งรัฐและวัดมีผลประโยชน์ร่วมกันตลอดเวลา กล่าวคือมีทัศนคติและความเชื่อที่ว่าความเจริญรุ่งเรืองของชาติและศาสนาจะต้องมาคู่กัน ความมั่นคงของชาติและศาสนาจะแยกออกจากกันไม่ได้ หากชาติล่มสลายศาสนาก็ไม่สามารถอยู่ได้ และในทางกลับกัน ชาติจะอยู่ไม่ได้หากขาดพุทธศาสนา ดังนั้นการสนับสนุนและอยู่ข้างผู้กุมอำนาจรัฐจึงเป็นยุทธวิธีเพื่อความอยู่รอดของศาสนาและวัด ในทำนองเดียวกันกับการปกป้องพุทธศาสนาและอุปถัมภ์สถาบันสงฆ์ก็เป็นไปเพื่อการคงมีอยู่ของชาติไทย⁷

เมื่อพิจารณาลักษณะการปกครองสังคมไทย สิ่งที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงมากที่สุดกับอุดมการณ์ของสังคมไทยคือพุทธศาสนา อันที่จริงศาสนาในฐานะเป็นสถาบันสังคมก็มีหน้าที่สอดคล้องกับลักษณะของอุดมการณ์อยู่บ้าง ยิ่งเมื่อพิจารณาพุทธศาสนาโดยเฉพาะคำสอนเบื้องต้นตามความเข้าใจของคนไทย เช่น เรื่องบุญบาป เรื่องกรรม เรื่องวิภูสงสาร เรื่องอนิจจังแล้ว ก็จะพบว่าหลักคำสอนเหล่านี้ล้วนแต่ส่งเสริมให้เกิดบูรณาการในสังคมไทยในลักษณะเดียวกันกับบทบาทของอุดมการณ์ที่มี

⁴ สมบัติ จันทรวงศ์, "ศาสนากับการเมือง: ข้อสังเกตเบื้องต้นว่าด้วยอุดมการณ์และวิเทโศบายของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกา," รัฐศาสตร์สาร 14(3),15(1) (2531-2532).

⁵ อิกานต์ ศรีนารา, "การส่งเสริมอุดมการณ์ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์," สถาบันพระปกเกล้า, http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=การส่งเสริมอุดมการณ์_ชาติ_ศาสนา_พระมหากษัตริย์#cite_note-2.

⁶ สมบูรณ์ สุขสำราญ, "เอกสารวิชาการหมายเลข 36," in การสัมมนาสองศตวรรษรัตนโกสินทร์: ความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย (สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์2525).

⁷ เรื่องเดียวกัน

ต่อสังคมทั้งสิ้น เพราะหลักคำสอนเบื้องต้นเหล่านี้สอนให้คนไทยมีความเชื่อว่าฐานะและความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันของคนเรานั้นเป็นผลจากบุญบาปที่ได้สร้างไว้แต่ชาติปางก่อน ไม่เหมือนกันคนที่เกิดมาในชาติจึงมีฐานะไม่เท่าเทียมกัน⁸

แต่พุทธศาสนาตามทัศนะของ สุลักษณ์ ศิวรักษ์ กลับมองว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ต้องการปลดปล่อยมนุษย์ให้มีอิสรภาพจากพันธนาการต่าง ๆ รวมไปถึงการพันธนาการทางศาสนาเอง อธิบายอีกอย่างคือ พุทธศาสนาโดยเนื้อหานั้นชี้แนะให้ประชาชนเป็นตัวของตัวเอง ศาสนานอกจากจะช่วยขัดเกลาให้เป็นคนดีแล้ว ยังสามารถช่วยให้เข้าถึงความสงบภายใน และปลุกมโนธรรมสำนึกของผู้คนให้ต่อสู้เพื่อความเป็นธรรม และสันติภาพได้ แต่เมื่อศาสนาถูกนำไปประยุกต์ใช้ในทางการเมือง คุณค่าของศาสนาย่อมขึ้นอยู่กว่าศาสนาอยู่ฝ่ายไหน แต่โดยรวมแล้วศาสนธรรมหรือตัวเนื้อหาของสาระของศาสนาตามพระศาสนาล้วนเป็นประโยชน์แก่มนุษย์ หากรู้จักนำมาปรับใช้กับสังคมให้เหมาะสมแก่ยุคสมัย อันที่จริงศาสนาไม่ได้ปฏิเสธสังคมแต่ทำงานเพื่อความยุติธรรมและเปลี่ยนแปลงสังคม⁹

วัดกับสังคมไทยมีความสัมพันธ์กับสังคมไทยและมีความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนไทยมาช้านาน วัดถือได้ว่าเป็นทั้งแหล่งเรียนรู้ที่พึ่งทางจิตวิญญาณของคนในสังคม วัดจึงเป็นพื้นที่สาธารณะที่สำคัญของคนในสังคมได้พบปะพูดคุยกันและร่วมทำกิจกรรมทางศาสนาเช่น เทศน์มหาชาติ หรืองานบุญตามเทศกาลวัดจึงกลายเป็นพื้นที่สำคัญที่คนพุทธจะไม่เข้าไม่ได้¹⁰

เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐแล้ว พุทธศาสนาถือได้ว่าเป็นศาสนาประจำชาติที่อยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของรัฐตลอดมา โดยรัฐทำหน้าที่คุ้มครองพระศาสนา ในขณะที่คณะสงฆ์ให้ความชอบธรรมแก่ผู้ปกครองรัฐ ทั้งนี้ด้วยเหตุที่ทั้งสองเป็นสถาบันหลักในการเมืองการปกครองมาแต่โบราณ หลักคำสอนของพุทธถูกนำไปใช้ให้เกิดการบูรณาการในสังคมไทยในลักษณะเดียวกับอุดมการณ์ที่มีต่อสังคม¹¹

อาจกล่าวได้ว่าศาสนาเป็นศูนย์รวมความเชื่อและศรัทธาและการเข้าถึงประชาชนได้ง่ายกว่าสถาบันใด รวมทั้งเป็นหลักประกันที่เข้มแข็งต่อสังคม เป็นผลทำให้รัฐต้องเข้ามาควบคุมด้วยความ

⁸ สมบัติ จันทรวงศ์, "ศาสนากับการเมือง: ข้อสังเกตเบื้องต้นว่าด้วยอุดมการณ์และวิเทโศบายของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ".

⁹ สุรพศ ทวีศักดิ์, ไตรทัศน์วิจารณ์ความคิดว่าด้วยพุทธศาสนา สถาบันกษัตริย์ และประชาธิปไตยของส.ศิวรักษ์ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยามปริทัศน์, 2557).

¹⁰ นิธิ เอียวศรีวงศ์, พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2543).

¹¹ สมบัติ จันทรวงศ์, "ศาสนากับการเมือง: ข้อสังเกตเบื้องต้นว่าด้วยอุดมการณ์และวิเทโศบายของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ".

รอบคอบอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะในประวัติศาสตร์ชี้ให้เห็นว่า วัดและสงฆ์ถูกใช้เป็นฐานอำนาจทางการเมือง เนื่องจากศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพุทธศาสนา¹²

อาจกล่าวได้ว่าวัดมีอิทธิพลกับคนไทยเป็นอย่างมากในการปลูกฝังอุดมการณ์ จนบางครั้งอุดมการณ์ทางการเมืองก็เข้าไปสู่วัด ทำให้เกิดการผสมผสานกันระหว่างอุดมการณ์การเมืองและพุทธกลายเป็นการตีความและอธิบายใหม่โดยผ่านพระเพื่อสนับสนุนอำนาจทางการเมือง จะเห็นได้จากช่วง พ.ศ. 2516-2519 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เกิดการตื่นตัวทางการเมืองสูงของสังคมไทย นำมาสู่การแบ่งฝ่าย การเมืองตามค่ายอุดมการณ์ โดยมาตรฐานใช้พิจารณาอย่างกว้างๆว่า กลุ่มใดสังกัดอุดมการณ์การเมืองฝ่ายไหน ได้แก่

จุดยืน อุดมการณ์ในปัญหาทางการเมือง สังคมเศรษฐกิจ และวิธีเผยแพร่อุดมการณ์ ในความหมายกว้าง ๆ นี้ พระการเมืองฝ่ายซ้าย หมายถึงพระที่เชิดชูแนวคิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมเศรษฐกิจ และการเมือง และสนับสนุนแก่กลุ่มการเมืองฝ่ายซ้าย รวมไปถึงพระสงฆ์ที่เคลื่อนไหวณรงค์เพื่อต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างการบริหารงานของคณะสงฆ์ และเสนอแนวคิดใหม่แทนที่โครงสร้างเดิม ส่วนพระการเมืองฝ่ายขวา คือพระสงฆ์ที่เชิดชูอุดมการณ์อนุรักษ์นิยมต่อต้านการเปลี่ยนแปลง และมองว่าสิ่งที่ฝ่ายซ้ายเชิดชูเป็นสิ่งที่คุกคามต่อเสถียรภาพของพุทธศาสนาและสังคม¹³

ลักษณะองค์กรสงฆ์ฝ่ายซ้าย ได้แก่ กลุ่มยุวสงฆ์ กลุ่มสหธรรมิก แนวร่วมสงฆ์ประชาชน กลุ่มพระสงฆ์ผู้รักเอกราช ประชาธิปไตยและความเป็นธรรม และกลุ่มสันติอโศก เริ่มมีบทบาทช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2516 ในเรื่องการเรียกร้องรัฐธรรมนูญและอภิปรายทางการเมืองในที่สาธารณะ โดยมีการรวมตัวกันประมาณ 20 กลุ่ม มีการเคลื่อนไหวทางการเมือง แต่ละกลุ่มมีสมาชิกตั้งแต่ 5 รูปจนถึง 200 รูป ช่วงปี พ.ศ. 2517 จุดยืนและอุดมการณ์ของพระเริ่มชัดเจนแสดงออกถึงการสนับสนุนการต่อสู้เพื่อความเสมอภาคและความเป็นธรรมในทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม ตัวอย่างเช่น องค์การสหธรรมิก ภายใต้การนำของพระมหาจัต ได้ร่วมอภิปรายสนับสนุนข้อเรียกร้องของชาวนาต่อรัฐบาลให้แก่ไขความเดือดร้อนของชาวนาในหลาย ๆ ประเด็น รวมถึงการร่วมเดินขบวนชาวนาในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2517 บางกลุ่มต่อต้านจักรวรรดินิยม ตัวอย่างเช่น คณะสงฆ์ผู้รักเอกราช ประชาธิปไตยและความเป็นธรรมได้ออกแถลงการณ์ประณามรัฐบาลอเมริกาที่ใช้ไทยเป็นฐานทัพทำสงครามอินโดจีน และการเลือกตั้งซ่อมใน พ.ศ. 2518 และ พ.ศ. 2519 รัฐบาลได้รับรายงานว่า

¹² คณิงนิตย์ จันทบุตร, สถานะและบทบาทพุทธศาสนาในประเทศไทย (กรุงเทพฯ: กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม, 2532).

¹³ สมบูรณ์ สุขสำราญ, พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม.

พระการเมืองฝ่ายซ้ายได้ให้ความช่วยเหลือผู้สมัครรับเลือกตั้งพรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทยบางคนหาเสียง

กลุ่มสำคัญที่มีการจัดองค์กรรัดกุมคือกลุ่มยุวสงฆ์ กลุ่มนี้มีวัตถุประสงค์ก่อนข้างชัดเจน ต้องการปฏิรูปการบริหารคณะสงฆ์ในแง่มุมมองต่างๆ และต้องการฟื้นฟูพุทธศาสนา ซึ่งกลุ่มนี้มีนโยบายว่า กิจกรรมกลุ่มจะกระทำอยู่ภายใต้ขอบเขตของพระธรรมวินัย และไม่ยุ่งเกี่ยวการเมืองของฝ่ายฆราวาส ส่วนกลุ่มอื่นมีสมาชิกน้อย ขาดการจัดองค์กรที่รัดกุม และมีจุดมุ่งหมายไม่แน่นอน ได้แก่ กลุ่มสภธรรมมิก แนวร่วมคณะสงฆ์ประชาชน และกลุ่มพระสงฆ์ผู้รักเอกราช ประชาธิปไตยและความเป็นธรรม สามกลุ่มนี้ผูกพันกันด้วยอุดมการณ์การเมืองซ้ายและดำเนินกิจกรรมการเมืองที่เป็นของฆราวาส โดยเลียนแบบกลุ่มการเมืองฝ่ายฆราวาส¹⁴

แต่ในกรณีกลุ่มสันตโตโสภซึ่งมีแกนนำคือ สมณะโพธิรักษ์ นั้นแตกต่างออกไปคือประกาศไม่ขึ้นต่อคณะสงฆ์ไทยตั้งแต่เมื่อ วันที่ 6 สิงหาคม พ.ศ. 2518 กลุ่มนี้มีการปฏิบัติธรรมเผยแผ่ธรรมตลอดจนมีวัตรปฏิบัติแตกต่างจากคณะสงฆ์ไทย เป็นต้นว่า ไม่โกนคิ้ว ไม่บูชาพระพุทธรูป ประกาศตนเป็นพระโพธิสัตว์ และกินมังสวิรัต¹⁵ ในกลุ่มสันตโตโสภถือว่าพุทธศาสนาและการเมืองเป็นเรื่องเกี่ยวเนื่องกัน ชาวพุทธไม่ควรหลีกเลี่ยงการเมือง แต่ควรเอาใจใส่การเมืองให้มีความชอบธรรม สมณะโพธิรักษ์ มองว่าการเมืองต้องมีพื้นฐานจากศาสนา จึงจะเป็นการเมืองที่เอื้อประโยชน์ต่อประชาชน การปฏิบัติธรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญ เป็นปัจจัยพื้นฐานในการสร้างคนดี นักการเมืองที่ดี เพื่อให้เข้าสู่ระบบการเมืองที่ดี จากแนวคิดนี้ชาวโศกหลายคนได้เป็นสมาชิกพรรคพลังธรรม ได้มีบทบาททางการเมืองเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และได้ดำเนินการเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง ในบางครั้งอยู่ตรงข้ามกับรัฐ และมีบทบาทอย่างยิ่งในเหตุการณ์ พฤษภาคม พ.ศ. 2535 มีชาวโศกร่วมประท้วงหลายคน จนนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง¹⁶

ในส่วนพระสงฆ์ฝ่ายขวา ได้แก่ กลุ่มพระสงฆ์ระดับสูง เช่น พุทธทาสภิกขุ และ พระกิตติคุณ โทฒ พระสงฆ์ฝ่ายขวามีทัศนคติที่จารีตนิยมอนุรักษ์นิยมและมองว่าพระสงฆ์ฝ่ายซ้ายมีส่วนสำคัญทำให้บ้านเมืองเกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองและศาสนาเลวร้ายขึ้น แต่ด้วยสภาพของพระสงฆ์ระดับสูงที่มีความสัมพันธ์กับสถาบันกษัตริย์และรัฐบาลอย่างใกล้ชิด จึงไม่อยู่ในฐานะที่จะแสดงปฏิกริยาตอบโต้ในวิธีเดียวกับฝ่ายซ้ายทำได้ ได้แก่ ตักเตือน ตำหนิ และลงโทษทางวินัย ซึ่งลักษณะการตอบโต้แบบนี้เป็นการหลีกเลี่ยงการปะทะกับพระฝ่ายซ้าย ในทัศนะของพระสงฆ์ฝ่ายขวามอง

¹⁴ เรื่องเดียวกัน

¹⁵ ผู้จัดการออนไลน์, <http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9480000053449>.

¹⁶ กัทรพร สิริกาญจน, สันตโตโสภ ความเป็นมาและบทบาททางศาสนาในสังคมไทย (กรุงเทพฯ: งานวิจัยจากทุนสนับสนุนของศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540).

พฤติกรรมของพระสงฆ์ฝ่ายซ้ายไม่ต่างจากกลุ่มการเมืองของฆราวาสฝ่ายขวาที่มองกลุ่มการเมืองฝ่ายซ้าย คือมองว่าความต้องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโครงสร้าง สังคม การเมือง เศรษฐกิจ ของคณะสงฆ์ฝ่ายซ้าย เป็นการบั่นทอนศรัทธาของประชาชนในพุทธศาสนาให้เกิดความแตกแยกในหมู่คณะสงฆ์และเป็นการมุ่งร้ายต่อชาติ ยิ่งไปกว่านั้นยังเป็นการบ่อนทำลายสถาบันพื้นฐานที่เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเอกลักษณ์ของชาติ ซึ่งในที่สุดจะนำมาสู่ความหายนะของสถาบันชาติศาสนาและพระมหากษัตริย์¹⁷

ด้วยปฏิกริยาของพระสงฆ์ฝ่ายซ้ายทำให้เกิดการรวมตัวเป็นองค์กรเฉพาะคร่าว ไม่มีการจัดองค์กรที่แน่นอน โดยกิจกรรมต่อต้านฝ่ายซ้ายจะเป็นการแจกใบปลิวตอบโต้และประณามพฤติกรรมและตัวบุคคลของพระฝ่ายซ้าย

อีกกระแสหนึ่งคือกระแสตอบโต้ในด้านหลักการ โดยตัวแทนคือ พุทธทาสภิกขุ ซึ่งปฏิเสธการมีส่วนในกิจกรรมฝ่ายโลกที่ผิดเพี้ยนไปตามหลักคำสอนทางพุทธศาสนาตามที่ท่านเข้าใจ พุทธทาสภิกขุได้เสนอหลักการธรรมิกสังคัมซึ่งมีสาระสำคัญเป็นการประณามความคิดที่ขัดแย้งระหว่างกลุ่มการเมืองฝ่ายซ้ายและขวา แต่ข้อเสนอดังกล่าวมีลักษณะอนุรักษนิยม เน้นหน้าที่ความรับผิดชอบของบุคคลต่อศาสนา พระมหากษัตริย์ รัฐบาลและเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน¹⁸

กลุ่มตอบโต้ฝ่ายซ้ายโดยตรง มีพระกิตติวุฑโฒเป็นผู้นำ ตัวพระกิตติวุฑโฒมีบทบาทสำคัญในการต่อต้านกลุ่มการเมืองฝ่ายซ้าย ในทศวรรษของพระกิตติวุฑโฒ ศัตรูของชาติ ศาสนา และสถาบันกษัตริย์ คือ คอมมิวนิสต์ทั้งภายในและนอกประเทศ ในขบวนการฝ่ายซ้ายที่สำคัญและมีอันตรายมากคือ ขบวนการนิสิตนักศึกษา โดยเฉพาะศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย องค์กรพระสงฆ์ฝ่ายซ้ายก็เป็นก็จัดอยู่ในพวกเป็นศัตรูของชาติ ศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ พระกิตติวุฑโฒมีความเห็นว่ากลุ่มฝ่ายซ้ายดังกล่าวได้รับการจัดตั้งจากคอมมิวนิสต์ให้มาทำลายชาติ ศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์

การต่อต้านกลุ่มการเมืองฝ่ายซ้ายของพระกิตติวุฑโฒ ไม่เพียงพยายามเผยแพร่อุดมการณ์ชาติ ศาสนาพระมหากษัตริย์ แต่ยังเร่งความรู้สึกชาตินิยม ยุทธวิธีของพระกิตติวุฑโฒ แนะนำให้มีการจัดตั้งองค์กรต่อต้านคอมมิวนิสต์ และองค์กรที่พระกิตติวุฑโฒเห็นว่าเป็นหัวหอกสำคัญได้แก่ นวพล

พระกิตติวุฑโฒมีแนวคิดปฏิเสธการเมืองฝ่ายซ้ายที่ว่า สังคมที่ไม่เป็นธรรมมีการเอารัดเอาเปรียบ มีความไม่เป็นธรรมทางการเมือง เศรษฐกิจ พระกิตติวุฑโฒได้อ้างหลักการทางพุทธศาสนา มาหักล้าง โดยเสนอทศวรรษว่าความไม่เท่าเทียมกันของแต่ละบุคคล เป็นผลจากบุญและชาติปางก่อน และแนวคิดที่ว่าประชาชนย่อมเป็นใหญ่ในแผ่นดิน เป็นความเพ้อฝันไม่สอดคล้องกับคำสอนของ

¹⁷ เรื่องเดียวกัน

¹⁸ เรื่องเดียวกัน

พระพุทธเจ้า ความคิดของฝ่ายซ้ายนั้นมิแต่จะนำสังคมไปสู่ความวุ่นวาย และทำลายสังคมเอง และแนวคิดที่จะให้ประชาชนเป็นใหญ่ในแผ่นดินนั้นเป็นไปได้ คนที่เป็นใหญ่ในแผ่นดิน (ไทย) นั้นมีองค์เดียวคือ พระมหากษัตริย์ ในมุมมองของพระกิตติวุฑโฒ พวกคอมมิวนิสต์และอุดมการณ์คอมมิวนิสต์คือ มารศาสนา ปฏิเสธความดี เป็นมิฉฉาธิฐิ และสร้างความทุกข์ให้ประชาชน ดังนั้นการทำลายคอมมิวนิสต์จึงสอดคล้องกับคำสอนทางพุทธศาสนาและไม่บาป¹⁹

พระกิตติวุฑโฒต่อต้านกลุ่มการเมืองฝ่ายซ้ายด้วยการแสดงปาฐกถาในที่สาธารณะทางวิทยุและโทรทัศน์ และการเขียน ผ่านองค์กรสงฆ์ที่พระกิตติวุฑโฒจัดตั้งขึ้น คือ หน่วยพัฒนาการทางจิต ประกอบด้วยพระสงฆ์ระดับผู้นำของจังหวัดและอำเภอที่ได้รับการอบรมจากสำนักจิตตภาวัน ก่อนปี พ.ศ. 2517 พระหน่วยพัฒนาการทางจิตได้รับการอบรมและไปสอนประชาชนตามต่างจังหวัดโดยมีวัตถุประสงค์ที่จะยกระดับจิตใจประชาชน ในขณะเดียวกัน พระสงฆ์เหล่านี้จะสอนให้ประชาชนรู้จักปรับปรุงอาชีพตามนโยบายรัฐเพื่อยกระดับค่าครองชีพของตน และทำหน้าที่เชื่อมโยงกับประชาชนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512 ถึง พ.ศ. 2519 มีพระที่ได้รับการอบรมและปฏิบัติงานตามวัตถุประสงค์ทั่วประเทศกว่า 3,000 รูป หลังปี พ.ศ. 2518 พระกิตติวุฑโฒ มีบทบาทสำคัญในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ พระหน่วยพัฒนาทางจิตเป็นหน่วยถ่ายทอดอุดมการณ์และนโยบายของพระกิตติวุฑโฒ²⁰

จะเห็นได้ว่าบทบาททางการเมืองของคณะสงฆ์ทั้งฝ่ายซ้ายและขวาขยายตัวอย่างมากในช่วงปี พ.ศ. 2516-พ.ศ. 2519 จากบริบททางการเมืองที่เปิดกว้าง ให้ทุกฝ่ายลงมาเคลื่อนไหวเผยแพร่อุดมการณ์ทางการเมือง โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่นำอุดมการณ์ทางการเมืองและหลักพุทธศาสนามาใช้อธิบายเพื่อสนับสนุน อุดมการณ์ทางการเมืองของขบวนการ ในการต่อสู้กันด้านอุดมการณ์ คณะสงฆ์จึงมีบทบาทที่ทำให้อุดมการณ์ทางการเมืองที่นำเข้ามาผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมคือพุทธศาสนาเพื่อปรับใช้การเคลื่อนไหว อีกทั้ง ยังเป็นเครื่องมือในการอธิบายสถานะที่เหลื่อมล้ำให้คงอยู่ได้ในสังคม โดยประชาชนไม่รู้สึกรู้สึกละอะไร ทั้งนี้เป็นการนำเอาหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามาอธิบายใหม่ในการต่อสู้ทางการเมือง ทั้งนี้คณะสงฆ์ที่อยู่ข้างรัฐเท่านั้นจะได้รับการสนับสนุนทรัพยากรและการอุปถัมภ์จากรัฐเพื่อการเป็นเครื่องมือทางการเมืองของฝ่ายรัฐไว้ใช้ตอบโต้ฝ่ายตรงข้ามกับรัฐ

พระสงฆ์กับการพัฒนา

นอกจากบทบาทสถาบันสงฆ์ในทางการเมืองทั้งทางตรงและทางอ้อมแล้วแล้วยังมีบทบาทในการที่พระสงฆ์กับการพัฒนาประเทศอีกด้วยเป็นการให้ความร่วมมือกับรัฐในการพัฒนาชาติไทย ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งมีแนวคิดเพื่อจะชนะใจประชาชนผ่านการตอบสนอง

¹⁹ เรื่องเดียวกัน

²⁰ เรื่องเดียวกัน

ทางวัตถุซึ่งรัฐบาลในตอนนั้นหวังว่าผลที่ตามมาจากการพัฒนาคือประชาชนจะจงรักภักดีและให้การสนับสนุนรัฐบาล บทบาทของพระสงฆ์ในโครงการพัฒนาชุมชนทั้งด้านอาชีพ การศึกษา อนามัย และการก่อสร้างถาวรวัตถุ บทบาทนี้จึงเป็นการส่งเสริมนโยบายของรัฐให้บรรลุผลดังกล่าว²¹

ประเภทของโครงการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์แบ่งออกเป็น 5 เรื่องใหญ่ ๆ ในสองภูมิภาคคือภาคเหนือกับอีสาน ได้แก่การฝึกอบรมอาชีพ การสร้างถาวรวัตถุ การส่งเสริมการเกษตร การยกระดับรายได้ชาวบ้าน และการอบรมศีลธรรม โดยการบริหารโครงการดังกล่าวเจ้าคณะจังหวัดจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานเงินอุดหนุนโครงการส่งมายังศูนย์ประสานงานพระพุทธศาสนาเพื่อส่งต่อมายังจังหวัด ซึ่งมีความล่าช้า แต่การได้รับเงินนั้นเต็มจำนวนไม่ตกหล่น เงินที่รับมา พระผู้นำท้องถิ่นจะเป็นผู้รับผิดชอบและมีการประเมินผลโครงการส่งกลับมายังต้นสังกัดเพื่อขอทุนในปีต่อไป รูปแบบการพัฒนาของพระสงฆ์มีด้วยกัน 4 รูปแบบ คือ พระกับชาวบ้าน พระกับผู้ใหญ่บ้านพระ-กำนัน-ชาวบ้าน และพระ-ข้าราชการ-ชาวบ้าน

สมบุรณ์ สุขสำราญ (2527) อธิบายว่า **รูปแบบพระกับชาวบ้าน** นั้นเป็นการร่วมมือกันโดยไม่อาศัยกลไกรัฐ ไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่บ้าน กำนัน หรือข้าราชการ ทั้งนี้การเข้าไปของพระทำให้ไม่เป็นที่หวาดระแวงของคนในพื้นที่ ที่มีพรรคคอมมิวนิสต์แทรกซึมอยู่ เพื่อป้องกันการถูกใส่ร้ายป้ายสีหรือถ้าเป็นฆราวาสมักจะถูกเจ้าหน้าที่รัฐเพ่งเล็ง

รูปแบบพระกับผู้ใหญ่บ้าน เกิดขึ้นจากสองลักษณะ สภาพแวดล้อมที่ผู้ใหญ่บ้านเห็นด้วยกับพระในการพัฒนา กับ เกิดการต่อต้านการพัฒนาของพระเพราะตนเองเสียผลประโยชน์

รูปแบบพระ-กำนัน-ชาวบ้าน เกิดจากลักษณะแรกคือพระร่วมมือกับชาวบ้าน โดยกำนันคอยดูอยู่ห่างๆเพราะไม่แน่ใจว่าโครงการจะรอดหรือไม่ เมื่อโครงการพัฒนาไปอย่างมีประสิทธิภาพกำนันจะเข้าร่วมกับพระสงฆ์ เพราะกลัวว่าพระสงฆ์จะถูกแย่งชิงบทบาทตัวเอง

รูปแบบพระ-ข้าราชการ-ชาวบ้าน ลักษณะแบบนี้มีอยู่ที่ภาคเหนือ โดยมีศูนย์กลางโรงเรียนราษฎร์ของวัดแห่งประเทศไทยตั้งอยู่ที่วัดพระสิงค์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ การพัฒนาแบบนี้เป็นไปอย่างกว้างขวาง เพราะได้รับความช่วยเหลือจากฝ่ายปกครองของอำเภอ โดยข้าราชการเข้ามาจับจุดอ่อนว่าพัฒนาขาดทรัพยากรอะไร โดยเจ้าหน้าที่ก็เป็นผู้ให้การสนับสนุน บางครั้งข้าราชการก็กลืนเอาผลงานไปหมดสิ้น ตัวอย่างเช่น จังหวัดอุบลราชธานี และในบางครั้งข้าราชการตามส่วนต่าง ๆ ก็เข้ามาอบรมให้ความรู้แก่พระผู้นำท้องถิ่น

ผลกระทบของการพัฒนาชนบทโดยพระสงฆ์ ในภาคอีสานมีชาวบ้านเข้าร่วมอย่างมากมายถึง 783,230 คนจาก 249 ตำบล ในส่วนของภาคเหนือ มีประชาชนเข้าร่วมถึง 5,000 คนจาก 48 ตำบลจากรายงานโครงการสังฆพัฒน์ทั้ง 8 ปี และผลกระทบทางเศรษฐกิจทำให้ชาวบ้าน

²¹ เรื่องเดียวกัน

ลดค่าใช้จ่ายในครอบครัวโดยการพึ่งพาตนเองเช่นการตัดเย็บเสื้อผ้าใส่เอง แม้จะลดค่าใช้จ่ายได้ไม่มาก แต่ก็เป็นการภูมิใจแก่ผู้ตัดเย็บเอง เพิ่มรายได้เล็กน้อยจากการส่งเสริมการเกษตรเป็นต้นว่าปลูกผักสวนครัว ซึ่งสามารถนำผลผลิตไปขายในตลาดเป็นรายได้อีกทางหนึ่งได้ และนำมาซึ่งการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจชนบท ทำให้เกิดสหกรณ์ร้านค้า ตัดปัญหาพ่อค้าคนกลาง และยังสามารถเป็นแหล่งจำหน่ายสินค้าในหมู่บ้านได้ ทั้งพืชผลการเกษตร ผักทอ เสื้อและงานหัตถกรรม

ผลกระทบทางสังคมกับชาวบ้านจากโครงการพัฒนานี้ เป็นการพัฒนาผู้นำชุมชนคือเพิ่มประสบการณ์และองค์ความรู้ของพระผู้นำท้องถิ่น และยังทำให้โครงการพัฒนาชนบทโครงการต่าง ๆ มีประสิทธิภาพ

การปลูกจิตสำนึกทางสังคมทำให้ชาวบ้านมีสำนึกต่อธรรมชาติและมีส่วนร่วมในการทำงานโดยชาวบ้านค่อยๆเรียนรู้และเปลี่ยนทัศนคติ กลายเป็นการกระทำเพื่อประโยชน์ร่วมกัน

การกระชับความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้าน พฤติกรรมของสงฆ์แต่เดิมเหมือนจะไม่มีประโยชน์ต่อชาวบ้านโดยเฉพาะพิธีกรรมทางศาสนาเริ่มจะล้าสมัย เมื่อเปรียบเทียบกับตัวแบบการพัฒนาแบบตะวันตก แต่จากโครงการพัฒนานี้ทำให้พระสงฆ์ได้รับการยอมรับในบทบาทใหม่อย่างกว้างขวาง หลังจากพระสงฆ์เริ่มจะสูญเสียบทบาทในชนบท ไปให้แก่ข้าราชการ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับพระกับมาดีขึ้นใหม่

เลื่อกอบายมุขและถือศีล 5 แม้โครงการพัฒนาจะมุ่งเน้นหลายอย่างแต่จุดมุ่งหมายสำคัญคือศีล 5 ซึ่งต้องการให้ประชาชนลดอบายมุขที่สำคัญ ตัวอย่างได้แก่ การพัฒนาชนบทในจังหวัดนครศรีธรรมราชซึ่งเน้นหนักเป็นพิเศษ เป็นต้นว่าวัดกุสุมาโน ต่าบล คูขาด อำเภอดงใต้ ไร่ณรงค์ให้ชาวบ้านปลอดอบายมุขได้สำเร็จ หลายครอบครัวเลิกเล่นการพนันและเลิกดื่มสุรา เพราะเห็นประโยชน์อันจะเกิดแก่ครอบครัว²²

แม้โครงการพัฒนาจะเป็นไปเพื่อการต่อต้านภัยคุกคามจากอุดมการณ์คอมมิวนิสต์แต่สิ่งที่เป็นผลกระทบโดยตรงนั้นคือชาวบ้านที่ได้ประโยชน์ทั้งในทางเศรษฐกิจและสังคมในการอยู่ร่วมกันและพัฒนาตนเอง อีกทั้งยังเป็นการดึงความศรัทธาต่อพระสงฆ์ที่ลงไปร่วมกับชาวบ้านในการพัฒนา ทำให้ชาวบ้านเกิดความศรัทธาต่อพระสงฆ์เหล่านั้นที่มีได้ลอยตัวอยู่เหนือปัญหาของสังคมแต่ยังลงมาช่วยชาวบ้านในการทำให้ชาวบ้านมีศักยภาพในการพัฒนาตัวเอง ที่สำคัญยังทำให้ชาวบ้านกลับเข้ามาอยู่ในศีลในธรรมตามหลักของพุทธศาสนาหลีกเลี่ยงอบายมุข เพราะการที่โครงการพัฒนาของพระสงฆ์ได้สอดแทรกศีลธรรมลงไปพร้อมกับโครงการพัฒนานี้ด้วย

จากบริบททางการเมือง พ.ศ. 2500 จนถึง พ.ศ. 2519 จะเห็นได้ว่าบริบททางการเมืองส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐเป็นอย่างมากทั้งในด้านการปกครอง อุดมการณ์ความขัดแย้งและ

²² เรื่องเดียวกัน

การพัฒนา ทำให้บทบาทสงฆ์เป็นไปอย่างหลากหลายทั้งร่วมมือกับรัฐและขัดแย้งกับรัฐจนถึงปฏิเสธรัฐ กลุ่มคณะสงฆ์ได้เปลี่ยนบทบาทไปเป็นนักพัฒนาตั้งแต่ พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ไปจนถึงการรวมของ คณะสงฆ์ที่ตื่นตัวทางการเมืองที่มีมากมายในช่วง พ.ศ. 2516- พ.ศ. 2519 จากบริบทการเมืองที่เปิดกว้างมากขึ้นในช่วงเวลานั้น

วัดพระธรรมกายตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2519 ในบริบทช่วง 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ถือเป็นวัดที่ได้รับความสนใจจากทั้งพุทธศาสนิกชนและสาธารณชนทั่วไปมาโดยตลอด วัดพระธรรมกายรู้ตัวดีว่า ถูกจับตามองจากสำนักงานพุทธศาสนาและมหาเถรสมาคม โดยสนใจในเชิงวัตรปฏิบัติของพระ การตีความคำสอน หรือพิธีกรรมของวัดเอง ขณะที่ฝ่ายความมั่นคงจะสนใจจับจ้องในการระดมคนของ วัดอย่างมหาศาล เพราะความสามารถดังกล่าว เมื่อมองในเชิงยุทธศาสตร์ความมั่นคงในการควบคุม ประชาชน เป็นความสามารถที่รัฐต้องการให้มีหน่วยงานหรือองค์กรใดมาเป็นคู่แข่งชั้นของรัฐ หรือ อีกนัยหนึ่งคือรัฐต้องการผูกขาดอำนาจไว้เสียเอง²³

ตั้งแต่วัดสมัยเริ่มก่อตั้งวัด ผู้นำวัดคือเจ้าอาวาสรองเจ้าอาวาสและคณะกรรมการบริหารวัด ก็เลือกที่จะทำตนให้อยู่ในกรอบกฎเกณฑ์ที่รัฐจะยอมรับได้ โดยเลือกยุทธศาสตร์การปรับตัวแบบจารีต นั้นคือ ปรับตัวในระบบอุปถัมภ์ โดยหากการสนับสนุนจากคณะสงฆ์ฝ่ายปกครอง เนื่องจากเป็นวัด มหานิกาย จึงเน้นการผูกพันที่แนบแน่นกับพระราชอาณาเขตชั้นผู้ใหญ่สายมหานิกายหลายท่านที่เป็น กรรมการมหาเถรสมาคม เช่น สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สุวรรณ สุวณฺโณโชโต) อดีตเจ้าอาวาสวัด เบญจมาบพิตร และอดีตเจ้าคณะใหญ่หนเหนือผู้ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์มหานิกายหน เหนือ ซึ่งแสดงความเมตตาต่อวัดพระธรรมกายมาตลอด โดยรับเป็นองค์อุปชฌาย์ให้แก่โครงการบวช ธรรมทายาทที่วัดเบญจมาบพิตรทุกปี สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้ามงคลลาจารย์ (ช่วง วรบุญโญ) เจ้าอาวาสวัด ปากน้ำ อดีตเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ในปี พ.ศ. 2557 เป็นอดีตผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช ซึ่ง เคยเป็นพระอุปชฌาย์ให้แก่พระธัมมชโยมาก่อน ก็เมตตาได้รับเป็นองค์อุปชฌาย์แก่การบวชพระของวัด พระธรรมกาย สมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีระ ปุณณกมหาเถระ) เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิ เคยเป็น ประธานสงฆ์ในพิธีผูกพัทธสีมา อุโบสถวัดพระธรรมกาย วัดพระธรรมกายจะแสดงความนอบน้อมให้ เกียรติแก่พระเถระชั้นผู้ใหญ่ด้วยการนิมนต์ท่านมาเป็นองค์ประธานพิธีสำคัญของวัด พร้อมกับเสนอ รายละเอียดประวัติของท่านเหล่านี้ในฐานะบุคคลสำคัญลงในวารสารกัลยาณมิตรของวัด หรือแสดง มุทิตาสักการะในโอกาสที่ท่านเหล่านี้ได้รับการเลื่อนสมณศักดิ์ด้วยการส่งเจ้าหน้าที่ระดับสูงเข้าไป

²³ อภิญา เพื่อ่งฟูสกุล, ศาสนทัศน์ของชุมชนเมืองสมัยใหม่: ศึกษากรณีวัดพระธรรมกาย (กรุงเทพฯ: ศูนย์พุทธ ศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541).

เยี่ยมคารวะ และจัดพิมพ์ประวัติเชิดชูผลงานของท่านอย่างละเอียดในหนังสือที่ทำขึ้นอย่างงดงามเป็นพิเศษเพื่อฉลองโอกาสเฉพาะดังกล่าว²⁴

นอกจากความพยายามสร้างพันธมิตรระดับสูง วัดก็ยังสร้างพันธมิตรที่ใกล้ชิด วัดพยายามสร้างสัมพันธ์ที่ดีกับพระและเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองท้องถิ่นที่จังหวัดปทุมธานี พระภิกษุระดับบริหารในท้องถิ่นที่จะได้เชิญมาในพิธีสำคัญของวัด²⁵

วัดตระหนักดีถึงการได้รับการยอมรับเป็นสิ่งสำคัญ จึงมุ่งแสวงหาความอุปถัมภ์ตามจารีตโบราณจากสถาบันพระมหากษัตริย์ด้วย ในหนังสือที่ระลึกฉลองวาระครบรอบ 20 ปีของที่วัดก่อตั้งขึ้น หน้าแรกของหนังสือเป็นภาพสีแสดงเหตุการณ์ที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ทั้งสองพระองค์เสด็จฯ มาทรงเป็นประธานในงานวางศิลาฤกษ์พระอุโบสถของวัดในปี พ.ศ. 2520 และมีภาพสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จฯ มาทรงเททองหล่อพระประธานในปี พ.ศ. 2522 ในงานบุญใหญ่มาฆบูชา พ.ศ. 2537 วัดได้กราบบังคมทูลเชิญสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ พร้อมกับชายาและโอรสธิดาให้เสด็จฯ มาทรงเป็นประธาน นอกจากนั้นพระองค์ยังได้เสด็จฯ ไปในงานพิธีศพลอยของหลวงพ่อรองเจ้าอาวาส (เผด็จ ทตตชีโว) อีกด้วย²⁶

ความร่วมมือกับรัฐเป็นสิ่งที่วัดให้ความสำคัญ เมื่อรัฐบาลจัดงานฉลองในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงเจริญพระชนมายุครบ 60 พรรษาในปี พ.ศ. 2530 วัดพระธรรมกายก็จัดโครงการปีคุณธรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นการแสดงความจงรักภักดี โครงการนี้ประกอบด้วยกิจกรรมเผยแพร่ธรรมในลักษณะต่าง ๆ ทั้งหมด 9 โครงการย่อย ส่วนใหญ่เป็นโครงการที่วัดริเริ่มมาก่อนหน้าแล้ว เช่น โครงการอุปสมบทหมู่ ธรรมทายาท การอบรมระยะสั้น แก่ข้าราชการและพนักงานรัฐวิสาหกิจตลอดจนโครงการรุดงค์ไปจังหวัดต่าง ๆ การรวมโครงการเข้ามาภายใต้ชื่อโครงการเฉลิมพระเกียรตินี้ เป็นยุทธวิธีที่น่าสนใจด้านการโอกาสที่วัดจะได้เผยแพร่กิจกรรมให้เป็นที่รู้จักแพร่หลาย²⁷

วัดพระธรรมกายเน้นย้ำถึงความพร้อมที่จะร่วมมือกับรัฐบาลด้วยการตีพิมพ์จดหมายทางการ 2 ฉบับ²⁸ ไว้ในหนังสือเผยแพร่กิจกรรมต่าง ๆ ในโอกาสครบรอบยี่สิบปีที่วัดก่อตั้ง ฉบับหนึ่งเป็นจดหมายจากสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ขอความร่วมมือจัดงานรุดงค์เฉลิมพระเกียรติในงาน

²⁴ เรื่องเดียวกัน

²⁵ เรื่องเดียวกัน

²⁶ เรื่องเดียวกัน

²⁷ เรื่องเดียวกัน

²⁸ มูลนิธิธรรมกาย, "ยี่สิบปีวัดพระธรรมกาย," https://www.dmc.tv/pages/top_of_week/V-STAR-โครงการฟื้นฟูศีลธรรมโลก.html.

สัปดาห์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทองในวันฉัตรมงคลของปี พ.ศ. 2529 อีกฉบับหนึ่งมาจากกรมกิจการพลเรือนทหารบกในปี พ.ศ. 2530 ขอความร่วมมือจากวัดให้สาธุชนไปร่วมนั่งสมาธิปฏิบัติธรรมที่พุทธมณฑล เนื่องในงานปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเฉลิมฉลองเฉลิมพระชนพรรษาพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สิ่งที่น่าสนใจคือในตอนแรกวัดตั้งใจจะจัดปฏิบัติสมาธิถวายพระพรที่วัด แต่เมื่อมีหนังสือร้องขอจากรัฐให้ขบวนพลชนไปพุทธมณฑลแทน นัยยะแฝงในเรื่องนี้คือ วัดไม่ควรจัดงานใหญ่ทับซ้อนกับงานของรัฐบาล ความสามารถของวัดในการจัดระดมพลชนและพิธีกรรมขนาดใหญ่ได้ลดการอาจทำให้งานใหญ่ของรัฐดูด้อยลง คล้ายว่าทำเกินหน้าเกินตา การร้องขอจากฝ่ายรัฐจึงดูเหมือนการปรามให้อยู่ในที่ อีกประการหนึ่ง ศักยภาพในการจัดระดมพลชนคือสิ่งที่ทหารสนใจจับจ้องมาตลอดเพราะเกรงจะกระทบความมั่นคง สิ่งที่สะท้อนวิธีคิดว่ากลไกการจัดตั้งพลชนควรเป็นสิ่งที่รัฐผูกขาดควบคุม และไม่ต้องการให้มีองค์กรใดมาเป็นคู่แข่ง จุดหมายของความร่วมมือจึงเป็นสัญลักษณ์ของ “การผนวกกลืน” คือนำความสามารถในการจัดการของวัดมารับใช้รัฐ ขณะเดียวกันก็เป็นการเตือนทางอ้อมอีกด้วย ส่วนการที่วัดจัดพิมพ์จดหมายดังกล่าวทั้ง 2 ฉบับตีความได้ว่า ด้านหนึ่งแสดงถึงความพร้อมที่จะอยู่ในกรอบที่รัฐขีดเส้นให้ แต่อีกด้านหนึ่งนั้นเป็นการเปิดเผยถึงการ “ร้องขอ” จากรัฐไปด้วย²⁹

จากการให้ร่วมมือและยอมอยู่ในกรอบของรัฐ วัดพระธรรมกายจึงสามารถดำเนินการเผยแพร่แนวคิดอุดมการณ์ของวัดออกไปได้อย่างราบรื่น ประกอบกับการมีต้นทุนทรัพยากรและการจัดการที่พร้อมทำให้วัดสามารถจัดโครงการที่ระดมพลชนได้ครั้งละมาก ๆ นำมาสู่การริเริ่มโครงการฟื้นฟูศีลธรรมโลกหรือที่รู้จักกันคือ โครงการ เด็กดี V-STAR ที่มุ่งเป้าไปที่เยาวชนในโรงเรียน โดยใช้การฝึกฝนอบรมตนเองให้มีคุณธรรมหลัก 3 อย่าง คือ วินัย เคารพ อดทน ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ โดยเบื้องต้นจะให้พ่อแม่และครูประเมินและตรวจเช็คคะแนนกันทั้งปี วัตถุประสงค์หลักของโครงการมี 2 ประการ คือ 1) เพื่อสร้างเครือข่ายเยาวชนและข้าราชการครูในสถานศึกษา และ 2) เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมและปลูกฝังวัฒนธรรมของพุทธศาสนาให้กับเยาวชน ครู ผู้ปกครองในสถานศึกษาตามท้องถิ่นต่าง ๆ โครงการนี้ เริ่มต้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2551 จนในวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2553 มีเด็กมารวมกันถึง 1,000,000 คนที่วัดพระธรรมกาย (ตามคำกล่าวอ้างของวัดทางเว็บไซต์) เพื่อประเมินมาตรฐานทางศีลธรรมระหว่างโรงเรียนต่างๆ โครงการนี้จัดต่อเนื่องกันมาแล้ว 10 ครั้ง ครั้งล่าสุดคือ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2558³⁰

²⁹ เรื่องเดียวกัน

³⁰ dmc.tv, "โครงการฟื้นฟูศีลธรรมโลก," https://www.dmc.tv/pages/top_of_week/V-STAR-โครงการฟื้นฟูศีลธรรมโลก.html.

ข้อที่น่าสังเกตเกี่ยวกับโครงการเด็กดี V-STAR คือโครงการนี้คล้ายกับโครงการพัฒนาโดย พระสงฆ์ในช่วงปี พ.ศ. 2500 ที่เน้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นหลักเพื่อยกระดับฐานะของ ประชาชนในพื้นที่ห่างไกล ส่วนผลที่ได้คือประชาชนมีศีลธรรมห่างไกลอบายมุขเนื่องจากได้ใกล้ชิดกับ พระสงฆ์ในการร่วมมือพัฒนาชนบท ซึ่งในโครงการของวัดพระธรรมกายนั้น มุ่งเน้นเรื่องศีลธรรม เป็นหลักมากกว่าการพัฒนา โดยเป้าหมายคือข้าราชการครูและเด็กตามโรงเรียน ผ่านกิจกรรม ที่มีความสอดคล้องกับหลักธรรมในพุทธศาสนา เพื่อปลูกจิตสำนึกให้เด็กศรัทธาในพุทธศาสนาและ เห็นการมีศีลธรรมอย่างเป็นรูปธรรม

งานวิจัยนี้จึงต้องการที่จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและวัดพระธรรมกาย ในการร่วมมือ กันเผยแพร่ความคิดความเชื่อด้านพุทธศาสนาแบบเถรวาท และการจัดกิจกรรมของวัดพระธรรมกาย ร่วมกับรัฐผ่านโครงการ V-STAR ซึ่งประกอบด้วยโครงการ 1) ครูผู้นำบุญ 2) V-STAR อาสาสมัคร 3) Change the world speech contest 4) โครงการประกวดสวดสรรเสริญคุณพระมงคลเทพมุนี 5) ถิ่นสัมฤทธิ์เด็กดี V-STAR และ 6) V-STAR Quality Award โดยให้ความสำคัญแก่ประเด็นเรื่อง ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการต่อรองผลประโยชน์ระหว่าง รัฐ (ระบบราชการ นักการเมือง ผู้มี อำนาจทางการเมือง) กับวัด ซึ่งนำมาสู่ประเด็นคำถามในการศึกษาดังนี้

1.2 คำถามวิจัย

- 1) ความสัมพันธ์เชิงสถาบันระหว่างวัดกับรัฐในบริบทการเมืองไทยเป็นอย่างไร
- 2) กรณีวัดพระธรรมกายแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการจัดความสัมพันธ์การเมือง อย่างเป็นลักษณะพิเศษแสดงถึงนัยสำคัญอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงสถาบันระหว่างวัดกับรัฐในบริบทการเมืองไทย
- 2) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างวัดพระธรรมกายกับรัฐผ่านกรณีศึกษาจากโครงการ V-STAR
- 3) เพื่ออภิปรายความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการต่อรองผลประโยชน์ระหว่างรัฐกับวัดผ่าน โครงการของวัดพระธรรมกาย

1.4 ระเบียบวิธีวิจัย

1.4.1 ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยนี้มุ่งเน้นกรณีศึกษาจากโครงการ V-STAR และอาสาสมัครค่ายพัฒนาเยาวชนภายใต้ วัดพระธรรมกาย ซึ่งผู้วิจัยมองว่ามีการร่วมมือกับรัฐบาลมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับ

กระทรวงศึกษาธิการซึ่งเริ่มตั้งแต่ปีพ.ศ. 2540 ภายใต้ความร่วมมือกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา (สพฐ.) และอุดมศึกษา จนถึงปีพ.ศ. 2558 มีการวางหลักสูตรที่เข้มข้น ประกอบด้วยโครงการย่อย ได้แก่ 1) โครงการครูผู้นำบุญ 2) โครงการ V-STAR อาสาสมัคร 3) โครงการ Change the world speech contest 4) โครงการประกวดสวดสรรเสริญคุณพระมงคลเทพมุนี 5) โครงการกฐินสัมฤทธิ์ เต็กดี V-STAR และ 6) โครงการ V-STAR Quality Award ซึ่งรวมระดับมัธยมไปจนถึงระดับมหาวิทยาลัย

1.4.2 วิธีการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

- 1) เก็บข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น ได้แก่ งานเขียน วารสารสิ่งตีพิมพ์ ส่วนเอกสารชั้นรอง ได้แก่ บทความและวิทยานิพนธ์
- 2) เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์บุคคลเชิงลึก ได้แก่ ข้าราชการครู ข้าราชการกระทรวงศึกษาธิการ เขตพื้นที่การศึกษา นักการเมือง พระเถระที่เห็นด้วยและคัดค้านวัดพระธรรมกาย สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่วัดพระธรรมกาย นักข่าว โดยคำนึงถึงความเห็นที่สนับสนุนและคัดค้านแนวทางคำสอนของวัดพระธรรมกายด้วย

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) เพื่อเข้าใจถึงความสัมพันธ์เชิงสถาบันระหว่างวัดกับรัฐในบริบทการเมืองไทย
- 2) เพื่อเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัดพระธรรมกายกับรัฐผ่านโครงการความร่วมมือกับกระทรวงศึกษาธิการ
- 3) เพื่อเข้าใจถึงเพื่อทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับวัดพระธรรมกาย

1.6 การนำเสนอผลงานวิจัย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้แบ่งรูปแบบรายละเอียดเนื้อหาและการนำเสนอออกเป็น 5 บท ประกอบด้วย

บทที่ 1 อธิบายถึงที่มาและความสำคัญ คำถามการวิจัย วัตถุประสงค์ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ และระเบียบวิธีวิจัย

บทที่ 2 กรอบแนวคิดในการวิเคราะห์และทบทวนงานวิจัยเกี่ยวกับวัดพระธรรมกายที่เคยมีมา บทนี้จะเป็นการอธิบายเกี่ยวกับแนวคิดพื้นฐานในความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับวัด และทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับงานที่ศึกษาวัดพระธรรมกาย

บทที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐในสังคมไทย บทนี้จะเป็นการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐในบริบททางการเมืองไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540-2560

บทที่ 4 ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐในกรณีของวัดพระธรรมกาย ในบทนี้มีการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐโดยใช้วัดพระธรรมกายเป็นหน่วยการวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐโดยมองโครงการความร่วมมือที่วัดพระธรรมกายร่วมมือกับรัฐ

บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ตารางที่ 1 วิธีวิจัยและยุทธศาสตร์คำถาม

คำถามการวิจัย	ข้อมูลที่ต้องการ	ที่มาของข้อมูล/ที่มา ของผู้ให้ข้อมูล/ สัมภาษณ์	เครื่องมือและวิธีการ รวบรวมข้อมูล
1. ความสัมพันธ์ระหว่างวัด กับรัฐในสังคมไทยเป็นไป ในทิศทางใด	พุทธศาสนากับการเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างวัด กับรัฐในอดีตถึงปัจจุบัน บทบาทมหาเถรสมาคม ในทางการเมือง และ ความสัมพันธ์กับรัฐบาล	เอกสารสำนักพุทธ ศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ สัมภาษณ์พระเถระชั้น ผู้ใหญ่หรือพระเถระใน มหาเถรสมาคม	ทบทวนวรรณกรรม สำรวจเอกสารชั้นต้น สัมภาษณ์เชิงลึก
วัดพระธรรมกายมีสถานะ อย่างไรในความสัมพันธ์ ดังกล่าว	ความสัมพันธ์ระหว่างวัด พระธรรมกายกับชนชั้น นำ(ข้าราชการ นักการเมือง พระมหา เถระ ผู้บริจากระดับสูง)	เอกสาร บทสัมภาษณ์ สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่รัฐ สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่วัด พระธรรมกาย	สัมภาษณ์เชิงลึก
2. บทบาทของวัด พระธรรมกายในโครงการ ความร่วมมือกับรัฐเป็น อย่างไร สะท้อน ความสัมพันธ์กับรัฐแบบใด	ความสัมพันธ์ระหว่างวัด พระธรรมกายกับรัฐเป็น อย่างไร	สัมภาษณ์ และเอกสาร หนังสือคำสั่ง	
โครงการดังกล่าวสะท้อน ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ แนวคิด อุดมการณ์และ การต่อรองผลประโยชน์ ระหว่างวัดกับรัฐอย่างไร		สัมภาษณ์เชิงลึก	

บทที่ 2

ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้เป็นการสำรวจวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐและวัดพระธรรมกาย โดยแบ่งออกเป็น 6 กลุ่ม ได้แก่

1. ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Structural-Functional theory)
2. แนวคิดและกลไกอุดมการณ์ของรัฐ (Ideological state apparatus)
3. แนวคิดเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนา
4. แนวคิดเรื่องรัฐกับสังคมและศาสนา
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
6. การสังเคราะห์กรอบแนวคิดและทฤษฎีไปใช้ในการวิเคราะห์

2.1 ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Structural-Functional theory)

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ เป็นแนวทางที่ใช้ในการศึกษาทั้งในทางการศึกษารัฐศาสตร์และสังคมวิทยา โดยแนวคิดนี้ มีนักคิดคนสำคัญคือ ทัลคอตต์ พาร์สัน (Talcott Parson) เป็นนักทฤษฎีสังคมวิทยาชาวอเมริกัน

Parson กล่าวถึง ระบบสังคมและหน้าที่ ว่าหน้าที่คือกลุ่มของกิจกรรมที่ดำเนินไปเพื่อสนองตอบความต้องการของระบบสังคม Parson เห็นว่าสังคมเป็นระบบ ในสังคมมีหน้าที่ คือมีการทำกิจกรรม แต่กิจกรรมนี้ทำเป็นกลุ่มๆ และทำเพื่อสนองความต้องการของระบบ³¹

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ของ Parson แบ่งเป็น 4 ประเภทในการสร้างกรอบความคิดสำหรับวิเคราะห์สถาบันหลัก ที่เป็นที่ยอมรับกันในสังคม แต่ละสถาบันทำหน้าที่สนองตอบความต้องการที่มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของสังคมโดยรวมทั้งหมด 4 ประเภท ได้แก่

1) การปรับตัว (Adaptation) การที่สังคมจัดให้มีการปรับตัวให้เข้ากับทุกสถานการณ์ และสิ่งแวดล้อมและความต้องการของระบบ หากสิ่งต่างๆที่มีอยู่ในสังคมไม่ตรงกับความต้องการของระบบก็ต้องมีการปรับตัว

2) การบรรลุเป้าหมาย (Goal attainment) สังคมต้องมีการกำหนดเป้าหมายและระบบต่างๆก็จะต้องทำหน้าที่เพื่อให้บรรลุเป้าหมายหลัก

³¹ สุรางค์ จันทวานิช, ทฤษฎีสังคมวิทยา (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554).

3) บูรณาการ (Inregration) คือหน้าที่ในการทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่สอดคล้องกัน เนื่องจากสังคมประกอบด้วยระบบย่อยที่มีความแตกต่างกัน และมีกลุ่มกิจกรรมเฉพาะของตน จำเป็นต้องดูแลให้เกิดความประสานสอดคล้องระหว่างระบบย่อยต่างๆ

4) การรักษาแบบแผน (Latency / Pattern Maintenance) คือการธำรงและฟื้นฟูแรงจูงใจของปัจเจกชนและระบบแผนของสังคม ในการขับเคลื่อนสังคม จำเป็นต้องมีแรงจูงใจร่วมกัน ถ้ามีบางกลุ่มเกิดแตกต่างจนไม่อาจจะขับเคลื่อนไปข้างหน้าร่วมกันได้ก็เป็นหน้าที่ของระบบสังคมที่จะเข้ามาฟื้นฟู เพื่อให้กลับเข้ามายึดถือเป้าหมายหลักร่วมกันใหม่ให้ได้ นอกจากนี้จะฟื้นฟูแล้ว แบบแผนของสังคมก็จะต้องธำรงไว้ด้วย คือลักษณะของสังคมไม่เปลี่ยนแปลงอนธการหรือเป็นแบบแผนแบบอนุรักษนิยม³²

จากพื้นฐานทั้ง 4 ของ Parson เสนอว่าสังคมต้องการมีระบบปฏิบัติการ 4 ระบบ ซึ่งเกี่ยวข้องกันได้แก่ระบบร่างกายและสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ระบบบุคลิกภาพ ระบบสังคม และระบบวัฒนธรรม ซึ่งเป็นระบบที่ทำหน้าที่ควบคู่กันไปกับหน้าที่

2.1.1 ระบบปฏิบัติการของสังคม

ระบบปฏิบัติการแรก เรียกว่า ระบบที่เป็นร่างกายและสภาพแวดล้อมทางกายภาพ (Physical) เป็นระบบที่เกี่ยวข้องกับพื้นฐานเรื่องการปรับตัว (Adaptation) เพื่อรองรับหน้าที่พื้นฐานเรื่องการปรับตัว สังคมจะมีระบบปฏิบัติการย่อยที่เป็นระบบว่าด้วยร่างกายและสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ระบบปฏิบัติการนี้รวมถึงเรื่องของการผลิตเชิงเศรษฐกิจด้วย เพราะเป็นปฏิบัติการในเรื่องสภาพแวดล้อมทางกายภาพ

ระบบปฏิบัติการที่สอง คือ ระบบบุคลิกภาพเป็นระบบที่ควบคู่กับหน้าที่พื้นฐานในการบรรลุเป้าหมาย (Goal attainment) ระบบปฏิบัติการก็จะต้องเน้นเรื่องบุคลิกภาพ คนที่เป็นสมาชิกของสังคมจะต้องถูกหล่อหลอมขัดเกลาให้มีบุคลิกภาพที่คิดไปในทำนองเดียวกัน มองเป้าหมายเดียวกัน

ระบบปฏิบัติการที่สาม เรียกว่าระบบสังคมเกี่ยวข้องกับหน้าที่พื้นฐานในด้านการบูรณาการ (Integration) สิ่งที่จะเข้ามาทำให้เกิดบูรณาการคือ ตัวสังคม ระบบสังคมจะเป็นระบบที่หลอมเอาองค์ประกอบต่าง ๆ ของระบบย่อยเข้าด้วยกัน พื้นฐานในเรื่องบูรณาการจึงเกี่ยวข้องกับหน้าที่

ระบบปฏิบัติการที่สี่ คือระบบวัฒนธรรม ระบบวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับหน้าที่พื้นฐานในการธำรงแบบแผนของสังคม (Latency / Pattern Maintenance) การที่เราจะธำรงแบบแผนเอาไว้ได้

³² เรื่องเดียวกัน หน้า 167-166

การที่เราจะฟื้นฟูจิตใจแรงจูงใจของคนเอาไว้ให้ได้ต้องมีสิ่งเชื่อมโยง สิ่งนั้นคือระบบวัฒนธรรม การดำรงรักษาแบบแผนของสังคมจะต้องใช้วัฒนธรรมเป็นระบบปฏิบัติการ³³

นอกจากพื้นฐานทั้ง 4 ของ Parson ยังต้องมีระบบย่อยของสังคมควบคู่กันไป

2.1.2 ระบบย่อยของสังคม

ระบบย่อยของสังคม คือ ระบบที่มีรายละเอียดเพิ่มจากระบบปฏิบัติการออกมาเป็นระบบที่ทำหน้าที่ชัดเจนในสังคม ระบบส่วนบนจะเน้นเรื่องอุดมการณ์วัฒนธรรม ในขณะที่ระบบส่วนล่างจะเกี่ยวข้องกับ วัตถุ หรือระบบเศรษฐกิจ Parson ได้แบ่งสังคมออกเป็นสี่ระบบย่อยได้แก่ ระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมือง ระบบสังคมและชุมชน และระบบคุ้มครองหรืออำนาจวัฒนธรรม แต่ละระบบย่อยนี้จะสัมพันธ์กับหน้าที่พื้นฐานแต่ละด้านของสังคม กล่าวคือระบบปฏิบัติการทั้งสี่ระบบจะเกี่ยวข้องกับการทำหน้าที่พื้นฐาน 4 ประการที่โครงสร้างหน้าที่มุ่งที่จะทำให้สำเร็จ³⁴

ภาพที่ 1 ระบบย่อยของสังคมของ Parson

Latency	Integration
ระบบปฏิบัติการวัฒนธรรม	ระบบปฏิบัติการสังคม
ระบบระบบความไว้วางใจ	ระบบสังคมและชุมชน
ระบบปฏิบัติการร่างกาย และสภาพทางกายภาพ	ระบบปฏิบัติการบุคลิกภาพ
ระบบเศรษฐกิจ	ระบบการเมือง
Adaptation	Goal Attainment

ที่มา: สุภางค์ จันทวานิช. ทฤษฎีสังคมวิทยา. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554

ระบบย่อยแรก คือระบบเศรษฐกิจ พื้นฐานของสังคมอยู่ที่วัตถุ อยู่กับการผลิต ระบบนี้แสดงให้เห็นหน้าที่พื้นฐานในการปรับตัวของสังคม เป็นระบบปฏิบัติการกายภาพ ที่เกี่ยวเนื่องกับเรื่องของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เมื่อมีระบบเศรษฐกิจและมนุษย์สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรได้แล้ว ก็จะเริ่มพัฒนาสู่ระบบย่อยที่สองคือ ระบบการเมือง ระบบการเมืองมีขึ้นมาเพื่อที่จะทำให้เกิดการทำหน้าที่ Goal Attainment เริ่มต้นด้วยการมีเป้าหมายหลักร่วมกันและไปให้ถึงเป้าหมายหลักนั้นด้วยกัน ตามความคิดของ Parson ระบบการเมืองจะเกิดขึ้นก่อนระบบเศรษฐกิจ

³³ เรื่องเดียวกัน หน้า 169

³⁴ เรื่องเดียวกัน หน้า 170

ไม่ได้ เมื่อสังคมเริ่มมีการผลิต การบริโภค และการจัดการเรื่องของการเมือง พัฒนาการที่ตามมาคือ ระบบย่อยที่สามที่เรียกว่า ระบบสังคมชุมชน สังคมชุมชนจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าไม่มีการผลิต แต่ถ้ามีการผลิตแต่ไม่มีเป้าหมายของการอยู่ร่วมกันก็ได้ จึงต้องมีการบริหารจัดการในรูปของการเมือง ระบบย่อยสุดท้ายคือระบบความไว้วางใจ เป็นระบบย่อยที่ Parson ระบุว่าจะมาทำหน้าที่คุ้มครองและธำรงวัฒนธรรม หน้าที่ในการคุ้มครองและธำรงวัฒนธรรม คือระบบที่จะไปช่วยทำให้เกิดหน้าที่พื้นฐานด้าน Pattern Maintainance เพื่อการรักษาแบบแผน ซึ่งในการรักษาแบบแผนนี้ใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือ ระบบอาศัยการมอบหมายหรือความไว้วางใจมาช่วยคุ้มครองและธำรงวัฒนธรรม ต้องปกป้องรักษาเอาไว้ให้มีการสืบทอดวัฒนธรรม การมอบหมายนี้จะต้องมีการรับรองในแง่กฎหมาย

โดยสรุป แนวคิดของ Parson อยู่ในหน้าที่พื้นฐาน ระบบปฏิบัติการ และระบบย่อยของสังคมซึ่งต่างแบ่งได้เป็นส่วน Parson วิเคราะห์ว่าการเปลี่ยนแปลงของสังคม เกิดจากการที่ระบบย่อยของสังคมมีลักษณะแตกต่างกันออกไปหรืออยู่ในกระบวนการที่ก่อให้เกิดความแตกต่าง ทำให้มีการปรับตัวมากกว่าเดิม ต้องเพิ่มความสามารถในการปรับตัว และต้องมีบูรณาการของระบบย่อยต่าง ๆ สังคมก็จะค่อยเปลี่ยนแปลงในลักษณะวิวัฒนาการ³⁵

โรเบิร์ต เมอร์ตัน (Robert Merton) เสนอเพิ่มเติมจากพาร์สันส์เรื่องระบบวัฒนธรรม Merton มองว่าการวิเคราะห์สังคมควรเน้นดูหน้าที่ของระบบ หน้าที่แต่ละหน้าที่จะมีลักษณะสากลเหมือนกันในทุกสังคม Merton วิเคราะห์หน้าที่ออกเป็น 3 แบบคือ ความเป็นเอกภาพของหน้าที่ (functional unity) ลักษณะสากลของทฤษฎีหน้าที่นิยม (universal functionalism) และความจำเป็นของโครงสร้างหน้าที่ (indispensability) Merton มองว่าถ้าโครงสร้างหน้าที่เกิดปัญหา ก็จะมีโครงสร้างหน้าที่อื่นเข้ามาทำที่แทน³⁶

ในมุมมองของ Parson เชื่อว่าสังคมจะวิวัฒนาการโดยการปรับตัว (Adaptive Upgrading) แต่ Merton มองว่าเมื่อสังคมเกิดสภาพที่ระบบไม่ทำงานหรือมาทำงานในทางลบ (dysfunction) ระบบจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงได้

Merton กล่าวถึงการทำหน้าที่ในลักษณะ 4 ลักษณะดังนี้³⁷

(1) dysfunction หน้าที่ในทางลบ คือ โครงสร้างของสถาบันก่อให้เกิดผลทางลบต่อองค์ประกอบของสังคม เช่นระบบทาสในสหรัฐเมื่อถึงจุดหนึ่งทาสไม่ต้องการเป็นทาสอีกต่อไป จึงเกิดการต่อสู้ กลายเป็นสงครามกลางเมือง ในที่สุดก็ต้องเลิกระบบทาส

³⁵ เรื่องเดียวกัน หน้า 171

³⁶ เรื่องเดียวกัน หน้า 173-172

³⁷ เรื่องเดียวกัน หน้า 174

(2) non-function หมุดหน้าที่ หมายถึง ผลต่างๆ ที่เกิดขึ้นที่ไม่มีความสำคัญต่อระบบทั้งที่ในอดีตอาจเคยมีความสำคัญ ตัวอย่างเช่น ระบบทาสหมุดหน้าที่ในระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ไปแล้ว

(3) manifested function หน้าที่ชัดแจ้ง คือหน้าที่ที่เกิดจากความตั้งใจ ตัวอย่างเช่น การมีทาสมีหน้าที่ประโยชน์ที่เด่นชัดคือ การมีทาสเป็นไปเพื่อการผลิตในเศรษฐกิจ ซึ่งการมีทาสในระบบของเศรษฐกิจนี้นำไปสู่ achieved status เพราะมีระบบทาส

(4) latent function หน้าที่แอบแฝง คือหน้าที่ที่เกิดจากความไม่ตั้งใจ เช่นในระบบทาสนั้นยังมีระดับทางชนชั้นแฝงอยู่ อีกทั้งยังมีการแบ่งงานกันทำในระบบทาส

เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจหน้าที่ของศาสนาพุทธในสังคมไทย จึงใช้ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ในการอธิบายถึงบทบาทหน้าที่และความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางศาสนาที่ทำหน้าที่อยู่ในโครงสร้างหนึ่งของสังคม โดยผู้วิจัยมองว่าศาสนาพุทธถือเป็นสถาบันทางสังคม ที่คอยทำหน้าที่เป็นกลไกของสังคมที่คอยทำให้สังคมขับเคลื่อนรักษาและจรรโลงสังคมภายใต้อุดมการณ์ของพุทธศาสนาเพื่อให้สังคมอยู่ร่วมกันเป็นหนึ่งเดียวกัน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าศาสนาพุทธเป็นระบบหนึ่งทางสังคมนั่นเอง

2.2 แนวคิดอุดมการณ์และกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐ

แนวคิดอุดมการณ์และกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐถูกพัฒนาขึ้นโดยหลุยส์ อัลธูแซร์ (Louis Althusser) ซึ่งเป็นนักปรัชญาความคิดแบบมาร์กซ์สายโครงสร้างนิยม แนวคิดส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลมาจากกรัมซี (Gramsci) โดยเฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับโครงสร้างส่วนบน และความคิดว่าด้วยการครองความเป็นใหญ่ทางวัฒนธรรมและอุดมการณ์ของชนชั้นปกครอง

Althusser มีทัศนะว่าโครงสร้างของสังคมทุกสังคมประกอบไปด้วยระดับ (levels) ซึ่งถูกกำหนดอย่างแน่นอนแล้วให้โยงใยกัน (articulate by a specific determination) บรรดาระดับเหล่านี้ได้แก่โครงสร้างส่วนล่าง (infrastructure) หรือฐานเศรษฐกิจ และโครงสร้างส่วนบน (superstructure) ซึ่งประกอบไปด้วยกฎหมายและการเมือง และระดับอุดมการณ์อันหมายถึงอุดมการณ์ทางศาสนา จริยธรรม อุดมการณ์ทางการเมือง และอุดมการณ์ทางกฎหมาย³⁸

อย่างไรก็ตามเพื่อทำความเข้าใจต่อโครงสร้างอำนาจรัฐ Althusser จึงได้แบ่งกลไกของรัฐออกมาเป็น 2 แบบ ได้แก่ กลไกด้านการปราบปรามของรัฐและกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐ

กลไกด้านการปราบปรามของรัฐ กลไกประกอบด้วย รัฐบาล ฝ่ายบริหาร กองทัพ ตำรวจ ค่ายคุก หรืออีกนัยหนึ่งคือ กลไกที่ทำหน้าที่ใช้ความรุนแรง และส่วนที่ทำหน้าที่หลักด้านระบบความคิดหรือกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐได้แก่ ศาสนา การศึกษา ครอบครัว ระบบการเมือง พรรค

³⁸ หลุยส์ อัลธูแซร์, อุดมการณ์และกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐ, trans. กาญจนา แก้วเทพ. (กรุงเทพฯ)

การเมือง การสื่อสาร วัฒนธรรม วรรณกรรม ศิลปะ และ กีฬา Althusser มองว่าโรงเรียนเป็นกลไกทางการศึกษาในฐานะ “กลไกทางอุดมการณ์ของรัฐ” แบบหนึ่ง ยิ่งในสังคมนิยม ชนชั้นนำมาองเห็นความสำคัญของสถาบันโรงเรียนอย่างมาก ซึ่งโรงเรียนถูกนำมาแทนที่ กลไกอุดมการณ์รัฐอันเก่า³⁹

จากการที่โรงเรียน ได้กลายมาเป็นกลไกอุดมการณ์รัฐหลักในระบบสังคมแบบทุนนิยม การทำงานของกลไกอุดมการณ์รัฐนั้นมีลักษณะอยู่ 4 รูปแบบดังต่อไปนี้

1) กลไกอุดมการณ์รัฐต่างทำหน้าที่เพื่อ บรรลุเป้าหมายเดียวกัน คือการผลิตซ้ำ ความสัมพันธ์ทางการผลิต ซึ่งหมายถึง ความสัมพันธ์ที่ขูดรีดแบบทุนนิยม

2) การบรรลุเป้าหมายของกลไก อุดมการณ์รัฐมีวิธีการเฉพาะตัว แต่ละชนิด เช่น กลไกทางการเมือง จะทำหน้าที่ ให้ปัจเจกบุคคลยอมอยู่ใต้อุดมการณ์ทางการเมืองแบบต่าง ๆ ได้แก่ อุดมการณ์ประชาธิปไตยแบบรัฐสภา อุดมการณ์ ชาตินิยม คลั่งชาติ เสรีนิยม จริยธรรมนิยม ต่างได้รับการ โฆษณาชวนเชื่อ ให้แก่ประชาชนอยู่ทุกวินาที ไม่ว่าจะผ่านโดย หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ หรือ กลไกทางศาสนา-มีการเทศน์สอน ไปวัด ในงานกิจกรรมสำคัญ เช่น งานวันเกิด งานแต่งงาน งานศพ เพื่อเตือนใจประชาชนทั้งหลายให้คงอยู่ในคุณความดี

3) กลไกอุดมการณ์รัฐ จะทำงานประสานกัน เว้นแต่จะมีบางครั้งที่อาจขัดแย้งกันบ้าง

4) โรงเรียน ได้ชื่อว่า เป็นกลไกอุดมการณ์รัฐที่ทำงานได้แนบเนียนที่สุด จนไม่คิดว่าเป็นคือการ ทำงานของกลไกอุดมการณ์รัฐ⁴⁰

ในกรณีของโรงเรียนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมนิยม จะนำเด็กจากทุกชนชั้นในสังคม ออกจากแควดวงของพ่อแม่และทำการอบรมเด็กไม่ว่าจะด้วยวิธีการสอนแบบใหม่หรือเก่าเป็นเวลาหลายปี ช่วงเวลาหลายปีที่เด็กต้องอยู่โรงเรียนเป็นช่วงระยะเวลาชีวิตที่เด็กยังอ่อนแอและในช่วงเวลาดังกล่าวเด็กจะถูกขัดเกลาจากทางโรงเรียนและครอบครัวให้เรียนรู้ว่าจะต้องดำเนินชีวิตในสังคมอย่างไรและจะถูกหล่อหลอมไปด้วยอุดมการณ์หลักของสังคมโดยวิธีการต่างๆ เช่น การเรียน ประวัติศาสตร์ การเรียนศาสนา และวรรณคดี หรือไม่ก็เป็นการเรียนอุดมการณ์หลักนั้นโดยตรง ๆ ผ่านทาง การเรียน ศิลปกรรม หน้าที่พลเมือง เป็นต้น

จากนั้นระบบการศึกษาจะมีความซับซ้อนเพิ่มขึ้นไปอีกสำหรับฝึกฝนเด็กอีกกลุ่มที่มีศักยภาพ ใต้บันไดทางการศึกษาขึ้นไปได้ เป็นช่างเทคนิคพนักงานลูกจ้างระดับล่างและสุดท้ายการศึกษาก็จะ คัดแยก ไว้ สำหรับ คนกลุ่มเล็ก ๆ ที่จะไปเรียนเพื่อทำงานที่ใช้สมองหรือทำหน้าที่ขูดรีด และเป็น ตัวแทนของการกดขี่ปราบปราม เช่น ทหาร ตำรวจ นักการเมือง ศาล หรือนักอุดมการณ์มืออาชีพ เช่น พระที่มีบทบาทหลายส่วนเช่นพระป่า พระธุดงค์ หรือพระนักวิชาการ เด็กแต่ละกลุ่มจะถูกส่งเข้า

³⁹ เรื่องเดียวกัน หน้า 58

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน หน้า 72-70

ไปอยู่ตามหน่วยต่าง ๆ ของสังคมที่ต่างก็ได้หล่อหลอมอุดมการณ์ที่เหมาะสมกับบทบาทชีวิตที่จะต้องทำงาน⁴¹

ฉะนั้นแล้วอาจกล่าวได้ว่า ระบบการศึกษาไม่ได้สร้างให้แรงงานมีทักษะความชำนาญแต่เพียงเท่านั้น แต่ยังมีหน้าที่จรรโลงอุดมการณ์หลักของรัฐไว้อีกด้วย ระบบการศึกษานี้เองที่ทำให้อุดมการณ์ของชนชั้นปกครองกลายเป็นอุดมการณ์ของคนหมู่มากไป

มุมมองของ Althusser ศาสนาคริสต์ถือเป็นกลไกอุดมการณ์รัฐในสถาบันหนึ่งที่ทำหน้าที่กล่อมเกลา สั่งสอนผู้คนให้เรียนรู้ว่าต้องดำเนินชีวิตอย่างไรและหล่อหลอมด้วยการเทศน์สอนตามงานพิธีต่าง ๆ รวมถึงการเรียนศาสนาในโรงเรียนสอนศาสนาอีกด้วย

ในมุมมองของ Althusser ศาสนาถูกลดบทบาทลงหลังจากมีโรงเรียนเข้ามาทำหน้าที่แทนที่ศาสนาในการทำหน้าที่กล่อมเกลาคนได้มีประสิทธิภาพมากกว่าศาสนา

ในบริบทของไทย แม้ว่าโรงเรียนจะได้เข้ามาแทนที่ศาสนาในฐานะกลไกทางอุดมการณ์รัฐตัวใหม่แล้ว หากแต่ในบริบทของสังคมไทยนั้นก็กลับแตกต่างออกไป วัดในศาสนาพุทธนั้นได้ปรับตัวกลายเป็นโรงเรียนวัดเพื่อตอบสนองการสร้างกลไกทางอุดมการณ์รัฐและการพัฒนาประเทศจะเห็นได้จากโรงเรียนวัดแห่งแรกของไทยในสมัยรัชกาลที่ 6 คือโรงเรียนวัดสุทธิวาราม และโรงเรียนวัดอื่น ๆ ในประเทศไทยที่เริ่มมีการเรียนการสอนที่เป็นสมัยใหม่

อย่างไรก็ตามฐานะที่วัดนั้นถือเป็นกลไกรัฐรูปแบบหนึ่งเพื่อสร้างกลไกอุดมการณ์กล่อมเกลาประชาชน แม้ว่าในมุมมองของ Althusser นั้นบทบาทของวัดจะถูกแทนที่ด้วยโรงเรียนที่เป็นกลไกอุดมการณ์รัฐชนิดใหม่แล้วก็ตาม แต่ในสังคมไทยวัดนั้นก็ยังคงถือว่ามียุทธศาสตร์ในการเป็นตัวสร้างกลไกอุดมการณ์รัฐอยู่ อีกทั้งวัดในบริบทสังคมไทยนั้นได้ปรับตัวเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกลไกรัฐทำหน้าที่ควบคู่ไปกับโรงเรียนในเรื่องการสอนศีลธรรมโดยพระซึ่งเข้าไปสอนศีลธรรมในโรงเรียนโดยเข้าไปผ่านโครงการต่างๆ ที่รัฐจัดตั้งขึ้นเพื่อเปิดโอกาสให้วัดได้ส่งพระสงฆ์เข้าไปมีส่วนในการปลูกฝังอุดมการณ์ทางศาสนาในโรงเรียน

2.3 แนวคิดเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนา

แนวคิดเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนาเป็นวิธีการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เคยอยู่ภายใต้ทฤษฎีโลกิยนวัตกรรม ในการอธิบายเกี่ยวกับคำนิยามของขบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนาที่พิจารณา 2 ประเด็นคือ 1) ขบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนา

⁴¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 73-72

(religious movement) ในแง่ประเภทหนึ่งในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม และ 2) พิจารณา ขบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนากับเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคม⁴²

ขบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนา (religious movement) ในแง่ประเภทหนึ่งในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม หมายถึง ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีแบบแผนของกลุ่มชนหรือฝูงชน ที่มารวมตัวกันในเฉพาะสถานการณ์ และอาจมีพฤติกรรมผิดแปลกไปจากมาตรฐานปกติ ในช่วงต้น และกลางศตวรรษที่ 20 การศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมยังอยู่ภายใต้กรอบทฤษฎีของ โครงสร้างหน้าที่นิยม ซึ่งมองขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมว่ามีศักยภาพกระทบกระเทือนต่อบูรณา การทางสังคมหรือไม่และมักศึกษาขบวนการที่มีการจัดตั้งเป็นกลุ่มก้อน มีการจัดองค์กร มีกิจกรรม และเป้าหมายการเรียกร้องชัดเจน เช่น การต่อรองทางเศรษฐกิจหรือการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

ในปัจจุบันกรอบการศึกษาเรื่องนี้เปลี่ยนไป ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ซับซ้อนในโลกาภิวัตน์ ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ขึ้น ซึ่งขบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนาก็เป็นสี่สนสำคัญ หนึ่ง การศึกษาการเคลื่อนไหวในปัจจุบันไม่ได้เน้นว่า ขบวนการจะต้องมีโครงสร้างองค์กรหรือมี รูปแบบที่แน่นอน พฤติกรรมของสมาชิกอาจมิได้แปลกจากพฤติกรรมปกติ แต่สามารถอยู่ใน ชีวิตประจำวันได้ เช่นการทานมังสวิรัต หรือ ค่านิยมพระเครื่อง ขบวนการเคลื่อนไหวที่ศึกษาอาจไม่ จำเป็นต้องมีเป้าหมายเปลี่ยนแปลงทางสังคมหรือล้มล้างระบบเก่า แต่เพื่อแสดงอัตลักษณ์ร่วม บางอย่าง เช่น การรวมกลุ่มคนพิการ หรือวัยรุ่นพยายามสร้างแบบแผนการแต่งกายหรือสร้าง วัฒนธรรมที่เป็นพฤติกรรมเฉพาะกลุ่มบางอย่างขึ้นมา⁴³

2.3.1 ขบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนาและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในยุคสมัยใหม่

ความสัมพันธ์ระหว่างขบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็น ประเด็นสำคัญที่นักสังคมวิทยาศึกษาเช่นแมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) ให้ความสนใจ Weber ศึกษา กลุ่มย่อยของนิกาย โปรเตสแตนต์คือกลุ่ม Calvinism ในช่วงศตวรรษที่ 15-16 ในยุโรป แล้วพบว่า กลุ่มดังกล่าวมีคำสอนทางศาสนาที่เอื้อต่อการสะสมทุนและมีแนวโน้มทางศาสนาที่ Weber จัดให้ เป็นพวกถือเคร่งที่มีเป้าหมายทางจิตวิญญาณที่เน้นมิติทางโลก พวกนี้จะเน้นการใช้ชีวิตอย่างมัธยัสถ์ สมถะ ทุ่มเท ขยันขันแข็งต่อในการทำงาน และถือว่ากำไรจากธุรกิจคือรางวัลจากพระเจ้า ดังนั้นจึง ไม่นำกำไรไปใช้บริโภคฟุ่มเฟือย แต่ต้องนำกลับมาลงทุนต่อ โลกทัศน์ของกลุ่มนี้จึงมีส่วนต่อการเติบโต ของทุนนิยมในยุโรป ก่อนหน้านั้นศาสนาเคยเป็นพลังที่สำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและ

⁴² อภิญา เฟื่องฟูสกุล, มานุษยวิทยาศาสนา แนวคิดพื้นฐานและข้อถกเถียงทางทฤษฎี (เชียงใหม่: ภาควิชาสังคม วิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551).

⁴³ เรื่องเดียวกัน หน้า 102

วัฒนธรรมตลอดมา เช่น สมัยของการกำเนิดศาสนาคริสต์ภายใต้จักรวรรดิโรมัน พบว่าในช่วงแรก กลุ่มชาวคริสต์เป็นขบวนการเคลื่อนไหวชายขอบ ถูกคุกคามจากอำนาจรัฐ แต่ในเวลาต่อมาขบวนการนี้ค่อย ๆ เติบโตจนกระทั่งผู้ปกครองหันมาสนใจและให้การยอมรับและสถาปนาเป็นศาสนาแห่งรัฐในที่สุด ในช่วงยุโรปกลาง อำนาจของศาสนจักรคาทอลิกทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ ศาล มุมมองต่อโลกและวัฒนธรรม ทำให้เกิดขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้าน ซึ่งในที่สุดกลายมาเป็นลัทธิโปรเตสแตนต์ และการต่อสู้กับคาทอลิกนำมาสู่สงครามในรัฐต่าง ๆ ของยุโรปในช่วงปฏิรูปศาสนา ตัวอย่างเช่นนี้ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่แน่นหนาของขบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม⁴⁴

ในมุมมองการเคลื่อนไหวทางศาสนาต่อบริบทสังคมไทยนั้น อาจกล่าวได้ว่าวัดไทยเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนาที่มีบทบาทเช่นเดียวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมกลุ่มอื่นที่มีบทบาทในการต่อรองและเรียกร้องผลประโยชน์กับรัฐ แม้วัดเองนั้นจะอยู่ภายใต้การควบคุมและดูแลจากรัฐ แต่วัดก็ถือเป็นกลุ่มผลประโยชน์หนึ่งที่มีอยู่ในรัฐและมีการเคลื่อนไหวในการเรียกร้องทางสังคมและการเมืองอยู่ตลอดเวลา อาทิเช่น กลุ่ม ยุวสงฆ์ในช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 แม้จะเป็นช่วงเวลาสั้นในบริบทการเมืองไทยแต่ก็เป็นช่วงของการเปิดโอกาสให้กับกลุ่มต่าง ๆ ทางสังคมได้มีสิทธิที่จะเรียกร้องผลประโยชน์ของตนซึ่งมิได้จำกัดเฉพาะแค่ฆราวาสเท่านั้น คณะสงฆ์บางกลุ่มอย่างกลุ่มยุวสงฆ์ก็เป็นกลุ่มที่ร่วมเรียกร้องกับนักศึกษาและประชาชน โดยมีเป้าหมายของตนคือการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างมหาเถรสมาคมให้มีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น หรือการเรียกร้องให้จัดตั้งกระทรวงพุทธศาสนาในปี พ.ศ. 2540 เพื่อมาดูแลศาสนาพุทธโดยตรง

ในบางครั้งยังมีลักษณะคล้ายกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่คือเน้นการเรียกร้องในเชิงอัตลักษณ์ของกลุ่มอย่างเช่นวัดพระธรรมกายที่มีรูปแบบกิจกรรมที่แตกต่างออกไปจากวัดทั่วไปเช่นการตักบาตรพระ การบวช ครั่งละมาก ๆ และการรุดงค์ที่เป็นลักษณะเฉพาะของวัดพระธรรมกายมีรูปแบบกิจกรรมที่ไม่เหมือนกับวัดอื่น ๆ ในสังคมไทย หรือการระบุนิให้พุทธศาสนเป็นศาสนาประจำชาติไทย เพื่อให้อัตลักษณ์ของชนชาติและศาสนาพุทธโดดเด่นขึ้นมาเหนือกว่าศาสนาอื่น ๆ ที่มีอยู่ในสังคมไทย

โดยเฉพาะวัดพระธรรมกายที่มีลักษณะการจัดองค์กรและรูปแบบการบริหารรวมถึงการตีความคำสอนที่เอื้อต่อระบบทุนนิยม จะเห็นได้จากการบริจาคเงินให้กับวัด การเทศน์และการยกเรื่องราวต่าง ๆ ในพระไตรปิฎกเกี่ยวกับการสร้างทานบารมีของเหล่าสาวกในครั้งพุทธกาลมานำเสนอรวมไปถึงกิจกรรมอย่างเช่นการแต่งกายชุดขาว สำนวนการพูดจา ไปจนถึงวัฒนธรรมการมาอยู่วัด ของฆราวาสที่มาวัดหรือพักอาศัยในวัดไปจนถึงกิจกรรมที่วัดพระธรรมกายออกไปทำข้างนอก

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน หน้า 103

ร่วมกับสังคัมชุมชนรัฐ โดยเฉพาะโรงเรียนในกิจกรรมเด็กดี V-STAR ซึ่งเป็นการสร้างวัฒนธรรมของวัดที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของวัดพระธรรมกายที่นำเสนอออกไปสู่สังคัม

2.4 แนวคิดเรื่องรัฐกับสังคัมและศาสนา

ความหมาย “ศาสนา” ตามพจนานุกรมคำวัด คือ ลัทธิความเชื่อถือของมนุษย์ คำสั่งสอน ข้อบังคับ “คำสั่งสอนหมายถึง คำสอนที่เป็นหลัก ” ปฏิบัติในชีวิตประจำวันในฐานะที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และเป็นสัจธรรม

"ศาสนา หมายถึง ลัทธิความเชื่อถือของมนุษย์ในทุก ๆ ด้าน" รวมถึงแต่คำสั่งสอนตลอดจนถึง ข้อบังคับ คำสั่งสอนจะเน้นให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่มีประโยชน์และหลีกเลี่ยงสิ่งที่ทำแล้วเกิดโทษ โดยไม่มีการบังคับให้กระทำหรือดเว้น⁴⁵

ความหมายของรัฐ มีขอบเขตที่กว้างและมีผู้ให้คำนิยามม ตัวอย่างเช่น ฮาลโรลด์ ลาสเวล (Harold Lasswell) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่ารัฐไว้ว่า กลุ่มคนที่รวมตัวกันเป็นระเบียบและอาศัย อยู่ในเขตร่วมกและมีอำนาจอธิปไตยสูงสุดในเขตนั้น ส่วน แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) มองว่า รัฐ คือองค์กรที่มีอำนาจผูกขาดในการใช้กำลังความรุนแรง จะเห็นได้ว่ารัฐเท่านั้นที่สามารถบังคับบัญชา กองทัพทหารและตำรวจ⁴⁶

โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ อธิบายว่า “รัฐ” คือ ชุมชนของมนุษย์จำนวนหนึ่ง ซึ่ง ครอบครองดินแดน ที่มีอาณาเขตแน่นอนรวมกันอยู่ภายใต้รัฐบาลเดียวกัน ซึ่งรัฐบาลนั้นมีได้ อยู่ใน อำนาจควบคุมของประเทศอื่น ๆ สามารถที่จะปกครองและดำเนินกิจการภายในรัฐตลอดจนการ ติดต่อกับรัฐอื่น ๆ ได้ โดยอิสระ

พงศ์เพ็ญ ศกุนตาทัย อธิบายว่า “รัฐ” มีความเข้าใจหลายทางด้วยกัน ทางหนึ่งเห็นว่า รัฐ คือ สังคมรูปหนึ่ง แต่อีกทางหนึ่งเห็นว่า รัฐ คือ จักรกลแห่งการบังคับ ความเห็น ทั้งสองนี้มีส่วน ถูกต้องด้วยกันทั้งคู่และเมื่อผสมผสานกันเราอาจให้ความหมายที่สมบูรณ์ที่สุด กล่าวคือ รัฐเป็น ประชาคมมนุษย์อย่างหนึ่งแตกต่างจากประชาคมมนุษย์อื่นตรงที่มีอำนาจทางการเมืองเป็นพื้นฐาน⁴⁷

ในส่วนของโรเจอร์ เบนจามิน (Roger Benjamin) และเรย์มอนด์ ดูวาล Raymond Duvall ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับรัฐอยู่ 4 แนวทางคือ⁴⁸

⁴⁵ อาทร์ เจริญคัมภีร์, "เสรีภาพทางศาสนากับการใช้อำนาจรัฐในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี," in คำ วัดพจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ;, ed. สุระโตไซ ธรรมสภา ส :กรุงเทพฯ)สถาบันลือธรรม, 2559).

⁴⁶ ณิชชาภัทร อุ๋นตรจติตร, รัฐศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 4 ed. (กรุงเทพฯ :สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549).

⁴⁷ อาทร์ เจริญคัมภีร์, "เสรีภาพทางศาสนากับการใช้อำนาจรัฐในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี".

⁴⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, รัฐ, พิมพ์ครั้งที่ 3 ed. (กรุงเทพฯ :สถาบันนโยบายศึกษา, 2552).

- 1) รัฐ ในฐานะเป็นรัฐบาล หมายถึง กลุ่มบุคคลที่ดำรงตำแหน่งที่มีอำนาจในการตัดสินใจในสังคมนเมือง
- 2) รัฐ ในฐานะที่เป็นระบบราชการ หรือเครื่องมือการบริหารที่เป็นปีกแผ่นและเป็นระเบียบเรียบร้อยทางกฎหมายที่มีความเป็นสถาบัน
- 3) รัฐ ในความหมายที่เป็นชนชั้นปกครอง
- 4) รัฐ ในฐานะที่เป็นโครงสร้างทางอุดมการณ์

จะเห็นได้ว่าคำจำกัดความของรัฐมีมากมาย จากคำอธิบายข้างต้นความหมายของรัฐ อาจสรุปได้ว่า ชนชั้นนำที่มีอำนาจควบคุมดูแลอาณาบริเวณที่ตนเองมีอำนาจและมีประชากรโดยการตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำการบางอย่างที่ส่งผลต่อประชาชนในพื้นที่โดยการกระทำได้อย่างอิสระภายในบริเวณที่จำกัด

องค์ประกอบของรัฐ⁴⁹

- 1) ประชากร (Population) รัฐต้องมีผู้อยู่อาศัยภายในขอบเขตที่แน่นอน
- 2) ดินแดน (Territory) ประชาชนต้องอาศัยอยู่ในดินแดน ดินแดนที่เป็นส่วนหนึ่งของรัฐ เป็นองค์ประกอบหนึ่งในความเป็นรัฐ ทั้งนี้ยังหมายรวมถึงผืนน้ำและผืนฟ้า ซึ่งต้องมีอาณาเขตแน่นอน
- 3) รัฐบาล (Government) คือองค์การหรือตัวแทนของประชาชนที่ดำเนินงานของรัฐในการใช้อำนาจตัดสินใจบริหารงาน ทำการปกป้องคุ้มครองพลเมือง เพื่อตอบสนองเจตนาารมณ์ของประชาชน
- 4) อำนาจอธิปไตย (Sovereignty) ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดในความเป็นรัฐ อำนาจอธิปไตยรวมความถึงอำนาจของผู้ปกครองที่ใช้ในการบริหารประเทศด้วย อำนาจอธิปไตย จึงหมายถึงอำนาจสูงสุดของประเทศ ซึ่งอาจแบ่งออกได้เป็น อำนาจอธิปไตยภายใน และ อำนาจอธิปไตยภายนอก

อำนาจอธิปไตยภายใน หมายถึงอำนาจสูงสุดที่มีอำนาจเหนือประชาชน ตลอดจนองค์กรใด ๆ ที่มีอยู่ในรัฐ

อำนาจอธิปไตยภายนอก หรือ เอกราช คืออำนาจที่เป็นอิสระ ไม่ได้ถูกควบคุมจากอำนาจอื่นหรือรัฐอื่น

⁴⁹ ณิชชาภักดิ์ อุ่นตรงจิตร, รัฐศาสตร์.

2.4.1 แนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนาและสังคม

สมบูรณ สุขสำราญ⁵⁰ ได้อธิบายว่า พุทธศาสนาเป็นสถาบันสำคัญหนึ่งของสังคม มีความสำคัญต่อประเพณีทางสังคมและวัฒนธรรม สถาบันสงฆ์แปรผันไปตามอิทธิพลของรัฐ ซึ่งสถาบันสงฆ์ยังคงยอมรับความอุปถัมภ์จากรัฐ สถาบันสงฆ์จึงถูกควบคุมอย่างใกล้ชิด สถาบันสงฆ์เป็นเพียงส่วนขยายของโครงสร้างอำนาจรัฐในการบริหารบ้านเมือง

ขณะที่วีระ สมบูรณ์ มองความสัมพันธ์วัดกับรัฐว่า รัฐตามคติพุทธเหมือนกับทรัพย์สินของเอกชน ที่เป็นข้อตกลงร่วมกันของสมาชิกในสังคม เป็นแบบแผนซึ่งกำหนดขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาสังคม หากแต่ในมุมมองผู้วิจัยกลับมิได้เห็นด้วยพุทธเหมือนเป็นทรัพย์สินของเอกชน แต่พุทธศาสนานั้น เปรียบเหมือนเครื่องมือของชนชั้นนำในการกำหนดว่าพุทธศาสนาควรส่งเสริมคุณค่าใดแก่สังคม เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้ปกครอง ประชาชนทั่วไปนั้นไม่มีสิทธิที่จะตีความพุทธศาสนาได้ตามอำเภอใจ เพื่อสนองตอบการมีชีวิตที่ดีตามพุทธศาสนาที่ตนเองเชื่อ⁵¹

สมบัติ จันทรวงศ์⁵² มองความสัมพันธ์ไปในเชิงอุดมการณ์ของชาติ ที่เกื้อหนุนชนชั้นนำมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย เพื่อเป็นการสร้างมนต์ศรัทธาเชื่อในการมองโลกร่วมกันระหว่างผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองอันจะนำมาสู่ความสงบสุขในสังคม ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นสอดคล้องกับ สมบัติ จันทรวงศ์ ในเรื่องนี้เช่นกัน เพราะพุทธศาสนาของไทยมิได้เคยเป็นอิสระจากการครอบงำของชนชั้นนำ แต่มีสถานะเป็นเครื่องมือของชนชั้นนำมาโดยตลอด การเผยแพร่คำสอนในพุทธศาสนาในเรื่องใด ย่อมต้องเป็นไปเพื่อสนับสนุนฐานะของชนชั้นนำและสร้างการยอมรับของประชาชนต่อชนชั้นนำ เพื่อให้สังคมรู้สึกว่าเป็นอยู่เช่นนี้เป็นเรื่องปกติภายใต้ผลบุญบาปที่ทำมาในชาติที่แล้ว เป็นกรรมเก่าของแต่ละบุคคล ซึ่งมีอาจฝืนลิขิตได้

อย่างไรก็ตาม แม้ทั้งสามจะมองความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนาซึ่งเป็นไปในทางเกื้อกูลดูแลและควบคุมแล้วแต่ในมุมมองของ อภิญา เพ็ญพุกกุล⁵³ ซึ่งเป็นนักมานุษยวิทยา กลับมองความสัมพันธ์รัฐกับวัดแตกต่างออกไปจากนักรัฐศาสตร์ที่กล่าวมาข้างต้น ในงานศึกษาเกี่ยวกับวัดพระธรรมกายของอภิญา มองความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐในเชิงความมั่นคงปลอดภัยของรัฐ อภิญาชี้ให้เห็นถึงความหวาดระแวงของรัฐต่อศาสนาในเรื่องการระดมมวลชน รัฐมองว่าเป็นความสามารถที่คุกคามความมั่นคงรัฐแบบหนึ่งซึ่งรัฐไม่ต้องให้ให้กลุ่มองค์กรใดมีความสามารถเช่นนั้น รัฐต้องการมีความสามารถนั้นไว้เพียงฝ่ายเดียว

⁵⁰ สมบูรณ สุขสำราญ, "เอกสารวิชาการหมายเลข 36."

⁵¹ วีระ สมบูรณ์, รัฐธรรมในอดีต (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ openbooks, 2551).

⁵² สมบัติ จันทรวงศ์, "ศาสนากับการเมือง: ข้อสังเกตเบื้องต้นว่าด้วยอุดมการณ์และวิโตบายของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ".

⁵³ อภิญา เพ็ญพุกกุล, ศาสนาศาสตร์ของชุมชนเมืองสมัยใหม่: ศึกษากรณีวัดพระธรรมกาย.

ทั้งนี้ภิญญาก็ยังชี้ให้เห็นถึงการแสวงหาความอยู่รอดของวัดเมื่อรัฐมองว่าวัดจะกลายเป็นภัยคุกคาม โดยในงานของภิญญาอธิบายถึงการแสวงหาแนวร่วมเครือข่ายที่เป็นทั้งชนชั้นนำในหมู่คณะสงฆ์และในหมู่ฆราวาสอันได้แก่ฝ่ายข้าราชการและผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจ รวมไปถึงการให้ความร่วมมือกับรัฐในการจัดมณฑลชนไปร่วมงานในพิธีการของรัฐ ทั้งหมดนี้เพื่อแสดงออกถึงความไม่เป็นภัยคุกคามต่อรัฐแสดงการสยบยอมต่ออำนาจรัฐและสร้างหลักประกันในความมั่นคงของการเติบโตของวัดเองด้วย

สรุปได้ว่าแนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนาและสังคมนั้นคือเรื่องของความสัมพันธ์ในเชิงการอุปถัมภ์กันโดยรัฐที่มีต่อศาสนา และศาสนาก็มีหน้าที่ในการสร้างความสงบสุขและความมั่นคงให้กับรัฐผ่านคำสอนในทางพุทธศาสนาเพื่อจรรโลงคนในสังคมให้สังคมเป็นระเบียบเรียบร้อยภายใต้การกำกับดูแลของรัฐในการปลูกฝังศีลธรรมของศาสนา

2.4.2 การศึกษาวัดกับรัฐในสังคมไทย

การศึกษาในเรื่องความสัมพันธ์รัฐกับศาสนาในทางรัฐศาสตร์ในเบื้องต้น ผ่านงานเขียนเรื่องพุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมของ สมบูรณ์ สุขสำราญ⁵⁴ ศึกษาพุทธศาสนากับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐให้ภาพบทบาทพุทธศาสนากับรัฐได้ ไขกรอบคิดโครงสร้างหน้าที่ในการวิเคราะห์พุทธศาสนาและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมือง สิ่งที่พบเห็นคือบทบาทของพุทธศาสนา คือบทบาทของสถาบันของสังคมสถาบันหนึ่งที่เปลี่ยนแปลงไปตามโครงสร้างทางการเมืองและสังคมตามยุคสมัย โดยพุทธศาสนามีบทบาทที่จะตอบสนองสภาพทางสังคมการเมืองเช่น ตอบสนองต่ออุดมการณ์สมัยสมบูรณาญาสิทธิราช และช่วงหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ที่โครงสร้างทางสังคมเปลี่ยนนำมาซึ่งโครงสร้างของสถาบันพุทธศาสนาได้รับผลกระทบให้เปลี่ยนแปลงตาม จะเห็นได้จากการจัดโครงสร้างการปกครองของสงฆ์ที่เปลี่ยนไปตามบริบทของสภาพการเมืองการปกครอง ตัวอย่างเช่น พระราชบัญญัติกิจการคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ที่ลือรูปแบบการปกครองมาจากระบบราชการในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการแบ่งเขตการปกครองการรับผิดชอบรวมถึงการแต่งตั้งประมุขของคณะสงฆ์โดยพระมหากษัตริย์เป็นผู้ทรงแต่งตั้ง

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2485 ซึ่งเป็นช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองไทย พระราชบัญญัติกิจการคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ก็ส่งผลต่อการปกครองคณะสงฆ์เช่นกันโดยโดยการปกครองคณะสงฆ์ไทยก็ถูกทำให้เหมือนกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยแบบของฆราวาสคือแบ่งสามอำนาจได้แก่ อำนาจการบริหาร ตัดสินคดี และออกกฎหมายคุ้มครองคณะสงฆ์ รวมถึงการเลือกตั้งประมุขของสงฆ์อีกด้วย

⁵⁴ สมบูรณ์ สุขสำราญ, พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม.

กระทั่งช่วงปี พ.ศ. 2500 ซึ่งบริบทการเมืองของฝ่ายขวาสามารถเปลี่ยนไป ส่งผลให้โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์เปลี่ยนแปลงเช่นกันจะเห็นได้จาก พระราชบัญญัติกิจการคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ที่ปรับโครงสร้างการปกครองสงฆ์ให้กลับไปเป็นเหมือนรูปแบบเดิมคือรวบอำนาจไว้ที่สมเด็จพระสังฆราชในการใช้อำนาจการตัดสิน ออกกฎ และอำนาจการบริหาร คล้ายกับการปกครองไทยในช่วงเวลาดังกล่าวที่จอมพลสฤษดิ์ รวบอำนาจการปกครองไว้เฉพาะตน รวมไปถึงการตีความสนับสนุนระบอบการปกครองแบบพ่อขุนอุปถัมภ์ของตัวจอมพลสฤษดิ์เอง โดยอาศัยบทบาทพุทธศาสนาเป็นตัวนำในการสร้างความชอบธรรมให้กับตัวผู้ปกครอง

ในช่วง พ.ศ. 2516-2519 ซึ่งเป็นช่วงการเรียกร้องประชาธิปไตยหลังผ่านเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เป็นช่วงเวลาที่บรรยากาศทางการเมืองเปิดกว้างให้กับทุกฝ่ายได้แสดงออกอย่างกว้างขวางส่งผลให้เกิดบทบาทพระฝ่ายซ้ายอย่างกลุ่มยุวสงฆ์แห่งประเทศไทย มีบทบาทสำคัญในการต่อสู้เรียกร้องความเป็นธรรมให้แก่ประชาชน โดยตีความพุทธศาสนาไปในทางไม่ควรละทิ้งประชาชนแล้วมุ่งสู่ความสุขเฉพาะตนคือนิพพาน แต่ควรต้องยืนอยู่ข้างชนชั้นผู้ถูกกดขี่ คือ ชาวไร่ ชาวนา กรรมกร ข้าราชการชั้นผู้น้อย อีกทั้งยังดำเนินกิจกรรมทางการเมืองอื่น ๆ อย่างเดินขบวนร่วมกับชาวนาและช่วยพรรคการเมืองหาเสียง โดยไม่สนใจคำสั่งห้ามของมหาเถรสมาคมที่ห้ามยุ่งเกี่ยวทางการเมือง⁵⁵

ในส่วนของพระสงฆ์ฝ่ายขวาซึ่งส่วนใหญ่เป็นพระผู้ใหญ่ที่มีอำนาจอยู่ในมหาเถรสมาคมและเป็นเจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ โดยพระสงฆ์ฝ่ายขวาที่มีบทบาทเด่นที่สุดคือพระกิตติวุฑฺโฒ ซึ่งมีทัศนะเชิงลบต่อทั้งขบวนการนักศึกษาและพระฝ่ายซ้าย โดยมองว่า ขบวนการนักศึกษาและพระฝ่ายซ้ายนั้นเป็นศัตรูของชาติ

พระกิตติวุฑฺโฒ มีบทบาทอย่างมากในการต่อต้านกลุ่มการเมืองฝ่ายซ้าย ที่เห็นได้ชัดที่สุดคือการตั้งสำนักจิตตภาวันโดยมีแนวคิดที่ว่าพระสงฆ์จะต้องเข้าถึงประชาชน ไม่ใช่ให้ประชาชนเข้าหา โดยมีบทบาทเชื่อมระหว่างรัฐบาลกับประชาชน และยกระดับการครองชีพ ซึ่งมีคนมาร่วมทั่วประเทศกว่า 3,000 คน

อีกบทบาทสำคัญของพระกิตติวุฑฺโฒคือการสร้างความชอบธรรมให้แก่ฝ่ายรัฐในการปราบปรามนักศึกษาในช่วงปี พ.ศ. 2519 ที่ ธรรมศาสตร์ โดยการให้สัมภาษณ์ต่อหนังสือพิมพ์ว่าการฆ่าคอมมิวนิสต์ไม่บาป จนเป็นที่พูดถึงกันอย่างกว้างขวาง เรื่องนี้ถูกร้องเรียนไปยังมหาเถรสมาคมเพื่อพิจารณาลงโทษพระกิตติวุฑฺโฒ แต่ทางมหาเถรสมาคมก็มีได้ลงโทษแต่อย่างใด เพราะไม่มีหลักฐาน

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน หน้า 100

ที่แน่นอน เรื่องนี้สะท้อนให้เห็นถึงท่าทีของมหาเถรสมาคมที่มีแนวนโยบายสอดคล้องกับรัฐบาลในการต่อต้านกลุ่มการเมืองฝ่ายซ้าย⁵⁶

งานของสมบูรณ สุขสำราญ ทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับรัฐว่า มีความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์กันมาโดยตลอด ด้วยเหตุว่าศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด การเปลี่ยนแปลงใดๆที่เกิดขึ้นในการเมืองและสังคมย่อมส่งผลกระทบต่อศาสนา และในทำนองเดียวกันการเปลี่ยนแปลงทางศาสนาก็มีผลกระทบต่อการเมืองและสังคมเช่นกัน เป็นเหตุผลว่าทำไมรัฐต้องเข้ามาจัดการดูแลพุทธศาสนาให้อยู่ในกรอบที่รัฐต้องการ และงานชิ้นนี้ยังเป็นฐานในการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับการเมืองไทยที่แปรเปลี่ยนไปตามบริบททางการเมืองได้เป็นอย่างดี

เช่นเดียวกับสมบัติ จันทรวงศ์⁵⁷ ที่อธิบายบทบาทของพุทธศาสนาผ่านแนวคิดคำสอนในทางพุทธเพื่อตอบสนองโครงสร้างอำนาจรัฐและชนชั้นนำ สมบัติ จันทรวงศ์ ได้ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับรัฐนั้นมีความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์ คือพึ่งพาการปกป้องคุ้มครองและอาศัยตัวชนชั้นนำนั้นก็อาศัยความชอบธรรมจากคำสอนในทางพุทธศาสนาในการปกครองประชาชน

การศึกษาของสมบูรณ สุขสำราญ และ สมบัติ จันทรวงศ์ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐในบริบทสังคมไทยที่มีอาจแยกออกจากกันภายใต้การปกป้องคุ้มครองกันได้ อีกทั้งพุทธศาสนายังมีพลวัตในการปรับตัวเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทสังคมการเมืองที่เปลี่ยนไปตามช่วงเวลาเพื่อตอบสนองต่อความต้องการแก่รัฐและชนชั้นนำอีกด้วย

งานศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐอีกชิ้นหนึ่งคือ Peter A. Jackson⁵⁸ ที่ศึกษาประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพุทธศาสนาในบริบทของสังคมไทย โดยในงานนี้คล้ายกับงานของ สมบูรณ สุขสำราญ⁵⁹ ในการอธิบายเรื่องโครงสร้างหน้าที่ของสถาบันสงฆ์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางการเมืองในเรื่องโครงสร้างอำนาจการปกครองของคณะสงฆ์ไทยผ่านพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ อีกทั้งยังชี้ให้เห็นถึงบทบาทของฝ่ายธรรมยุติกนิกายที่แม้เป็นพุทธศาสนานิกายใหม่แต่มีอำนาจมากในช่วงสมบูรณาญาสิทธิราชของไทยในบทบาทของการปกครองคณะสงฆ์

Jackson ได้นำเสนอความขัดแย้งในหมู่คณะสงฆ์ในบริบทการเมืองไทย ตัวอย่างเช่นบทบาทของพระพิมลธรรมที่มีความใกล้ชิดกับคณะราษฎรและมีแนวคิดไปในทางสนับสนุนประชาธิปไตยซึ่ง

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน หน้า 112

⁵⁷ สมบัติ จันทรวงศ์, "ศาสนากับการเมือง: ข้อสังเกตเบื้องต้นว่าด้วยอุดมการณ์และวิเทศบายของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกา".

⁵⁸ Peter A. Jackson, *Thailand Buddhism, Legitimation, and Conflict: The Political Functions of Urban Thai Buddhism* (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1989).

⁵⁹ สมบูรณ สุขสำราญ, พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม.

พหุมติของคณะราษฎร ก็ถูกฝ่ายการเมืองที่มีอำนาจที่มีอำนาจขึ้นมาใหม่กำจัด โดยพระพิมลธรรมถูกกล่าวหาในข้อเป็นคอมมิวนิสต์ และถูกปลดจากตำแหน่งบริหารในมหาเถรสมาคมและตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุ แต่อีกเหตุผลหนึ่งด้วยเหตุผลว่าพระพิมลธรรมมีแนวทางและความใกล้ชิดไม่สอดคล้องกับชนชั้นนำที่มีอำนาจขึ้นมาในสังคมไทย⁶⁰

อีกประเด็นที่น่าสนใจสำหรับงานของ Jackson คือการจัดวางพุทธศาสนิกชนในฐานะกลุ่มพระที่มีแนวทางปฏิรูปพุทธศาสนา อีกทั้งยังอธิบายถึงสามสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนิกชนกับธรรมยุติกนิกาย ซึ่งเป็นนิกายที่เกิดจากการก่อตั้งของชนชั้นนำไทยในอดีตและได้รับการดูแลจากชนชั้นนำ

แม้พุทธศาสนิกชนจะมีแนวทางในการปฏิรูปพระพุทธศาสนาตามแนวทางของท่านจนนำไปสู่การตั้งสวนโมกข์ขึ้นเพื่อแสดงเจตนาในการปฏิรูปพุทธศาสนา อย่างไรก็ตามด้วยการที่แนวทางแตกต่างกับพุทธศาสนากระแสหลักทำให้ พุทธศาสนิกชนถูกรัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์จับตาดูความเคลื่อนไหวว่าจะเป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่ เพราะด้วยการตั้งสำนักสงฆ์ที่ห่างไกลอีกทั้งคำสอนและวัตรปฏิบัติไม่เหมือนกับพระในกรุงเทพฯ แต่ต่อมารัฐก็หาความกังวลด้วยเหตุว่าพระโพธิรักษ์ในขณะนั้นเขียนกล่าวถึงพุทธศาสนิกชนว่ามีแนวทางแบบตะวันตกซึ่งไม่เป็นภัยต่อรัฐ ทำให้รัฐพยายามแสวงหาความร่วมมือเพื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์ในภาคใต้โดยการร่วมมือกับพุทธศาสนิกชน แต่พุทธศาสนิกชนเลือกที่จะไม่ร่วมมือกับรัฐในเรื่องนี้โดยให้เหตุผลว่าเลือกจะดำเนินทางคำสอนในทางพุทธศาสนาแต่จะไม่ใช้พุทธศาสนาเพื่อการต่อต้านคอมมิวนิสต์⁶¹

ในงานชิ้นนี้ในส่วนแรกมิได้ต่างกับงานของ สมบูรณ์ สุขสำราญ ในการอธิบายเรื่องของโครงสร้างอำนาจของรัฐและสถาบันสงฆ์ไทยที่มีความเกี่ยวเนื่องกันของรัฐที่มีต่อคณะสงฆ์ งานนี้ชี้ให้เห็นถึงบริบทของศาสนาพุทธในไทยว่ามีได้แยกขาดออกจากรัฐ อีกทั้งรัฐยังเป็นฝ่ายดูแลอุปถัมภ์พร้อมกันนั้นยังเข้ามาควบคุมพุทธศาสนาอย่างใกล้ชิดอีกด้วย แม้จะมีความพยายามปฏิรูปพุทธศาสนาเพื่อตอบสนองต่อบริบทของสังคมที่เปลี่ยนโดยกลุ่มพระสงฆ์อย่างท่านพุทธทาสภิกขุและหลวงพ่อดำ ปัญญา ที่มีวิธีการที่ประนีประนอมกว่าในการทำให้คณะสงฆ์ปฏิรูปตนเองอย่างการตีความพุทธศาสนาให้คนทั่วไปเข้าถึงง่าย หรือ อย่างสมณะโพธิรักษ์ ที่แยกตัวออกจากคณะสงฆ์ไทยเพื่อแสดงการต่อต้านและไม่ยอมรับบทบาทคณะสงฆ์ จนถูกทั้งมหาเถรสมาคมและรัฐเล่นงาน

⁶⁰ Jackson, *Thailand Buddhism, Legitimation, and Conflict: The Political Functions of Urban Thai Buddhism*.

⁶¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 130

กรณีที่ได้กล่าวมาแล้วเหล่านี้ซึ่งสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐที่มีบทบาททั้งร่วมมือ ขัดแย้ง และประนีประนอมกัน ถึงอย่างไรเสียก็อาจกล่าวได้ว่าพุทธศาสนาของไทยนั้นมิอาจแยกจากการดูแลจากรัฐได้อย่างเด็ดขาด

นอกจากนี้ยังมีงานอีกกลุ่มที่ไม่ได้อยู่ในสายรัฐศาสตร์ในหนังสือชื่อ รัฐและศาสนา ถึงเวลาชำระแล้วหรือยังของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์⁶² โดยในงานของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ คือการชี้ให้เห็นว่า รัฐกับศาสนามีความผูกพันกันอย่างแยกไม่ออกผู้ปกครองคอยอุ้มชูพุทธศาสนาตลอดตั้งแต่ต้นสมัยรัตนโกสินทร์ พระธรรมปิฎกยังอธิบายถึงความจำเป็นที่รัฐจะต้องเข้ามาควบคุมดูแลคณะสงฆ์ให้อยู่ในกรอบของพระธรรมวินัยและคงความบริสุทธิ์ของหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา โดยรัฐต้องเข้ามาจัดการในเรื่องที่สงฆ์ประพฤติปฏิบัติตัวไม่อยู่ในกรอบศีลธรรม เพื่อให้พุทธศาสนาบริสุทธิ์และมั่นคงในประเทศ โดยในของพระธรรมปิฎก ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ในการอธิบายความสัมพันธ์รัฐกับศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับงานของ สมบูรณ์ สุขสำราญ และ Peter A.Jackson ในเรื่องบทบาทของรัฐที่มีพุทธศาสนาในความสัมพันธ์ที่เป็นไปในเชิงอุปถัมภ์กันระหว่างรัฐและศาสนา

งานของอภิญา เพื่อองฟูสกุล⁶³ ซึ่งเป็นการศึกษาในเชิงของมานุษยวิทยา ศึกษาองค์การทางพุทธศาสนาที่มีใหม่ในสังคมไทยที่เป็นที่นิยมต่อคนชั้นกลางในสังคมไทยช่วงก่อนปี 2540 โดยศึกษาเฉพาะกรณีของวัดพระธรรมกาย งานชิ้นนี้ก็ยังชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐในมิติเรื่องความมั่นคงของรัฐที่มองการเติบโตของวัดที่เริ่มมีอิทธิพลมากขึ้นในสังคม และการแสวงหาการอุปถัมภ์จากชนชั้นนำทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาสเพื่อความอยู่รอดของวัด

ทั้งนี้งานของอภิญา ยังชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐในมิติด้านความมั่นคงของรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการระดมมวลชน ซึ่งรัฐถือเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงในสายตาของรัฐ เพราะรัฐถือว่าความสามารถในการระดมมวลชนมองในเชิงยุทธศาสตร์ในการควบคุมประชาชน เป็นความสามารถที่รัฐมิต้องการให้หน่วยงานใดหรือองค์กรใดมาเป็นคู่แข่งกับรัฐ ซึ่งรัฐต้องการผูกขาดอำนาจนี้ไว้เพียงผู้เดียว⁶⁴ อีกทั้งยังชี้ให้เห็นถึงการแสวงหาการอุปถัมภ์จากพระสงฆ์ในระดับชนชั้นนำในมหาเถรสมาคมรวมถึงฝ่ายฆราวาสของตัววัดพระธรรมกายเพื่อแสดงตนไปในทางสยบยอมต่อรัฐ โดยการแสดงออกถึงการให้ความร่วมมือโดยการจัดมวลชนไปร่วมพิธีที่รัฐเป็นผู้จัดขึ้นเพื่อแสดงถึงความไม่ได้เป็นภัยคุกคามต่อรัฐ ซึ่งต่างกับกลุ่มสันตโศกอื่นที่เมื่อมีความสามารถในการระดมมวลชนแล้วพยายามแสดงตนขึ้นมาท้าทายอำนาจรัฐ

⁶² พระธรรมปิฎก, รัฐกับพุทธศาสนาถึงเวลาชำระแล้วหรือยัง, vol. ฉบับที่ 3 (กรุงเทพฯ :สำนักพิมพ์สหธรรมิก, 2537).

⁶³ อภิญา เพื่อองฟูสกุล, ศาสนทัศน์ของชุมชนเมืองสมัยใหม่: ศึกษากรณีวัดพระธรรมกาย.

⁶⁴ เรื่องเดียวกัน หน้า 116

จุดเด่นในงานของภิญญาเป็นการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐในรูปแบบของความมั่นคงและการแสวงหาการอุปถัมภ์ของวัดพระธรรมกาย ทั้งจากคณะสงฆ์ด้วยกันเองและฝ่ายฆราวาส อีกทั้งการแสดงตนโอนอ่อนต่อรัฐเพื่อไม่ให้รัฐมองว่าไม่เป็นภัยคุกคามด้วยความสามารถระดมมวลชนที่รัฐต้องการผูกขาดไว้ รวมทั้งการยึดจารีตประเพณีดั้งเดิมในทางพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดการยอมรับจากรัฐและชนชั้นนำว่ามีได้เป็นภัยต่อรัฐแต่อย่างใด

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องระหว่างวัดกับรัฐในสังคมไทยผู้วิจัยเห็นว่างานศึกษาความสัมพันธ์วัดกับรัฐนั้นมีอยู่อย่างจำกัด โดยจะเป็นการศึกษาในทางประวัติศาสตร์โดยเป็นการอธิบายความสัมพันธ์วัดกับรัฐในเชิงโครงสร้างภายใต้บริบทของสังคมไทยซึ่งมีดังต่อไปนี้

อาทร เจริญคัมภีร์⁶⁵ ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนา โดยการศึกษาผ่านการเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี พบว่าบทบาทของรัฐมีผลต่อการศึกษาของพระอย่างมาก โดยรัฐเป็นฝ่ายให้การสนับสนุนทั้งเรื่องการออกกระเปียบขอบังคับ และงบประมาณสนับสนุนการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าวัดกับรัฐในบริบทของไทยนั้นมิได้แยกออกจากกัน แต่มีความสัมพันธ์ที่แนบชิดกัน จะเห็นได้จากกรณีที่รัฐนำทรัพย์สินไปสนับสนุนวัดในเรื่องการเรียนการสอน ซึ่งขัดกันกับหลักที่รัฐควรเป็นกลางทางศาสนา ซึ่งในการปกครองในระบอบประชาธิปไตยแล้ว ถือเป็นหลักปฏิบัติของรัฐ ในการแยกวัดกับศาสนาออกจากกัน

งานของอาทรได้ชี้ให้เห็นถึงรัฐไทยที่ได้มีความเป็นกลางตามหลักการในรูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่ต้องวางตัวเป็นกลางทางศาสนา แต่เป็นรัฐไทยที่ให้การสนับสนุนศาสนาพุทธอย่างเปิดเผยอีกทั้งยังเข้ามาควบคุมและแทรกแซงต่อกิจการของวัดอีกด้วย

ปฐม ตาคะนันทน์⁶⁶ ได้ศึกษาความคิดทางการเมืองของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ในการสร้างอุดมการณ์เพื่อสนับสนุนความชอบธรรมของชนชั้นนำสยามในการปกครอง โดยอาศัยการตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนา ปฐมชี้ให้เห็นถึงโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับชนชั้นนำ ในความสัมพันธ์ของพุทธศาสนาและชนชั้นนำไทยว่าเป็นไปในอุปถัมภ์กันระหว่างชนชั้นนำและพุทธศาสนาของไทย ทั้งนี้การเผยแพร่ความรู้และอุดมการณ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสนั้นยังได้รับการสนับสนุนจากชนชั้นนำสยาม ในการตีพิมพ์ ตำราเรียน พระไตรปิฎก การแปลภาษาบาลีและการใช้ตัวอักษรมาตราเพื่อให้เข้าถึงประชาชน

⁶⁵ อาทร เจริญคัมภีร์, "เสรีภาพทางศาสนากับการใช้อำนาจรัฐในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี".

⁶⁶ ปฐม ตาคะนันทน์, "สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสกับการสถาปนาอุดมการณ์แห่งรัฐสยาม" (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549).

ได้อย่างหลากหลายกลุ่มรวมไปถึงการให้พลเมืองเข้ารับการศึกษาคำสอนในโรงเรียนเป็นที่ปลูกฝังอุดมการณ์ โดยอาศัยคำสอนในทางพุทธศาสนา

ปฐมชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนาที่เป็นไปในทางอุปถัมภ์กันระหว่างรัฐและศาสนา โดยเฉพาะศาสนาที่มีบทบาทอย่างมากในการสร้างอุดมการณ์สนับสนุนอำนาจของชนชั้นนำไทย โดยอาศัยกลไกของรัฐอย่างโรงเรียนและการศึกษาสมัยใหม่สอดแทรกอุดมการณ์ทางพุทธศาสนา ที่สนับสนุนชนชั้นนำเพื่อเผยแผ่อุดมการณ์สู่ประชาชนผู้ได้ปกครอง

เช่นเดียวกับ ปัทมา คงศักดิ์ไพฑูริย์⁶⁷ ได้ศึกษาสถาบันสงฆ์ในบริบทการเมืองไทยช่วง พ.ศ. 2500-2516 โดยใช้แนวทางประวัติศาสตร์ ในงานชิ้นนี้ชี้ให้เห็นถึงความใกล้ชิดของสถาบันสงฆ์กับรัฐ รวมถึงบทบาทของสถาบันสงฆ์ไทยที่มีบทบาทสำคัญต่อนโยบายทางการเมืองในช่วงของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในฐานะเป็นเครื่องมือหนึ่งของรัฐในการต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์ ในงานชิ้นนี้ยังชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์วัดกับรัฐซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในเชิงพึ่งพิงระหว่างวัดกับรัฐ อีกทั้งรัฐไทยยังสนับสนุนทรัพยากรต่าง ๆ ให้กับวัดเพื่อใช้ในการปลูกฝังอุดมการณ์ต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ในเขตพื้นที่ห่างไกล

อย่างไรก็ตามรัฐไทยก็ยังเข้ามาควบคุมศาสนาอย่างเข้มงวดเห็นได้จากการออก พ.ร.บ. การปกครองคณะสงฆ์ไทย ฉบับปี พ.ศ.2505 สงฆ์ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจในมหาเถรสมาคมซึ่งมีผลอย่างมากต่อพุทธศาสนาในไทย ในเรื่องของกรรวบอำนาจการปกครองสงฆ์เข้าสู่ศูนย์กลางอีกครั้ง

จากการสำรวจงานเกี่ยวกับความสัมพันธ์วัดกับรัฐ ผู้วิจัยพบว่าภายใต้บริบททางสังคมการเมืองของไทยนั้น สถาบันสงฆ์มิได้แยกขาดออกจากรัฐแต่อย่างใด อีกทั้งยังเป็นส่วนหนึ่งของรัฐในฐานะกลไกหนึ่งที่รัฐมีและเข้ามาควบคุมอย่างใกล้ชิดทั้งในหลักการปฏิบัติ คำสอน รวมถึงการเผยแผ่พุทธศาสนา นั้นอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของรัฐให้เป็นไปในทิศทางที่เป็นคุณประโยชน์ต่อรัฐ รวมถึงการจัดสรรทรัพยากรจากรัฐเพื่อสนับสนุนกิจการต่างๆในพุทธศาสนาอันเป็นไปเพื่อการดำเนินนโยบายทางการเมืองเพื่อปลูกฝังอุดมการณ์ของรัฐไปสู่ประชาชน

2.5.1 งานศึกษาวัดพระธรรมกายในประเทศไทย

งานที่ศึกษาเกี่ยวกับวัดพระธรรมกายสามารถแบ่งกลุ่มหลัก ๆ ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

- (1) การศึกษาในเชิงมานุษยวิทยา
- (2) การศึกษาในเชิงคำสอน
- (3) งานศึกษาด้านความขัดแย้ง

⁶⁷ ปัทมา คงศักดิ์ไพฑูริย์, สถาบันสงฆ์กับการเมืองไทย พ.ศ.2500-2516 (กรุงเทพฯ :มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2549).

งานที่ศึกษาวิจัยวัดพระธรรมกายในทางมานุษยวิทยา ได้แก่ งานของ อภิญญา เฟื่องฟูสกุล ในงานชื่อ ศาสนทัศน์ของชุมชนเมืองสมัยใหม่ : กรณีศึกษาวัดพระธรรมกาย⁶⁸ งานของอภิญญาศึกษา วัดพระธรรมกายในแง่ของวัดในพุทธศาสนาแนวใหม่ที่แตกต่างจากวัดทั่วไปของไทย โดยศึกษาผ่าน วัฒนธรรมองค์กร และการจัดองค์กรของตัววัดพระธรรมกาย รวมไปถึงความสัมพันธ์ของวัดพระธรรมกายกับรัฐ

ในงานนี้ยังได้อธิบายถึงโครงสร้างองค์กรของวัด และประวัติวัดพระธรรมกายตั้งแต่ก่อตั้งขึ้นมาและแนวคิดความแปลกใหม่เช่น การจัดองค์กรวัดเหมือนกับองค์กรธุรกิจ พิธีบูชาข้าวพระพุทธรูป เป็นการนำเอาอาหารไปถวายพระพุทธรูปเจ้าบนสวรรค์ชั้นนิพพาน ที่ทำให้วัดพระธรรมกายเป็นวัดที่แตกต่างสามารถทำให้คนศรัทธาขึ้นมาได้เป็นจำนวนมาก และความสัมพันธ์กับรัฐในมิติเรื่องความมั่นคงและการแสวงหาเครือข่ายจากชนชั้นนำทั้งในฝ่ายของฆราวาสและคณะสงฆ์

จุดเด่นในงานชิ้นนี้แสดงให้เห็นถึงการจัดองค์กรภายในของวัดพระธรรมกายที่ได้นำรูปแบบการบริหารในแบบของฆราวาสมาใช้เพื่อจะทำงานเผยแผ่พุทธศาสนาในเชิงรุกบวกรับรูปแบบการจัดองค์กรและการดึงคนเข้ามาศรัทธาต่อวัดพระธรรมกาย โดยเฉพาะงานของอภิญญาได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัดพระธรรมกายกับรัฐซึ่งมีรูปแบบที่เป็นไปในทางแสวงหาการอุปถัมภ์จากรัฐ โดยอาศัยศักยภาพของรัฐในการระดมมวลชนเพื่อจัดกิจกรรมในที่ต่าง ๆ ตามที่รัฐร้องขอมา ไปถึงการเลือกที่จะอยู่ในกรอบที่รัฐยอมรับได้ ไปจนถึงการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับวัด คณะสงฆ์ชั้นปกครอง และเจ้าหน้าที่บ้านเมือง

อย่างไรก็ตามแม้ในงานชิ้นนี้จะเป็งานศึกษาวัดพระธรรมกายที่ครอบคลุมมากที่สุดชิ้น รวมถึงการตั้งข้อสังเกตและวิพากษ์ได้อย่างน่าสนใจหนึ่งที่เคยทำมา แต่ด้วยงานชิ้นนี้เก็บข้อมูลจากคนในวัดพระธรรมกายเป็นส่วนใหญ่แม้จะได้มีการวิพากษ์ข้อมูลชั้นต้นที่เก็บมาแล้วบ้าง

งานศึกษาด้านบทบาทคำสอนของวัดพระธรรมกาย ได้แก่ วิทยานิพนธ์ของ สงกานต์ ศรีตองอ่อน ในชื่องานคำสอนเรื่องการสร้างบารมีของวัดพระธรรมกาย และ วิทยานิพนธ์ของ พระวุฒิชัย วชิรเมธี ในเรื่องบทบาทการรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต) : ศึกษาเฉพาะกรณีธรรมกาย

งานศึกษาของ สงกานต์ ศรีตองอ่อน⁶⁹ ในชื่องานคำสอนเรื่องการสร้างบารมีของวัดพระธรรมกาย เป็นงานศึกษาที่ได้มุ่งเน้นไปที่การสอนในเรื่องการสร้างบารมีโดยการรวบรวมหลักฐานผ่านทางสิ่งพิมพ์และธรรมเทศนาของพระธัมมชโย และ พระเผด็จ ทัชตชีโว เอกสารสื่อสิ่งพิมพ์ไป

⁶⁸ อภิญญา เฟื่องฟูสกุล, ศาสนทัศน์ของชุมชนเมืองสมัยใหม่: ศึกษากรณีวัดพระธรรมกาย.

⁶⁹ สงกานต์ ศรีตองอ่อน, "คำสอนเรื่องการสร้างบารมีของวัดพระธรรมกาย" (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547).

จนถึงกิจกรรมในวัดของเหล่าสาธุชน ซึ่งได้ข้อสรุปคือ คำสอนการสร้างบารมีของวัดพระธรรมกายนั้น มิได้ขัดแย้งใดกับคำสอนในพุทธศาสนาตามแนวจารีตของไทย

จุดเด่นในงานชิ้นนี้คือการเข้าไปศึกษาถึงในองค์กรของวัดพระธรรมกายซึ่งใช้ข้อมูลเชิงลึกในการวิเคราะห์และอธิบายคำสอนการสร้างบารมีของวัดพระธรรมกายโดยจุดอ่อนในงานชิ้นนี้พบว่าเป็นงานที่แฝงไปด้วยอคติที่พยายามเชิดชูวัดพระธรรมกายโดยขาดการวิพากษ์บทบาทคำสอนในเรื่องการสร้างบารมีหรือการนำเอาคำสอนของการสร้างบารมีของวัดพระธรรมกายไปเปรียบเทียบกับวัดอื่น จึงเหมือนว่างานชิ้นนี้จะเป็นงานที่มุ่งหวังแก้ต่างความเข้าใจผิดของวัดพระธรรมกายมากกว่าจะเป็นการศึกษาค้นคว้าทางวิชาการอย่างจริงจัง

งานการศึกษาของพระวุฒิชัย วชิรเมธี ในเรื่องบทบาทการรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต): ศึกษาเฉพาะกรณีธรรมกาย⁷⁰ เป็นการสังเคราะห์บทบาทพระธรรมปิฎก ผ่านงานเขียนของท่าน โดยวิทยานิพนธ์นี้มีพื้นฐาน จากพระไตรปิฎกและ เขียนของพระธรรมปิฎก ในหนังสือชื่อเรื่องกรณีธรรมกาย จะเห็นได้ว่าจะเป็นการตอกย้ำ คำสอนของวัดธรรมกายที่สอน ต่างจากจารีตของพระพุทธศาสนา นิกายเถรวาท งานของ พระวุฒิชัย ชี้ให้เห็นถึงการไม่ยอมรับการตีความคำสอนพุทธศาสนาจากนิกายอื่นนอกประเทศไทยของคณะสงฆ์ไทยและการตีความพระไตรปิฎกอย่างเคร่งครัด อีกทั้งในงานนี้สะท้อนให้เห็นถึง ความอ่อนแอของคณะสงฆ์ไทย ที่ไม่สามารถปรับตัวและสร้างความรู้ ของพระพุทธศาสนาให้เป็นระบบและเข้าใจง่ายได้

จุดแข็งในงานชิ้นนี้คือการอธิบายผ่านกรอบความคิดแบบจารีตนิยมที่สะท้อนให้เห็นถึงวิธีคิดตีความพระไตรปิฎกของคณะสงฆ์อย่างไทยเคร่งครัดและมุมมองวัดพระธรรมกายในการบทบาทเรื่องคำสอนของวัดพระธรรมกาย จุดอ่อนในงานชิ้นนี้ คือเป็นการยืนยันจากหนังสือกรณีธรรมกายของพระธรรมปิฎก ว่าคำสอนของวัดพระธรรมกายนั้นขัดแย้งกับพุทธศาสนาของไทย

จากงานศึกษาทั้ง 2 ชิ้นนี้พบว่าเป็นงานศึกษาที่ให้ภาพถึงแนวคิดคำสอนของวัดพระธรรมกายที่เผยแพร่ออกมาซึ่งเป็นงานที่ออกมาถกเถียงกันถึงแนวคิดคำสอนในทางพุทธศาสนาของวัดพระธรรมกายในมีพื้นฐานจากปราชญาแนวคิดทางพุทธศาสนา ซึ่งทั้งสองงานมีทั้งสนับสนุนและคัดค้านแนวคิดคำสอนของวัดพระธรรมกาย

⁷⁰ พระวุฒิชัย วชิรเมธี, "บทบาทการรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต): ศึกษาเฉพาะกรณีธรรมกาย" (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546).

งานศึกษาในด้านความขัดแย้ง ของ วัลญญู ชายเกตุ ในงาน *องค์กรสงฆ์กับความขัดแย้งในพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณี วัดพระธรรมกาย*⁷¹ งานชิ้นนี้เป็นการศึกษา ประวัติศาสตร์ การปกครองของคณะสงฆ์ไทยตั้งแต่สุโขทัยจนถึง มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ในงานชิ้นนี้สะท้อนให้เห็นถึง ความอ่อนแอของคณะสงฆ์ไทยและรัฐ ที่ไม่สามารถจัดการกับวัดพระธรรมกายได้ในข้อกล่าวหาในเรื่องการถือครองทรัพย์สินและการเผยแพร่คำสอนของวัดพระธรรมกายที่ขัดแย้งต่อความรู้ของคณะสงฆ์ไทย แต่ ในกรณีของ คณะสงฆ์ อย่างสันตโศก ก็สามารถจัดการได้โดยอาศัยอำนาจของฝ่ายบ้านเมืองร่วมมือกับคณะสงฆ์ ในงานชิ้นนี้เป็นเพียงงานที่ชี้ให้เห็นถึง ปัญหาของคณะสงฆ์ไทยและการปกครองทรงไทยที่ไม่มีอำนาจในการใช้อำนาจจัดการกับวัดพระธรรมกายได้ในเรื่องข้อกล่าวหาการถือครองทรัพย์สินโดยมิชอบ

2.5.2 งานศึกษาวัดพระธรรมกายในต่างประเทศ

Rory Mackenzie ในงาน *New Buddhist Movements in Thailand: Towards an Understanding of Wat PhraDhammakaya and Santi Asoke*⁷² อธิบายการเคลื่อนไหวทางสังคมของวัดพระธรรมกายว่าเป็นการเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นเพื่อสนองต่อคนชั้นกลางที่รู้สึกไม่มั่นคงและต้องการแสวงหาสิ่งยึดเหนี่ยวที่พุทธศาสนาแบบเดิมไม่อาจให้ได้ ในงานชิ้นนี้ได้พูดถึงเรื่องธรรมกายไว้หลายมุม โดยมุมหลักคือตัวผู้นำคือพระธรรมชัยโย ที่มีอำนาจบารมีและอิทธิพล โดยช่วงเศรษฐกิจตกต่ำก็อธิบายว่าบุญเป็นเกราะป้องกันไม่ให้จนในช่วงเศรษฐกิจตกต่ำ อธิบายเรื่องผลแห่งบุญการทำบุญมีผลในชีวิตการสร้างเรื่องราวร่วมกันในการมีส่วนร่วมของวัด คำสอนลับของวัดพระธรรมกายยกให้พระธัมมชโยประหนึ่ง พระโพธิสัตว์ ผู้ซึ่งในภพชาติข้างหน้าจะได้กลายเป็นพระพุทธเจ้าเพื่อปลดปล่อยเหล่าสัตว์ทั้งหลาย เพื่อผลักดันพระธัมมชโยเป็นสิ่งที่ลึกลับและศักดิ์สิทธิ์

การสร้างความรู้สึกร่วมในการเป็นสมาชิกวัดพระธรรมกาย การมีโครงสร้างการจัดการองค์กรเพื่อประสิทธิภาพและความสะดวกเพื่อการทำบุญฟังธรรม เหมือนเอกชน โดยมีลักษณะสำคัญดังนี้

แนวคิดเรื่องผู้มีบุญมาโปรด วัดพระธรรมกายมีการสอนเรื่องการต่อสู้กันระหว่างธรรมกายขาวและธรรมกายดำ หมายถึงฝ่ายธรรมะคือธรรมกายขาวสู้กับฝ่ายอธรรมคือฝ่ายธรรมกายดำ โดยลูกศิษย์กลุ่มหนึ่งเชื่อว่าพระธัมมชโยเป็นอวตารที่ลงมาเพื่อช่วยเหลือให้มนุษยชาติต่อสู้กับธรรมกายฝ่ายดำ และเตรียมพร้อมกับวันสิ้นโลก

⁷¹ วัลญญู ชายเกตุ, "องค์กรสงฆ์กับความขัดแย้งในพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณี วัดพระธรรมกาย" (มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2544).

⁷² Rory Mackenzie, *New Buddhist Movements in Thailand: Towards an Understanding of Wat Phradhammakaya and Santi Asoke* (Routledge, 2007).

การได้รับการสนับสนุนจากชนชั้นนำ วัดพระธรรมกายได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายชนชั้นนำ จึงเป็นการเคลื่อนไหวของกลุ่มชนชั้นนำที่ต้องการหาความชอบธรรมใหม่ให้ตนเอง เนื่องจากบทบาทของสถาบันสงฆ์แบบจารีตประเพณีในสังคมน้อยลงไปทุกที

การระดมทุนแบบเงินไปต่อบุญ (Capitalism) วัดพระธรรมกายมีคำสอนที่เข้าใจง่าย เน้นการบริจาคทาน และเชื่อว่ายิ่งบริจาคมากจะยิ่งได้บุญมากมีการเคลื่อนไหวในลักษณะของการระดมทุนและประสบความสำเร็จอย่างยิ่งในการทำกรรประชาสัมพันธ์

นอกจากลักษณะสำคัญข้างต้นแล้ว Rory Mackenzie ได้ใช้หลักเกณฑ์ในการแบ่งประเภทการเคลื่อนไหวของวัดพระธรรมกายเพื่อจัดประเภทได้ 4 ประเภท ดังนี้

1) ไม่ปฏิเสธความอยากตามธรรมชาติ (Physic Deprivation) สมาชิกวัดธรรมกายส่วนใหญ่เป็นคนชั้นกลางที่มีการศึกษาและอาศัยอยู่ในเขตเมือง พวกเขาเป็นกลุ่มคนกลุ่มใหม่ที่ต้องการสร้างอัตลักษณ์ให้กับตนเอง และต้องการเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ แต่ก็ไม่พร้อมที่จะละทิ้งทรัพย์สินและความร่ำรวย เพื่อไปใช้ชีวิตอย่างสมณะได้ คนกลุ่มนี้พบว่าวัดแบบเดิมไม่สามารถจะตอบความต้องการและไม่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของพวกเขา ในขณะที่วัดพระธรรมกายสามารถตอบสนองความต้องการของพวกเขาได้

2) เข้าวัดแล้วชีวิตเปลี่ยน (Conversionist) สมาชิกวัดพระธรรมกายเชื่อว่าการเข้าร่วมกับวัดพระธรรมกายสามารถเปลี่ยนชีวิตของพวกเขาได้ การทำบุญกับวัดจะช่วยให้พวกเขาหลุดพ้นจากภัยที่เกิดจากกรรมกายดำได้

มีคำสอนในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ สิ่งเหนือธรรมชาติ อาทิ ความล่ำลือเกี่ยวกับการปิดระเบิดนิวเคลียร์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ของอุบาสิกาจันทร์ชนนุกยุง

3) ไม่ปฏิเสธทางโลก (World-affirming) คำสอนของวัดพระธรรมกายไม่ปฏิเสธโลก ไม่หลีกเลี่ยงหนีจากสังคม แต่มุ่งที่จะเอาชนะชะตาโลกและประสบความสำเร็จในสังคม

4) ปฏิรูปพุทธ (Buddhist Modernist) วัดพระธรรมกายมีการใช้วิถีปฏิบัติและการให้คุณค่าแบบคริสต์ศาสนา อาทิ การทำบุญในวันอาทิตย์ที่มีการทำสมาธิอย่างพร้อมเพรียงกันโดยคนหมู่มาก ซึ่ง เหมือนกับการเข้าโบสถ์ในวันอาทิตย์

นอกเหนือไปจากการศึกษาสาเหตุการก่อตัวและลักษณะของขบวนการเคลื่อนไหวของวัดพระธรรมกายแล้ว ยังมีการศึกษาเกี่ยวกับความขัดแย้งระหว่างวัดพระธรรมกายกับชนชั้นนำสงฆ์ในงานของ Danna Marie Cook

Danna Marie Cook ในงาน Wat PhraDhammakaya : Competition and Authoritative Conflict with the Thai Monastic Elite⁷³ ศึกษามูลเหตุของความขัดแย้งระหว่าง วัดพระธรรมกายกับมหาเถรสมาคม และปัจจัยความสำเร็จของวัดพระธรรมกายในการผ่านวิกฤต ดังกล่าวพบว่ามูลเหตุหลักของความขัดแย้งระหว่างวัดพระธรรมกายกับชนชั้นนำสงฆ์ไทยเกิดจากความหวาดกลัวที่จะสูญเสียมวลชนให้แก่วัดพระธรรมกาย เนื่องจากสถาบันสงฆ์แบบจารีตไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมปัจจุบันได้ โดยปัญหาข้อขัดแย้งที่เห็นได้ชัดเจนนระหว่างชนชั้นนำสงฆ์เดิมกับวัดพระธรรมกายคือ วัดพระธรรมกายสอนว่ามนุษย์ทุกคนมีพุทธภาวะในตนเอง และนิพพานเป็นสถานที่ที่ทุกคนสามารถไปถึงได้ นอกจากนี้ยังมีการสอนการทำบุญที่ว่ายิ่งทำมากก็ยิ่งได้มาก ทั้งในชาตินี้และชาติถัดมา และมีการใช้เรื่องอภินิหาร เพื่อเป็นเครื่องจูงใจในการระดมทุนซึ่งคำสอนเหล่านี้ขัดต่อหลักของพุทธศาสนาเถรวาทแบบจารีตนิยมอย่างชัดเจน และการที่วัดพระธรรมกายใช้สื่อสมัยใหม่ อาทิ ดาวเทียม อินเทอร์เน็ต

ในการเผยแผ่คำสอนดังกล่าว ยังสร้างความกังวลถึงภัยคุกคามให้กับชนชั้นนำของคณะสงฆ์ไทย อย่างไรก็ตามวัดพระธรรมกายก็สามารถผ่านพ้นวิกฤตดังกล่าวมาได้ เพราะมีมวลชนจำนวนมากให้การสนับสนุน ซึ่งมวลชนกลุ่มนี้เป็นชนชั้นกลางและชนชั้นสูงที่มีทรัพยากรจำนวนมาก นอกจากนี้แล้วสมาชิกของวัดที่เป็นชนชั้นสูงก็ได้ใช้อำนาจของตนในการช่วยเหลือวัดพระธรรมกาย ในงานนี้ยังทำให้เห็นถึงความอ่อนแอของมหาเถรสมาคมในการจัดการวัดพระธรรมกายและยังแสดงให้เห็นถึงมวลชนของวัดพระธรรมกายนั้นมีผลต่อการตัดสินใจในการจัดการต่อวัดพระธรรมกายและตัวเจ้าอาวาสไปในทางใดทางหนึ่งอีกด้วย

หนังสือของ Jacob, Rachelle Marie ชื่อ Nirvana for Sale?:Buddhism,Wealth, and Modernity in Contemporary Thailand. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความมั่งคั่งและความเคร่งครัดทางศาสนาในพุทธศาสนานิกายเถรวาท โดยใช้กรณีวัดพระธรรมกายเป็นกรณีศึกษา พบว่าจากบริบททางประวัติศาสตร์ความมั่งคั่งและความเคร่งครัดทางศาสนาไม่ได้เป็นสิ่งที่ขัดแย้งกัน แต่เพิ่งจะมาเกิดข้อขัดแย้งในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจปี พ.ศ.2540 ที่สังคมไทยเริ่มตระหนักถึงภัยคุกคามจากโลกาภิวัตน์ ซึ่งเกิดความขัดแย้งระหว่างคุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรมกับคุณค่าแบบทุนนิยม โดยแสดงออกมาในรูปแบบของการเรียกร้องให้มีการปฏิรูปศาสนา ซึ่งเป็นภาพสะท้อนถึงความโดดเดี่ยว

⁷³ Danna Marie Cook, "Wat Phradhammakaya : Competition and Authoritative Conflict with the Thai Monastic Elite" (Arizona University, 2009).

และความด้อยประสิทธิภาพขององค์กรศาสนาจารีตที่ประสบความล้มเหลวในการปรับตัวให้เข้ากับคุณค่าชุดใหม่ในสังคม และความขัดแย้งระหว่างมหานิกายและธรรมยุติกนิกาย⁷⁴

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่าการศึกษาวัดพระธรรมกายมีการศึกษาในหลากหลายมิติทั้งด้านปรัชญาคำสอน ด้านขบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนาและผู้เข้าร่วมขบวนการ ด้านการจัดการบริหารพัฒนาองค์กรและบุคลากร ไปจนถึงด้านวาทกรรมทางศาสนาแต่การศึกษาในด้านต่าง ๆ แม้ว่างานของ อภิญา เพ็ญฟูสกุล วรัญญู ชายเกตุ และ Danna Marie Cook จะได้ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐของวัดพระธรรมกาย โดยเฉพาะงานของ อภิญา และ Danna Marie Cook ชี้ให้เห็นตรงกันว่ามวลชนของวัดพระธรรมกายนั้นมีอิทธิพลต่อรัฐเพื่อให้รัฐยอมโอนอ่อนต่อวัดพระธรรมกายอีกทั้งยังสร้างความรู้สึกไม่มั่นคงต่อรัฐซึ่งเป็น แต่ยังไม่มียานใดที่ศึกษาถึงความร่วมมือระหว่างวัดกับรัฐของวัดพระธรรมกายที่เป็นโครงการขนาดใหญ่เพื่อสร้างมวลชนที่เป็นทั้งประชาชนและเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาในประเด็นนี้

2.6 การสังเคราะห์กรอบแนวคิดและทฤษฎีไปใช้ในงานวิเคราะห์

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐ ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาในหัวข้อ วัดกับรัฐ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการต่อรอง กรณีศึกษา โครงการความร่วมมือระหว่างวัดพระธรรมกายกับกระทรวงศึกษาธิการในโครงการ เด็กดี V-STAR โดยได้ใช้แนวคิดของ Parson ในเรื่อง โครงสร้างหน้าที่ และแนวคิดเรื่อง กลไกอุดมการณ์รัฐ โดยได้นำแนวคิดของ Louis Althusser และ แนวคิดเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนา มาใช้ในการศึกษา

ผู้วิจัยเห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐเป็นไปในเชิงควบคุมและอุปถัมภ์ซึ่งกันและกัน รัฐใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือเพื่อการปลูกฝังอุดมการณ์ของรัฐผ่านคำสอนในทางพุทธศาสนา โดยรัฐมีอำนาจอยู่เหนือพุทธศาสนา ในขณะที่เดียวกันพุทธศาสนาก็อาศัยอำนาจรัฐในการดำรงอยู่ในสังคมผ่านการดูแลของรัฐในเรื่องงบประมาณที่รัฐอุดหนุนให้กับวัดหรือโครงการที่ให้วัดมีส่วนร่วมในโครงการที่เกิดจากนโยบายของรัฐในเรื่องการศึกษาศีลธรรม

ในความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนา ในมุมมองของ Althusser รัฐในยุโรปใช้ศาสนาจักรเพื่อการปลูกฝังอุดมการณ์รัฐผ่านการสอนของพระในศาสนาคริสต์ตามเทศกาลต่างๆ โดยศาสนาคริสต์ในยุโรปมีหน้าที่รับใช้รัฐโดยตรง แต่หลังจากนั้นศาสนาถูกลดบทบาทลงโดยรัฐจากการที่รัฐสร้างโรงเรียนเพื่อมาทำหน้าที่ปลูกฝังกลไกอุดมการณ์รัฐโดยตรงแทนที่วัด

⁷⁴ Rachele Marie Jacob, "Nirvana for Sale?: Buddhism, Wealth, and Modernity in Contemporary Thailand" (Northwestern University, 2002).

ในกรณีของประเทศไทย พุทธศาสนามีความสัมพันธ์กระแสนี้กับรัฐ โดยรัฐเป็นฝ่ายควบคุมพุทธศาสนาผ่านระบบกฎหมายและระบบราชการ ซึ่งจะเห็นได้ในกรณีที่รัฐเห็นว่าตัวพระที่เป็นผู้นำทางความเชื่อและความศรัทธามีแนวโน้มที่จะเป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ หรือทำลายอำนาจรัฐ เช่น สันตือโสภ วัดพระธรรมกาย และ พระพิมลธรรม รัฐก็จะเข้าไปกำจัดเพื่อมิให้เป็นภัยต่อรัฐ

บางกรณีที่ ผู้นำทางศาสนาพุทธให้ความร่วมมือตัวอย่างในกรณีเช่น วัดจิตภาวัน ของ พระกิตติวุฒโท ที่ทำหน้าที่เป็นหน่วยงานอบรมให้กับพระสงฆ์ในการเข้าไปปฏิบัติการจิตวิทยากับชาวบ้านในที่ต่างๆ เพื่อต่อสู้กับภัยคอมมิวนิสต์ หรือ กรณีหลวงตาบัวที่ทำผ้าป่าช่วยชาติในช่วงที่ประเทศไทยเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540

แต่ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐก็มิใช่ความสัมพันธ์วัดมิได้ถูกรอบงำโดยรัฐเสมอไป วัดยังมีการต่อรอง เจริญและต่อสู้จนสามารถเรียกร้องผลประโยชน์จากรัฐได้ ตัวอย่างเช่นในกรณี ให้จัดตั้งกระทรวงพุทธขึ้นมาดูแลคณะสงฆ์ไทยโดยเฉพาะ ซึ่งต่อมาเป็นสำนักพุทธศาสนาแห่งชาติสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี มีหน้าที่ดูแลคณะสงฆ์ไทยโดยตรง

ในกรณีของไทยแม้วัดจะถูกกลบตบบาทลงโดยรัฐเช่นเดียวกับในยุโรป แต่ด้วยวัดในพุทธศาสนาที่ถือเป็นสถาบันหลักสถาบันหนึ่งของชาติไทยและอยู่คู่สังคมไทยมายาวนาน บทบาทของวัดในพุทธศาสนาไทยยังคงมีหน้าที่เป็นกลไกอุดมการณ์รัฐที่มีหน้าที่ตอบสนองรัฐและปลูกฝังอุดมการณ์ให้กับพลเมืองในรัฐผ่านคำสอน และโครงการเรียนรู้พุทธศาสนาที่เป็นนโยบายของรัฐ รัฐจึงร่วมมือกับวัดในการดำเนินโครงการส่งเสริมการเรียนรู้พุทธศาสนาที่มาจากนโยบายของรัฐ

ในประวัติศาสตร์การเมืองไทยการควบคุมพุทธศาสนาเกิดขึ้นด้วยเหตุผลของการปฏิรูประบบการบริหารประเทศเพื่อการรวมศูนย์การปกครองมาไว้ที่ กรุงเทพมหานคร โดยมีช่วงเวลาในการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่สมัย รัชกาลที่ 5 เมื่อปี พ.ศ. 2445 และเปลี่ยนแปลงอีกครั้งเมื่อประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองเป็นประชาธิปไตยในปี พ.ศ. 2485 และ พ.ศ.2505 ตามลำดับ

ในปัจจุบันรัฐไทยกำกับดูแลพุทธศาสนาโดยผ่านกลไกระบบราชการและกฎหมาย โดยวัดพระธรรมกายก็เป็นวัดที่อยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคมสังกัดมหานิกายซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลและควบคุมของรัฐ

โดยทั่วไปแล้วรัฐจะใช้วัดเป็นกลไกอุดมการณ์ของรัฐโดยผ่านความร่วมมือเพื่อให้วัดปฏิบัติตามที่รัฐต้องการ และในบางครั้ง วัดก็เปลี่ยนตัวเองเป็นกลุ่มเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อเรียกร้องผลประโยชน์จากรัฐหรือให้รัฐมาสนใจในผลประโยชน์ของวัดที่หรือบางครั้งก็เป็นกลุ่มที่เผยแพร่อัตลักษณ์ของวัดบางวัดที่โดดเด่นและต้องการขยายอัตลักษณ์นั้นไปในวงกว้างโดยอาศัยรัฐเป็นผู้อำนวยความสะดวก

ผู้วิจัยเห็นว่าวัดพระธรรมกายเป็นส่วนหนึ่งของรัฐโดยมีวัตถุประสงค์ในแง่การปลูกฝังอุดมการณ์และความศรัทธาต่อพุทธศาสนา วัดพระธรรมกายจึงยอมรับอำนาจรัฐเพื่อให้ได้เป็นส่วนหนึ่งของรัฐโดยทำให้วัดพระธรรมกายสามารถเจรจาต่อรองผลประโยชน์กับรัฐได้ จะเห็นได้จากโครงการเด็กดี V-STAR ที่เป็นความร่วมมือระหว่างวัดพระธรรมกายกับรัฐ แม้จะมีโครงการส่งเสริมการเรียนรู้พุทธศาสนาที่มาจากนโยบายรัฐแต่ก็เป็นส่วนหนึ่งของการปลูกฝังอุดมการณ์พุทธศาสนาที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ของรัฐ ทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในฐานะที่วัดพระธรรมกายเป็นส่วนหนึ่งในกลไกรัฐ

ทั้งนี้ในมุมมองของ Parson วัดพระธรรมกายทำหน้าที่เพื่อเป็นระบบปฏิบัติการสังคม อีกทั้งวัดพระธรรมกายยังเป็นระบบปฏิบัติการทางวัฒนธรรม ระบบความไว้วางใจ และเป็นระบบปฏิบัติการกายภาพของพลเมือง

พุทธศาสนาจึงนับเป็นระบบที่จรรโลงสังคมโดยทำหน้าที่รักษาระเบียบแบบแผนของสังคมในการขับเคลื่อนสังคมโดยเป็นแรงจูงใจให้กับพลเมืองเพื่อให้ปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ที่ระบบต้องการจนไปสู่เป้าหมายที่สังคมกำหนดไว้

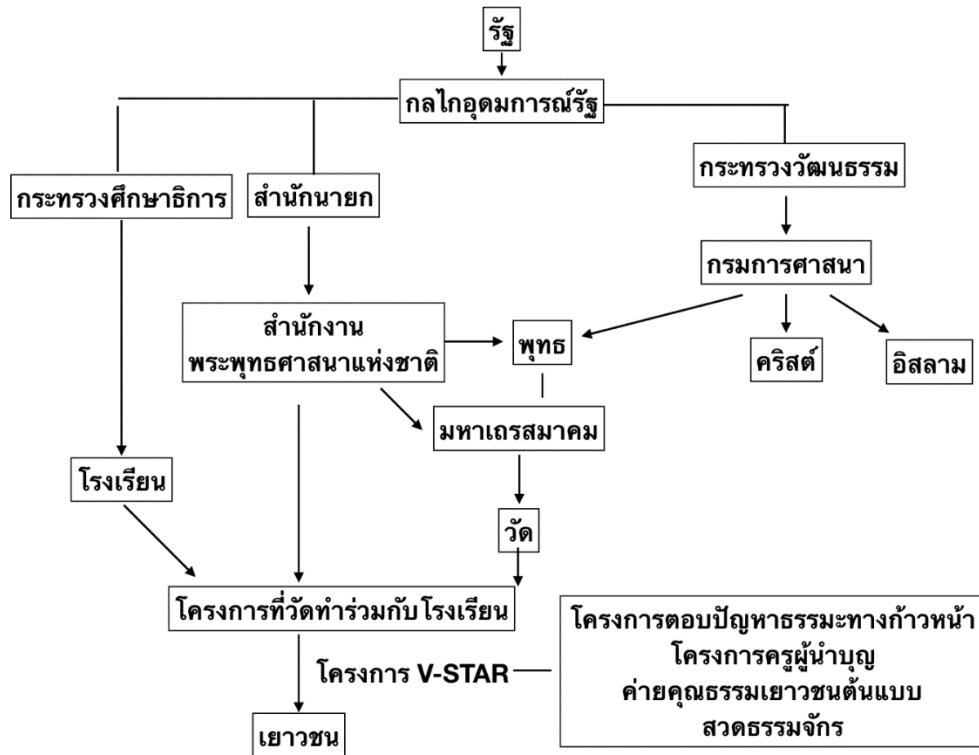
วัดพระธรรมกายมองในมุมมองของ Althusser จะเห็นว่าวัดพระธรรมกายเป็นหนึ่งในกลไกทางอุดมการณ์รัฐที่คอยผลิตอุดมการณ์เหมือนกับวัดที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของรัฐมิได้แตกต่างจากวัดอื่นแต่อย่างไร

ในมุมมองขบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนา จะเห็นได้ว่าวัดพระธรรมกายนั้นก็เป็นกลุ่มผลประโยชน์กลุ่มหนึ่งที่มีอยู่ในรัฐที่เคลื่อนไหวทั้งในเรื่องผลประโยชน์และอัตลักษณ์ของตัวเองไปพร้อม ๆ กัน

กล่าวโดยสรุป วิทยานิพนธ์นี้มองความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐในฐานะวัดเป็นกลไกอุดมการณ์รัฐและระบบสังคมระบบหนึ่งในโครงสร้างของรัฐรวมถึงเป็นกลุ่มเคลื่อนไหวทางสังคม ซึ่งวิทยานิพนธ์นี้มีคำถามคือ ความสัมพันธ์เชิงสถาบันระหว่างวัดกับรัฐในบริบทการเมืองไทยเป็นอย่างไร และกรณีวัดพระธรรมกายแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการจัดความสัมพันธ์การเมืองอย่างไรและมีลักษณะพิเศษแสดงถึงนัยสำคัญอย่างไร

ในงานวิจัยชิ้นนี้ต้องการจะสนับสนุนแนวคิดของสมบูรณ สุขสำราญในเรื่องของการที่วัดเป็นกลไกหนึ่งของอำนาจรัฐโดยการศึกษาผ่านโครงการ V-STAR เพื่อพิสูจน์ให้เห็นถึงบทบาทของวัดที่มีหน้าที่ในการปลูกฝังอุดมการณ์พุทธศาสนาเพื่อตอบสนองการปกครองของรัฐ

ภาพที่ 2 กรอบการศึกษา

บทที่ 3

วัดกับรัฐในความสัมพันธ์ทางบริบทการเมืองไทย ช่วง พ.ศ. 2540-2557

ในบทนี้จะอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐในบริบททางการเมืองของไทยและ
ความสัมพันธ์ของวัดพระธรรมกายกับรัฐในบริบททางการเมืองตลอดจนบทบาททางการเมืองของวัด
พระธรรมกายโดยแบ่งช่วงตามกรอบความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐในแต่ละช่วงเวลาความสัมพันธ์ทาง
ประเพณีความสัมพันธ์ภายใต้กฎหมาย รวมถึงความร่วมมือในการศึกษา โดยบทนี้ได้แบ่งเป็น 5
ประเด็นคือ

1. พัฒนาการโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐก่อนปี พ.ศ. 2475
2. ความสัมพันธ์วัดกับรัฐในช่วงก่อน พ.ศ. 2475 หลัง พ.ศ. 2475 และ พ.ศ. 2540
3. ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐในด้านการศึกษา
4. การกำเนิดของวัดพระธรรมกาย
5. โครงการเด็กดี V-STAR

3.1 พัฒนาการโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐก่อน พ.ศ. 2475

ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐในบริบทสังคมไทยนั้นมีความสัมพันธ์อยู่กับรัฐในฐานะเป็น
เครื่องมือกลไกหนึ่งในการปกครองของรัฐไทยมายาวนาน โดยวัดมีหน้าที่หลักคือการปลูกฝัง
อุดมการณ์พุทธศาสนาให้กับพลเมือง ทั้งนี้อุดมการณ์ทางพุทธศาสนาที่วัดปลูกฝังให้กับพลเมืองนั้น
จะต้องเป็นไปเพื่อให้พลเมืองยอมรับอำนาจของผู้ปกครองและอำนาจของรัฐที่มีอำนาจเหนือ
ประชาชนผ่านการอธิบายเรื่อง “บุญกรรม” ที่สั่งสมมาแต่ชาติปางก่อน

พุทธศาสนาในอดีตเป็นอุดมการณ์หนึ่งที่รองรับสิทธิของชนชั้นนำ ซึ่งสอดรับได้ดียิ่งกับ
โครงสร้างสังคมของไทยในอดีตซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ ตำแหน่งแห่งที่ของ
บุคคลในชนชั้นทางสังคมกำหนดจาก “บุญ” ที่สั่งสมมาในอดีตชาติและชาติปัจจุบัน โดยนำเอาชาดก
เกี่ยวกับการสร้างบารมีของพระพุทธเจ้าก่อนจะตรัสรู้ทรงบำเพ็ญ “บารมีสิบประการ” คติความเชื่อ
เรื่องบารมีครอบคลุมมุมมองเรื่องบุญและยังรวมถึงแนวคิดเรื่อง เอกสิทธิของชนชั้นสูงที่นิยมกษัตริย์
ว่าเป็นผู้ที่สะสมบุญมามาก บารมียังมีความหมายทางสังคม สามารถเห็นได้ชัดเจนจากความสามารถ
ในการอุปถัมภ์ค้ำชูผู้ใต้ปกครอง พระมหากษัตริย์ในฐานะพระโพธิสัตว์ถือว่าเป็นผู้มีบารมีชั้นสูงสุด
ดังนั้นจึงเป็นที่ยอมรับในฐานะองค์อุปถัมภ์สูงสุดเหนือประชาชนในพระราชอาณาจักรรวมทั้งพระสงฆ์
ในพุทธศาสนาด้วย อุดมการณ์พุทธศาสนาเป็นฐานรองรับความชอบธรรมของพระมหากษัตริย์ที่สำคัญ
เพราะสอดคล้องกับระเบียบของสังคมที่ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้ใต้อุปถัมภ์

บารมีของบุคคลหนึ่งจะเห็นได้จากจำนวนบริวารของผู้นั้น แต่จุดแข็งดังกล่าวก็เป็นจุดอ่อนได้เช่นกัน เพราะการมีบริวารจำนวนมากแม้จะถือว่ามีบารมีสูงแต่ก็อาจเป็นภัยความมั่นคงต่อกษัตริย์ได้เช่นกัน⁷⁵

นอกจากวัดจะมีฐานะเป็นกลไกอุดมการณ์ของชนชั้นนำไทยในอดีตแล้ว วัดยังเป็นสถานศึกษาให้ความรู้ต่อเยาวชนพลเมืองมาโดยตลอดจนถึงการปฏิรูปการปกครองของสยามในช่วงปี พ.ศ. 2435 ในสมัยรัชกาลที่ 5 วัดก็ถูกรัฐใช้เป็นสถานศึกษาเนื่องด้วยการสร้างโรงเรียนในวัดนั้นได้มีการวางโครงสร้างพื้นฐานของโรงเรียนมีพร้อมแล้ว การจะสร้างโรงเรียนใหม่ที่รัฐต้องลงทุนวางรากฐานใหม่เป็นการเสียทรัพยากรของรัฐ วัดจึงกลายมาเป็นตัวเลือกของรัฐในการจัดการศึกษาในรูปแบบใหม่เพื่อนำคนเข้าสู่ระบบราชการ โดยนอกจากการเรียนการสอนที่วัดมีอยู่ก่อนแล้วคือเรื่องคุณธรรมศีลธรรม ก็เพิ่มเติมความรู้และวิทยาการสมัยใหม่เพื่อการสร้างคนรุ่นใหม่เข้าสู่สังคมและระบบราชการของรัฐ

ระบบการศึกษาสมัยใหม่ให้ความสำคัญแก่พุทธศาสนาในฐานะเป็นองค์ประกอบที่สองของชุมชนทางวัฒนธรรม และมีได้พยายามเผยแพร่จริยธรรมของพุทธศาสนาในระบบการศึกษาสมัยใหม่ถือว่าพุทธศาสนาเป็นองค์ประกอบหนึ่งของ อัตลักษณ์ชาติ แต่ก็มีได้ให้คุณค่าความสำคัญของปรัชญาพุทธอย่างโจ่งแจ้ง⁷⁶

อาจกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐของไทยนอกจากจะมีความสัมพันธ์ในเชิงอุดมการณ์แล้ว วัดยังเป็นเครื่องมือหนึ่งของรัฐในการสร้างรัฐสมัยใหม่ด้วยการศึกษารูปแบบใหม่ ด้วยเหตุว่าวัดมีความพร้อมในโครงสร้างพื้นฐานอยู่แล้วอีกทั้งคนไทยก็นิยมเรื่องหนังสือและหาความรู้จากวัดมาแต่อดีต การเปลี่ยนวัดให้เป็นโรงเรียนแล้วนำเอาระบบการศึกษาใหม่เข้าไปสอนในวัดเพื่อผลิตคนออกมารับใช้รัฐจึงเป็นทางเลือกในการบริหารจัดการของรัฐ

ด้วยความสำคัญของวัดที่มีต่อรัฐดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วรัฐจึงต้องมีกลไกควบคุมวัดอย่างเป็นทางการเพื่อให้วัดและคณะสงฆ์อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของรัฐอย่างใกล้ชิด กฎหมายจึงเป็นเครื่องมือที่รัฐใช้ในการปกครองวัดและคณะสงฆ์ไทยซึ่งบังคับใช้ทั้งในกรุงเทพฯ และขยายขอบเขตอำนาจไปยังพื้นที่อื่น ๆ

3.1.1 พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์รัตนโกสินทรศก 121

พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์รัตนโกสินทรศก 121 ประกาศใช้ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2445 ในรัชกาลที่ 5 เป็นสิ่งที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐในเชิงอุปถัมภ์ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางการเมือง เป็นการแสดงถึงความต้องการความร่วมมือของวัดที่มีต่อรัฐผ่านการ

⁷⁵ กุลลดา เกษบุญชู มีด, ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ วิวัฒนาการรัฐไทย (กรุงเทพฯ: ฟ้ายาวกัน, 2562).

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน หน้า 168

แสดงออกโดยการให้ความร่วมมือสนับสนุนรัฐบาล ซึ่งก็แลกมาด้วยผลประโยชน์ต่างตอบแทนที่รัฐมีให้อีกทั้งยังเป็นหลักประกันคุ้มครองการคงอยู่ของพุทธศาสนาเพื่อให้คงอยู่ตลอดไป ดังนั้นการควบคุมจึงมีความจำเป็น⁷⁷ โดยสมบูรณ สุขสำราญได้อธิบายการควบคุมของรัฐที่มีต่อวัดไว้ 3 ประการดังนี้⁷⁸

1) เพื่อพิทักษ์พุทธศาสนาให้บริสุทธิ์ ซึ่งดูเหมือนเป็นข้ออ้างในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชที่ ต้องการเข้ามาควบคุมพระพุทธรูปให้อยู่ภายใต้กำกับของรัฐ เพราะพุทธศาสนาถือเป็นศาสนาที่อยู่คู่ประเทศไทย เป็นที่มาของวัฒนธรรม วิถีชีวิต และพื้นฐานความคิดของคนไทย แม้จะขึ้นอยู่กับการปัจจัยอื่นอีกหลายอย่างเช่นการเมืองและเศรษฐกิจ แต่ปัจจัยที่จะช่วยให้พุทธศาสนาคงอยู่อย่างต่อเนื่องนั้น ที่สำคัญที่สุดคือพระสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้ที่สืบทอด ถ่ายทอดธรรมะในทางพุทธศาสนาแก่ประชาชน พระสงฆ์เองต้องเป็นตัวอย่างก่อน แม้ว่าจะมีธรรมเนียมคอยควบคุมพฤติกรรมพระสงฆ์อยู่แล้วแต่นั้นไม่เพียงพอในยุคสมัยที่เปลี่ยนไปจากครั้งพุทธกาล ดังนั้น เพื่อรักษาความบริสุทธิ์ของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา รัฐจึงต้องสร้างกรอบป้องกันไว้เพิ่มเติมในรูปแบบของกฎหมายบ้านเมืองระเบียบที่เกี่ยวกับการปกครองพระสงฆ์ และความสัมพันธ์ของพระสงฆ์กับสังคม

2) พุทธศาสนาทำหน้าที่เป็นสถาบันที่บูรณาการ ทำให้หลอมรวมคนในสังคมให้เป็นหนึ่งเดียวกัน เพราะพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่คนส่วนใหญ่ในรัฐผูกพันในวิถีชีวิตคนคนตั้งแต่เกิดจนถึงตาย

3) สถาบันพุทธศาสนามีสมาชิกเป็นจำนวนมาก มีสายการปกครองตั้งแต่ระดับชาติถึงระดับหมู่บ้านทั่วประเทศ ซึ่งมีพระภิกษุและสามเณรรวมกันถึง 348,433 รูป⁷⁹ อาจนำมาซึ่งความไม่มั่นคงต่อผู้ปกครอง เช่นหากเกิดความขัดแย้งขึ้น ปลุกระดมพระสงฆ์ให้ต่อต้านอำนาจรัฐ หรือ พระสงฆ์มีท่าทีวิพากษ์วิจารณ์ไปจนถึงเคลื่อนไหวทางการเมือง แบ่งเป็นฝักเป็นฝ่ายกับกลุ่มที่มีความคิดทางการเมืองแตกต่างจากรัฐและตัวผู้ปกครอง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเดิมของสังคม

ด้วยเหตุนี้ รัฐจึงต้องมีการควบคุมดูแลให้สถาบันสงฆ์และสมาชิกอยู่ในขอบเขตของทั้งกฎหมายบ้านเมือง การควบคุมนี้มีหลายขั้นได้โดย การจัดตั้งหน่วยงานราชการขึ้นมาคอยควบคุมกำกับดูแลกิจการของพระสงฆ์ และจากการบังคับใช้กฎหมายดังกล่าวไปยังพื้นที่อื่นจึงสร้างความขัดแย้งในหมู่สงฆ์ท้องถิ่นเพราะกฎหมายที่สยามประกาศบังคับใช้นั้นขัดกับวัฒนธรรมประเพณีการปกครองในหมู่คณะสงฆ์ท้องถิ่น จนในที่สุดเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 กฎหมายการปกครองคณะสงฆ์ไทยก็แก้ไขเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทและรูปแบบการปกครองที่เปลี่ยนเป็นประชาธิปไตยในหลังปี พ.ศ. 2475

⁷⁷ สมบูรณ สุขสำราญ, พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม.

⁷⁸ เรื่องเดียวกัน หน้า 52

⁷⁹ สำนักงานเจ้าคณะจังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด, (2557).

3.1.2 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484

โครงสร้างการบริหารและความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐมีการเปลี่ยนแปลงอีกครั้งในปี พ.ศ. 2485 โดยการเปลี่ยนแปลงนี้เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 จึงมีการตรา พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ขึ้นมาด้วยเห็นว่าเมื่อสังคมไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในทางฆราวาสแล้วก็ควรมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองสงฆ์ให้เป็นที่ไปในรูปแบบที่เป็นประชาธิปไตยเช่นกัน อีกทั้งความตื่นตัวของคณะสงฆ์ที่เริ่มมีมากขึ้นต่อการเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครองรูปแบบใหม่⁸⁰

การเปลี่ยนแปลงในช่วงดังกล่าวเห็นได้ชัดว่าเกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องประชาธิปไตย สร้างความตื่นตัวแก่สังคมในช่วงนั้นเป็นอย่างมาก รวมถึงพระสงฆ์ ความตื่นตัวของพระสงฆ์จำนวนหนึ่งเคลื่อนไหวเรียกร้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการปกครองสงฆ์เช่นเดียวกัน เพื่อให้สอดคล้องกับการปกครองในรูปแบบประชาธิปไตย

โครงสร้างการบริหารคณะสงฆ์ใน พ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 เป็นการเอารูปแบบการปกครองในแบบประชาธิปไตยในฝ่ายของฆราวาสมาใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ โดยให้มีการแบ่งอำนาจการบริหารคณะสงฆ์ออกเป็น 3 ส่วนคือ อำนาจบัญญัติสังฆานิติ ทำหน้าที่ออกข้อบังคับ สังฆมนตรีทำหน้าที่บริหารคณะสงฆ์ และ คณะวินัยธรทำหน้าที่ตัดสินคดีความสงฆ์ ซึ่งเทียบเท่ากับการบริหารบ้านเมืองในฝั่งฆราวาสคือมีฝ่ายนิติบัญญัติทำหน้าที่ออกกฎหมาย ฝ่ายบริหารมีหน้าที่ควบคุมดูแลปกครองการบริหารประเทศ และ ตุลาการคือฝ่ายที่มีอำนาจตัดสินคดีความ

1) อำนาจบัญญัติสังฆานิติ เทียบได้กับสภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยพระสงฆ์ไม่เกิน 45 รูป สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งจากสมณศักดิ์และความรู้

2) อำนาจการบริหารคณะสงฆ์ หรือสังฆมนตรี ประกอบด้วย สังฆนายก และมีสังฆมนตรีไม่เกิน 9 รูป แต่งตั้งโดยสมเด็จพระสังฆราช รับผิดชอบและบริหารกิจการคณะสงฆ์ แบ่งออกเป็น 4 สาขา ได้แก่

- ก. องค์การปกครอง
- ข. องค์การศึกษา
- ค. องค์การเผยแผ่
- ง. องค์การสาธารณูปการ

3. อำนาจคณะวินัยธร ทำหน้าที่วินิจฉัยและระงับอธิกรณ์ต่างๆ การตีความกฎหมาย แบ่งออกเป็นสามชั้น เช่นเดียวกับศาลยุติธรรมของฝ่ายฆราวาส

ในส่วนของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในส่วนภูมิภาคนั้น ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลง

⁸⁰ สมบูรณ์ สุขสำราญ, พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม.

แม้ว่าโครงสร้างการบริหารคณะสงฆ์ไทยจะมีรูปแบบการแบ่งแยกอำนาจ แต่ก็ไม่ได้มีความเป็นประชาธิปไตย คณะสงฆ์มิได้มีอิสระ อย่างไรก็ตามก็มีการแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชยังคงเป็นอำนาจของพระมหากษัตริย์ โดยแต่งตั้งตามคำแนะนำของคณะรัฐมนตรี และสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นผู้แต่งตั้งสมาชิกสังฆสภาและสังฆมนตรีร่วมกับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ตาม พ.ร.บ. คณะสงฆ์ เป็นผู้มียอำนาจในการออกกฎกระทรวง ระเบียบต่าง ๆ เพื่อให้เป็นไปตาม พ.ร.บ. คณะสงฆ์⁸¹

3.1.3 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

การเปลี่ยนแปลงการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในปี พ.ศ. 2505 เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลังช่วง พ.ศ. 2500 ซึ่งเป็นช่วงเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองจากประชาธิปไตยไปสู่เผด็จการทหารโดยมีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์เป็นผู้นำ

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เชื่อในระบบการปกครองจะต้องมีผู้นำที่เข้มแข็ง รวบอำนาจตัดสินใจเด็ดขาด มีกำลังอำนาจและสามารถใช้บังคับได้อย่างเด็ดขาด ซึ่งเป็นรูปแบบการปกครองที่ขัดแย้งกับประชาธิปไตย การปกครองของจอมพลสฤษดิ์ ได้ระดมทรัพยากรของชาติ เพื่อใช้ในการพัฒนาประเทศ รวมไปถึงการนำเอาสถาบันกษัตริย์และสถาบันศาสนาก็ถูกนำมาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่การพัฒนา

ด้วยเหตุนี้จึงมีการเปลี่ยนแปลงการบริหารตาม พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 โดยให้ยกเลิกสังฆสภา สังฆมนตรี และคณะวินัยธร แล้วให้สมเด็จพระสังฆราชและมหาเถรสมาคมเป็นผู้ใช้อำนาจแทน และให้สมเด็จพระสังฆราช เป็นประมุขของคณะสงฆ์ไทยและเป็นประธานมหาเถรสมาคม มหาเถรสมาคมประกอบด้วยพระระดับราชาคณะจำนวน 4-8 รูป และมีอธิบดีกรมการศาสนาเป็นเลขาโดยตำแหน่ง และในส่วนการบริหารคณะสงฆ์ในระดับภูมิภาคนั้นไม่มีการเปลี่ยนแปลง⁸²

พ.ร.บ. คณะสงฆ์ไทยฉบับนี้มีการบังคับใช้มากกว่า 50 ปี และยังคงบังคับใช้อยู่จนถึงปัจจุบัน แต่ก็มีกระแสแก้ไขเพิ่มเติมในปี พ.ศ. 2535 ว่าด้วยเรื่องการแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชในมาตรา 7 ระบุว่า "ในกรณีที่ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชว่างลง ให้นายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคมเสนอสมเด็จพระราชาคณะ ผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ขึ้นทูลเกล้าฯ เพื่อทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช" และ "ในกรณีที่สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้นายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคมเสนอสมเด็จพระราชาคณะรูปอื่นผู้มีอาวุโสโดยสมณศักดิ์รองลงมาตามลำดับ และสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ขึ้นทูลเกล้าฯ เพื่อ

⁸¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 66-63

⁸² เรื่องเดียวกัน หน้า 70-68

ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช" โดยมาตราดังกล่าวนี้ถูกแก้ไขเพิ่มเติมอีกครั้งในช่วง พ.ศ. 2557 ซึ่งเป็นช่วงที่ประเทศไทยกลับสู่ระบอบเผด็จการ

3.1.4 โครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐภายใต้รัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญถือเป็นตัวกำหนดโครงสร้างของรัฐโดยเป็นตัวกำหนดของความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันต่างๆ ที่มีอยู่ในรัฐ รวมไปถึงความสัมพันธ์ของรัฐที่มีต่อศาสนาพุทธ โดยรัฐธรรมนูญของไทยนั้นได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่ารัฐจะต้องมีนโยบายสนับสนุนกิจกรรมของพุทธศาสนา

แม้รัฐธรรมนูญของไทยจะไม่ได้เขียนว่าประเทศไทยมีแนวทางเป็นรัฐฆราวาสวิสัย (secular state) แต่ในรัฐธรรมนูญทั้งปี 2540 และ 2550 นั้นในหมวดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ก็กล่าวอ้างคัมภีร์ประมุขของไทยนั้นทรงเป็นพุทธมามกะ ซึ่งแปลว่า ผู้ขอพระพุทธรูปเจ้าเป็นที่พึ่ง หรือผู้ประกาศตนว่านับถือพุทธศาสนา นั้นเท่ากับว่าประมุขของไทยนั้นเป็นชาวพุทธโดยรัฐธรรมนูญกำหนดให้เป็น แสดงถึงความสัมพันธ์ของชนชั้นนำไทยและพุทธศาสนาที่แนบแน่น และถูกทำให้เป็นหลักการพื้นฐานของรัฐไทยนับว่าประเทศนี้โดยพื้นฐานแล้วมีศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่ประมุขแห่งรัฐนับถือ⁸³

อีกทั้งในหมวดแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐยังสะท้อนให้เห็นชัดเจนว่ารัฐไทยนั้นมีหน้าที่ส่งเสริมพุทธศาสนาเป็นหลัก จะเห็นได้ทั้งรัฐธรรมนูญปี 2540 และ 2550 ที่ระบุไว้เหมือนกันคือ “รัฐต้องให้ความอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธรูปซึ่งเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยนับถือมาช้านานและศาสนาอื่น” ซึ่งเป็นมาตราที่ถูกกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ หมวด นโยบายพื้นฐานแห่งรัฐธรรมนูญปี 2540 มาตรา 71 และ 2550 มาตรา 39 สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของรัฐต่อพุทธศาสนาที่สำคัญอย่างยิ่งในการที่รัฐจะต้องดูแลและสนับสนุนพุทธศาสนาเป็นพิเศษก่อนศาสนาอื่นใด

อย่างไรก็ดีแม้จะรัฐธรรมนูญจะระบุว่าพระมหากษัตริย์ของไทยนั้นจะต้องเป็นชาวพุทธและรัฐจะต้องส่งเสริมพุทธศาสนา แต่ก็ได้ให้หมายรวมถึงให้ประชาชนภายในรัฐจะต้องถูกบังคับให้นับถือตามรัฐธรรมนูญ ทั้งปี 2540 และ 2550 ก็ได้ให้สิทธิกับประชาชนในการเลือกนับถือศาสนาตามความสมัครใจส่วนตัวในหมวดสิทธิเสรีภาพของประชาชน ในหมวด สิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล มาตรา 38 ของรัฐธรรมนูญปี 2540 และ มาตรา 37 ในรัฐธรรมนูญปี 2550 ที่ได้จำกัดสิทธิในเรื่องการนับถือศาสนาแต่เปิดกว้างให้กลับทุก ๆ ศาสนา

จากความสัมพันธ์ของพุทธศาสนากับรัฐภายใต้รัฐธรรมนูญทั้งสองฉบับ กล่าวได้ว่าแม้รัฐไทยจะมีใช้รัฐที่มีพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติโดยระบุไว้ในรัฐธรรมนูญอย่างชัดเจน แต่ภายใน

⁸³ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช 9 ป.ธ.), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด (กรุงเทพฯ: วัดราชโอรสาราม).

รัฐธรรมนูญทั้ง 2 ฉบับ นั้นก็ได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่รัฐให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง อีกทั้งยังมีความยึดโยงกับประมุขของชาติที่จะต้องเป็นชาวพุทธอีกด้วย รวมถึงหลักการพื้นฐานที่รัฐต้องให้การสนับสนุนดูแลพุทธศาสนาเป็นศาสนาต้นๆ ตรงนี้แล้วอาจกล่าวได้ว่าแม่ไทยจะมีได้เป็นรัฐที่มีศาสนาประจำชาติ แต่ก็มีคามโอเนอเอียงในการให้การสนับสนุนพุทธศาสนาเป็นพิเศษมากกว่าศาสนาอื่นที่มีอยู่ในประเทศไทย

ตารางที่ 2 สรุปความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐภายใต้รัฐธรรมนูญ

	รัฐธรรมนูญ 2540	รัฐธรรมนูญ 2550	รัฐธรรมนูญ 2560
สถานะพระพุทธศาสนา	ไม่ได้เขียนไว้	เป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือมาช้านาน มาตรา 79	เป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือมาช้านาน มาตรา 67
หน้าที่ของรัฐ	อุปถัมภ์และคุ้มครองทุกศาสนา มาตรา 73	อุปถัมภ์และคุ้มครองทุกศาสนา มาตรา 79	1. อุปถัมภ์และคุ้มครองทุกศาสนา 2. ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาท 3. ป้องกันการบ่อนทำลายพระพุทธศาสนา มาตรา 67
หน้าที่ของรัฐ 2	ห้ามลิดรอนสิทธิเพราะการนับถือศาสนาแตกต่างกัน มาตรา 38	ห้ามลิดรอนสิทธิเพราะการนับถือศาสนาแตกต่างกัน มาตรา 37	ไม่ได้เขียนไว้
ข้อยกเว้นของเสรีภาพการนับถือศาสนา	1. เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของปวงชนชาวไทย 2. ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน มาตรา 38	1. เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของปวงชนชาวไทย 2. ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน มาตรา 37	1. เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของปวงชนชาวไทย 2. ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน 3. ต้องไม่เป็นอันตรายต่อความปลอดภัยของรัฐ มาตรา 31

ที่มา: ilaw สรุปร่างรัฐธรรมนูญ: กรธ. ไม่เขียน "พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ" แต่สั่งรัฐสนับสนุนเฉพาะพุทธเถรวาท⁸⁴

⁸⁴ ilaw, "สรุปร่างรัฐธรรมนูญ :กรธ. ไม่เขียน" พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ "แต่สั่งรัฐสนับสนุนเฉพาะพุทธเถรวาท," <http://ilaw.or.th/node/4080>

สรุปได้ว่าพัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐมีลักษณะเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการนั้นมีรูปแบบลักษณะที่กษัตริย์ถือตนเป็นพุทธมามกะ ผู้อุปถัมภ์ พุทธศาสนาซึ่งเป็นคติความเชื่อของชาวพุทธในฐานะกษัตริย์อีกทั้งเป็นการส่งเสริมบารมีให้กับตัว กษัตริย์ให้มีความชอบธรรมในการปกครองประชาชน และความสัมพันธ์ที่เป็นทางการนั้นมีลักษณะ เป็นรูปแบบการปกครองภายใต้กฎหมายซึ่งจัดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐและบทบาทของ วัดไว้อย่างชัดเจน

3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐในช่วงก่อน พ.ศ. 2475 และหลัง พ.ศ. 2475

ช่วงการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชเป็นช่วงที่สยามปฏิรูปการปกครองครั้งใหญ่ อีกทั้งยังขยายอาณาเขตการปกครองไปยังพื้นที่อื่นในภูมิภาคโดยอาศัยระบบราชการ การศึกษา สมัยใหม่และกองทัพสมัยใหม่เข้าสู่ดินแดนห่างไกลจากกรุงเทพเพื่อรวมศูนย์อำนาจการปกครองเข้าสู่ กรุงเทพฯ นำมาซึ่งความขัดแย้งและการต่อต้านจากผู้คนในท้องถิ่นที่ไม่คุ้นเคยกับระเบียบและรูปแบบ การปกครองของที่เข้ามาในพื้นที่

3.2.1 ความขัดแย้งและการผนวกพุทธศาสนา

นอกจากการปฏิรูปการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 เพื่อความทันสมัยของสยามแล้วการสร้าง พุทธศาสนาที่มีความหลากหลายตามภูมิภาคต่าง ๆ ของสยามทั้งภาคเหนือและอีสานให้เป็นพุทธ ศาสนาแห่งชาติก็เป็นอีกภารกิจหนึ่งของรัฐไทยในการสร้างรัฐสมัยใหม่โดยการรวมศูนย์อำนาจทั้งการ บริหารการปกครองรวมถึงพุทธศาสนาไว้ที่กรุงเทพฯ

การสร้างรัฐสมัยใหม่ของรัชกาลที่ 5 นั้นนอกจากจะขยายเขตการปกครองโดยอาศัยระบบ ราชการ กองทัพ แล้วยังใช้อีกกลไกหนึ่งนั่นคือการศึกษาสมัยใหม่ โดยขยายเข้าสู่ประเทศราช เนื่องด้วยการสร้างรัฐสมัยใหม่ต้องการคนที่ได้รับการอบรมเรียนรู้ความรู้และวิทยาการของตะวันตก เพื่อนำคนเหล่านี้เข้าสู่ระบบราชการเป็นกำลังหลักเพื่อการขยายตัวของดินแดนสยาม อีกทั้งยังเป็น การกลืนชาติและสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกันในฐานะชนชาติเดียวกัน

3.2.2 การขยายการปกครองคณะสงฆ์เข้าสู่ล้านนา

ในกรณีของล้านนามีระบบการศึกษาดั้งเดิมของตัวเองโดยมีวัดและพระสงฆ์ทำหน้าที่สั่งสอน ความรู้ทางโลกและทางธรรม การศึกษาของล้านนาแบ่งเป็นการศึกษาของคนทั่วไปกับการศึกษาของ ขุนนางและกษัตริย์ การศึกษาสำหรับประชาชนทั่วไปเน้นเรื่องคุณธรรมจริยธรรมในแนวทาง พุทธศาสนาโดยเน้นเรื่องการอ่านการเขียน รวมทั้งความรู้วิชาชีพต่าง ๆ ส่วนการศึกษาของขุนนาง และกษัตริย์มุ่งเน้นไปทางด้านการศึกษาการปกครอง⁸⁵

⁸⁵ เนื้ออ่อน ขว้ทองเขียว, เปิดแผนยึดล้านนา (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2559).

ล้านนามีการจัดตั้งโรงเรียนรัฐบาลหลัง พ.ศ. 2440 โดยการจัดตั้งโรงเรียนเพื่อวัตถุประสงค์ให้มีแบบแผนเดียวกันทั่วประเทศ เพื่อเป็นการวางรากฐานอุดมการณ์รัฐชาติ แต่ในการจัดตั้งโรงเรียนในล้านนานั้นคณะสงฆ์ในล้านนาไม่ให้ความร่วมมือในการก่อตั้งโรงเรียนสอนหนังสือในวัด⁸⁶

ในด้านการศาสนา พ.ศ. 2449 กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสแต่งตั้งให้พระธรรมวโรดม เจ้าคณะฝ่ายใต้วัดเบญจมบพิตรซึ่งเป็นฝ่ายมหานิกาย เป็นเจ้าคณะภาคมณฑลพายัพเพื่อจัดการศึกษาแก่คณะสงฆ์ อีกทั้งจัดโครงสร้างให้เข้าตามแบบพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 โดยในสมัยกรมหมื่นพิชิตปรีชากรได้ส่งพระภิกษุสามเณรลงมาศึกษาที่กรุงเทพฯ โดยมี สามเณรคำปิง และพระปิ่นมาศึกษาอยู่ที่วัดบวรนิเวศใน พ.ศ. 2427 ภายหลังบวชแปลงเป็นธรรมยุติกหลังจากนั้นมีการส่งพระภิกษุสามเณรมาจากเมืองเชียงใหม่และเมืองน่าน

การส่งเณรคำปิงมาศึกษาธรรมยุติกนิกายในกรุงเทพฯ เป็นการวางรากฐานสำคัญในคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายในมณฑลพายัพ หลังเณรคำปิงศึกษาที่วัดมกุฏกษัตริย์ จนสอบเปรียญธรรมตรีเทียบ 4 ประโยคได้จึงได้รับสมณะศักดิ์เป็นพระครูสังฆบริคุต และจึงได้กลับเชียงใหม่ไปพำนักที่วัดเจดีย์หลวงในปี พ.ศ. 2439 ต่อมาได้ย้ายไปอยู่วัดหอธรรม ท่านมีบทบาทสำคัญในส่วนการเริ่มสั่งสอนธรรมวินัยตามแบบกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ตั้งแต่ พ.ศ. 2444 สามเณรวัดหอธรรมเข้าสอบไล่ธรรมวินัยในสนามมณฑลพายัพจนได้เป็นสามเณรรัฐธรรม (นักธรรม)⁸⁷ การจัดการศึกษาของฝ่ายธรรมยุติกเป็นที่เลื่อมใสต่อบรรดาชนชั้นนำในเมืองเชียงใหม่เนื่องจากความรู้ในพระธรรมและสามารถเทศน์เป็นสำเนียงกรุงเทพฯ ได้อย่างไพเราะ

อย่างไรก็ดีการเผยแผ่ธรรมยุติกนิกายก็ได้สร้างความขัดแย้งในคณะสงฆ์เมืองเชียงใหม่เนื่องจากโครงสร้างคณะสงฆ์ล้านนามีผู้ปกครองสูงสุดอยู่ในแต่ละเมือง อีกทั้งระเบียบคณะสงฆ์ล้านนาให้ความสำคัญกับระบบหมวดอุโบสถหรือหัววัดมากกว่า การปกครองแบบพระอุปัชฌาย์ซึ่งให้ความสำคัญระหว่างศิษย์กับอาจารย์ เพราะพระสงฆ์ล้านนามีแนวทางการปฏิบัติที่หลากหลายโดยจำแนกได้ถึง 18 นิกายเช่นนิกายเชียงใหม่ นิกายเงิน เป็นต้น⁸⁸ ซึ่งหมายถึงการสืบต่อชาติพันธุ์กันจากอุปัชฌาย์เดียวกันในแต่ละท้องถิ่นโดยขึ้นต่อกันตามสายปกครอง และมักเป็นไปตามกลุ่มชาติพันธุ์⁸⁹

ดังนั้นการเผยแผ่ธรรมยุติกนิกายที่ไม่มีการสืบสายอุปัชฌาย์จึงไม่เป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์ดั้งเดิม โดยครั้งหนึ่งพระครูพิศาลสรักัฎฐายงานปัญหาว่าการจัดการศาสนาในเมืองเชียงใหม่ด้วยการ

⁸⁶ เรื่องเดียวกัน หน้า 77

⁸⁷ เรื่องเดียวกัน หน้า 80

⁸⁸ โสภกา ชานะมูล, "ครูบาศรีวิชัย" ตนบุญ แห่งล้านนา"พ.ศ.2421-2481" (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534).

⁸⁹ เรื่องเดียวกัน หน้า 81

ออกประกาศให้ครูบาซึ่งเป็นสังฆราชช่วยดูแลพระสงฆ์ในหมวดของตนให้ปฏิบัติถูกต้องตามพระวินัยสงฆ์ของกรุงเทพ พระส่วนใหญ่รับทราบแต่ไม่ปฏิบัติตาม

การที่กรุงเทพจัดโครงสร้างคณะสงฆ์ในล้านนาให้เป็นระเบียบเดียวกับกรุงเทพโดยแต่งตั้งพระล้านนาให้มีสมณศักดิ์เช่นเดียวกับพระสงฆ์ในมณฑลอื่นแต่ได้สร้างความขัดแย้งในเมืองเชียงใหม่ อันเกิดจากกรุงเทพสนับสนุนพระพิศาลคุณเผยแผ่ธรรมยุติกนิกาย รัชกาลที่ 5 จึงแก้ปัญหาด้วยการโปรดให้มีพิธีพระราชทานสัญญาบัตรแต่งตั้งให้ครูบาฝ่ายหินวัดเชียงยืนขึ้นเป็นพระอภัยสารทหะสังฆปาโมกข์ เจ้าคณะใหญ่มหานิกาย และพระครูบาที่ 5 วัดเซตุนฯ ขึ้นเป็นพระครูโพธิรังสี ในปี พ.ศ. 2449 พระครูทั้ง 2 รูป ได้รับเกียรติสวดมนต์ในพิธีฉัตรมงคลในปีเดียวกัน การกระทำดังกล่าวจึงเป็นไปเพื่อลดความขัดแย้งและการต่อต้านจากคณะสงฆ์มหานิกายเชียงใหม่⁹⁰

3.2.3 การขยายการปกครองคณะสงฆ์ไทยเข้าสู่พื้นที่อีสาน

ในภาคอีสาน สยามขยายอิทธิพลเข้าไปปกครองพื้นที่อีสานให้มาเป็นส่วนหนึ่งของสยามด้วยการขยายการศึกษาเข้าไปสู่พื้นที่โดยอาศัยวัดในท้องถิ่นเป็นที่เรียนและใช้คณะสงฆ์นำเข้าไปในท้องถิ่น สยามเข้าไปจัดระบบการศึกษาสมัยใหม่อีกทั้งขยายการปกครองคณะสงฆ์เข้าไปสู่พื้นที่อีสานในปี พ.ศ. 2434 เพื่อรวมคณะสงฆ์อีสานมาเป็นส่วนหนึ่งของสยาม โดยเริ่มจากการแต่งตั้งพระสงฆ์ธรรมยุติกนิกายเข้าไปปกครองคณะสงฆ์ในท้องถิ่นที่เมืองอุบลราชธานีและจำปาศักดิ์ในระหว่างปี พ.ศ. 2434-2441 ต่อมาถึงขยายเข้าไปปกครองทั้งมณฑลอุดร

รูปแบบคณะสงฆ์ในภาคอีสานในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2434 มีลักษณะคล้ายกับล้านช้างเพราะเป็นพื้นที่อยู่ใกล้กัน โดยมีการจัดสมณศักดิ์ที่เป็นแบบแผนล้านช้างอยู่ 8 ชั้นคือ สำเร็จ ชา คู ฝ่าย ด้าน หลักคำ ลูกแก้ว ยอดแก้ว โดยสามารถอธิบายได้ดังนี้

- 1) สำเร็จ หมายถึง พระภิกษุผู้เรียนจบหลักสูตรการศึกษาพระสงฆ์ตามแบบล้านช้างเบื้องต้นคือ เรียนสวดมนต์และเรียนมูลกัจจายะ จบทั้งสองอย่างเป็นเกณฑ์
- 2) ชา หมายถึงพระภิกษุที่ต้องได้รับศักดิ์เป็นสำเร็จก่อนเป็นผู้ที่มีความพยายามเล่าเรียนให้สูงขึ้นไป มีความรู้แตกฉานในท้องปฎิภพธรรม
- 3) คู ต้องเป็นผู้ประกอบด้วยคุณสมบัติ 2 อย่างคือเป็นผู้พ้นจากนวกภูมิ และ มัชฌิมภูมิ และได้รับศักดิ์เป็น ชา มาแล้ว
- 4) ฝ่าย เป็นตำแหน่งปกครองในหมู่สงฆ์ ผู้จะได้ตำแหน่งนี้ต้องเป็น คู มาก่อนคือสามารถสั่งสอนและคุ้มครองสงฆ์ ไปจนถึงประชาชนให้ดำเนินตามจารีตอันดีมี
- 5) ด้าน เป็นตำแหน่งปกครองสงฆ์ เป็นตำแหน่งปกครองสงฆ์ที่สูงกว่าฝ่าย

⁹⁰ เรื่องเดียวกัน หน้า 82

- 6) หลักคำ เป็นตำแหน่งปกครองสงฆ์ เทียบเท่ากับเจ้าเมือง โดยประชาชนแต่งตั้ง
- 7) ลูกแก้ว เป็นตำแหน่งปกครองสงฆ์ที่เป็นผู้มีความสามารถในศาสนกิจ มีคุณสมบัติเป็นทายาทของสังฆนายกได้ โดยกษัตริย์แต่งตั้ง
- 8) ยอดแก้ว เป็นตำแหน่งประมุขสงฆ์ของล้านช้างมีตำแหน่งเดียวและมีเฉพาะที่เวียงจันทร์ โดยกษัตริย์แต่งตั้ง⁹¹

หลังจากการขยายอิทธิพลของสยามเข้าไปยังพื้นที่อีสานและนำเอาการปกครองคณะสงฆ์ในแบบกรุงเทพฯ เข้าสู่พื้นที่อีสานนั้นเบื้องต้นไม่ได้เกิดความขัดแย้งรุนแรงเท่ากับล้านนาที่มีการขัดแย้งต่อต้านกันให้เห็นอย่างเปิดเผย ด้วยทางกรุงเทพฯ มองว่าพระสงฆ์อีสานนั้นวินัยย่อหย่อนไม่เหมือนกับกรุงเทพฯ เพราะใส่เสื้อผ้า หมวก⁹² แต่มุมมองต่อคณะสงฆ์อีสานดังกล่าวไม่ได้ส่งผลกระทบรุนแรงจนต้องมีการเปลี่ยนแปลงอันใดต่อหมู่สงฆ์ในพื้นที่

อย่างไรก็ดีการขยายอำนาจการปกครองสงฆ์เข้าสู่พื้นที่อีสานแม้จะเป็นไปด้วยดีในเบื้องต้นแต่ก็มีการแสดงถึงความไม่พอใจในการปกครองคณะสงฆ์ของกรุงเทพฯ ที่ขยายอิทธิพลมาสู่อีสาน จะเห็นได้จากกบฏผู้มีบุญ แม้กบฏจะเป็นการต่อต้านอำนาจการปกครองส่วนกลางก็ตามแต่ก็เป็นโอกาสให้คณะสงฆ์ในพื้นที่อีสานแสดงออกและให้การสนับสนุนต่อต้านสยามไปด้วย โดยมีพระสงฆ์ 3 รูป คือ พระครูวิบูลย์ธัมมาวัตร เจ้าคณะแขวงอำเภอประจิมเป็นหัวหน้า พระครูอาณัตินิคมเขตร เจ้าคณะอำเภออุทัย พระครูวิมล วัดอัมพวัน โดยทั้ง 3 รูป ได้ทำพิธีกรรม ล้างบาปเหล่าผู้ที่เอาทรัพย์สินมาบูชาพระธาตุคำบุ เมืองยโสธร และประชาสัมพันธ์ให้เชื่อคำประกาศของผีบุญว่า ผู้ใดเชื่อว่าหิน กรวด จะกลายเป็นทองที่สนับสนุนคำกล่าวอ้างของผีบุญ นอกจากนี้ยังกล่าวร้ายผู้ปกครองที่มากจากกรุงเทพฯ ว่าเป็นกบฏต่อแผ่นดิน⁹³

การกระทำดังกล่าวฝ่ายรัฐของพระสงฆ์ทั้ง 3 รูป เห็นว่ามีการเตรียมการมาก่อนเพื่อหวังผลจากการสอบสวนพบว่าการกระทำของพระทั้ง 3 รูปเกิดมาจากความไม่พอใจในการจัดการคณะสงฆ์ของพระญาณรักจิต และพระมหาอ้วน เจ้าคณะสงฆ์มณฑลอีสานและผู้ช่วย จนนำไปสู่การที่เหล่าคณะสงฆ์ให้การสนับสนุนผู้มีบุญ โดยจากเหตุการณ์ครั้งนั้นทางรัฐได้ให้พระญาณรักจิตไปช่วยราชการปราบผู้มีบุญที่เมืองขุขันธ์และสังฆะ

⁹¹ กิติรัตน์ สีหพันธ์, "การรวมคณะสงฆ์อีสานเข้ากับคณะสงฆ์ไทย พ.ศ.2434-2468" (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533).

⁹² เรื่องเดียวกัน หน้า 66

⁹³ เรื่องเดียวกัน หน้า 127

3.2.4 ปัญหาความขัดแย้งเรื่องนิกาย

ในพื้นที่อีสานมี 3 นิกายที่มีลัทธิธรรมเนียมนิยมปฏิบัติต่างกัน ได้แก่

- 1) พระครองลาว ได้แก่พระสงฆ์ที่สืบทอดลัทธิธรรมเนียมนิยมปฏิบัติมาจากล้านช้าง
- 2) พระครองไทย คือถือเอาธรรมเนียมนิยมปฏิบัติแบบอย่างจากกรุงเทพฯ
- 3) พระครองมอญ คือ พระสงฆ์ที่สืบทอดลัทธิธรรมเนียมนิยมจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในช่วงสยามขยายอิทธิพลการปกครองคณะสงฆ์เข้าไปนั้นหัวเมืองอีสาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองอุบลราชธานีซึ่งเป็นศูนย์กลางทางศาสนาที่รวมคณะสงฆ์ 3 ลัทธิ ไว้ด้วยกัน หลังจากธรรมยุติกนิกายได้เข้ามาปักหลักปรากฏว่าได้เกิดความขัดแย้งในกลุ่มสงฆ์เป็นการวิวาทะระหว่างสามเณรวัดสุปัฏนารามกับวัดป่าน้อย ซึ่งภายหลังพระครองลาวกับพระครองไทยได้เข้าไปร่วมกับคณะมหานิกาย และพระครองมอญได้เข้าไปร่วมกับ ธรรมยุติกนิกาย

อย่างไรก็ดี หลังจากมีการประกาศ พ.ร.บ. ลักษณะปกครองสงฆ์ใน ร.ศ.121 แล้วเกิดการไม่ยอมรับพระครองลาวคือถือเอาธรรมเนียมนิยมแบบล้านช้าง ทั้งที่วัตรปฏิบัติของพระครองลาวคล้ายกับพระครองไทย คือธรรมเนียมนิยมปฏิบัติแบบไทยแต่หลักจากการรวมทั้ง 3 ลัทธิให้เหลือ 2 นิกายแล้วคือมหานิกายและธรรมยุติกนิกาย ทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นโดยการไม่ร่วมสังฆกรรม และการไม่ยอมรับร่วมมือในการจัดการปกครองคณะสงฆ์ของอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งยังมีผลต่อมาถึง จนปี พ.ศ. 2453 ได้มีการขอโทษกันในหมู่สงฆ์ทั้งสองนิกาย โดยมีพระเถระผู้ใหญ่คอยประสานงานเรื่องดังกล่าว⁹⁴

การรวมคณะสงฆ์อีสานเข้ากับคณะสงฆ์ไทยยังผลให้เกิดความมีเอกภาพมากขึ้นโดยมีวัตรปฏิบัติเดียวกันตามแบบที่กรุงเทพฯ ไปจนถึงมีการร่วมมือการในการปกครองสงฆ์ในพื้นที่ และ จัดการเรียนการสอนธรรมะแบบเดียวกับกรุงเทพฯ

อาจกล่าวได้ว่าการรวมสงฆ์ในพื้นที่อีสานนั้นมีความขัดแย้งในระดับความรุนแรงน้อยกว่าพื้นที่ล้านนา ด้วยมีข้อสังเกตว่า พื้นที่อีสานนั้นมีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องและคล้ายคลึงกับกรุงเทพฯอีกทั้งระบบการปกครองมิได้ซับซ้อนเท่ากับล้านนา อีกทั้ง ในพื้นที่อีสานแม้จะมีประมุขสงฆ์แต่ก็อยู่ห่างไกลเกิดกว่าจะควบคุมดูแลคณะสงฆ์ในอีสานได้ จึงเป็นโอกาสของกรุงเทพฯในการขยายอำนาจการปกครองคณะสงฆ์ในพื้นที่อีสาน

อีสานต่างจากล้านนาที่ระบบการปกครองสงฆ์ในพื้นที่นั้นยึดเอา พระอุปัชฌาย์และวัตรปฏิบัติตามมีความเป็นปัจเจกสูงไม่ขึ้นกับพระองค์ใดองค์หนึ่งเป็นหลัก การขยายอิทธิพลของสยามเข้าไปนั้นจึงเกิดแรงต่อต้านอย่างมากและชัดเจน ด้วยเหตุเพราะขัดกับวัฒนธรรมเดิมที่มีอยู่ในล้านนาแม้กรุงเทพฯ จะแต่งตั้งและให้สมณะศักดิ์แก่พระสงฆ์ในพื้นที่ให้ดูแลปกครองคณะสงฆ์ด้วยกันก็ไม่

⁹⁴ เรื่องเดียวกัน หน้า 137

สามารถควบคุมได้เด็ดขาดเพราะมิได้รับการยอมรับจากคนในพื้นที่และพระสงฆ์ด้วยตนเอง จึงต้องใช้อำนาจรัฐเข้ามาจัดการ ตัวอย่างเช่นครุบาศรีวิชัย เป็นต้น

3.3 ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองปี พ.ศ. 2475

ถึง พ.ศ. 2535

การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 ถือได้ว่าเป็นหมุดหมายสำคัญของการเมืองไทยในการเปลี่ยนระบอบการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นารปกครองแบบประชาธิปไตยที่แบ่งอำนาจออกเป็นสามอำนาจหลักคือนิติบัญญัติ บริหาร และ ตุลาการ การเปลี่ยนแปลงการปกครองดังกล่าวในช่วงเริ่มต้นคณะราษฎรผู้ก่อการนั้นต้องการความมั่นคงและสงบเรียบร้อยเนื่องจากเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ไม่ได้ใช้กำลังในการเปลี่ยนแปลงอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด การสร้างความมั่นคงให้กับระบอบใหม่และตัวผู้ปกครองเป็นเรื่องจำเป็นเร่งด่วนในสถานการณ์นั้น

การเปลี่ยนแปลงการปกครองคณะราษฎรนั้น แค่เพียง 1 ปีหลังการปกครองก็เกิดปัญหาความวุ่นวายทางการเมืองขึ้นใน พ.ศ. 2476

ในวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 รัฐบาลพระยามโนปกรณ์นิติธาดาออกพระราชกฤษฎีกาว่ามีพระบรมราชโองการให้งดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตราจนเกิดความวุ่นวายขึ้นในคณะรัฐบาลจนวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาได้ออกแถลงการณ์ยึดอำนาจจากพระยามโนปกรณ์นิติธาดา และเปิดประชุมสภาใหม่

หลังจากการยึดอำนาจของพระยามโนปกรณ์นิติธาดา คณะราษฎรยังประสบกับความยุ่งยากในการป้องกันเสถียรภาพเพราะมีข่าวลือเรื่องฝ่ายนิคมกษัตริย์ต้องการยึดอำนาจถวายคืนพระราชอำนาจให้แก่กษัตริย์ ซึ่งต่อมาก็คือคณะก๊วนก๊วนเมืองนำโดยพลเอกพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบวรเดช เป็นผู้ก่อการพยายามยึดอำนาจจากคณะราษฎร แต่การก่อการล้มเหลว ฝ่ายพระองค์เจ้าบวรเดช ถูกปราบปรามและจับกุม⁹⁵

จากเหตุการณ์การเมืองดังกล่าวทำให้รัฐบาลคณะราษฎรต้องคอยจับตามองกลุ่มการเคลื่อนไหวที่มีทีท่าจะขัดแย้งกับรัฐบาลในขณะนั้นอย่างเข้มงวดมากขึ้นที่เป็นกลุ่มอำนาจเก่าและพระสงฆ์ที่ผู้คนให้ความศรัทธาเป็นพิเศษจนมาเป็นกรณีการตั้งอธิกรณ์ครั้งที่ 3 ของครุบาศรีวิชัย ในช่วง พ.ศ. 2478-2479

ครุบาศรีวิชัยถูกตั้งอธิกรณ์มาก่อนในสมัยรัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชแล้วถึง 2 ครั้ง ซึ่งก็พ้นผิดมาโดยตลอดทำให้ชาวบ้านในพื้นที่ล้านนาให้ความศรัทธาท่านยกให้ท่านเป็น “ตนบุญ” ซึ่งหมายถึงพระที่มีลักษณะพิเศษ เช่น เครื่องครัดในศีล จริยวัตร ซึ่งก่อให้เกิดความศรัทธาของประชาชนในพื้นที่

⁹⁵ บัณฑิต จันทรโรจนกิจ, การเมืองไทยร่วมสมัย (กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า, 2560).

ล้านนา เหตุที่ครูบาศรีวิชัยต้องอธิกรณ์ครั้งที่ 3 นั้นเริ่มมาจากความไม่พอใจในหมู่สงฆ์ในเมืองเชียงใหม่ ในกรณีที่ครูบาศรีวิชัยสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพ เพราะท่านดำเนินการตามลำพัง โดยครูบาศรีวิชัยเอาแต่คณะสงฆ์ในกลุ่มและลูกศิษย์ทำพิธีสวดชัยมงคลคาถา สร้างความไม่พอใจให้กับพระผู้ใหญ่ในเมืองเชียงใหม่

ในขณะที่ก่อสร้างมีพระสงฆ์ในเมืองเชียงใหม่ 10 แขวง 50 วัด ขอลาออกจากการปกครองสงฆ์ไปขึ้นอยู่กับครูบาศรีวิชัยแทน ทำให้เกิดความไม่พอใจต่อครูบาศรีวิชัยเป็นอย่างมาก จนการแยกตัวจากการปกครองสงฆ์ไทยลูกหลานไปถึง 90 วัด เพื่อขอแยกตัว ทำให้ครูบาศรีวิชัยถูกส่งตัวมายังกรุงเทพฯ ขณะเดียวกันราชการขอให้พระสงฆ์และวัดที่ขอแยกตัวกลับมามอบตัว และพระสงฆ์ที่ถูกบวชโดยครูบาศรีวิชัยก็ถูกสั่งให้สึก โดยข้อหาของครูบาศรีวิชัยที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นอุปชฌาย์โดยมิได้รับอนุญาต และตัดไม้ทำลายป่าซึ่งเกิดจากการสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพโดยมิได้รับอนุญาตจากรัฐ⁹⁶

การที่ครูบาศรีวิชัยถูกคุมตัวอยู่ที่กรุงเทพฯ ก่อให้เกิดความไม่พอใจแก่พระและฆราวาสในเมืองที่เคารพครูบาศรีวิชัย จนทำให้ผู้ว่าราชการเชียงใหม่ในขณะนั้นต้องเข้ามามีบทบาทโดยเสนอให้รัฐบาลปล่อยตัวครูบาศรีวิชัยกลับ แต่ที่ประชุมคณะรัฐบาลยังคงเห็นว่าไม่ควรส่งตัวครูบาศรีวิชัยกลับตราบใดที่ครูบาศรีวิชัยไม่ยอมเซ็นรับรองว่าจะเชื่อฟังและปฏิบัติตามคณะสงฆ์ไทย จนถึงปี พ.ศ. 2479 จากการเจรจาของหลวงศรีประกาศกับครูบาศรีวิชัย ครูบาศรีวิชัยจึงได้ให้คำรับรองต่อคณะสงฆ์ว่าจะปฏิบัติตาม พ.ร.บ. ลักษณะปกครองคณะสงฆ์ทุกประการ รัฐบาลจึงได้ปล่อยตัวท่านให้เดินทางกลับลำพูนในวันที่ 13 พฤษภาคม พ.ศ. 2479 และมรณภาพใน พ.ศ. 2481⁹⁷

ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับวัดในกรณีดังกล่าวอาจกล่าวได้ว่าเป็นไปด้วยเงื่อนไขทางการเมืองในการสร้างความมั่นคงหลังเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองใหม่ที่รัฐบาลคณะราษฎรต้องคอยสอดส่องการเคลื่อนไหวของกลุ่มการเมืองต่างๆ ที่มีที่ท่าจะเป็นภัยความมั่นคงต่อรัฐบาลและระบอบการปกครองใหม่เพราะด้วยช่วงเวลาสั้นๆ หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองก็เกิดความวุ่นวายทางการเมืองขึ้น ระบอบที่เพิ่งสร้างใหม่ยังไม่มีเสถียรภาพพอ ความหวาดระแวงในการก่อกบฏจึงมีมาก อีกทั้งปัจจัยความขัดแย้งในพื้นที่ในหมู่สงฆ์ด้วยกันก็ขยายตัวเป็นความขัดแย้งระดับชาติ โดยโครงสร้างอำนาจที่รัฐมอบให้กับพระสงฆ์บางรูปในท้องถิ่นนั้นมีปัญหาในเรื่องพระสงฆ์ที่มีอำนาจแต่ไม่มีบารมีมากพอในการควบคุมดูแลให้คณะสงฆ์และประชาชนเชื่อฟัง เพราะเป็นอำนาจที่ไม่ได้รับการยอมรับจากคนในพื้นที่และคณะสงฆ์ด้วยกันเอง

⁹⁶ โสภานานุมูล, "ครูบาศรีวิชัย" ตนบุญ แห่งล้านนา"พ.ศ.2421-2481."

⁹⁷ เรื่องเดียวกัน หน้า 85

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 สร้างบรรยากาศของการตื่นตัวทางการเมืองทั้งในหมู่ชนชาวสยามโดยเฉพาะคณะสงฆ์ไทยที่เริ่มมีการอภิปรายปัญหาการเมืองในวัด และการตื่นตัวของพระสงฆ์เกี่ยวกับระบบประชาธิปไตยมีสูงมาก พระบางกลุ่มวิพากษ์วิจารณ์เรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองสงฆ์ในรูปแบบประชาธิปไตยเช่นเดียวกับชนชาวสยาม อีกทั้งความต้องการสร้างความชอบธรรมของรัฐบาลเองก็เห็นควรที่จะขยายอุดมการณ์ประชาธิปไตยไปสู่การปกครองคณะสงฆ์ด้วย⁹⁸

รัฐบาลคณะราษฎรจึงปรับโครงสร้างการปกครองสงฆ์ขึ้นใหม่โดยการร่าง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ซึ่งมีลักษณะการปกครองที่มีการแบ่งแยกอำนาจออกเป็นสามอำนาจตามแบบการปกครองของชนชาวสยามซึ่งได้กล่าวมาแล้วในขั้นต้นถึงลักษณะการปกครองสงฆ์

อย่างไรก็ดี พ.ร.บ. ฉบับนี้อยู่ได้เพียง 21 ปีก็ถูกเปลี่ยนแปลงด้วยเหตุที่ว่าสภาพการเมืองและสังคมเปลี่ยนไปสู่สภาวะสงครามเย็นและการปกครองแบบเผด็จการของจอมพลสฤษดิ์ในปี พ.ศ. 2500 ด้วยสภาวะการเมืองที่ต้องต่อสู้กับภัยคอมมิวนิสต์นั้น รัฐบาลมองเห็นศักยภาพของสถาบันสงฆ์ในการเป็นเครื่องมืออีกทั้งทรัพยากรก็เพียงพอเหมาะแก่การนำมาเป็นกลไกรัฐเพื่อใช้ต่อสู้กับคอมมิวนิสต์

ดังนั้นเพื่อให้สถาบันสงฆ์มีประสิทธิภาพเป็นเครื่องมือหนึ่งของรัฐบาลที่สามารถใช้ต่อสู้กับภัยคอมมิวนิสต์ได้นั้นจึงต้องปรับโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์อีกครั้งเพื่อรวมศูนย์อำนาจการปกครอง การสั่งการให้อยู่ที่เดียวเพื่อความมีประสิทธิภาพของสถาบันสงฆ์ อีกทั้งความวุ่นวายภายในสถาบันสงฆ์เองที่ไม่คุ้นชินกับการโต้เถียง เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ต้องเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารคณะสงฆ์เสียใหม่โดยรัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ขึ้น ซึ่งพ.ร.บ. ฉบับนี้ได้กลายเป็นสาเหตุหนึ่งของความไม่ลงรอยกันในหมู่คณะสงฆ์ในเวลาต่อมา อย่างไรก็ดี พ.ร.บ. คณะสงฆ์ฉบับนี้ก็ยังบังคับใช้อยู่จนถึงปัจจุบัน⁹⁹

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

3.3.1 เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ขบวนการเคลื่อนไหวคณะสงฆ์ไทย

หลังเหตุการณ์ 14 ตุลา พ.ศ. 2516 สภาพการเมืองไทยที่เคยมีบรรยากาศที่เป็นเผด็จการได้กลับมาเป็นประชาธิปไตยอีกครั้ง จากการชุมนุมใหญ่ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จนกลายเป็นการโค่นล้มรัฐบาลของจอมพลถนอม ในที่สุด ส่งผลให้สังคมไทยกลับมาตื่นตัวทางการเมืองอีกครั้ง เกิดการเดินขบวนของนิสิตนักศึกษา ประชาชน กรรมกร แรงงาน เกษตรกร ทั้งนี้ด้วยเหตุว่าปัญหาที่สะสมมาตลอดหลายสิบปีนั้นสร้างความทุกข์ให้กับคนเป็นจำนวนมาก รวมไปถึงคณะสงฆ์หลาย ๆ กลุ่มที่เริ่ม

⁹⁸ สมบูรณ์ สุขสำราญ, พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม.

⁹⁹ เรื่องเดียวกัน หน้า 68-70

ต้นตัวร่วมเดินขบวนกับประชาชนในการเรียกร้องความเป็นธรรมทางสังคมรวมไปถึงเรียกร้องการปกครองคณะสงฆ์ให้กลับมาเป็นประชาธิปไตย ไปจนถึงพระสงฆ์ที่มีแนวความคิดต่อต้านขบวนการนักศึกษาและคณะสงฆ์ที่มีแนวคิดสนับสนุนนักศึกษา โดยขบวนการพระสงฆ์ที่ร่วมกับประชาชนในการเรียกร้องความเป็นธรรมมีถึง 20 กลุ่ม แต่มีกลุ่มที่โดดเด่น 2 กลุ่มคือกลุ่มยุวสงฆ์ และศูนย์กลางพระภิกษุสามเณรแห่งประเทศไทย

ศูนย์กลางพระภิกษุสามเณรแห่งประเทศไทย มีองค์รศธรรมิกเป็นแกนนำ มีอุดมการณ์เชิดชูสังคมนิยม และเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจเป็นสิ่งจำเป็น ในการบริหารคณะสงฆ์จะต้องมีการปฏิรูปโดยด่วน และมีแนวทางที่ไม่ประนีประนอมกับโครงสร้างอำนาจเดิม และมีจุดยืนที่ต่อต้านระบบการบริหารเผด็จการ และเรียกร้องให้คณะสงฆ์ทำลายการบริหารที่รวมศูนย์ และสนับสนุนระบบประชาธิปไตย

กลุ่มยุวสงฆ์ มีลักษณะเด่นคือมีจำนวนสมาชิกเป็นจำนวนมากอีกทั้งมีการจัดตั้งองค์กร มีแนวร่วมพระสงฆ์ ประชาชน กลุ่มพระสงฆ์ผู้รักเอกราชประชาธิปไตยและความเป็นธรรม มีอุดมการณ์และนโยบายไม่ต่างกับศูนย์กลางพระภิกษุสามเณรแห่งประเทศไทย แต่ทั้งสองไม่ร่วมมือกันเพราะแกนนำตกลงกันไม่ได้ว่าใครเป็นผู้นำ โดยเฉลี่ยสมาชิกของกลุ่มมีอายุประมาณ 25 ปี

ผู้นำของทั้ง 2 กลุ่มมีทรรศนะว่าพระสงฆ์ไม่ควรหันหลังให้กับสังคมและแสวงหาทางไปนิพพาน แต่ต้องบริการสังคม ในสภาวะการต่อสู้ที่รุนแรง พระสงฆ์ต้องยืนอยู่ข้างผู้ถูกกดขี่¹⁰⁰

แม้ว่ามหาเถรสมาคม ได้มีคำสั่งพระห้ามยุ่งกับการเมือง แต่ก็มีรายงานข่าวว่ามีพระรูปหนึ่งชื่อพระผ่อง จิตรปัญญา ได้ไปยื่นใบสมัครขอรับเลือกตั้งในวันเปิดรับสมัครเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรจังหวัดนครศรีธรรมราช และในช่วงเดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2517 ที่มีการเดินขบวนของชาวนาปรากฏว่ามีพระสงฆ์ร่วมเดินขบวนด้วยซึ่งเป็นการท้าทายอำนาจมหาเถรสมาคมอย่างยิ่งในการกระทำดังกล่าว

พฤติกรรมดังกล่าวส่งผลให้พระชั้นผู้ใหญ่ไม่พอใจแต่ไม่สามารถแสดงออกได้อย่างเต็มที่ทำได้เพียงว่ากล่าวตักเตือนพระลูกวัดเท่านั้น แม้จะมีพระภิกษุบางรูปที่พยายามหาทางประนีประนอมในหลักการอย่างพุทธทาสภิกขุ แต่ก็ไม่ใช่ที่ให้ความสนใจเท่าที่ควรเพราะสถานการณ์ความขัดแย้งดังกล่าวทวีความรุนแรงขึ้น จนมีปฏิกิริยาตอบโต้จากพระสงฆ์ที่ต่อต้านขบวนการเคลื่อนไหวของสงฆ์ที่สนับสนุนประชาชนและแนวคิดสังคมนิยม อย่างเด่นชัดคือพระกิตติวุฑฒ¹⁰¹

¹⁰⁰ เรื่องเดียวกัน หน้า 86-90

¹⁰¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 106-107

พระเทพกิตติปัญญาคุณ (กิตติศักดิ์ กิตติวุฑโฒ) หรือที่เป็นที่รู้จักดีในนาม กิตติวุฑโฒภิกขุ (กิตติศักดิ์ เจริญสถาพร) อดีตผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร และอดีตเจ้าอาวาสวัดจิตตภาวัน จังหวัดชลบุรี พระเทพกิตติปัญญาคุณ เกิดเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2479 ที่อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ต่อมาอุปสมบทในปี พ.ศ. 2500 ที่วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ โดยมีพระมงคลเทพมุนี (สด จนทสโร) เป็นพระอุปัชฌาย์¹⁰²

พระกิตติวุฑโฒ มีทรรศนะว่าศัตรูของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ คือคอมมิวนิสต์ภายในและนอกประเทศ และกลุ่มที่เป็นอันตรายต่อชาติบ้านเมืองภายในคือ ขบวนการนิสิตนักศึกษา และคณะสงฆ์ฝ่ายตรงข้าม ซึ่งมองว่าเป็นขบวนการจัดตั้งเพื่อทำลายสถาบันหลักของชาติ

การต่อต้านของพระกิตติวุฑโฒด้วยการเผยแพร่อุดมการณ์ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ความเป็นชาตินิยม และการต่อต้านคอมมิวนิสต์ โดยระบุตัวกลุ่มและบุคคลที่เป็นศัตรูของชาติ

กิตติวุฑโฒได้ระดมพลังกลุ่มต่อต้านขบวนการนิสิตนักศึกษาโดยการปาฐกถาที่สาธารณะ ทางวิทยุและการเขียนโดยผ่านองค์กรสงฆ์ที่พระกิตติวุฑโฒจัดตั้งขึ้นคือ หน่วยพัฒนาการทางจิต มีพระสงฆ์ระดับผู้นำจังหวัดและอำเภอเข้าอบรมที่วัดจิตตภาวัน จังหวัดชลบุรี โดยมีพระเข้าร่วมอบรมถึง 3,000 รูป ตลอดช่วงปี พ.ศ. 2512-2519

การต่อต้านขบวนการนิสิตศึกษามายังขั้นรุนแรงในปลายเดือน มิถุนายนพ.ศ. 2519 เมื่อท่านให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ว่า “ฆ่าคอมมิวนิสต์ไม่บาป” คำสัมภาษณ์นั้นถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางจนมีการเรียกร้องให้มหาเถรสมาคมลงโทษ ต่อมาเป็นการสร้างความชอบธรรมในเหตุการณ์สังหารหมู่ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 และภายหลังมหาเถรสมาคมประกาศว่าไม่อาจเอาผิดลงโทษพระกิตติวุฑโฒได้เพราะไม่มีหลักฐานที่แน่นอน ท่าทีของมหาเถรสมาคมตีความไปได้ว่ารับรู้และอาจจะสนับสนุนการกระทำของพระกิตติวุฑโฒ¹⁰³

3.3.2 ความสัมพันธ์วัดกับรัฐหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519

การล้อมปราบปรามขบวนการนักศึกษาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่จะจบลงพร้อมทั้งการนำการเมืองและสังคมกลับเข้าสู่สภาวะเผด็จการอีกครั้งในเวลาต่อมาโดยการที่ทหารเข้าควบคุมสถานการณ์บ้านเมืองอีกทั้งตั้งรัฐบาลพลเรือนทหารสามารถควบคุมได้อย่างนายธานินทร์ กรัยวิเชียร อดีตผู้พิพากษาศาลฎีกา โดยมีกองทัพคอยปกป้องคุ้มครอง แต่ก็ไม่สามารถรักษาอำนาจไว้ได้นาน

¹⁰² อรุณ เวชสุวรรณ, เบื้องหลัง 6 ตุลา (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อรุณวิทยา, 2555).

¹⁰³ เรื่องเดียวกัน

เพราะหมดความน่าเชื่อถือ จนกองทัพต้องปลดนายธานินทร์ออกในเดือน ตุลาคม พ.ศ. 2520 และนำไปสู่การเลือกตั้งในช่วงปี พ.ศ. 2522 จึงได้รัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์¹⁰⁴

ในช่วงรัฐบาลพลเอกเปรมตั้งแต่ พ.ศ. 2522 – 2531 แม้จะมีความวุ่นวายทางการเมืองและความไม่พอใจต่อพลเอกเปรมจนทำให้เกิด กบฏถึงสองครั้งในช่วงระยะเวลา 8 ปีที่ พลเอกเปรมเป็นนายกรัฐมนตรี มีการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างก้าวหน้าโดยสร้างความเจริญเติบโตให้กับเศรษฐกิจไทยแต่การพัฒนาเศรษฐกิจในนั้นทำให้ผู้คนต่างโดยหาที่พึ่งทางใจมากขึ้นเช่นกัน การแสวงหาที่พึ่งทางใจที่สามารถตอบโจทยชีวิตที่ต้องทำงานในเมืองนั้นเป็นสิ่งที่ผู้คนแสวงหาในยุคที่การพัฒนาเศรษฐกิจกำลังเติบโต

สำนักสงฆ์สันตือโศกกล่าวได้ว่าเป็นกลุ่มคณะสงฆ์ที่มีความสัมพันธ์กับการเมืองไทยมาโดยตลอด อีกทั้งยังเป็นที่น่าสนใจในทางสังคมเพราะกลุ่มสันตือโศกมักเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมืองอยู่หลายครั้ง อีกทั้งวัตรปฏิบัติยังเข้าถึงคนจำนวนมากในวัยทำงานในขณะที่ประเทศไทยกำลังเติบโตเศรษฐกิจในช่วงพ.ศ. 2522 – 2531 โดยมีผู้ศรัทธาและสนับสนุนที่เป็นชนชั้นกลางและมีอาชีพที่สังคมยอมรับ อาทิเช่นผู้มีการศึกษาสูง นักวิชาการ ที่ต่างศรัทธาในคำสอนและการตีความพุทธศาสนาของสมณะโพธิรักษ์¹⁰⁵

สันตือโศก มีที่มาจาก วัดอโศการาม เป็นสถานที่บรรยายของสมณะโพธิรักษ์ช่วงแรกๆ สำนักสันตือโศกตั้งอยู่ที่ อำเภอกำแพงแสน จังหวัด นครปฐม มีสมณะโพธิรักษ์เป็นผู้นำ¹⁰⁶ อีกทั้งยังมีความใกล้ชิดกับ พลตรี จำลอง ศรีเมือง อดีตผู้ว่าราชการกรุงเทพฯ เมื่อปี พ.ศ. 2537-2538

กลุ่มสันตือโศกก่อตั้งโดย สมณะโพธิรักษ์ หรือชื่อในทางฆราวาสคือ นายมงคล รักพงษ์ เคยอุปสมบทในคณะธรรมยุติกนิกาย ณ วัดอโศการาม ต่อมาเกิดความขัดแย้งในทางวัตรปฏิบัติ สมณะโพธิรักษ์ และกลุ่มสันตือโศก จึงประกาศลาออกจากมหาเถรสมาคมเมื่อ สิงหาคม พ.ศ. 2518 ออกมาเป็นกลุ่มนักบวชในพุทธศาสนาทางเลือกและโดดเด่นด้วยวัตรปฏิบัติที่เคร่งครัดมากกว่าวัดพุทธทั่วไป อีกทั้งยังเข้ามามีบทบาททางการเมืองมาตลอดอย่างเช่นการจัดตั้งพรรคการเมืองชื่อพรรคเพื่อฟ้าดิน หรือการ เข้าร่วมชุมนุมทางการเมืองในเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ในปี พ.ศ. 2535 การชุมนุมของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ต่อต้านรัฐบาลทั้งในปีพ.ศ. 2549 และ 2551¹⁰⁷ การเข้าร่วมกับองค์กรพิทักษ์สยามในปี พ.ศ. 2555 และ การชุมนุมของ คณะกรรมการประชาชนเพื่อการ

¹⁰⁴ ลิขิต ธีรเวคิน, วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย, พิมพ์ครั้งที่ 7 ed. (กรุงเทพฯ :สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542).

¹⁰⁵ Jackson, *Thailand Buddhism, Legitimation, and Conflict: The Political Functions of Urban Thai Buddhism*.

¹⁰⁶ ภักพร สิริกาญจน, สันตือโศก ความเป็นมาและบทบาททางศาสนาในสังคมไทย.

¹⁰⁷ "จำลอง นำทัพสันตือโศกหนุนการชุมนุม 26 ก.พ.," <https://prachatai.com/journal/2006/02/7395>.

เปลี่ยนแปลงประชาธิปไตยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (กปปส.) ในปีพ.ศ. 2556-2557¹⁰⁸

กลุ่มสันตติอศอกก่อตั้งโดย สมณะโพธิรักษ์ หรือ นายมงคล รักพงษ์ เคยอุปสมบทในคณะธรรมยุติกนิกาย ณ วัดอศอการาม ต่อมาเกิดความขัดแย้งในทางวัตรปฏิบัติ สมณะโพธิรักษ์ และกลุ่มสันตติอศอก จึงประกาศลาออกจากมหาเถรสมาคมเมื่อ สิงหาคม พ.ศ. 2518 ออกมาเป็นกลุ่มนักบวชในพุทธศาสนาทางเลือกและโดดเด่นด้วยวัตรปฏิบัติที่เคร่งครัดมากกว่าวัดพุทธทั่วไป อีกทั้งยังเข้ามามีบทบาททางการเมืองมาตลอดอย่างเช่นการจัดตั้งพรรคการเมืองชื่อพรรคเพื่อฟ้าดิน หรือการ เข้าร่วมชุมนุมทางการเมืองในเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ในปี พ.ศ. 2535

แม้สำนักสงฆ์สันตติอศอกไม่ขอขึ้นตรงต่อการปกครองสงฆ์ไทยในวันที่ 6 สิงหาคม พ.ศ. 2518 สร้างความสั่นสะเทือนไปยังฝ่ายปกครองทั้งขบวนการและคณะสงฆ์ไทยในการประกาศตัวดังกล่าวทำให้ฝ่ายบ้านเมืองต้องเข้ามาเกี่ยวข้องในการจัดการปัญหาที่มองว่าจะเป็นภัยความมั่นคงในอนาคต รวมทั้งมหาเถรสมาคมต้องเข้ามาจัดการทั้งพระโพธิรักษ์ในขณะนั้นให้สละสมณะเพศ ในวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2532¹⁰⁹

ในที่สุดมหาเถรสมาคมได้มีมติให้กบฏสงฆ์กับสำนักสันตติอศอก ในวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2532 และหลังจากนั้นในวันที่ 3 มกราคม พ.ศ. 2533 พนักงานอัยการยื่นฟ้องสมณะโพธิรักษ์และนักบวชสันตติอศอกรวม 80 คน ในข้อหาแต่งกายเลียนแบบสงฆ์ สนับสนุนและบวชโดยไม่ได้รับอนุญาต¹¹⁰

3.3.3 บทบาทความสัมพันธ์ของกลุ่มพุทธ บทบาทของวัด และความสัมพันธ์ของวัดกับรัฐ หลัง พ.ศ. 2540

ความสัมพันธ์ของวัดกับรัฐนั้นแปรเปลี่ยนไปตามบริบททางการเมืองแต่ละช่วงเวลา ความสัมพันธ์มีลักษณะพึ่งพากัน และบางครั้งก็มีความขัดแย้งกัน สถาบันสงฆ์เป็นโครงสร้างส่วนหนึ่งของโครงสร้างสังคมมีหน้าที่ปฏิบัติในเชิงปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม กับสถาบันอื่นๆในทางสังคมเช่น สถาบันเศรษฐกิจ การเมือง การบริหาร ซึ่งสถาบันเหล่านี้ต้องทำหน้าที่เพื่อการดำรงอยู่ของโครงสร้างทางสังคม ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกัน โดยอาศัยพึ่งพากันเพื่อช่วยให้สังคมอยู่ในสภาวะปกติ

¹⁰⁸ "กปปส.สืบทอดพิธีกรรมเทศนาของสมณะแพะพุทธ," <https://www.sanook.com/news/1471043>.

¹⁰⁹ ปิยนารถ วรศิริ, "การเมืองเรื่องศาสนา บทบาทการดำเนินการของมหาเถรสมาคมต่อกรณีสันตติอศอก" (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533).

¹¹⁰ "ย้อนปม"มหาเถรฯ"ฟัน"สันตติอศอก" 16 ปีก่อน!,
<https://mgronline.com/politics/detail/9480000053449>.

สถาบันสงฆ์และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมืองในช่วง พ.ศ. 2540-2550 ที่เลือกช่วงเวลานี้ด้วยเหตุผลว่าช่วงเวลาดังกล่าวเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองที่เปิดพื้นที่ที่มีทั้งวิกฤตและสภาพการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย และด้วยบริบทดังกล่าวมีผลกระทบต่อวงการสงฆ์เช่นกัน โดยแบ่งเป็น 4 ช่วงได้แก่ วิกฤตเศรษฐกิจ การเรียกร้องรัฐธรรมนูญ พรรคไทยรักไทย และรัฐประหารในปีพ.ศ. 2549

3.3.4 วิกฤตเศรษฐกิจ การเรียกร้องรัฐธรรมนูญ

ช่วงปี พ.ศ. 2540 ถือเป็นช่วงเวลาที่มียุทธการสำคัญเกิดขึ้น 2 เหตุการณ์คือทั้งทางด้านเศรษฐกิจและด้านการเมืองไทย ซึ่งในช่วงเวลานี้ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของสังคมไทยในช่วงเวลาหลายปีและเป็นจุดเริ่มต้นของจุดเปลี่ยนทางสังคมการเมืองครั้งใหม่ของไทย

จากการที่ประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญใหม่ที่ประกาศใช้เมื่อวันที่ 11 ตุลาคมพ.ศ. 2540¹¹¹ ซึ่งเป็นผลมาจากการเรียกร้องให้มีการปฏิรูปทางการเมืองและวิกฤตการณ์ทางการเมืองในปี พ.ศ. 2535 ส่งผลให้สังคมเกิดความต้องการที่จะปฏิรูปโครงสร้างทางการเมืองใหม่ นำมาสู่ร่างรัฐธรรมนูญขึ้นมาเพื่อปรับโครงสร้างทางการเมือง

รัฐธรรมนูญ 2540 นี้ได้ชื่อว่ามีส่วนร่วมจากภาคประชาชนอย่างกว้างขวางที่สุดจะเห็นได้จากการทำประชาพิจารณ์ทุกจังหวัดเพื่อรับฟังความคิดเห็นและข้อมูลจากประชาชนอย่างกว้างขวาง¹¹²

การเปิดรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอของประชาชนในการร่างรัฐธรรมนูญ 2540 ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวของกลุ่มคณะสงฆ์และชาวพุทธ นำโดยศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย เคลื่อนไหวล่ารายชื่อเสนอให้บัญญัติพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติในรัฐธรรมนูญ แต่ไม่บรรลุผล และทุกครั้งที่เกิดการร่างรัฐธรรมนูญ ไม่ว่าจะเป็นรัฐธรรมนูญในปี 2550 หรือ 2560 คณะสงฆ์และชาวพุทธกลุ่มดังกล่าวก็จะมีบทบาทเรียกร้องให้บัญญัติพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติในรัฐธรรมนูญเสมอมา แม้จะไม่บรรลุผลก็ตามแต่ก็ยังเห็นผลที่เป็นรูปธรรมในรัฐธรรมนูญ 2540 หมวด 5 ในแนวนโยบายแห่งรัฐ มาตรา 73 และในรัฐธรรมนูญ 2550 ส่วนที่ 4 แนวนโยบายด้านศาสนา สังคม การสาธารณสุข การศึกษา และวัฒนธรรม มาตรา 79 ก็บัญญัติไว้คล้ายกับ มาตรา 73 ในรัฐธรรมนูญ 2540 และในรัฐธรรมนูญ 2560 หมวด 6 แนวนโยบายแห่งรัฐมาตรา 67 ได้บัญญัติให้ความสำคัญเป็นพิเศษแก่พุทธศาสนา¹¹³

¹¹¹ บัณฑิต จันทร์โรจน์กิจ, การเมืองไทยร่วมสมัย.

¹¹² เรื่องเดียวกัน หน้า 156-155

¹¹³ สุรพศ ทวีศักดิ์, จากพุทธศาสนาแห่งรัฐสู่พุทธศาสนาที่เป็นอิสระจากรัฐ) กรุงเทพฯ :สำนักพิมพ์สยามปริทัศน์, 2560).

ช่วงพ.ศ. 2534-2537 เศรษฐกิจไทยเติบโตอย่างมากจากการพัฒนาและการลงทุนของต่างชาติ ในช่วงเวลานั้นทำให้ประเทศไทยมีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูงในระดับภูมิภาค แต่ด้วยการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ร้อนแรงและการเปิดเสรีทางการแลกเปลี่ยนเงินตรา และการกู้ยืมจากต่างประเทศมาลงทุนเป็นจำนวนมาก และการโจมตีค่าเงินบาทจากนักเก็งกำไรจากต่างประเทศ นำมาสู่การลอยตัวค่าเงินบาทและวิกฤตเศรษฐกิจไทยครั้งใหญ่¹¹⁴

วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2540 ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ประกาศลอยตัวค่าเงินบาทและได้เลิกผูกติดกับเงินสกุลดอลลาร์สหรัฐฯ การดำเนินการดังกล่าวส่งผลให้ค่าเงินบาทอ่อนตัวลงอย่างหนัก ปริมาณหนี้ต่างประเทศเพิ่มขึ้น ผลกระทบทางการเงินและเศรษฐกิจในไทยทำให้ประเทศไทยประสบปัญหาหนี้สาธารณะ จนทำให้ประเทศไทยอยู่ในสภาวะล้มละลาย และยังส่งผลให้หนี้เอกชนเพิ่มสูงขึ้นที่เกิดขึ้นนี้ถือเป็นจุดเริ่มต้นของวิกฤตเศรษฐกิจที่ลุกลามไปทั่วเอเชีย¹¹⁵ เศรษฐกิจไทยทรุดตัวลงอย่างหนักหลังจากประกาศลอยตัวค่าเงินบาท ทำให้สถานะทางการเงินของรัฐบาลสันคลอนจนทำให้ พล.อ.ชวลิตนายกรัฐมนตรีนในขณะนั้นต้องประกาศลาออกจากตำแหน่งนายกฯ¹¹⁶

จากวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจครั้งนั้นทำให้ประเทศไทยในสมัยรัฐบาลนายชวน หลีกภัย ที่ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีต่อจากพลเอกชวลิตนั้น จึงได้กู้เงินจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจที่ของประเทศไทย¹¹⁷

ในวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจครั้งนั้นแม้รัฐบาลจะพยายามแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ แต่แล้วก็ยังมีพระปารูปหนึ่งที่เป็นที่นับถืออย่างกว้างขวางทั้งประชาชนทั่วไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชั้นนำของไทยที่เข้ามามีส่วนร่วมในการกู้วิกฤตทางเศรษฐกิจในช่วงเวลานั้นคือหลวงตาบัว ญาณสัมปันโน ได้จัดให้เกิดโครงการผ้าป่าช่วยชาติของหลวงตาบัว ญาณสัมปันโน ใช้ประเพณีทางพุทธศาสนาเป็นแนวทาง คือการใช้ประโยชน์จากการทอดผ้าป่าเป็นวิธีการระดมทุน โครงการผ้าป่าช่วยชาติได้รับเงินบริจาคเป็นปฐมฤกษ์เมื่อวันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2541 เป็นเงิน 2,500 ดอลลาร์สหรัฐ และเริ่มดำเนินโครงการอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 12 เมษายน พ.ศ. 2541จนถึงวันที่ 9 มกราคม พ.ศ. 2553 ได้มอบเงินเข้าคลังรวมทั้งสิ้น 15 ครั้ง เป็นทองคำแท่งรวม 967 แท่ง น้ำหนัก 12,079.8 กิโลกรัม หรือ 388,000 ออนซ์ ส่วนเงินตราต่างประเทศประมาณ 10 ล้านดอลลาร์สหรัฐ รวมเป็นเงินประมาณ 15,000 ล้านบาท¹¹⁸ เพื่อให้รัฐบาลเอาไปชำระหนี้ IMF

¹¹⁴ คริส เบเคอร์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร, ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย) กรุงเทพฯ :สำนักพิมพ์มติชน, 2557).

¹¹⁵ "ย้อนรอย 20 ปีวิกฤตเศรษฐกิจ," <http://www.bbc.com/thai/thailand-40434491>.

¹¹⁶ เรื่องเดียวกัน

¹¹⁷ คริส เบเคอร์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร, ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย.

¹¹⁸ "โครงการช่วยชาติ," <http://dhammachedi.com/โครงการช่วยชาติ>.

หลวงตาบัว ญาณสัมปันโน เป็นพระป่าที่ได้รับความนิยมนับถือจากชนชั้นนำไทยอย่างมาก และจากการที่ท่านทำโครงการผ้าป่าช่วยชาติยิ่งทำให้ท่านได้รับความนิยมนับถือจากประชาชนอย่างกว้างขวางในฐานะพระนักพัฒนาจิตใจ และนักพัฒนาประชาธิปไตยที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือชาติบ้านเมืองในยามวิกฤต

3.3.5 บทบาทเปรียบเทียบหลวงตาบัวกับศูนย์พิทักษ์พุทธศาสนาในทางการเมืองไทย

ความสัมพันธ์วัดกับรัฐในช่วงรัฐธรรมนูญปี 2540 และวิกฤติเศรษฐกิจในความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐในช่วงนี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ได้สองแบบคือความสัมพันธ์ในเชิงการร่วมมือกับรัฐในการแก้ปัญหาวิกฤตของชาติ และความสัมพันธ์ในการเชิงต่อรองผลประโยชน์

ในความสัมพันธ์ในการการแก้ปัญหาของรัฐนั้น บทบาทของหลวงตาบัวเป็นตัวอย่างที่อาศัยพุทธประเพณีเข้ามาช่วยแก้วิกฤตการณ์เศรษฐกิจของชาติโดยอาศัยบารมีที่ท่านมีและความศรัทธาจากลูกศิษย์ที่เป็นทั้งชนชั้นนำและประชาชนทั่วไปมาช่วยร่วมมือกันระดมทุนทำผ้าป่าช่วยชาติเพื่อให้รัฐบาลเอาเงินจากการทอดผ้าป่าไปใช้หนี้ IMF เพื่อประเทศไทยหลุดพ้นจากวิกฤตการณ์ดังกล่าว กล่าวอีกนัยหนึ่งคือหลวงตาบัวมีลักษณะที่เป็นความร่วมมือกับรัฐ

ในอีกกรณีเราสามารถมองความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐในรูปแบบของการต่อรองผลประโยชน์จากกรณีการเรียกร้องให้พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติในรัฐธรรมนูญ 2540 ในกรณีนี้เป็นการผลักดันพระพุทธรูปผ่านการต่อสู้จากกลุ่มพระสงฆ์และชาวพุทธต่อรัฐบาลในการทำให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ

ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐ นั้น อาจมองได้อีกประการว่าการที่พระสงฆ์เป็นกลุ่มผลประโยชน์กลุ่มหนึ่งเข้ามามีส่วนร่วมในกิจการของฆราวาสผ่านการต่อรองแบบฆราวาสโดยการเรียกร้องและการเดินขบวน ซึ่งแม้ไม่ใช่พุทธประเพณีแต่ก็เป็นสิทธิในความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่จะมีสิทธิแสดงออกทางความคิดเห็นและเรียกร้องผลประโยชน์แก่กลุ่มตนเอง ถึงแม้จะถูกมองว่าไม่เหมาะสมในฐานะที่กลุ่มคณะสงฆ์นั้นเป็นนักบวชไม่ควรยุ่งเกี่ยวกับเรื่องของฆราวาสอย่างไรก็ดีก็มีอาจปฏิเสธได้ว่าสถาบันสงฆ์นั้นเกี่ยวข้องกับการเมืองไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อีกทั้งคณะสงฆ์ไทยก็เป็นกลุ่มผลประโยชน์หนึ่งในเกมส์การเมืองของฆราวาส การออกมาเรียกร้องในแบบที่ฆราวาสทำนั้นจึงเป็นเรื่องที่จำเป็น

จากความสัมพันธ์ข้างต้นทำให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐนั้นเป็นไปในสองทิศทางคือ ความสัมพันธ์แบบร่วมมือและเรียกร้องกับรัฐ

3.3.6 ช่วงพรรคไทยรักไทย พ.ศ. 2543-2550

ผลจากวิกฤตเศรษฐกิจและการได้มาซึ่งรัฐธรรมนูญ 2540 นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งใหญ่ของไทย หลังจากการวิกฤตและโอกาสในครั้งนั้นทำให้ประเทศไทยได้ผู้นำประเทศคนใหม่ที่เป็นผลมาจากรัฐธรรมนูญ 2540 และ วิกฤตเศรษฐกิจในช่วงเวลาดังกล่าว

ในวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี จากการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2544 จากการที่พรรคไทยรักไทย พรรคการเมืองหน้าใหม่ที่เกิดขึ้นหลังรัฐธรรมนูญ 2540 และวิกฤตเศรษฐกิจ พร้อมกับนโยบายหาเสียงที่มุ่งช่วยเหลือประชาชนในระดับรากหญ้า นโยบายมุ่งเน้นแก้ปัญหาความยากจน จึงทำให้ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในการเลือกตั้ง แต่ก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นประชานิยม หรือนโยบายที่หวังคะแนนเสียงจากประชาชนโดยใช้เงินภาษีของประเทศ

นโยบายของทักษิณ ที่สำคัญได้แก่ โครงการพักชำระหนี้เกษตรกรรายย่อย โครงการกองทุนหมู่บ้าน โครงการธนาคารประชาชน โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ โครงการ 30 บาท รักษาทุกโรค¹¹⁹ และในสมัย พ.ต.ท. ทักษิณ นอกจากนโยบายประชานิยมที่เป็นนโยบายเอาใจคนชนชั้นล่างของสังคมแล้ว พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ก็มีการปฏิรูประบบราชการทั้งโครงสร้างเพื่อตอบสนองการบริหารและนโยบาย ตัวอย่างเช่นผู้ว่า CEO¹²⁰ ที่สำคัญการปฏิรูประบบราชการของ พ.ต.ท. ทักษิณ นั้นเป็นช่วงเวลาของฝ่ายคณะสงฆ์ที่เห็นโอกาสจากการที่ พ.ต.ท. ทักษิณ ปรับปรุงระบบราชการครั้งใหญ่ จังหวะนี้จึงเป็นโอกาสให้คณะสงฆ์เข้ามามีบทบาทเรียกร้องเพื่อให้ได้องค์กรที่ดูแลส่งเสริมพุทธศาสนา โดยขอเรียกร้องคือขอให้รัฐบาลจัดตั้งกระทรวงพุทธแยกออกมาโดยเฉพาะเพื่อมาดูแลคณะสงฆ์ไทยทั่วประเทศ โดยอ้างว่าเพราะคนไทยส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนาและมีพระสงฆ์ในพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก จึงต้องมีการดูแลเป็นพิเศษต่อชาวพุทธและพระสงฆ์เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2545¹²¹

การเรียกร้องกระทรวงพุทธในครั้งนั้นแม้จะไม่ได้ตามที่เรียกร้องอย่างสมบูรณ์แต่ก็ได้ผลที่เป็นรูปธรรมคือการจัดตั้งสำนักพุทธศาสนาสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรีมาแทน

ในช่วงปลายของยุคของรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ แม้จะชนะการเลือกตั้งอย่างถล่มทลายจนสามารถตั้งรัฐบาลพรรคเดียวได้ในการเลือกตั้งทั่วไปปีพ.ศ. 2548 แต่ก็ประสบกับภาวะขาดความเชื่อมั่นของสังคม พ.ต.ท. ทักษิณ ถูกวิจารณ์ว่าใช้อำนาจแสวงหาผลประโยชน์เข้าหาตัวเองตัวอย่างเช่นการขายหุ้นของบริษัทชินรคอปเปอร์เรชั่นให้แก่กลุ่มทุนเทมาเส็กของสิงคโปร์โดยไม่เสียภาษี และปัญหา

¹¹⁹ บัณฑิต จันทร์โรจน์กิจ, การเมืองไทยร่วมสมัย.

¹²⁰ คริส เบเกอร์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร, ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย.

¹²¹ พระศรีปริยัติโมลีสมชัย กุศลจิตโต, บันทึกเหตุการณ์หน้ารัฐสภาเมื่อกันยายน 45 สงฆ์กับการเมือง) กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย., (2545 #5)

การคอร์รับชั่นในรัฐบาลอย่างเช่นการจัดซื้อเครื่องมือตรวจวัดถูระเบิด CTX 9000 และการแทรกแซงองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้นำมาสู่วิกฤตศรัทธาต่อตัว พ.ต.ท ทักษิณ จนทำให้ พ.ต.ท ทักษิณ เลือกว่าจะยุบสภาให้มีการเลือกตั้งทั่วไป แต่ก็ถูกพรรคประชาธิปัตย์ตีไม่ลงเลือกตั้งและต่อมากการเลือก ในวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2549 ถูกประกาศให้เป็นโมฆะโดยศาลรัฐธรรมนูญ

ก่อนหน้านั้นมีกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยโดยนำโดยนายสนธิ ลิ้มทองกุล อดีตผู้ดำเนินรายการเมืองไทยรายสัปดาห์ทางช่อง 9 และ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง อดีตหัวหน้าพรรคพลังธรรม เป็นแกนนำขับไล่ พ.ต.ท ทักษิณ ชินวัตร และท้ายสุดจบด้วยการรัฐประหารของ พล.อ.สนธิ บุญยรัตกลิน ผู้บัญชาการทหารบกในขณะนั้นเป็นผู้นำก่อการรัฐประหารรัฐบาลของ พ.ต.ท ทักษิณ ชินวัตร¹²²

กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยเป็นการรวมตัวของกลุ่มประชาชนชนชั้นกลางในกรุงเทพฯ ที่ไม่พอใจรัฐบาล พ.ต.ท ทักษิณ ชินวัตร แกนนำที่เป็นที่รู้จักกันดีคือ นายสนธิ ลิ้มทองกุล และ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง มีฝ่ายสนับสนุนอื่น เช่น สมัชชาคนจน สหภาพรัฐวิสาหกิจ เครือข่ายเยาวชนกู้ชาติ กลุ่ม 40 ส.ว. และสหภาพนายความ รวมไปถึงกลุ่มศาสนาอย่างสำนักสันติอโศกที่มีบทบาทในทางการเมืองมาอย่างยาวนาน

กลุ่มสันติอโศกซึ่งถือได้ว่าเป็นกลุ่มเคลื่อนไหวทางพุทธศาสนาทางเลือกจะเข้าร่วมกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยขับไล่ พ.ต.ท ทักษิณ ความสัมพันธ์ระหว่างทักษิณกับกลุ่มสันติอโศกเป็นไปในทางบวกเพราะ พ.ต.ท ทักษิณ ชินวัตร นั้นเคยชักชวนสมาชิกของกลุ่มสันติอโศกมาร่วมงานในฐานะที่ปรึกษาเพื่อจัดตั้งพรรคไทยรักไทยช่วงที่ พ.ต.ท ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรีในช่วง พ.ศ. 2544-2549 โดยให้สันติอโศกดูแลโครงการที่ใช้แนวทางของเศรษฐกิจพอเพียงมาทำการเกษตร โดยมีชาวนานับพันคนเข้าร่วมโครงการดังกล่าว จนกระทั่งนโยบายทางเศรษฐกิจของ พ.ต.ท ทักษิณ ชินวัตร เปลี่ยนไปเริ่มสนับสนุนธุรกิจขนาดย่อมและขนาดกลาง คัดค้าน IMF ที่พยายามให้ไทยนั้นเปิดเสรีทางเศรษฐกิจ โดยการเปิดเขตการค้าเสรี FTA จนในที่สุดในปี พ.ศ. 2549 กลุ่มสันติอโศกซึ่งมีจำนวนนับพันเริ่มเข้าร่วมกับขบวนการประชาชนเพื่อประชาธิปไตยเพื่อขับไล่ พ.ต.ท ทักษิณ ชินวัตร และ ในปี พ.ศ. 2552 เพื่อขับไล่ นายสมัคร สุนทรเวช ที่ถูกมองว่าเป็นตัวแทนของพ.ต.ท ทักษิณ ชินวัตร¹²³

¹²² บัณฑิต จันทร์โรจน์กิจ, การเมืองไทยร่วมสมัย.

¹²³ Arnaud Dubus, *Buddhism and Politics in Thailand* (Research institute on contemporary southeast asia).

ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐในทางการเมืองพ.ศ. 2540-2550 เป็นไปแบบต่อรองและขัดแย้งจากบริบทการเมืองไทยที่มีความเป็นประชาธิปไตยและความขัดแย้งสูงนำมาสู่การที่กลุ่มคณะสงฆ์เข้ามาในพื้นที่ทางการเมืองทั้ง 2 รูปแบบ

ในรูปแบบแรกคือรูปแบบการต่อรองผลประโยชน์ของกลุ่มคณะสงฆ์ไทยที่ต้องการให้รัฐเข้ามาดูแลพุทธศาสนาเป็นพิเศษโดยการเรียกร้องให้เกิดกระทรวงพุทธขึ้นและด้วยภายใต้โอกาสที่การเมืองมีการปฏิรูประบบราชการทำให้คณะสงฆ์ใช้โอกาสนี้ในการเข้ามาเรียกร้องผลประโยชน์ตรงนี้

ในอีกรูปแบบหนึ่งเป็นความสัมพันธ์ในเชิงขัดแย้งในกรณีสันตือโศกที่มีบทบาทในทางการเมืองตลอดมา กลุ่มสันตือโศกแม้จะเป็นกลุ่มคณะสงฆ์พุทธศาสนาแต่ก็ได้รับการยอมรับจากมหาเถรสมาคมจนมีมติให้ขับออกและถือว่าไม่ใช่กลุ่มพุทธศาสนาที่มหาเถรสมาคมให้การรับรอง แต่ก็มีคนศรัทธาเป็นจำนวนมากถือได้ว่าเป็นกลุ่มพุทธศาสนาทางเลือกของไทยและมีบทบาททางการเมืองมาโดยตลอดซึ่งความสัมพันธ์ของกลุ่มสันตือโศกกับรัฐนั้นจะเป็นไปในทิศทางที่ขัดแย้ง โดยเฉพาะบทบาทช่วงปีพ.ศ. 2549, 2555 และ 2557 มาโดยตลอด อาจมีบ้างในช่วงเวลาสั้นๆที่พรรคไทยรักไทยได้เป็นแกนนำจัดตั้งรัฐบาลกลุ่มสันตือโศกมีบทบาทไปในทางการร่วมมือกับรัฐในการจัดอบรมโครงการการทำเกษตรทำแบบเศรษฐกิจพอเพียงแต่ก็เป็นช่วงเวลาความสัมพันธ์ในแบบสั้น ๆ ที่เป็นการร่วมมือ

บทบาทเหล่านี้เป็นบทบาทของกลุ่มคณะสงฆ์ในทางการเมืองช่วงเวลาที่ประเทศมีวิกฤตและมีความเป็นประชาธิปไตยมากที่สุดช่วงหนึ่ง จะเห็นได้ว่ากลุ่มคณะสงฆ์นั้นก็คือกลุ่มผลประโยชน์กลุ่มหนึ่งที่มีการเคลื่อนไหวเรียกร้องในสังคมไทยและมีความสัมพันธ์ทั้งทางบวกและลบในทางการเมืองไทยภายใต้บริบทความเป็นประชาธิปไตย

สรุปคือบทบาทของวัดในความสัมพันธ์กับรัฐของไทยในทางการเมืองนั้นมีหลายระดับทั้งในความร่วมมือ เรียกร้องและขัดแย้ง ซึ่งในบางกรณีอย่างสำนักสันตือโศกนั้นมีความสัมพันธ์กับรัฐคือเป็นทั้งร่วมมือและขัดแย้ง

ตารางที่ 3 สรุปความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐในการเมืองไทย

กลุ่มคณะสงฆ์/ปี	2445-2500	2501-2520	2521-2540	2541-2560
ครูบาศรีวิชัย	ขัดแย้ง 2451- 2453, 2454-2464, 2478-2479			
ยุวสงฆ์		ขัดแย้ง/เรียกร้อง 2516-2519		
กิตติวุฑโฒ/ วัดจิตตภาวัน		ร่วมมือ 2516-2519		
สันติอโศก		ขัดแย้ง 2518	ขัดแย้ง 2532	ร่วมมือ 2543/ ขัดแย้ง 2549, 2551, 2556- 2557
หลวงตาบัว			ร่วมมือ 2540	
ศูนย์พิทักษ์พุทธ ศาสนา			เรียกร้อง 2540	เรียกร้อง 2550,2560
วัดพระธรรมกาย			ขัดแย้ง 2540	ขัดแย้ง 2541, 2560/ ร่วมมือ- ต่อรอง 2551-2557
พระศรีปริยัติโมลี สมชัย กุศลจิตโต				เรียกร้อง 2543

CHULALONGKORN UNIVERSITY

3.4 ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐในด้านการศึกษา

ความสัมพันธ์วัดกับรัฐในบริบทการเมืองไทยนั้นมีทั้งเป็นการร่วมมือ เรียกร้อง และขัดแย้ง ในช่วงเวลา พ.ศ. 2540-2550 แต่ในความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐนั้นก็ยังมีความร่วมมือในการสร้างสรรค์รณงพุทธศาสนาในฐานะอุดมการณ์หลักของชาติในฐานะที่พุทธศาสนาและคณะสงฆ์เป็นสถาบันอันสำคัญซึ่งเกี่ยวโยงกับโครงสร้างทางการเมืองและสังคม ด้วยผ่านการสอนศีลธรรมในโรงเรียนและการอบรมพุทธศาสนาให้แก่นักเรียนในค่ายอบรม

การเผยแผ่พุทธศาสนาและการเรียนการสอนพุทธศาสนานั้นถือเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐจะต้องให้การสนับสนุน เพราะพุทธศาสนาถือว่าเป็น 1 ใน 3 อุดมการณ์หลักของชาติ เป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมและที่สำคัญเป็นสถาบันหลักของสังคมไทยที่มีมายาวนาน

เช่นนี้แล้วความสัมพันธ์วัดกับรัฐจึงต้องมีความร่วมมือในทางการศึกษาพุทธศาสนาด้วยโดยเป็นหน้าที่ของรัฐในการสร้างความร่วมมือในการดำเนินโครงการที่เกี่ยวกับการส่งเสริมพุทธศาสนา ซึ่งได้แก่ โครงการครูพระสอนศีลธรรม ค่ายคุณธรรม และโรงเรียนวิถีพุทธ มีรายละเอียดดังนี้

3.4.1 โครงการครูพระสอนศีลธรรม

โครงการครูพระสอนศีลธรรมคือโครงการที่ให้พระสงฆ์ได้เข้าไปสอนศีลธรรมทางพุทธศาสนา ในโรงเรียนประถมและมัธยมทั่วประเทศ โดยในปี พ.ศ. 2548 โครงการโดยมีครูพระ 1 รูป ต่อ 1 ตำบล โดยมีครูพระ 4,000 รูปเป็นการนำร่อง ได้ค่าตอบแทน 2,000 บาทต่อเดือน¹²⁴ โครงการนี้เป็นความร่วมมือหลายภาคส่วน ได้แก่ กระทรวงศึกษาธิการ กรมการศาสนากระทรวงวัฒนธรรม สำนักพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์¹²⁵ โดยกรมการศาสนาเป็นส่วนงานสำคัญในโครงการ และมีมหาเถรสมาคมให้การสนับสนุน โครงการนี้ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากรัฐผ่านทางกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ในปี พ.ศ. 2547 เป็นจำนวน 10,000,000 บาท¹²⁶ ในปีพ.ศ. 2548 เป็นจำนวน 10,000,000 บาท¹²⁷ พ.ศ. 2549 เป็นจำนวน 84,000,000 บาท¹²⁸ มีโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการเบื้องต้น 13,045 โรงเรียนจำนวนในปี พ.ศ. 2547

โครงการครูพระสอนศีลธรรม เปิดรับสมัครพระสงฆ์เพื่อมาเป็นครูพระโดยมีการจัดอบรมความรู้เบื้องต้นในการสอนตามวัดที่เป็นศูนย์ทั่วประเทศ เช่นในเขตภาคกลางใช้วัดยางเขตสวนหลวง เป็นสถานที่อบรม¹²⁹ แล้วจึงส่งพระสงฆ์ไปตามพื้นที่ต่างๆเพื่อสอนศีลธรรมตามโรงเรียนในเขตพื้นที่การศึกษา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

¹²⁴ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, คู่มือการดำเนินโครงการตามโครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน) ม. (ป.ป.ม.ท.ป

¹²⁵ กลุ่มงานส่งเสริมและสนับสนุนการเผยแพร่หลักธรรม สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, "รายงานสรุปผลการดำเนินงาน โครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนปีงบประมาณ 2548."

¹²⁶ "งบประมาณกรมการศาสนา สำนักงบประมาณ ปี 2548,"

http://www.bb.go.th/web/budget/budget_book/blue47/i18003.htm.

¹²⁷ เรื่องเดียวกัน

¹²⁸ เรื่องเดียวกัน

¹²⁹ กลุ่มงานส่งเสริมและสนับสนุนการเผยแพร่หลักธรรม สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, "รายงานสรุปผลการดำเนินงาน โครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนปีงบประมาณ 2548."

3.4.2 โครงการค่ายคุณธรรม

กิจกรรมค่ายคุณธรรมเป็นค่ายที่ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในรูปแบบของพุทธศาสนาเพื่อนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน โดยมีพื้นฐานความคิดคือต้องการพัฒนาเด็กให้เป็นคนดีตามหลักพระพุทธศาสนา ตัวโครงการนี้เป็นโครงการในความร่วมมือของ กรมการศาสนาและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ร่วมกันวางแผนดำเนินการ จัดทำหลักสูตร ประเมินผล โดยกรมการศาสนาเป็นผู้อบรมให้กับพระวิทยากรและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นฝ่ายทำทะเบียนพระวิทยากรที่ผ่านการอบรม¹³⁰ โครงการนี้ได้รับการจัดสรรงบประมาณจากกรมการศาสนา และมีขออุดหนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในช่วงปี พ.ศ. 2552 นั้นมีเนื้อหาที่เน้นไปที่พระคุณแม่ ความกตัญญูต่อผู้ให้กำเนิด¹³¹ เป็นการอบรมแบบเข้าค่าย 3 วัน 2 คืน ตามสถานที่แล้วแต่จะประสานงานในพื้นที่อบรมนั้น แต่ภายหลังมาในช่วงปี พ.ศ. 2560 เนื้อหาที่เพิ่มเข้ามาคือเรื่องอุดมการณ์ความรักชาติและประวัติศาสตร์ชาติไทยกับการเสียดินแดนรวมไปถึงความจงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์และบทบาทของสถาบันกษัตริย์ต่อสังคมไทย รูปแบบนั้นจะเป็นการให้โรงเรียนคัดเลือกหรือรับสมัครเด็กนักเรียนจำนวนไม่มากเพื่อเข้าอบรมในแต่ละค่าย เป็นอัตรา 1 ค่าย 1 โรงเรียน โดยมีคิวโรงเรียนเข้ารับการอบรมตลอดทั้งปี¹³²

3.4.3 โรงเรียนวิถีพุทธ

โครงการโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นโครงการที่เกิดขึ้นช่วงปี พ.ศ. 2545 ภายใต้รัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร โดยตัวโครงการเป็นสถานศึกษาในระบบปกติ ที่นำหลักพุทธธรรม หรือองค์ความรู้ที่เป็นคำสอนในพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษา ของสถานศึกษานั้น โดยมีจุดเน้นที่สำคัญ คือ การนำหลักธรรมมาใช้ในระบบการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา ซึ่งอาจเป็นการเรียนการสอนในภาพรวมของหลักสูตรสถานศึกษา หรือ การจัดเป็นระบบวิถีชีวิตในสถานศึกษาของผู้เรียนส่วนใหญ่¹³³ โดยเป็นความร่วมมือของ มหาเถรสมาคมและสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยงบประมาณที่ได้รับจาก สพฐ.ในปี พ.ศ. 2557 เป็นจำนวน 10,567,780 บาท¹³⁴

¹³⁰ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, คู่มือการดำเนินโครงการตามโครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน.

¹³¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 102

¹³² ครู อ. นามสมมุติ, 28 มิถุนายน, 2561.

¹³³ "เส้นทางโรงเรียนวิถีพุทธ,"

http://www.moe.go.th/main2/article/article_banjerdporn/school_bud.htm.

¹³⁴ "โรงเรียนวิถีพุทธ โดย สพฐ.กระทรวงศึกษาธิการและ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,"

<http://www.vitheeбудdha.com/main.php?url=course>.

โรงเรียนวิถิพุทธคือโรงเรียนทุกระดับ ภายใต้การกำกับของกระทรวงศึกษาธิการ ที่เน้นนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการบริหารและพัฒนานักเรียน¹³⁵ โครงการเริ่มขึ้นเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2546 มีโรงเรียนเข้าร่วมโครงการ 79 โรงเรียน จนถึง พ.ศ. 2548 มีผู้เข้าร่วมทั้งสิ้น 20,000 โรงเรียน ทั้งในระดับมัธยมและประถมทั่วประเทศไทย¹³⁶ แนวคิดเรื่องโรงเรียนวิถิพุทธสืบเนื่องมาจากกระทรวงศึกษาธิการจัดการประชุมเรื่อง “หลักสูตรใหม่ เด็กไทยพัฒนา” วันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2545 ซึ่งมีอดีตนายก ทักษิณ เป็นประธาน ภาพสรุปโรงเรียนวิถิพุทธกรอบความคิดรูปแบบโรงเรียนวิถิพุทธ และแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ ซึ่งดำเนินการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น”¹³⁷

จำนวนโรงเรียนที่เข้าร่วมกับโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ¹³⁸ สรุปได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4 จำนวนโรงเรียนที่เข้าร่วมกับโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ

ปี	จำนวนโรงเรียน
พ.ศ. 2549	20,475
พ.ศ. 2550	21,764
พ.ศ. 2551	22,190
พ.ศ. 2552	23,337
พ.ศ. 2554	24,212
พ.ศ. 2555	12,159
พ.ศ. 2556	18,555
พ.ศ. 2557	19,382
พ.ศ. 2558	20,310

ที่มา:โรงเรียนวิถิพุทธโดย สพฐ. กระทรวงศึกษาธิการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
โรงเรียนวิถิพุทธโดย สพฐ. กระทรวงศึกษาธิการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹³⁵ สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม, "มติมหาเถรสมาคมครั้งที่ 13/2547 "

http://www.mahathera.org/uploaded_pdf/CCF00392551_00187.pdf.

¹³⁶ "โรงเรียนวิถิพุทธ," <http://www.vitheeбуд्धा.com/main.php>.

¹³⁷ "โรงเรียนวิถิพุทธ," http://www.moe.go.th/5TypeSchool/school_bud.htm.

¹³⁸ "โรงเรียนวิถิพุทธ โดย สพฐ.กระทรวงศึกษาธิการและ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย".

ทั้งสามโครงการแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์วัดกับรัฐในความร่วมมืออย่างใกล้ชิดเพื่อที่จะชำระไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาในฐานะ 1 ในอุดมการณ์หลักของชาติและสถาบันที่มีมาอย่างยาวนาน

รัฐให้การสนับสนุนทั้งทางด้านงบประมาณและทรัพยากรที่จะเป็นไปเพื่อการส่งเสริมพุทธศาสนาลงไปสู่โรงเรียนและเยาวชนคนในชาติเพื่อให้ความรู้ต่อพระพุทธศาสนาในแบบที่รัฐต้องการ

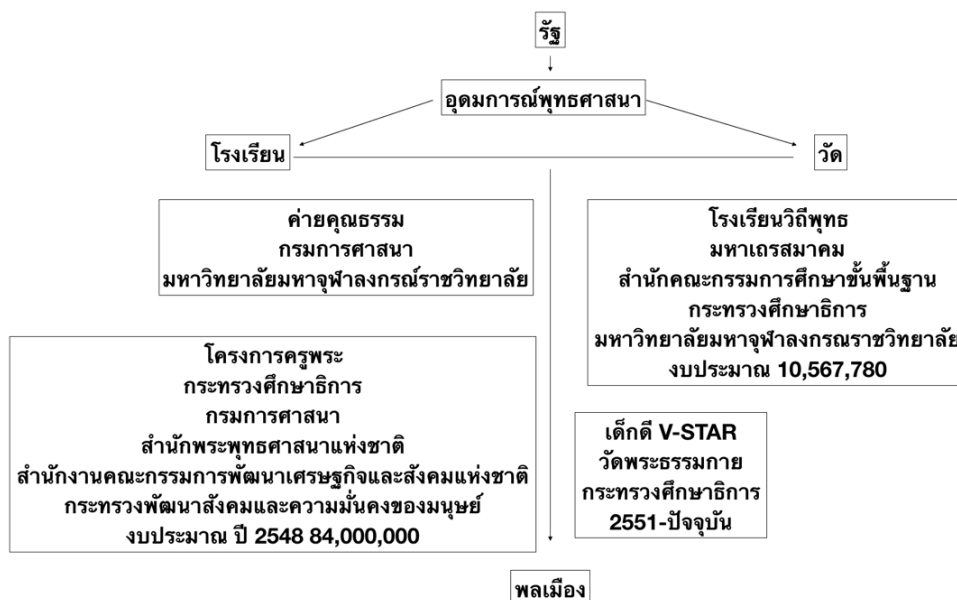
โครงการเหล่านี้เป็นโครงการเชิงรุกที่รัฐเป็นเจ้าของหลักและหาแรงสนับสนุนจากวัดให้เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการดังกล่าว รัฐไม่สามารถดำเนินโครงการได้เองได้แม้จะมีทรัพยากรและทุนแต่ก็ขาดกำลังคนเชี่ยวชาญในการออกแบบและเป็นผู้ลงไปสั่งสอนตามโรงเรียนในเขตพื้นที่การศึกษาทั่วประเทศ

เป็นที่น่าสังเกตว่าทำไมต้องเป็นพระสงฆ์ในการสอนศีลธรรมให้กับนักเรียนในโลกสมัยใหม่ อาจมองได้ว่า สังคมไทยให้การเคารพพระสงฆ์ในฐานะครูสอนศีลธรรมและผู้มีศีลในสังคมถือได้ว่าพระสงฆ์นั้นเป็นผู้ที่สังคมให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างมาก รัฐจึงมีโครงการดังกล่าวเพื่อให้พระสงฆ์ลงไปเป็นผู้สั่งสอนเด็กเยาวชนในโรงเรียน ด้วยเหตุนี้ รัฐจึงเลือกให้วัดเป็นผู้ดำเนินโครงการหลักทั้งสามโครงการในการสอนศีลธรรมในโรงเรียน

ตารางที่ 5 วัดกับรัฐในความร่วมมือทางการศึกษา

	โครงการครูพระ	V-STAR	ค่ายคุณธรรม	โรงเรียนวิถีพุทธ
เกิดปี	2548-2549	2551	2552	2545
งบประมาณ	10,000,000/ 84,000,000	n/a	n/a	10,567,780
ความร่วมมือ	กระทรวงศึกษา กรมการศาสนา กระทรวง วัฒนธรรม สำนักพุทธศาสนา แห่งชาติ สำนักงาน คณะกรรมการ พัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ กระทรวงพัฒนา สังคมและความ มั่นคงของมนุษย์	วัดพระธรรมกาย+ กระทรวงศึกษาธิการ โรงเรียนทั่วประเทศ	กรมการศาสนา และมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณ์ ราชวิทยาลัย	มหาเถรสมาคม และสำนักงาน คณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณ์ ราชวิทยาลัย

ภาพที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐในความร่วมมือทางการศึกษา

3.5 การกำเนิดของวัดพระธรรมกาย

วัดพระธรรมกายเป็นวัดที่มีขนาดใหญ่มากโดยมีเนื้อที่ 2,196 ไร่ ตั้งอยู่ในเขตคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี นอกจากขนาดวัดที่ใหญ่โตแล้วก็ยังมีชื่อเสียงทั้งในด้านลบและด้านบวกอย่างมาก อีกทั้งมีรูปแบบการจัดองค์กรและดึงดูดคน การสร้างเอกลักษณ์และการจัดกิจกรรมที่ถูกต้องจริงจังขึ้น กลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์กับรัฐของวัดพระธรรมกายที่ก็ต้องอาศัยโครงสร้างดังกล่าวในการดูแล

วัดพระธรรมกายก่อตั้งขึ้นเมื่อปีพ.ศ. 2513 เดิมชื่อศูนย์พุทธจักรปฏิบัติธรรมเดิมที่มีพื้นที่ 196 ไร่ได้รับการบริจาคจากคุณหญิงประหยัด สุนทรเวช หลังจากนั้นแม่ชีจันทร์ชนนยกยงได้แยกตัวเอง และนำเอาเหล่าลูกศิษย์ของตัวเองจากวัดปากน้ำภาษีเจริญ มาตั้งสถานปฏิบัติธรรมเองที่ตรงนี้ ตั้งอยู่ที่อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานีได้จัดตั้งเป็นวัดโดยชื่อเริ่มแรกชื่อวัดวรมณีธรรมกายารามในปี พ.ศ. 2520 ต่อมาในปี พ.ศ. 2524 เปลี่ยนชื่อเป็นวัดพระธรรมกายในปัจจุบัน¹³⁹

¹³⁹ อภิญา เพ็ญฟูสกุล, ศาสนทัศน์ของชุมชนเมืองสมัยใหม่ ศึกษากรณีวัดพระธรรมกาย.

3.5.1 กิจกรรมและโครงการของวัดพระธรรมกาย

กิจกรรมของวัดในช่วงเริ่มก่อตั้งวัดเป็นการจัดบวชในช่วงเวลาปิดเทอม โดยมีชื่อโครงการชื่อว่าธรรมทายาท เป็นโครงการที่เชิญชวนเหล่านักเรียนตั้งแต่มัธยมจนถึงอุดมศึกษามาวบชในช่วงปิดเทอม ภายหลังจากเมื่อโครงการบวชธรรมทายาทเริ่มขยายตัวขึ้นก็ได้แบ่งโครงการเป็นโครงการย่อยๆที่รับสมัครผู้อบรมตามระดับการศึกษาและอายุ แบ่งเป็น ระดับประถม มัธยม อุดมศึกษา และ รุ่นบุชชาธรรม ซึ่งโครงการที่มีความเป็นมายาวนานที่สุดคือโครงการธรรมทายาทรุ่นอุดมศึกษา เป็นโครงการเริ่มแรกของวัดตั้งแต่ก่อตั้งวัดมา โดยเป้าหมายคือชักชวนเยาวชนในระดับอุดมศึกษามาวบชในโครงการนี้และเมื่อจบโครงการก็ให้กลับไปตั้งชมรมพุทธในสถานศึกษาของตนเองและชักชวนนิสิตในสถาบันมาบวชที่ในโครงการธรรมทายาท ซึ่งเป็นการขยายฐานผู้ศรัทธาของวัดพระธรรมกายในช่วงเริ่มแรกโดยมุ่งเน้นไปที่ปัญญาชนในมหาวิทยาลัยทั่วประเทศ โดยภายหลังจากสำเร็จการศึกษาแล้วหลายคนที่เคยบวชในโครงการนี้ก็เลือกที่จะเข้ามาทำงานในวัดพระธรรมกาย และระหว่างที่ยังเรียนไม่จบก็มาเป็นอาสาสมัครช่วยงานในวัดเมื่อเวลาว่างมีงานบุญใหญ่ที่ต้องการกำลังคนเป็นจำนวนมากก็ได้คนกลุ่มนี้มาเป็นกำลัง

ภายหลังโครงการธรรมทายาทได้ขยายไปจัดอบรมให้กับผู้หญิง มีชื่อโครงการว่า ธรรมทายาทหญิง มีการอบรมที่แตกต่างเล็กน้อยจากผู้ชายที่ต้องบวชเป็นพระสงฆ์ คือ ถือนีล 8 นั้งสมาธิ ฟังธรรมะและประวัติวัดรวมถึงบุคคลสำคัญในวัดเพื่อปลูกฝังความรักวัดและครูอาจารย์ในวัดได้แก่ หลวงพ่อสด คุณยายอาจารย์และพระธัมมชโย อีกทั้งยังมีการฝึกเรื่องการใช้ชีวิต มารยาท และแนวทางการทำงานในชมรมพุทธในแต่ละสถาบัน หรือหากใครสำเร็จการศึกษาแล้วก็มีการเชิญชวนให้มาช่วยงานในวัดเป็นเจ้าหน้าที่ประจำในวัด

โดยในเวลาต่อมาทั้งสองโครงการกลายเป็นพื้นฐานของโครงการขนาดใหญ่อย่าง โครงการอุปสมบทหมู่ เข้าพรรษา 100,000 รูปทั่วไทยในปี พ.ศ. 2553 และการบวชอุบาสิกาแก้วหน่ออ่อน 500,000 คนในปี พ.ศ. 2553¹⁴⁰ โดยการเชิญชวนนั้นทำโดยศิษย์ของวัดพระธรรมกายของไปเดินชวนคนทั้งแจกใบปลิว ตั้งบูธรับสมัครบวช อีกทั้งยังมีการโทรติดตามชวนมาบวช ตัวผู้วิจัยเองก็ถูกชวนในทำนองนี้เช่นกัน

การชักชวนทำในทุกจังหวัดทั่วประเทศไทย การอบรมได้แบ่งศูนย์อบรมไปตามแต่ละจังหวัด ในเบื้องต้นนั้นทางโครงการได้ไปขอความร่วมมือกับวัดที่เป็นพันธมิตรขอใช้พื้นที่ในการอบรม และภายหลังจากในบางจังหวัดได้มีการจัดสร้างศูนย์อบรมขึ้นมาเองอาศัยการบริจาคระดมทุนจากผู้มีจิตศรัทธาสร้างศูนย์อบรมในพื้นที่ในแต่ละจังหวัด ซึ่งใช้ในการอบรมพระธรรมทายาทในโครงการบวชแสนและอุบาสิกาแก้วหน่ออ่อน

¹⁴⁰ "สารคดี," กุมภาพันธ์ 2547.

ในการจัดบรรพชาเป็นสามเณรและรับสไบในโครงการอุปาสิกาแก้วก็จะมาทำกันที่วัดพระธรรมกาย ทำให้เกิดภาพการบวชครั้งละมหาศาล และพอเสร็จพิธีก็จะแยกย้ายกันไปอบรมตามศูนย์ตามแต่ละจังหวัด โดยมีบางรายหลังบรรพชาแล้วก็ลาสิกขาเลยก็มี ซึ่งหลังจบโครงการทั้ง 2 มักจะได้ผู้มีจิตศรัทธาซึ่งอยู่ตามต่างจังหวัดบ้างหรือเข้ามาช่วยงานในวัดพระธรรมกายบ้าง คนเหล่านี้ล้วนเป็นกำลังคนที่ได้จากโครงการทั้ง 2 โครงการ แต่มีข้อสังเกตว่า คนเหล่านี้มักจะช่วยงานในพื้นที่เพราะติดภาระเรื่องครอบครัวมีจำนวนน้อยที่จะบวชอยู่ต่อเปลี่ยนสถานะจากผู้ร่วมโครงการเป็นพระพี่เลี้ยงหรือผู้อำนวยการโครงการในระดับพื้นที่ ซึ่งไม่ได้จำกัดเพียงแค่โครงการบวช 2 โครงการนี้เท่านั้นแต่มีโครงการอื่นอย่างตักบาตรพระหนึ่งล้านรูปทั่วไป และโครงการ เต็กดี V-STAR ที่ต้องการกำลังคนช่วยประสานงานทำในพื้นที่ของแต่ละจังหวัดเพื่อขยายงานของวัดพระธรรมกาย

ทั้งสองโครงการนี้ถือเป็นโครงการที่มีความสำคัญต่อวัดพระธรรมกายในด้านการเผยแพร่ของวัดอีกทั้งยังเป็นโครงการที่ทำให้ได้มาซึ่งกำลังคนและกำลังเงินบริจาคที่จะมาช่วยงานวัดให้ขยายออกไปอีกด้วย

ในช่วงปีพ.ศ. 2520-2530 วัดพระธรรมกายเป็นที่นิยมในหมู่ชนชั้นกลางด้วยความเรียบง่ายและทันสมัยเหมือนกับสวนโมกขพารามและสำนักสันตโศภิตในขณะนั้นที่เป็นที่นิยมเช่นเดียวกับวัดพระธรรมกาย¹⁴¹ ในช่วงสร้างวัด วัดพระธรรมกายเน้นกิจกรรมสำหรับนักเรียนนักศึกษา ซึ่งเป็นการฝึกอบรมระยะสั้นสามเดือนโดยตั้งชื่อว่าโครงการอบรมธรรมทายาทเป็นโครงการที่เน้นไปที่นักเรียนนักศึกษาในระดับอุดมศึกษา และหลังจากอบรมจบจากโครงการนี้เหล่านักเรียนที่ผ่านการอบรมก็ได้ไปตั้งชมรมพุทธตามสถาบันการศึกษาที่ตัวเองสังกัด โดยมีความเชื่อมโยงกับวัดพระธรรมกายในเรื่องของกิจกรรม¹⁴² จากการเติบโตของวัดพระธรรมกายนี้เองทำให้วัดพระธรรมกายต้องเผชิญกับอุปสรรคในคดีความข้อกล่าวหาที่วัดกลายเป็นจำเลยของสังคมที่สังคมคอยจับตามอง

จากโครงการอบรมขนาดใหญ่ของวัดพระธรรมกายที่ช่วงแรกผู้เข้าอบรมโดยกลุ่มเป้าหมายในการจัดอบรมของโครงการคือนักเรียนนักศึกษาในระดับอุดมศึกษานั้นชี้ให้เห็นถึงการที่วัดพระธรรมกายเจาะกลุ่มผู้มีการศึกษาในสังคมไทย เพราะด้วยคนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มคนที่มีโอกาสทางสังคมระดับหนึ่งที่สังคมให้การยอมรับและยกย่องว่ามีความรู้ความสามารถในทางสติปัญญา ซึ่งวัดพระธรรมกายสามารถอาศัยคนเหล่านี้เป็นจุดเชื่อมโยงระหว่างคนกลุ่มอื่นๆ เพื่อชักชวนให้เข้ามาเป็นผู้ศรัทธาวัดพระธรรมกายได้ อีกทั้งเป็นการสร้างภาพลักษณ์ของวัดพระธรรมกายที่เป็นวัดของคน

¹⁴¹ Rachele M. Scott, *Nirvana for Sale? Buddhism, Wealth, and the Dhammakāya Temple in Contemporary Thailand* (State University of New York Press, 2009).

¹⁴² เรื่องเดียวกัน หน้า 44

มีสติปัญญาและการศึกษา ให้ความสำคัญต่อคำสอนและจารีตของวัดพระธรรมกาย ยิ่งเป็นการเสริมภาพลักษณ์ของวัดพระธรรมกายให้ดูน่าศรัทธาขึ้นในสังคม

ต่อมาโครงการบวชขนาดใหญ่ของวัดพระธรรมกายสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการจัดการพิธีการที่มีคนเข้าร่วมจำนวนมากอีกยังแสดงถึงศักยภาพของวัดพระธรรมกายที่มีทั้งทรัพยากรคนและงบประมาณในการจัดพิธีขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นเรื่องท้าทายอย่างมากในสังคมไทยที่ไม่มีวัดไหนมีความสามารถมากพอที่จะจัดโครงการบวชขนาดใหญ่เช่นนี้ได้ และการจัดงานบวชโดยเฉลี่ยปีละ 2-3 ครั้งนั้นยังแสดงให้เห็นถึงความสามารถและศักยภาพของวัดพระธรรมกายที่มีเหนือกว่าองค์กรสงฆ์ที่มีอำนาจรัฐอยู่ แต่ไม่สามารถจัดโครงการขนาดใหญ่เช่นนี้ได้ แต่การจัดโครงการบวชขนาดใหญ่เช่นนี้ก็มีความสัมพันธ์ต่อของความมั่นคงต่อรัฐ เพราะการจัดงานบวชขนาดใหญ่ของวัดพระธรรมกายหมายถึงการระดมมวลชนจำนวนมาก ซึ่งเป็นสิ่งที่รัฐไม่ต้องการให้เกิดขึ้น วัดพระธรรมกายจึงเป็นที่จับตามองของรัฐเป็นพิเศษเพื่อป้องกันการระดมมวลชนมาเป็นข้อต่อรองหรือเรียกร้องกับรัฐในการเคลื่อนไหวทางการเมือง ซึ่งด้วยเหตุนี้อาจเป็นผลที่ทำให้รัฐที่เป็นรัฐบาลอำนาจนิยมต้องจัดการวัดพระธรรมกายในช่วงปี พ.ศ. 2560

จากโครงการอบรมและบวชและอบรมขนาดใหญ่ของวัดพระธรรมกายสะท้อนให้เห็นถึงการสร้างตัวผู้ศรัทธาของวัดพระธรรมกายไปทำหน้าที่ชักชวนคนในท้องถิ่นที่ตนอยู่ให้กลายมาเป็นผู้ศรัทธา รายใหม่โดยการใช้กิจกรรมตามจารีตประเพณีในทางพุทธศาสนาของไทยคือการบวชมาเป็นตัวดึงดูดผู้สนใจเข้าร่วมโครงการ

โครงการนี้ยังมีผลในการขยายฐานผู้ศรัทธาต่อวัดพระธรรมกายอีกทั้งการอบรมในโครงการต่างๆของวัดนั้นเป็นการปรับเปลี่ยนทัศนคติของวัดพระธรรมกายต่อสังคมที่ได้รับข่าวสารจากสื่อ ในช่วงที่วัดพระธรรมกายเกิดวิกฤติทำให้วัดมีภาพลบ โครงการอบรมเหล่านี้จึงเป็นเครื่องมือของวัดพระธรรมกายในการลบอคติของคนในสังคมเมื่อได้เข้ามาอบรมในโครงการของวัดพระธรรมกาย อีกทั้งหลังอบรมเสร็จผู้ที่ผ่านการอบรมก็จะไปทำหน้าที่เป็นผู้ประชาสัมพันธ์ให้กับวัดพระธรรมกายในมุมมองที่ได้รับข้อมูลอีกด้านหนึ่งของวัดพระธรรมกาย

อีกทั้งการจัดโครงการดังกล่าวยังเป็นการแสดงให้เห็นว่าวัดอื่นๆและรัฐเห็นถึงศักยภาพของวัดพระธรรมกายในการบริหารจัดการทั้งงบประมาณและรูปแบบที่มีการจัดการเป็นอย่างดีทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างอำนาจต่อรองบางอย่างให้กับวัดเองและเป็นการชักชวนให้วัดอื่นๆมาเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับวัดพระธรรมกายเพื่อผลประโยชน์ต่างตอบแทนในการใช้สถานที่จัดอบรมหรือการได้รับความร่วมมือจากวัดพระธรรมกายในกิจกรรมต่างๆที่ต้องอาศัยเงินและกำลังคนจำนวนมากเพื่อจัดกิจกรรม

3.5.2 โครงการตักบาตรพระทั่วไทย

เป็นหนึ่งในโครงการของวัดพระธรรมกายที่ทำร่วมกับหน่วยงานอื่นๆเช่น กรุงเทพมหานคร โดยตัวโครงการเริ่มประมาณปี พ.ศ. 2552 เป็นโครงการที่จัดตักบาตรพระตามแต่ละจังหวัดครั้งละมาก ๆ โดยบางจังหวัดจัดน้อยสุดอยู่ที่ 1,000 รูปมากที่สุดอยู่ที่ 20,000 รูป นอกจากจะจัดตามแต่ละจังหวัดแล้วยังมีการจัดตักบาตรพันรูปในสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาในแต่ละที่อีกด้วยโดยอาศัยเครือข่ายผู้นำบุญในแต่ละจังหวัดในพื้นที่ประสานงานนิมนต์พระมาร่วมรับบาตร อีกทั้งยังประสานหน่วยงานราชการและเอกชนในพื้นที่มาร่วมเป็นเจ้าภาพในการจัดงานดังกล่าว

โดยเฉพาะช่วงก่อนรุ่งเช้าธรรมชัยไปรยกลีบกุหลาบครั้งแรกในต้นเดือนมีนาคมปีพ.ศ. 2555 วัดพระธรรมกายและภาคีเครือข่ายได้จัดงานตักบาตรพระกลางกรุงเทพตามพื้นที่ต่างๆในกรุงเทพฯ เช่น เขตลาดพร้าว สะพานสูง หมอชิต ราชประสงค์ สีลม และเขตธนบุรี ซึ่งจะเป็นเส้นทางรุ่งเช้าธรรมชัยจากวัดพระธรรมกายไปวัดปากน้ำภาษีเจริญ เบื้องต้นเพื่อเป็นการทดสอบระบบและดูสถานการณ์เพื่อเตรียมรับมือกับโครงการรุ่งเช้าธรรม 143 ซัยที่จะจัดขึ้น ก่อนหน้านี้เป็นการเดินรุ่งเช้าไปตามอนุสรณ์สถานปูชนียจารย์และวัดรุ่งเช้าตัดเมืองกรุงเทพฯ เพื่อนำเอาหลวงพ่อดอกที่หล่อด้วยทองคำไปถวายแก่สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วร ปุณฺณ) วัดปากน้ำภาษีเจริญเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ อีกทั้งยังดำรงตำแหน่งรักษาการสมเด็จพระสังฆราชในเวลาดังกล่าวอีกด้วย

3.5.3 รุ่งเช้าธรรมชัย พ.ศ. 2555

รุ่งเช้าธรรมชัยเกิดขึ้นครั้งแรกในช่วงเดือนมกราคม ปี พ.ศ. 2555 โดยเป็นการเดินรุ่งเช้าตามเส้นทางปูชนียจารย์ที่คนในวัดพระธรรมกายนับถือไปใน 6 จังหวัด ได้แก่ สุพรรณบุรี กรุงเทพฯ ออยุธยา ปทุมธานี นนทบุรี และ นครปฐม จุดเด่นของโครงการคือการให้พระเดินบนกลีบดอกกุหลาบที่สาธุชนวัดพระธรรมกายมาโรยให้พระเดินตามทางที่พระรุ่งเช้าเดิน¹⁴⁴

โดยกิจกรรมนี้เป็นที่วิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักทางสื่อถึงความเหมาะสมทั้งในการเดินของพระรุ่งเช้าที่กีดขวางการใช้ถนน และถูกตั้งคำถามถึงการไปรยกลีบดอกกุหลาบให้พระรุ่งเช้าเดิน ซึ่งเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ต่อสังคม แต่ทางวัดพระธรรมกายภายหลังก็ได้ออกมาชี้แจงว่าต่อกรณีดังกล่าวว่าไม่ผิดพระวินัย¹⁴⁵

¹⁴⁴ "รุ่งเช้าธรรมชัย เชิญไปรยกลีบกุหลาบ ต้อนรับพระรุ่งเช้าธรรมชัย,"

<https://www.dmc.tv/pages//phramongkolthepmuni/พระรุ่งเช้าธรรมชัย-สถาปนาเส้นทางมหาปูชนียจารย์.html>

¹⁴⁵ "เสียงวิพากษ์จากสังคมถึง"รุ่งเช้าธรรมชัย," 28 พฤษภาคม,

<https://www.posttoday.com/social/general/146822>

โดยมีข้อสังเกตในกิจกรรมจุดครั้งนี้ว่าเป็นเหมือนการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างวัด โดยเฉพาะวัดปากน้ำที่มีอิทธิพลอย่างมากในขณะนั้น โดยจะเห็นได้จากช่วงหลังจุดตั้งธรรมชัยครั้งแรก ก็มีการจัดจุดตั้งต่อโดยคราวนี้เป็นการจุดตั้งผ่านกลางเมืองกรุงเทพฯ เพื่อนำหลวงพ่อดทองคำไปถวายกับสมเด็จพระเจ้าตากน้ำ ในกิจกรรมนี้สะท้อนให้เห็นถึงการแสวงหาการยอมรับและอุปถัมภ์จากคณะสงฆ์ชั้นนำในมหาเถรสมาคม แม้สายสัมพันธ์ระหว่างอดีตเจ้าอาวาสวัดพระธรรมกายคือ พระธัมมชโยกับสมเด็จพระเจ้าตากน้ำจะมีสายสัมพันธ์ในฐานะอุปชฌาย์ แต่ด้วยการเติบโตโตของวัดพระธรรมกายในช่วงหลังพ.ศ. 2549 นั้นทำให้ถูกจับตามองเป็นพิเศษจากมหาเถรสมาคม วัดพระธรรมกายจึงต้องแสวงหาพันธมิตรและกระชับความสัมพันธ์เดิมให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นยิ่งขึ้น ด้วยการเดินจุดตั้งธรรมชัย

นอกจากการที่วัดพระธรรมกายพยายามกระชับความสัมพันธ์ระหว่างวัดปากน้ำแล้ว การจุดตั้งธรรมชัยยังสามารถเห็นได้ถึงถึงการแสวงหาวัดและผู้ศรัทธาเป็นพันธมิตรตลอดระยะทางการเดินจุดตั้งธรรมชัย เพราะทุกที่ที่ไปนั้นจะมีกิจกรรมที่ทางวัดพระธรรมกายจัดขึ้นตามที่พิกัดในจุดพัก โดยผู้ศรัทธาจะร่วมบริจาคเงินช่วยเหลือวัดที่ให้การสนับสนุนโครงการอีกทั้งการให้เกียรติพระสงฆ์ผู้มีอำนาจในการปกครองตามที่พิกัดในการให้พระผู้ใหญ่เหล่านั้นร่วมเดินในตอนท้ายของการเข้าที่พิกัดตามจุดต่างๆ อีกทั้งให้เกียรติมาให้โอวาทแก่พระจุดตั้งที่มาจากวัดพระธรรมกาย ซึ่งชี้ให้เห็นถึงการแสวงหาพันธมิตรที่เป็นพระสงฆ์ผู้มีอำนาจการปกครองในพื้นที่ต่างๆ ด้วยเหตุผลว่าวัดพระธรรมกายแม้จะมีผู้ศรัทธาเป็นจำนวนมากและมีทั้งศักยภาพและทรัพยากรแต่ก็ต้องการการสนับสนุนจากอำนาจรัฐโดยเฉพาะทั้งพระสงฆ์ผู้ใหญ่ที่มีอำนาจปกครองและฆราวาสเพื่อประกันความอยู่รอดของวัดพระธรรมกายจากการถูกรัฐจับตามองในเรื่องการระดมมวลชนซึ่งถือเป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

3.5.4 มหาวิทยาลัยธรรมกายแคลิฟอร์เนียในประเทศสหรัฐอเมริกา (DOU - Dhammakaya Open University)

เป็นสถาบันอุดมศึกษาโดยเปิดสอนทางไกลด้วยสามภาษาคือ ไทย อังกฤษ จีน มี 3 หลักสูตรคือ ประกาศนียบัตร หลักสูตร Pre-Degree (เรียนปริญญาตรีล่วงหน้าโดยใช้วุฒิ ม.3) และสัมฤทธิ์บัตร (เลือกเรียนเฉพาะวิชาที่สนใจโดยไม่เอาวุฒิปริญญาบัตร) ปริญญาตรีหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต เรียน 4 ปีปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิตเรียน 2 ปี¹⁴⁶ นอกจากนี้จะเปิดการเรียนการสอนตามปกติแล้วทางสถาบันยังได้เป็นศูนย์วิจัยค้นคว้าคัมภีร์โบราณในทางพระพุทธศาสนาเพื่อยืนยันการมีอยู่ของวิชาธรรมกายในบันทึกต่างๆในทางพุทธศาสนาในทุกนิกายทั่วโลก เป็นข้อสังเกตอย่างหนึ่ง

¹⁴⁶ "Forbes Thailand," มกราคม 2557.

ได้ว่าวัดพระธรรมกายหันมาทำงานทางวิชาการเพื่อสนับสนุนการมีอยู่จริงของวิชาธรรมกายเพื่อตอบโต้จากข้อกล่าวหาในปี พ.ศ. 2541 เกี่ยวกับการตีความคำสอนในพระไตรปิฎก อีกทั้งเป็นการสร้างเครือข่ายนักวิชาการทางด้านพุทธศาสนาและบาลีจากทั่วโลกเพื่อมาสนับสนุนคำสอนของในวัดพระธรรมกายเกี่ยวกับวิชาธรรมกาย

3.5.5 งานบุญใหญ่ในวัด

โดยทั่วไปแล้ววัดไทยจะมีพิธีกรรมในวันสำคัญทางศาสนาอยู่ 6 วันคือวันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา และมาฆะบูชา วันเข้าและออกพรรษา และเทศกาลทอดกฐิน วัดพระธรรมกายก็เป็นเหมือนกับวัดในทางพุทธศาสนาของไทยแต่ด้วยมีการจัดงานที่ใหญ่และอลังการกว่าวัดทั่วไปโดยมีคนมาร่วมงานเป็นจำนวนมากและพร้อมกันใส่ชุดขาวเป็นสัญลักษณ์ว่าเป็นศิษย์วัดพระธรรมกาย แต่ที่แตกต่างออกไปคือวัดพระธรรมกายไม่ได้มีแค่งานในวันสำคัญทางศาสนาเพียงเท่านั้นยังมีวันอื่นที่มีความสำคัญต่อวัดพระธรรมกายอีก เช่น วันเกิดของพระธัมมชโยในวันที่ 22 เมษายน ของทุกปีซึ่งตรงกับวันที่สหประชาชาติประกาศให้เป็นวันคุ้มครองโลก คล้ายวันเกิด หลวงพ่อสด ในวันที่ 10 ตุลาคม และ วันบูชาความพระในอาทิตย์ต้นเดือนของทุกๆเดือน

วันเกิดของพระธัมมชโยในวันที่ 22 เมษายน จะมีกิจกรรมหลักๆคือกิจกรรมเลี้ยงอาหารพระและถวายไทยธรรมให้กับพระที่นิมนต์มาจากทั่วประเทศสามหมื่นวัด และทุกเย็นในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2549-2555 จะเป็นการหล่อพระธรรมกายประจำตัวเพื่อประดิษฐานไว้ที่มหาธรรมกายเจดีย์ซึ่งพระธรรมกายประจำตัวนี้ราคาจำล่อนั้นตกอยู่ถ่วงละ 15,000 บาท โดยการเปิดจองสร้างพระธรรมกายได้ในจำนวน 1,000 บาทแล้วเติมให้เต็ม 15,000 บาท จนมีการตั้งข้อสังเกตว่าเป็นการทำบุญแบบผ่อนส่งเป็นที่วิจารณ์กันอย่างกว้างขวางถึงความเหมาะสมและการทำไปในเชิงธุรกิจการค้า อย่างไรก็ตามก็ยังมีประชาชนทำเช่นนี้อยู่เพราะเนื่องด้วยไม่ต้องหาเงินมาทำในที่เดียวแต่ทยอยทำไปจนครบจำนวนของพระธรรมกายประจำตัว

อีกวันคือวันที่ 10 ตุลาคม ของทุกปีถือเป็นวันสำคัญ ของชาววัดพระธรรมกายคือวันคล้ายวันเกิดของหลวงพ่อดอดดี อดีตเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ผู้เป็นทั้งครูของแม่ชีจันทร ขนนกยูง และผู้ค้นพบวิชาธรรมกาย ซึ่งในงานของแต่ละปีจะมีกิจกรรมไม่เหมือนกัน แต่ก่อนช่วงปี พ.ศ. 2555 นั้นจะเป็นการหล่อรูปเหมือนหลวงพ่อดอดดีเพื่อนำไปประดิษฐานตามสถานที่สำคัญต่างๆ เช่นวัดปากน้ำภาษีเจริญ ซึ่งเป็นวัดที่ท่านเป็นเจ้าอาวาสจนมรณภาพ วัดโบสถ์บนบางคูเวียง จังหวัดนนทบุรี ที่ซึ่งท่านนั่งสมาธิแล้วค้นพบธรรมกายในตัว วัดสองพี่น้องและอนุสรณ์สถานอำเภอสองพี่น้องจังหวัดสุพรรณบุรี สถานที่เกิดของหลวงพ่อดอดดีและที่อุปสมบท โดยตอนนี้ได้มีการหล่อหลวงพ่อดอดดีทั้งหมด 7 องค์ที่วัดพระธรรมกาย

วันบูชาข้าวพระในวันอาทิตย์ต้นเดือน ถือเป็นวันสำคัญประจำของทุกเดือนที่ชาววัดพระธรรมกายจะเดินทางมาร่วมนั่งสมาธิพร้อมกันเพื่อประกอบพิธีบูชาข้าวพระพุทธเจ้า โดยเป็นการทำสมาธิของผู้มีวิชาธรรมกายนำเอาข้าวที่เป็นคนหยาบไปถวายแก่พระพุทธรูปในนิพพาน โดยการนั่งสมาธิทำใจหยุดนิ่งเพื่อเข้าถึงสมาธิขั้นสูงของผู้มีวิชา¹⁴⁷ ซึ่งการจัดอาหารจริงๆใส่ในครอบแก้วอย่างงดงามไว้ทั้งในที่รัตนบัลลังในสภาธรรมกายสากลและห้องแก้วสารพัดนึกซึ่งเป็นห้องขนาดใหญ่ติดแอร์และมีการถ่ายทอดเสียงออกมาจากในห้องนั้น

การมาร่วมงานของสาธุชนนั้นจะมีทั้งมาด้วยตัวเองและจัดรถบัสมาจากทุกที่ โดยในแต่ละเขตของแต่ละพื้นที่ตามต่างจังหวัดจะมีการจัดรถมาร่วมงานนี้ทุกเดือน โดยผู้จัดจะเป็นคนในพื้นที่มีชื่อเรียกในกลุ่มว่าผู้นำรถ ผู้นำบุญ ซึ่งล้วนเป็นคนในพื้นที่ซึ่งบางท่านก็มีฐานะดีและไม่ดี แต่มีข้อสังเกตในลักษณะเด่นคือเป็นคนที่ประณีประนอมเก่งและประสานงานเก่งซึ่งเป็นคุณสมบัติของบุคคลเหล่านี้ในการจัดคนและจัดรถมาวัด โดยค่าใช้จ่ายจากที่ผู้วิจัยเคยสอบถามมีทั้งมาเบิกส่วนต่างกับวัดและคนที่โดยสารมาร่วมบุญค่าเดินทาง ซึ่งในบางครั้งแทบไม่ต้องเบิกเอาค่ารถส่วนต่างกับวัดในการจัดรถมาแต่ละครั้งเลยเพราะได้เงินร่วมบุญเป็นจำนวนมากจนสามารถตั้งเป็นกองทุนรถที่จะมาวัดพระธรรมกายในแต่ละครั้งที่มีงานบุญใหญ่ได้

สรุปแล้ววัดพระธรรมกายนอกจากจะมีงานบุญตามประเพณีพุทธแล้วยังมีงานบุญที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะวัด ซึ่งในแต่ละครั้งของการที่สาธุชนมาวัดพระธรรมกายนั้นวัดจะต้องเตรียมตัวจัดระบบตั้งแต่ที่จอดรถต้อนรับพื้นที่การนั่ง อาหารที่ต้องเพียงพอต่อคนที่มา นั้นสะท้อนให้เห็นถึงวัดพระธรรมกายเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับคนมาวัดครั้งละมากๆ เพื่อจัดระบบรองรับงานขนาดใหญ่อย่าง V-STAR ที่มีคนมาเป็นจำนวนมาก เป็นการฝึกเตรียมความพร้อมเบื้องต้นของวัดในการรองรับคนมา อีกทั้งเป็นการแสดงให้เห็นถึงบารมีของวัดพระธรรมกายต่อวัดอื่นๆในเรื่องความยิ่งใหญ่ในการจัดงาน โดยเฉพาะการเชิญพระผู้ใหญ่ที่มีตำแหน่งระดับพระราชาคณะหรือพระเถระที่มีอำนาจในการปกครองคณะสงฆ์มาร่วมงาน แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของวัดพระธรรมกายที่แม้ตัวเจ้าอาวาสนั้นจะไม่ได้มีตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์แต่ก็มีบารมีมากพอที่พระเถระชั้นผู้ใหญ่ให้ความสำคัญมาร่วมงานหรือเป็นประธานในพิธีต่างๆของวัดพระธรรมกาย

3.5.6 การเผยแผ่ในประเทศและต่างประเทศ

การทำให้คนรู้จักวัดพระธรรมกายนั้นย่อมต้องมีผู้ประสานงานในพื้นที่เพื่อคอยประชาสัมพันธ์งานกิจกรรมรวมถึงร่วมมือกับภาครัฐและเอกชนในการจัดกิจกรรมในพื้นที่ขึ้นอยู่กับการขอความร่วมมือ โดยเห็นว่าวัดพระธรรมกายมีศักยภาพและระบบการจัดการรวมถึงทรัพยากรที่สำคัญนั้นคือ

¹⁴⁷ อภิญญา เพ็ญฟูสกุล, ศาสนทัศน์ของชุมชนเมืองสมัยใหม่ ศึกษากรณีวัดพระธรรมกาย.

กำลังคนที่มีจิตศรัทธา การมีศูนย์ประสานงานในพื้นที่นั้นจึงเป็นเรื่องสำคัญในการเผยแผ่ของวัดพระธรรมกายไปในแต่ละที่ทั้งในและต่างประเทศ

โดยเฉพาะศูนย์สาขาของวัดพระธรรมกายในประเทศนั้นมีทั้งหมด 51 แห่งทุกเกือบทุกจังหวัดในประเทศไทยและ 131 ศูนย์สาขาในต่างประเทศแบ่งออกเป็นเอเชีย 81 แห่ง ออสเตรเลีย โอเชียเนีย 9 แห่งทวีปแอฟริกา 2 แห่ง ยุโรป 23 แห่ง โดยเฉพาะในเยอรมนีนั้นมีถึง 7 แห่ง และทวีปอเมริกา 16 แห่ง¹⁴⁸

การเผยแผ่ในต่างประเทศนั้นมีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 โดยเริ่มต้นจากประเทศสหรัฐอเมริกา รัฐแคลิฟอร์เนีย¹⁴⁹ ด้วยนโยบายของพระธัมชโยที่ต้องการเผยแผ่วิชชาธรรมกายไปทั่วโลก โดยปัจจุบัน

โดยการเผยแผ่ในต่างประเทศและในประเทศนั้นวัดพระธรรมกายใช้ช่องทางทั้งสื่อโทรทัศน์และอินเทอร์เน็ตเพื่อที่รู้จักกันในชื่อ DMC (Dhammakaya Medai Channel) ออกอากาศ 24 ชั่วโมง โดยรายการไม่มีโฆษณาขึ้น เนื้อหารายการจะเป็นการสอนธรรมะ เทปบันทึกการลงเทศน์สอนของพระธัมชโย รวมถึงรายการอื่นที่มีเนื้อหาทางธรรมอย่างทันโลกทันธรรมของพระมหาสมชาย เป็นต้น และออกอากาศสดในงานบุญใหญ่

แต่ด้วยสถานการณ์การที่วัดถูกปิดล้อมในช่วงต้นปี พ.ศ. 2560 ทำให้สถานี DMC ถูกระงับการออกอากาศโดยคำสั่งของ กสทช. ในวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2559 โดยทาง กสทช. ให้เหตุผลว่าทางสถานียุ้งปลุกปั่นให้คนมาร่วมสวดมนต์ธรรมจักรที่วัดพระธรรมกาย¹⁵⁰ ภายหลังทางวัดได้เปลี่ยนชื่อช่องเป็น GBN (Global Buddhist Network) ออกอากาศผ่านช่องทางอินเทอร์เน็ตและสื่อสังคม Online

จะเห็นการเผยแผ่ของวัดพระธรรมกายนั้นเป็นไปในเชิงรุกมากกว่าเชิงรับโดยพยายามเข้าถึงคนให้มากที่สุดและเน้นจุดขายที่วัดพระธรรมกายมีคือเรื่องการฝึกสมาธิมาเป็นจุดขายหลักของวัด โดยสมาธิเป็นเรื่องที่คนทั่วไปต้องการฝึกเพื่อให้ส่งเสริมการทำงานและความสุขทางใจ

3.5.7 คติความ

การเติบโตของวัดพระธรรมกายอย่างต่อเนื่องและการเผยแผ่เชิงรุกของวัดพระธรรมกายไปในพื้นที่สาธารณะย่อมไม่สามารถหลีกเลี่ยงกับข้อพิพาทและการถูกกล่าวหาจากสังคมได้ เป็นสิ่งที่วัดพระธรรมกายต้องเผชิญมาตั้งแต่เริ่มขยายพื้นที่วัดในกรณีพิพาทกับชวานาอำเภอลองหลวงจังหวัด

¹⁴⁸ นิตยสารสารคดี ปีที่ 2547 เดือน กุมภาพันธ์ 348 ฉบับที่ 29 หน้า 67

¹⁴⁹ เรื่องเดียวกัน หน้า 101

¹⁵⁰ "Dmc Tvโทรทัศน์วัดพระธรรมกาย ถูกระงับการออกอากาศแล้ว,"

<https://www.thairath.co.th/content/804891>.

ปทุมธานีในปี พ.ศ. 2532 จนบานปลายกลายเป็นความรุนแรงขนาดที่มีการพยายามเผาวัดและการปะทะกับเจ้าหน้าที่วัด โดยภายหลังศาลได้ตัดสินให้วัดมีสิทธิในการครอบครองที่ดินดังกล่าวเรื่องจึงยุติ

ในปี พ.ศ. 2541 วัดพระธรรมกายตกเป็นข่าวอีกครั้งในเรื่องไอ้อวดปาฏิหาริย์ “อัศจรรย์ ตะวันแก้ว” เป็นช่วงเวลาที่มีการเปิดฉลองมหาธรรมกายเจดีย์ ในวันนั้นมีคนจำนวนมากสามารถมองดวงอาทิตย์ด้วยตา และเห็นการเปล่งรังสีต่างๆ โดยเฉพาะเห็นภาพหลวงพ่อดอยอยู่บนท้องฟ้า มีดวงแก้วอยู่กลางกายจากเหตุการณ์นี้ทำให้วัดถูกวิพากษ์วิจารณ์จากสังคมอย่างหนัก และนำไปสู่การขุดคุ้ยเรื่องราวต่าง ๆ จนนำไปสู่การสืบสวนของทางรัฐและมหาเถรสมาคม

แม้เรื่อง อัศจรรย์ ตะวันแก้ว จะยังไม่จบลงดีวัดพระธรรมกายก็มีเรื่องข่าวให้ถูกวิพากษ์วิจารณ์อีกครั้งกับเรื่องการตีความคำสอนพระไตรปิฎกเกี่ยวกับเรื่องการตีความนิพพาน ซึ่งขัดแย้งกับคำสอนของพุทธเถรวาท โดยพระพรหมคุณาภรณ์ ต้องออกมาโต้แย้งในเรื่องนี้ โดยออกหนังสือกรณีธรรมกาย ขึ้นเพื่อตอบโต้การตีความของวัดพระธรรมกายในเรื่องนิพพาน

ท่าทีของมหาเถรสมาคมต่อเรื่องดังกล่าวนี้แบ่งเป็นสองข้าง คือในส่วนของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช ทรงมีพระลิขิตห้ามบับมีใจความว่า การบิดเบือนพุทธคำสอน โดยกล่าวหาว่าพระไตรปิฎกบกพร่องเป็นการทำให้สงฆ์ที่หลงเชื่อคำบิดเบือน แยกแยกออกไป เป็นการทำลายพุทธศาสนา เป็นอนันตริยกรรม

หลังจากเหตุการณ์ดังกล่าวมหาเถรสมาคมมีคำแนะนำให้วัดพระธรรมกายมีการเปิดโรงเรียนสอนพระอภิธรรม การบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐาน ระวังเรื่องพระวินัย ให้ทำตามกฎมหาเถรสมาคมอย่างเคร่งครัด เรื่องจึงยุติ

ในปี พ.ศ. 2549 จากข้อกล่าวหาเจ้าอาวาสวัดพระธรรมกายทั้งหมดสำนักอัยการสูงสุดได้ถอนฟ้องคดีทั้งหมดที่เกี่ยวกับเจ้าอาวาส อีกทั้งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติประกาศรับรองความบริสุทธิ์ของเจ้าอาวาส และมหาเถรสมาคมได้ส่งผู้แทนมาถวายคืนตำแหน่งเจ้าอาวาสแก่พระธัมมชโย จึงเป็นการสิ้นสุดคดีความต่าง ที่เกี่ยวกับวัดพระธรรมกายที่มีมาตั้งแต่เหตุการณ์อัศจรรย์ ตะวันแก้ว ในปี พ.ศ. 2541¹⁵¹

ในปี พ.ศ. 2553 วัดพระธรรมกายมาเป็นข่าวอีกครั้งจากการที่กลุ่มพัฒนาเอกชนและปัญญาชนนำโดยนายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ทำหนังสือถึงนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ให้ระงับข้อตกลงความร่วมมือระหว่าง สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) และชมรมพุทธศาสตร์สากล ในพระอุปถัมภ์สมเด็จพระมหามิ่งคลาจารย์ วัดพระธรรมกาย โดยข้อตกลงในโครงการเพื่อยกระดับศีลธรรมและมีแผนการให้ทุนการศึกษากว่าพันล้าน มีเป้าหมายอบรมเยาวชน

¹⁵¹ นิตยสารสารคดี ปีที่ 2547 เดือน กุมภาพันธ์ 348 ฉบับที่ 29 หน้า 103-100

และครู รวม 10 ล้านคน โดยในหนังสือคัดค้านมีรายละเอียดข้อสังเกต 3 ข้อและข้อเรียกร้องต่อนายก 5 ข้อ ดังต่อไปนี้¹⁵²

3.5.8 ข้อเคลือบแคลงสงสัย

1. ในบันทึกข้อตกลงฯ ไม่ระบุเรื่องงบประมาณไว้ให้ชัดเจน แต่มีการจัดทำเอกสารที่แนบเนือ่งอยู่กับบันทึกข้อตกลงฯ เป็นทุนการศึกษาเพื่อสนับสนุนในเรื่องเดียวกัน ซึ่งระบุงบประมาณอย่างคลุมเครือกว่า 1,000 ล้านบาท พร้อมกับหมายเหตุว่า ไม่รวมค่าดำเนินการ เป็นการเตรียมการลงนามสัญญาที่ขาดธรรมาภิบาลหรือไม่

2. หากจำนวนเงินทุนการศึกษาดังกล่าว สมาคมพุทธศาสตร์สากล หรือ ชมรมพุทธศาสตร์สากลฯ เป็นผู้ให้การสนับสนุนเสียเอง ก็เป็นที่น่าสังเกตว่ามีเป้าประสงค์ซ่อนเร้นหรือไม่ เนื่องจากปรากฏหลักฐานชัดเจนว่า ชมรมพุทธศาสตร์สากล แห่งนี้เป็นส่วนหนึ่งของวัดพระธรรมกาย

3. การที่หน่วยราชการทำข้อตกลงสัญญาให้สถาบันที่ยังมีข้อครหาดังกล่าวนี้นี้ให้ดำเนินการอบรมเยาวชนผู้ซึ่งจะเป็นอนาคตสำคัญของชาติและผู้นำการศึกษา ผู้นำท้องถิ่น รวมจำนวนถึงสิบล้านเจ็ดแสนคน ในระยะเวลา 3 ปี ให้ฝึกฝนผลิตทีละทีหนึ่งที่น่าเคลือบแคลงเป็นการเฉพาะนั้น นั้นย่อมจะทำให้สังคมและพระพุทธศาสนาเสื่อมทรุดจนกลายเป็นการใช้เครื่องแบบของพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างลัทธิบูชาวัตถุนิยม¹⁵³

3.5.9 ข้อปฏิบัติที่ขอให้นายกฯ ปฏิบัติ

1. สั่งการให้ข้าราชการผู้เกี่ยวข้อง หยุดการลงนามข้อตกลงในครั้งนี้ พร้อมกับสั่งพักข้าราชการที่มีชื่อระบุไว้ทั้งหมด และตั้งคณะกรรมการตรวจสอบความโปร่งใสของโครงการนี้ในทันที

2. ดำเนินการใด ๆ เพื่อมิให้หน่วยราชการ องค์กรของรัฐ มีการทำสัญญาหรือข้อตกลงใด ๆ กับสถาบันที่เกี่ยวกับวัดพระธรรมกายอีกต่อไป จนกว่าผลการตรวจสอบข้างล่างนี้จะปรากฏชัดแจ้งต่อสังคม

3. ให้มีการตรวจสอบความโปร่งใสของการดำเนินโครงการต่าง ๆ ที่เคยกระทำผ่านมา โดยเฉพาะโครงการอบรมครูและเด็กนักเรียนจำนวน 500,000 คน ที่เกิดขึ้นมาแล้วในช่วงที่มีการระบาดของไข้หวัด 2009 แต่วัดพระธรรมกายยังตั้งจัดงานจนทำให้เกิดการติดและแพร่ระบาดของหวัด 2009 เป็นวงกว้าง

4. ให้มีการตรวจสอบความโปร่งใสทางการเงินของพระในวัดพระธรรมกาย และสถาบันหรือโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวกับวัดพระธรรมกายทั้งหมด ว่ามีเงื่อนงำอะไรอยู่เบื้องหลังหรือไม่

¹⁵² "43 เอ็นจีโอ ปัญญาชน คัดค้าน นายกฯ ลงนาม สพฐ-ธรรมกาย,"

<https://highlight.kapook.com/view/48453>.

¹⁵³ เรื่องเดียวกัน

5. ให้มีการตรวจสอบการอบรมสั่งสอนและพฤติการณ์ของพระสงฆ์และสาธุศิษย์ วัดพระธรรมกายว่ามีการรักษาแก่นแท้ของพุทธธรรมอยู่อย่างแท้จริงเพียงไร¹⁵⁴

จากข้อเรียกร้องดังกล่าวส่งผลให้การทำข้อตกลงระหว่าง สพฐ. กับชมรมพุทธศาสตร์สากล เป็นอันต้องพักไป แต่ทั้งนี้โครงการฟื้นฟูศีลธรรมโลกก็ยังคงดำเนินต่อไปโดยการขับเคลื่อนของวัดพระธรรมกายเอง

จนในปี พ.ศ. 2560 วัดพระธรรมกายกลับมาเป็นที่สนใจอีกครั้ง จากคดีสหกรณ์คลองจั่น พระธัมมชโยถูกตั้งข้อหาฟอกเงินและรับของโจร ในช่วงต้นปี พ.ศ. 2559 และได้มีการออกหมายจับในเวลาต่อมา ทางเจ้าหน้าที่รัฐได้ทำการเข้าค้นวัดในหลายครั้งเพื่อจับตัวพระธัมมชโย จนวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2560 คณะรักษาความสงบแห่งชาติประกาศใช้มาตรา 44 แห่งรัฐธรรมนูญชั่วคราวให้วัดพระธรรมกายเป็นพื้นที่ควบคุมพิเศษเพื่อเปิดให้ฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐเปิดปฏิบัติการจับกุมตัวพระธัมมชโยได้อย่างสะดวก แต่หลังจากนั้น 34 วันก็ได้ประกาศยกเลิกพร้อมแถลงว่าไม่เจอตัวพระธัมมชโยในวัดพระธรรมกาย¹⁵⁵

อย่างไรก็ตามแม้วัดพระธรรมกายจะต้องเผชิญกับคดีความและการถูกวิพากษ์วิจารณ์จากสังคมแต่วัดพระธรรมกายก็ได้ลดบทบาทตัวเองหรือหายไปจากสังคมแต่อย่างใด แต่ยังมีกิจกรรมการเผยแผ่ในเชิงรุกอย่างต่อเนื่องแม้จะถูกสังคมตั้งคำถามกับบทบาทของวัดพระธรรมกายก็ตาม

3.5.10 วัดพระธรรมกายและบทบาทในความสัมพันธ์กับรัฐและการเมืองไทย

วัดพระธรรมกายถูกจับจ้องการเคลื่อนไหวการจัดกิจกรรมจากมหาเถรสมาคมและฝ่ายรัฐมาโดยตลอด ซึ่ง มักจะจับจ้องในเรื่องวัตรปฏิบัติของพระ การตีความคำสอน และพิธีกรรมที่มีความยิ่งใหญ่อลังการกว่าวัดทั่วไป ส่วนฝ่ายรัฐโดยเฉพาะฝ่ายความมั่นคงนั้นจะดูในเรื่องการระดมมวลชนจำนวนมาก เพราะความสามารถดังกล่าวเป็นสิ่งที่ฝ่ายความมั่นคงไม่ต้องการให้มีคู่แข่งใด หมายถึง การระดมมวลชนนั้นรัฐต้องการผูกขาดไว้เสียเอง¹⁵⁶

และด้วยความสามารถของวัดพระธรรมกายที่สามารถระดมมวลชนจำนวนมากศาลนี้เองเป็นอำนาจต่อรองอย่างหนึ่งกับรัฐ ทำให้รัฐมีที่ท่าอ่อนอ่อนต่อวัดพระธรรมกาย ยังจะเห็นได้ในการใช้มวลชนกดดันคดีความของพระธัมมชโยให้รัฐมีท่าที่อ่อนลงโดยการระดมมวลชนกดดันจะเห็นได้จากงานของ Dana Marie Cook¹⁵⁷ที่พูดถึงการใช้มวลชนจำนวนมากในการเข้าไปกดดันมหาเถรสมาคม

¹⁵⁴ เรื่องเดียวกัน

¹⁵⁵ "ย้อนปมคดีพระธัมมชโย," <https://www.bbc.com/thai/thailand-39056314>.

¹⁵⁶ อภิญา เพื่อองฟูสกุล, ศาสนทัศน์ของชุมชนเมืองสมัยใหม่ ศึกษากรณีวัดพระธรรมกาย.

ให้มีท่าทีและการตัดสินใจที่เป็นประโยชน์ต่อวัดพระธรรมกายและตัวพระธัมมชโย ในคดีความช่วงปี พ.ศ. 2541 อีกทั้งยังส่งผลให้รัฐลดค่าที่คูกคามลง

ในช่วงการล้อมวัดพระธรรมกายเพื่อจับตัวพระธัมมชโยในช่วงเดือน กุมภาพันธ์ ปี พ.ศ. 2560 นั้นก็ปฏิเสธไม่ได้ว่ามวลชนที่มีจำนวนมหาศาลของวัดพระธรรมกายก็มีส่วนทำให้รัฐไม่มีท่าทีที่รุนแรง เหมือนกับกลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองกลุ่มอื่น ที่เคลื่อนไหวทางการเมืองมาก่อนหน้านี้ แม้รัฐในช่วงเวลาดังกล่าวจะมีอำนาจเหลือสิ้นในการจัดการการมวลชนจำนวนมากขนาดนี้ได้อย่างง่ายดายด้วยอำนาจทางกฎหมายอย่างมาตรา 44 แห่งรัฐธรรมนูญและเจ้าหน้าที่รัฐที่มีเป็นจำนวนมาก แต่ก็ไม่สามารถทำอะไรรุนแรงได้เหมือนกลุ่มการเมืองอื่น และยังคงกลับไปมือเปล่าคือไม่ได้ตัวพระธัมมชโย ไปเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม

ในความสัมพันธ์ระหว่างวัดพระธรรมกายกับรัฐนั้นจะออกเป็นไปในทางขัดแย้งที่รัฐหวาดระแวงการเติบโตของวัดพระธรรมกายและความสามารถในการระดมคนได้จำนวนมากในพิธีกรรมของวัดในแต่ละครั้ง และเมื่อวัดพระธรรมกายต้องเผชิญหน้ากับรัฐมวลชนของวัดพระธรรมกายก็เป็นส่วนหนึ่งที่เป็นตัวช่วยกดดันรัฐไม่ให้มีท่าทีที่รุนแรงกับเจ้าอาวาสและวัดพระธรรมกาย

อาจกล่าวได้ว่า ผู้ที่มีศรัทธาต่อวัดพระธรรมกายและความสามารถในการระดมคนจำนวนมากของวัดพระธรรมกายนั้นแสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของวัดพระธรรมกายและยังเป็นทั้งเครื่องมือต่อรองกับอำนาจรัฐได้ดีในเวลาที่ต้องเผชิญ กับวิกฤติ

จากการที่วัดพระธรรมกายมีมวลชนที่ศรัทธาวัดพระธรรมกายจำนวนมากชี้ให้เห็นถึงคุณค่าของวัดพระธรรมกายที่เป็นแหล่งรวมผู้ศรัทธาและพร้อมที่จะปกป้องวัดเมื่อวัดมีความขัดแย้งกับรัฐ โดยมวลชนของวัดพระธรรมกายมีผลต่อรัฐในเรื่องท่าทีต่อวัดพระธรรมกายไปในทางที่ลดความขัดแย้งและหาทางออกโดยการต่อรองเจรจาเพื่อลดการปะทะกันของมวลชนกับรัฐ ซึ่งการที่วัดพระธรรมกายมีผู้ศรัทธาและสามารถระดมมวลชนได้จำนวนมากนั้นเป็นการประกันความอยู่รอดและสร้างอำนาจการต่อรองให้กับวัดพระธรรมกายไปพร้อมกันเมื่อเวลาเกิดความขัดแย้งหรือต้องการแสวงหาความร่วมมือในโครงการอื่นดังนั้นผู้ศรัทธาจำนวนมากจึงเป็นเครื่องมือหนึ่งของวัดพระธรรมกายในการต่อรองและร่วมมือกับรัฐไปพร้อมกัน

3.5.11 การเริ่มเผยแพร่เชิงรุกของวัดพระธรรมกาย

หลังจากวัดพระธรรมกายรอดพ้นช่วงการถูกฟ้องคดีโดยอัยการได้ยกฟ้องคดีทั้งหมดในช่วงปี พ.ศ. 2549 วัดพระธรรมกายก็กลับมาเติบโตอีกครั้ง และยิ่งไปกว่านั้นวัดพระธรรมกายก็เริ่มมีโครงการ

ของวัดที่เป็นการเผยแพร่เชิงรุกมากขึ้น อาทิโครงการบวชพระแสนรูป ในปี พ.ศ. 2552-2553 โครงการ ตักบาตรพระหนึ่งล้านรูปทุกจังหวัดทั่วประเทศ โครงการบวชอุบาสิกาก้าวหน้าอ่อนหนึ่งแสนคนคนทั่วไทย โครงการธุดงค์ธรรมชัยในปี พ.ศ. 2555 และโครงการฟื้นฟูศีลธรรมโลกโครงการ V-STAR ในปี พ.ศ. 2551 โครงการเหล่านี้ล้วนเป็นโครงการขนาดใหญ่ที่ใช้ทรัพยากรมหาศาลทั้งกำลังทรัพย์และกำลังคน ในการดำเนินโครงการ ซึ่งก็เป็นที่จับตามองและถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักถึงความเหมาะสม โดยเฉพาะโครงการธุดงค์ธรรมชัยที่เป็นการเดินธุดงค์ข้ามจังหวัดตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552-2557 เป็น ระยะทางไกล สร้างความเดือนร้อนให้กับผู้ใช้รถใช้ถนนเป็นอย่างมากในโครงการนี้ เนื่องมาจาก เส้นทางที่ธุดงค์นั้นเป็นเส้นทางที่เป็นทั้งการใช้ทางหลักในตัวจังหวัดเส้นทางชนบทและเส้นทางใน กรุงเทพมหานคร

ถึงแม้ว่าวัดพระธรรมกายจะถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักถึงความเหมาะสมแต่โครงการนี้ก็ยังคง ดำเนินการอยู่ แม้กระทั่งในช่วงสถานการณ์พิเศษหลังปี พ.ศ. 2557 ที่ฝ่ายความมั่นคงเฝ้าจับตามอง อย่างใกล้ชิด โครงการธุดงค์ธรรมชัยก็ยังดำเนินโครงการอยู่แต่ปรับเปลี่ยนรูปแบบกิจกรรมไม่ให้ฝ่าย ความมั่นคงไม่สบายใจมากนัก

อีกโครงการที่เป็นโครงการที่เกิดขึ้นมาในช่วงใกล้เคียงกับธุดงค์ธรรมชัยคือโครงการตักบาตร พระล้านรูปทั่วไทย ซึ่งใช้พื้นที่สาธารณะจำนวนมากและนิมนต์พระมาเป็นจำนวนมากจากหลายแห่ง เพื่อมารับบาตร ซึ่งก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์ถึงความเหมาะสมเช่นกันในความเป็นพุทธที่ท่าโครงการขนาดใหญ่

บทบาทวัดพระธรรมกายเป็นที่โดดเด่นกว่าวัดทั่วไปทั้งในเรื่องการเผยแพร่เชิงรุกขนาดใหญ่ที่ วัดอื่นไม่ค่อยทำ สะท้อนให้เห็นถึงระบบการจัดการในการระดมทรัพยากร ความร่วมมือจากรัฐและ การก้าวล้ำความเป็นพุทธแบบจารีตทั่วไปของไทยในการทำโครงการใหญ่และเป็นเชิงรุกอย่างมาก

แม้จะถูกสังคมวิพากษ์วิจารณ์หรือถูกรัฐเข้ามาจัดการอย่างไรวัดพระธรรมกายก็ยังไม่สูญเสีย เหมือนวัดอื่นที่เมื่อถูกรัฐเข้าไปแทรกแซงหรือถูกสังคมวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักแล้วก็มีความต้อง ล้มเลิกหรือยุติกิจกรรมโครงการไปเพราะทนแรงเสียดทานของสังคมและการกดดันจากฝ่ายรัฐไม่ไหว แต่ยังคงดำเนินกิจกรรมไปอย่างปกติแต่กิจกรรมนั้นลดความยิ่งใหญ่ลง โดยเฉพาะช่วงหลังปี พ.ศ. 2560 หลังจากที่วัดพระธรรมกายถูกปิดล้อมจากฝ่ายรัฐแล้วกิจกรรมของวัดนั้นลดขนาดลงแต่ยังคงจัด อย่างต่อเนื่องแม้จะไม่มีตัวพระธัมมชโยแล้วก็ตาม

ในช่วงการปิดล้อมวัดพระธรรมกายเจ้าหน้าที่รัฐจะไม่สามารถจับกุมตัวพระธัมมชโยเข้าสู่ กระบวนการยุติธรรมได้แต่ก็ทำให้วัดพระธรรมกายขาดผู้นำทางด้านจิตใจไปส่งผลอย่างหนักในเรื่อง การบริจาค ดังจะเห็นได้จากการที่วัดพระธรรมกายจัดงานผ้าป่าหลังการถูกปิดล้อมที่ขึ้นอย่างมีนัยยะ สำคัญโดยงานระดมทุนดังกล่าวจัดขึ้นตามวันสำคัญต่าง ๆ ของวัด เช่นวันในวันเกิดพระธัมมชโย 22 เมษายน พ.ศ. 2560 วันวิสาขบูชา 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2560 วันอาสาฬหบูชา 11 กรกฎาคม พ.ศ.

2560 วันธรรมชัย (วันอุปสมบทของพระธัมมชโย) 3 สิงหาคม พ.ศ.2560 วันครูผู้ค้นพบวิชาธรรมกาย 7 กันยายน พ.ศ. 2560 วัดเกิด พระมงคลเทพมุนี(สด จนฺทสโร) 10 ตุลาคม พ.ศ. 2560 กฐินวัดพระธรรมกาย 22 ตุลาคม พ.ศ. 2560 และพิธีทอดผ้าป่ากองทุนต้นสมบัติจักรพรรดิ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2560 รวมทั้งหมด 8¹⁵⁸ ครั้งเฉพาะในปี พ.ศ. 2560 สะท้อนถึงสถานะการเงินของวัดพระธรรมกายที่มีปัญหาอย่างหนักหลังจากถูกปิดล้อมและการหายตัวไปของพระธัมมชโย เป็นข้อสังเกตได้ว่าจากการที่วัดถูกปิดล้อมต้องมีค่าใช้จ่ายสูงจากเหตุการณ์ต้นปี พ.ศ. 2560 และผู้ศรัทธาลดลงจากการหายตัวไปของพระธัมมชโยทำให้วัดเกิดวิกฤตทางการเงินจึงต้องมีการจัดงานเพื่อระดมทุนถึง 8 ครั้งในปีเดียว ซึ่งโดยปกติแล้วจะมีการระดมทุนบริจาคทุกวันอาทิตย์ในทุกสัปดาห์และงานกฐินประจำปีเท่านั้น ซึ่งเหตุการณ์นี้สะท้อนให้ว่าการระดมทุนในวันอาทิตย์ปกติของวัดนั้นไม่เพียงพอต่อความอยู่รอดและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของวัดหลังการถูกรัฐปิดล้อมได้ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อโครงการอื่น ๆ ของวัดพระธรรมกายด้วย

หลังการถูกปิดล้อมและวิกฤตทางการเงินของวัดส่งผลให้กิจกรรมของวัดพระธรรมกายปรับรูปแบบออกไป ตัวอย่างเช่น งานรุดงค์ธรรมชัยที่จัดขึ้นทุกปี จากที่เคยมีการเดินบนถนนสาธารณะเป็นระยะทางยาวพร้อมกับมีประชาชนมาโปรยดอกไม้ตลอดเส้นทางจนถูกวิจารณ์จากสังคมถึงความเหมาะสม ถูกปรับรูปแบบกิจกรรมในปี พ.ศ. 2561-2562 มาเป็นเพียงการเข้าจัดกิจกรรมตามสถานที่สำคัญต่าง ๆ ที่เป็นเชิงสัญลักษณ์ของวัดพระธรรมกายเท่านั้นอาทิเช่นวัดสองพี่น้องจังหวัดสุพรรณบุรี คลองบางนางแท่นจังหวัด นครปฐม เป็นต้น พร้อมกับกิจกรรมทำความสะอาดวัดที่อยู่ใกล้เคียงกับอนุสรณ์สถาน

จะเห็นได้ว่าหลังจากการที่วัดพระธรรมกายถูกปิดล้อมและการหายตัวไปของพระธัมมชโย ส่งผลต่อเงินบริจาคและกิจกรรมของวัดพระธรรมกายในเวลาต่อมาอย่างเห็นได้ชัด แม้วัดพระธรรมกายจะได้มีการเตรียมตัวรับมือกับการที่วันหนึ่งจะไม่มีพระธัมมชโยเป็นผู้นำแล้วก็ตาม โดยการที่พระธัมมชโยเริ่มพยายามลดบทบาทตัวเองลงโดยการ ปลีกวิเวก คือไม่ลงมานำนั่งสมาธิในวันอาทิตย์ปกติ การไม่มาเป็นประธานพิธีในงานบุญใหญ่ของวัด และการไม่ลงเทศออกโทรทัศน์ในช่วงหัวค่ำ โดยใช้โอกาสช่วงเช้าพรรษาในช่วงปี 2556-2557 เป็นการทดลอง แล้วให้พระรูปอื่นหมุนเวียนทำหน้าที่แทนท่านทั้งการลงเทศน์สอน นำนั่งสมาธิ และเป็นประธานในพิธีงานบุญใหญ่ของวัด แต่หลังจากการถูกปิดล้อมวัดสะท้อนให้เห็นว่าการขาดตัวผู้นำอย่างพระธัมมชโยนั้นส่งผลกระทบต่อความอยู่รอดของวัดทั้งในเรื่องเงินบริจาคและกิจกรรมของวัดและผู้ศรัทธา ซึ่งมีโอกาสที่จะส่งผลกระทบต่อความอยู่รอดของวัดในอนาคต

¹⁵⁸ "ทบทวนบุญ," http://video.dmc.tv/programs/merit_review/page2.html.

อย่างไรก็ดีในทัศนคติของ คมกฤษ อู่เต็กเค่ง อาจารย์สอนสอนปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้มีมุมมองต่างออกไปในกรณีนี้ คมกฤษ มองว่าวัดพระธรรมกายนั้นมีลักษณะที่เป็นมากกว่าวัดคือมีลักษณะความเป็นองค์กรที่มีการจัดระบบที่ซับซ้อน มีผู้ศรัทธาของตัวเอง และเครือข่ายที่กว้างขวาง ซึ่งแม้รัฐจะจัดการตัวผู้นำของวัดไปแล้วก็ไม่ส่งผลกระทบต่อการทำงานของวัดพระธรรมกาย¹⁵⁹

โดยสรุปกิจกรรมของวัดพระธรรมกายถูกวิจารณ์ 4 ประเด็น คือ 1) การเปลี่ยนพุทธศาสนาให้กลายเป็นสินค้า 2) การบิดเบือนหลักคำสอนพระพุทธศาสนา 3) การระดมเงินบริจาคอย่างมหาศาล และ 4) วัดพระธรรมกายเป็นภัยต่อชาติและความมั่นคง

(1) การเปลี่ยนพุทธศาสนาให้กลายเป็นสินค้า

ในงานของ Rachele M.Scott¹⁶⁰ ได้ให้ภาพของการเปลี่ยนพุทธศาสนาเป็นสินค้าของวัดพระธรรมกายไว้ โดยวิธีการเริ่มจากการใช้แนวคิดพื้นฐานเรื่องการทำบุญในคติความเชื่อของคนไทยที่นับถือพุทธศาสนาในเรื่องการทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว การทำบุญนำมาสู่ที่ดีกว่าในชาติหน้า และปาฏิหาริย์ในการทำบุญ ซึ่งการทำบุญของคนไทยพุทธนั้นจะหวังผลเพื่อให้ส่งผลในชาติหน้า แต่ของวัดพระธรรมกายนั้นแตกต่างออกไปคือการทำบุญเพื่อส่งผลในชาติปัจจุบัน

โดยการเปลี่ยนบุญเป็นสินค้าของวัดพระธรรมกายนั้นอาศัยวิธีการต่างๆที่มาจากวัดป่าเช่น การนั่งสมาธิ มาเป็นสิ่งจูงใจให้คนในเมืองที่ยากเข้าวัดเพื่อมานั่งสมาธิเป็นวิธีการหลักในการชักชวนคนเข้ามาวัด และการใช้การประชาสัมพันธ์โดยคนในเมืองผู้มีการศึกษาสูงและมีฐานะทางสังคมให้เข้าวัดร่วมทำบุญสร้างมหาธรรมกายเจดีย์ และการเข้าบูชาพระมหาสิริราชธาตุ (พระคูดทรัพย์) ซึ่งอาศัยความเชื่อตามวัฒนธรรมของคนไทยพุทธในเรื่องของพระเครื่องว่าจะปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายออกไปจากชีวิต อีกทั้งยังคุ้มครองให้ปลอดภัย โดยจุดเด่นของพระมหาสิริราชธาตุ (พระคูดทรัพย์) อีกอย่างคือเรื่องการสร้างปาฏิหาริย์และวิธีการได้มาของวัตถุดิบในการสร้างพระมหาสิริราชธาตุ ซึ่งยังสร้างมูลค่าในฐานะวัตถุดิบที่มีความศักดิ์สิทธิ์

วิธีการทำให้บุญเป็นสินค้าของวัดพระธรรมกายนั้นจุดเด่นคือมีผู้มีการศึกษาที่อยู่ในวัดเป็นตัวประชาสัมพันธ์อย่างดีอีกทั้งปาฏิหาริย์ของคนที่อยู่ในวัดพระธรรมกายที่ได้ประสบผลมาจากการทำบุญกับวัดพระธรรมกาย การนั่งสมาธิ หรือการบูชาพระเครื่องของวัดพระธรรมกาย เหล่านี้ทำให้วัดพระธรรมกายโดดเด่นในเรื่องของการทำบุญ และยังนำมาสู่ผู้ศรัทธาที่เข้ามาในวัด

¹⁵⁹ คมกฤษ อู่เต็กเค่ง, "ก้าวข้ามธรรมกาย ก้าวข้ามอำนาจ,"

https://www.matichonweekly.com/column/article_26795.

¹⁶⁰ Scott, *Nirvana for Sale? Buddhism, Wealth, and the Dhammakāya Temple in Contemporary Thailand*.

(2) การจัดการเงินบริจาคของวัด

วัดพระธรรมกายถือเป็นวัดขนาดใหญ่ที่มีผู้ศรัทธาจำนวนมากนำมาซึ่งเงินบริจาคจำนวนมากเช่นกัน อีกทั้งยังมีผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจระดับสูงให้การดูแลอุปถัมภ์ในเรื่องค่าใช้จ่ายของวัดในหลายๆ ส่วน ซึ่งเงินบริจาคส่วนใหญ่นั้นถูกใช้ไปกับโครงการก่อสร้างของวัดและกิจกรรมการเผยแผ่เชิงรุกของวัด โดยวิธีการของวัดพระธรรมกายในการชักชวนคนมาทำบุญร่วมสร้างหรือบริจาคเพื่อกิจกรรมของวัดพระธรรมกายนั้นใช้สื่อที่มีมีการทำกราฟฟิคอธิบายผลของบุญที่ทำในสิ่งใดแล้วจะส่งผลเช่นไรทั้งการอธิบายผ่านสื่อเป็นคำพูดและการทำเป็นรูปในสื่อสิ่งพิมพ์¹⁶¹ สร้างความน่าสนจนและดึงดูดผู้ศรัทธาได้เป็นอย่างดี

โครงการก่อสร้างขนาดใหญ่ของวัดพระธรรมกายมีการก่อสร้างอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ สภาธรรมกายสากล มหาธรรมกายเจดีย์ มหาวิหารครอบบรมมหาธรรมกายเจดีย์ อาคารร้อยปีคุณยายจันทร์ ที่พักเจ้าหน้าที่ภายใน และที่พักสงฆ์ รวมไปถึงรูปหล่อหลวงพ่อดทองคำจำนวน 8 องค์ ทั้งหมดนี้ล้วนใช้เงินจำนวนมากในการก่อสร้างซึ่งล้วนมาจากเงินบริจาคของผู้ศรัทธาของวัดพระธรรมกาย ซึ่งกลายเป็นข้อวิพากษ์วิจารณ์ในสังคมต่อการบริจาคเงินของผู้ศรัทธาเพื่อสร้างถาวรวัตถุดังกล่าว

นอกจากเงินบริจาคที่ใช้ในการสร้างถาวรวัตถุต่างๆของวัดพระธรรมกายแล้วเงินบริจาคมายังถูกใช้ในกิจกรรมการเผยแผ่เชิงรุกที่วัดจัดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 เป็นต้นมาตัวอย่างเช่น การดักบาตรพระล้านรูปทั่วไทย บวชพระหนึ่งแสนรูป โครงการอุปาสิกาแก้วหน่ออ่อน และโครงการเด็กดี V-STAR ล้วนเป็นกิจกรรมขนาดใหญ่ที่วัดพระธรรมกายจัดขึ้นเพื่อเป็นการเผยแผ่แนวคิดคำสอนของวัดพระธรรมกายไปในวงกว้างของสังคม

อย่างไรก็ตามข้อสังเกตเกี่ยวกับเงินบริจาคที่วัดพระธรรมกายนำมาขับเคลื่อนโครงการก่อสร้างและกิจกรรมต่างๆว่าเป็นการฟอกเงินหรือไม่ จะเห็นได้จากกรณีสหกรณ์คลองจั่นเป็นตัวอย่างที่สังคมให้ความสนใจ จากการบริจาคเงินของศุภชัย ศรีศุภอักษร อดีตประธานสหกรณ์เครดิตยูเนียนคลองจั่นที่มีปัญหาการทุจริตนำมาสู่การสืบสวนเส้นทางการเงินจนนำมาสู่การปิดล้อมวัดพระธรรมกายในที่สุด

ในเรื่องการสร้างถาวรวัตถุของวัดพระธรรมกายนั้นในทัศนะ ของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) มองว่าเป็นความสิ้นเปลืองและไม่ใช่น้ำที่หลักของวัด ที่จะทำเช่นนี้ซึ่งขัดแย้งกับคำสอนในทางพุทธศาสนา¹⁶²

¹⁶¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 92

¹⁶² พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตโต), กรณีธรรมกาย, พิมพ์ครั้งที่ 24 ed. (กรุงเทพฯ: สมาคมโพธิธรรม).

(3) การบิดเบือนพระพุทธศาสนา

ในงานของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์¹⁶³ ในงานได้มีการถกเถียงเรื่องนิพพานกับพระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ โดยในงานของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์นั้นได้อ้างอิงกลับไปถึงพระไตรปิฎกถึงลักษณะของนิพพาน อีกทั้งยังวิพากษ์กรณีพระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ นี้ว่าเป็นการบิดเบือนคำสอนพระไตรปิฎกคือตั้งใจทำให้ผิดเพี้ยนไป โดยการอ้างคำภีและหลักฐานจากพุทธศาสนานิกายอื่นมาเพื่อถกเถียงในเรื่องความเป็นอัตตาของนิพพาน โดยข้อวิพากษ์ของพระพรหมคุณาภรณ์นั้นรุนแรงถึงขนาดที่มองว่าวัดพระธรรมกายนั้นใช้แนวทางการศึกษาของตะวันตกและหลักฐานจากภายนอกเพื่อมาลบล้างพระไตรปิฎกของไทย อีกทั้งข้อวิพากษ์คือการเพ่งนimitการนั่งสมาธิในวิธีของวัดพระธรรมกายเป็นการสอนที่คลาดเคลื่อนจากหลักพุทธศาสนา¹⁶⁴

แม้ในงานเขียนของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์จะไม่ได้วิพากษ์วัดพระธรรมกายโดยชี้ให้เห็นถึงการที่พระของวัดพระธรรมกายออกมาแสดงความเห็นเรื่องนิพพานนั้นเป็นอันตรายต่อพุทธศาสนาอย่างรุนแรง แต่ในงานวิทยานิพนธ์ของพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว. วชิรเมธี) ได้ขยายความต่อจากงานเขียนของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ในภายหลังถึงรูปแบบวิธีการการสอนของวัดพระธรรมกายสร้างความขัดแย้งและลดทอนความน่าเชื่อถือของพระไตรปิฎกฉบับเถรวาทซึ่งใช้เป็นมาตรฐานในการอธิบายเรื่องนิพพาน¹⁶⁵ อีกทั้งเรื่องการทำบุญของวัดพระธรรมกายที่ทำให้บุญกลายเป็นสินค้า ทำให้บุญนั้นน่าซื้อ ผ่านการโฆษณาการขายอย่างเป็นระบบมีการประชาสัมพันธ์การชักชวนกันและอธิบายถึงคุณสมบัติของบุญเปรียบเทียบกับสินค้า โดยเน้นหนักไปทางการบริจาต ซึ่งพระมหาวุฒิชัยมองว่าจะส่งผลร้ายระยะยาวต่อพุทธศาสนาและสถาบันสงฆ์ของไทยเพราะเป็นการผสมผสานแนวคิดพราหมณ์เข้าไว้ด้วยจึงไม่ใช่แนวทางของพุทธที่บริสุทธิ์

จะเห็นได้ว่าข้อวิพากษ์เกี่ยวกับคำสอนของวัดพระธรรมกายของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ และ พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี แสดงถึงการไม่ยอมรับหลักฐานอื่นเกี่ยวกับพุทธศาสนาในเรื่องของนิพพาน อีกทั้งยังตีความอย่างเคร่งครัดตามตัวบทของพระไตรปิฎก สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดอนุรักษนิยมในทางพุทธศาสนาของ 2 ท่านที่ต้องการคงไว้ซึ่งแนวทางความเชื่อเดิม

จากข้อวิพากษ์ของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์และพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี ต่อคำสอนของวัดพระธรรมกายส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของวัดพระธรรมกายในระยะเวลาต่อมาถึงคำสอนอื่น ๆ นอกเหนือจากเรื่องนิพพานและการทำบุญว่าอยู่บนพื้นฐานคำสอนในพระไตรปิฎกหรือไม่รวมไปถึง

¹⁶³ เรื่องเดียวกัน

¹⁶⁴ เรื่องเดียวกัน หน้า 11-1

¹⁶⁵ พระวุฒิชัย วชิรเมธี, "บทบาทการรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎกศึกษาเฉพาะกรณี : (ปยุตโต.ป)

"ธรรมกาย

กิจกรรมต่างๆของวัดที่จัดนั้นอยู่ในกรอบของพุทธศาสนาแบบอนุรักษ์นิยมอย่างไรส่งผลให้วัดพระธรรมกายต้องสร้างสถาบันการศึกษาอย่างมหาวิทยาลัยเปิดของวัดพระธรรมกาย Dhammakaya Open University เพื่อเป็นศูนย์ในการวิจัยค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับคำสอนในพระไตรปิฎกฉบับต่างๆ ทั่วโลกเพื่อมายืนยันคำสอนต่าง ๆ ของวัดพระธรรมกายที่ไม่ได้บิดเบือนคำสอนจากพระไตรปิฎกในพุทธศาสนาแต่อย่างใด

จากการที่วัดพระธรรมกายถูกกล่าวหาในเรื่องบิดเบือนคำสอนในทางพุทธศาสนานั้นทำให้เห็นถึงแนวคิดของสถาบันสงฆ์ โดยเฉพาะพระสงฆ์ผู้ที่เป็นผู้นำทางความคิดของพุทธศาสนาอย่างพระพรหมคุณาภรณ์ได้ออกมาวิพากษ์วิจารณ์คำสอนของวัดพระธรรมกายแสดงให้เห็นถึงแนวคิดเรื่องคำสอนในทางพุทธศาสนาของไทยนั้นจัดอยู่ในแบบอนุรักษ์นิยมซึ่งจะเห็นได้จากการที่พระพรหมคุณาภรณ์ไม่ยอมรับแนวทางการศึกษาหรือหลักฐานทางพุทธศาสนาในกายอื่นเพื่อมาหักล้างกับแนวคิดเดิมในพุทธศาสนาของไทย ส่งผลให้พุทธศาสนาไทยนั้นมีลักษณะไปทางอนุรักษ์นิยมอย่างมาก อีกทั้งไม่สามารถตีคำสอนให้เป็นไปในแนวทางอื่นได้อีกด้วย

(4) วัดพระธรรมกายเป็นภัยต่อชาติและความมั่นคง

การที่วัดพระธรรมกายมีผู้ศรัทธาจำนวนมากทำให้รัฐและฝ่ายความมั่นคงคอยจับตาดูอยู่ตลอดเวลา อีกทั้งกิจกรรมของวัดที่แสดงถึงศักยภาพในการจัดการและระดมมวลชนในแต่ละครั้งที่มีการจัดงานบุญใหญ่ของวัดทั้งในและนอกสถานที่วัด ซึ่งวัดพระธรรมกายได้เคยแสดงศักยภาพทางการเมืองดังกล่าวมาแล้วในครั้งเมื่อกลุ่มทุนเบียร์ช้างจะเข้ายื่นจดทะเบียนระดมทุนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยเมื่อช่วงปี พ.ศ. 2551 แม้ว่าวัดพระธรรมกายมิได้แสดงตัวอย่างชัดเจนแต่ก็มีเหล่าผู้ศรัทธาของวัดพระธรรมกายและพระลูกวัดจำนวนหนึ่งของวัดไปร่วมต่อต้านในครั้งนั้น อีกทั้งยังมีระบบการจัดการในรูปแบบของวัดพระธรรมกายมาจัดการชุมนุมในเวลานั้นด้วย และการที่มีฝ่ายการเมืองคอยให้การสนับสนุนเมื่อเวลาพรรคการเมืองนั้นมีอำนาจในฝ่ายบริหาร ส่งผลให้วัดพระธรรมกายเป็นวัดที่ต้องเฝ้าระวังเป็นพิเศษเพราะด้วยความสามารถดังที่กล่าวมาแล้วหากวัดเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งย่อมนำมาซึ่งจุดเปลี่ยนทางการเมืองได้

เหล่านี้ได้พิสูจน์แล้วเห็นได้จากต้นปี พ.ศ. 2560 การที่วัดพระธรรมกายถูกล้อมและรัฐบาลอำนาจนิยมประกาศใช้กฎหมายพิเศษเพื่อจัดการกับวัดพระธรรมกายแต่ไม่สามารถที่จะจัดการวัดพระธรรมกายได้อย่างเด็ดขาด เพราะติดด้วยมวลชนของวัดพระธรรมกายที่มีจำนวนมาก และการจัดการมวลชนของวัดพระธรรมกายที่มีความเป็นเอกภาพสูง อีกทั้งการตอบโต้ของวัดทางสื่อ ซึ่งวัดมีสื่อของตัวเอง ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของวัดพระธรรมกายที่ฝ่ายความมั่นคงไม่สามารถจัดการวัดพระธรรมกายได้ง่ายๆเหมือนมีอบทางการเมืองกลุ่มอื่น ๆ

แม้ว่าวัดพระธรรมกายจะอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของรัฐแต่ก็เป็นกลุ่มผลประโยชน์กลุ่มหนึ่งที่มีอยู่ในรัฐและมีอำนาจการต่อรองและเรียกร้องสูงจากจำนวนมวลชนของวัดพระธรรมกายที่มีจำนวนมากและมีความเป็นเอกภาพสูงในการจัดการของวัดพระธรรมกาย ใฝ่ฝ่ายความมั่นคงของรัฐเห็นถึงศักยภาพของวัดพระธรรมกายในเรื่องดังกล่าว สิ่งที่ฝ่ฝ่ายความมั่นคงของรัฐทำในช่วงต้นปี พ.ศ. 2560 จึงเป็นเพียงการลดจำนวนมวลชนของวัดพระธรรมกายลงและพยายามสร้างภาพลักษณ์ที่ลบให้กับวัดพระธรรมกายเท่านั้น ไม่สามารถที่จะกำจัดวัดพระธรรมกายได้อย่างเด็ดขาดเหมือนที่บางฝ่ฝ่ายคาดหวังไว้ในช่วงการปิดล้อม

ในระยะยาววัดพระธรรมกายอาจสามารถฟื้นศรัทธาของผู้คนให้กลับมาใหม่ได้โดยการพิสูจน์ความจริงในกระบวนการยุติธรรมบนหลักนิติรัฐและการเมืองเป็นประชาธิปไตยที่มีคุณภาพโดยการให้การสนับสนุนของกลุ่มการเมืองและเครือข่ายข้าราชการที่มีสายสัมพันธ์กับวัดพระธรรมกายที่พร้อมจะให้การช่วยเหลือเมื่อมีความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไปสู่ประชาธิปไตย

3.6 ภาพความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐมองผ่านโครงการเด็กดี V-STAR

โครงการ เด็กดี V-STAR (The virtuous star)¹⁶⁶ โดยชื่อเป็นทางการคือโครงการฟื้นฟูศีลธรรมโลก เป็นโครงการจากการให้นโยบายของพระธัมมชโย เจ้าอาวาสวัดพระธรรมกาย โดยมีชมรมพุทธศาสตร์สากลซึ่งเป็นหน่วยงานภายในวัดเป็นกลจักรสำคัญในการประสานงานโครงการโครงการ V-STAR เกิดขึ้นมาโดยมีโครงการอื่นเป็นฐานเพื่อใช้ต่อยอดจากเดิม เป็นโครงการต่อเนื่องในการเผยแผ่เชิงรุกของวัดพระธรรมกาย โดยการศึกษาโครงการเด็กดี V-STAR ผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยใช้วิธีการสัมภาษณ์และศึกษาจากเอกสารวารสารของวัดพระธรรมกาย โดยการศึกษาทั้งหมด 13 คน ได้แก่

ครู บี. นามสมมุติ อดีตครูผู้ประสานงานโครงการเด็กดี V-STAR

ครู บ. นามสมมุติ ครูกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โรงเรียนวัดนวลศรีดิษ กรุงเทพมหานคร

ดร.ลีลาวดี วัชโรบล อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เขตดุสิต

นายแพทย์มโน เลหาวิช อดีตพระเมตตานันโท อดีตพระวัดพระธรรมกาย

ผู้อำนวยการ สยาม นามสมมุติ ครูผู้ประสานงานโครงการเด็กดี V-STAR จังหวัดเชียงราย

คุณ อ. นามสมมุติ อดีตพระผู้ประสานงานโครงการเด็กดี V-STAR จังหวัดเชียงราย

คุณ จ. นามสมมุติ เจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานโครงการเด็กดี V-STAR อายุ 34 ปี ทำงานในวัดพระธรรมกายมา 11 ปี

¹⁶⁶ "วารสารอยู่ในบุญ," กันยายน 2551.

คุณ น. นามสมมุติ เจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานโครงการเด็กดี V-STAR อายุ 37 ทำงานในวัด
พระธรรมกายมา 15 ปี

คุณ อ. นามสมมุติ เจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานโครงการเด็กดี V-STAR อายุ 32 ปี ทำงานในวัด
พระธรรมกายมา 10 ปี

คุณ อม. นามสมมุติ อดีตเจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานโครงการเด็กดี อายุ 33 ปี ทำงานในวัด
พระธรรมกายมา 10 ปี

คุณโอ้ นามสมมุติ อดีตเจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานโครงการเด็กดี อายุ 33 ปี ทำงานในวัด
พระธรรมกายมา 10 ปี

สัมภาษณ์ครู อ. นามสมมุติ

คุณ ส. นามสมมุติ เจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานโครงการเด็กดี V-STAR อายุ 30 ปี ทำงานในวัด
พระธรรมกายมา 9 ปี

โครงการ V-STAR เป็นโครงการที่ต่อยอดมาจากการสอบตอบปัญหาธรรมะทางก้าวหน้า ที่มี
มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 และการอบรมครู โครงการ V-STAR เริ่มต้นก่อนวัน วิสาขบูชาในปี พ.ศ. 2551
3 เดือน โดยในวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2551 เป็นงานรวมพลกันเพื่อประเมินศีลธรรมครั้งแรกที่วัด
พระธรรมกาย ตัวโครงการทำกับโรงเรียนในระดับประถมถึงมัธยมในช่วงเริ่มต้น ต่อมาได้ขยายไปถึง
ระดับอาชีวะ¹⁶⁷ จากการสัมภาษณ์อดีตตัวบุคคลที่สำคัญในโครงการ V-STAR นี้ก็ได้ข้อมูลที่น่าสนใจ
ออกไป ซึ่งจุดเริ่มต้นของโครงการนี้คือตัวพระธัมมชโยอยากจะมีกองทุน อยากจะพัฒนาเด็ก โดยอาศัย
จากโครงการจัดปฏิบัติธรรมครูในช่วงปี พ.ศ. 2548-2551 ของวัดพระธรรมกายจนขยายเครือข่ายครู
ได้ไปอย่างมหาศาล และในช่วงประมาณปี พ.ศ.2542 นายไพฑูรย์ ใจสิงห์ เป็นอธิบดีกรมสามัญศึกษา
ในขณะนั้น ออกหนังสือมาเชิญผอ.ทั่วประเทศ มาฟังสัมมนา การปฏิรูปการศึกษา จนนำมาสู่การ
เกิดขึ้นของโครงการ V-STAR ขึ้นมา¹⁶⁸ จากการสัมภาษณ์ โครงการปฏิบัติธรรมครูมีมาก่อนคู่ขนาน
กับโครงการอื่นของวัดที่ทำคู่ขนานไปกับโครงการสอบตอบปัญหาธรรมะทางก้าวหน้า และทั้ง 2
โครงการนี้เป็นโครงการที่ใช้ชักชวนครูและโรงเรียนเข้าร่วมในโครงการ V-STAR ในเวลาต่อมา

กิจกรรมในโครงการ V-STAR ที่เป็นกิจกรรมที่ทำกับเด็กนั้นเบื้องต้นเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง
กับเรื่องพื้นฐานที่พบเห็นได้ในชีวิตประจำวันเช่น การไหว้พ่อแม่และ ผู้ใหญ่ การเก็บที่นอน การ
สมาทานศีลห้า การแต่งกายสุภาพ การนั่งสมาธิ สวดมนต์ไหว้พระ การหยอดกระปุกออมสิน การ
ช่วยงานบ้านและโรงเรียน การอ่านหนังสือที่มีประโยชน์ การจับดี โดยมีสมุดบันทึกความดีไว้

¹⁶⁷ เรื่องเดียวกัน หน้า 70

¹⁶⁸ คุณ อ. นามสมมุติ อดีตพระผู้ประสานงานโครงการ V-STAR, 13 มิถุนายน, 2560.

ตรวจสอบตัวเอง¹⁶⁹ กิจกรรมเหล่านี้เป็นกิจกรรมพื้นฐานในชีวิตประจำวันเป็นการสังเคราะห์ออกมาจากเรื่องความดีสากล 5 ประการ คือ ความสะอาด ความสุขภาพ ความเคารพ ความมีวินัย และความมีสมาธิ ซึ่งเป็นบทฝึกทั่วไปในโครงการภายในของวัดเช่นโครงการบวชพระธรรมทายาท โครงการธรรมทายาทหญิงเป็นต้น และหลักสูตรพัฒนาบุคลากรภายในของวัดเอง หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นวัฒนธรรมองค์กรที่ปฏิบัติกันอยู่แล้วในวัดนั่นเอง

กิจกรรมนอกเหนือจากกิจกรรมหลักในโครงการจะเป็นงานกิจกรรมที่มีลักษณะจิตอาสาและการประกวดการแข่งขันเช่น V-STAR Quality Award ที่มอบรางวัลให้กับเขตพื้นที่การศึกษา โรงเรียนและครู ในการผ่านการประเมินตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้¹⁷⁰ งานทอดกฐินวัดในพื้นที่ของโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการ โดยตัวครูและนักเรียนในพื้นที่นั้นจะเป็นคนจัดการทอดกฐินในจังหวัดและในท้องถิ่นตัวเองตามวัดใกล้โรงเรียนหรือวัดในท้องถิ่น¹⁷¹ งานอาสาสมัคร โดยจะเป็นการที่ครูนักเรียนมาช่วยงานที่วัดพระธรรมกายในวันที่วันพระธรรมกายมีงานกิจกรรมใหญ่ๆเช่นวันเกิดพระธัมมชโย 22 เมษายน วันวิสาขบูชา เป็นต้น¹⁷² โครงการประกวดสุนทรพจน์ เพื่อการเปลี่ยนแปลงโลก¹⁷³ และโครงการครูผู้นำบุญ¹⁷⁴ และโครงการสอบตอบปัญหาธรรมทางก้าวหน้าซึ่งเป็นโครงการแรกเริ่มก่อนจะมีโครงการเด็กดี V-STAR

การจะได้มีโอกาสมาวัดพระธรรมกายในวันรวมพลังนั้นจะต้องผ่านการประเมินศีลธรรมก่อน โดยการประเมินศีลธรรมของเด็กที่เข้าร่วมนั้นจะทำโดยสามฝ่ายคือตัวนักเรียนเอง ผู้ปกครองและครู โดยมี เจ้าหน้าที่วัดพระธรรมกายที่มาจากชมรมพุทธศาสตร์สากลมาประเมิน ซึ่งหากเด็กคนไหนผ่านการประเมินศีลธรรมในระดับโรงเรียนแล้วก็จะมีโอกาสมาที่วัดพระธรรมกายเพื่อมารับทุนการศึกษาที่ลาดธรรมมหาธรรมกายเจดีย์ในวัดรวมพลัง การมาวัดพระธรรมกายในวันวันรวมพลังหรือวัดมาทำกิจกรรมนั้น ค่าใช้จ่ายในการเดินทางมาวัดนั้นมักมีผู้สนับสนุนซึ่งเป็นศิษย์วัดในพื้นที่นั้น

¹⁶⁹ "สมุดบันทึกกิจกรรม 3 to 1."

¹⁷⁰ ""News" เอกสารเกณฑ์การประเมินโครงการ V-Star Quality Award (Vqa) ปีการศึกษา 2560," [https://www.vstarproject.com/vstarproject/page/news.php?nid_blog=.](https://www.vstarproject.com/vstarproject/page/news.php?nid_blog=)

¹⁷¹ "กฐินสัมฤทธิ์กิจกรรมทอดกฐินสัมฤทธิ์เด็กดี V-Star," [https://www.vstarproject.com/vstarproject/page/page.php?nid_blog_column=3814.](https://www.vstarproject.com/vstarproject/page/page.php?nid_blog_column=3814)

¹⁷² "อาสาสมัคร," [https://www.vstarproject.com/vstarproject/page/news_list.php?nid_blog_column=3810.](https://www.vstarproject.com/vstarproject/page/news_list.php?nid_blog_column=3810)

¹⁷³ "โครงการประกวดสุนทรพจน์ เพื่อการเปลี่ยนแปลงโลก," [https://www.vstarproject.com/vstarproject/page/news_list.php?nid_blog_column=3822.](https://www.vstarproject.com/vstarproject/page/news_list.php?nid_blog_column=3822)

¹⁷⁴ "ครูผู้นำบุญ ผู้นำฟื้นฟูศีลธรรมโลก," [https://www.vstarproject.com/vstarproject/page/news_list.php?nid_blog_column=3812.](https://www.vstarproject.com/vstarproject/page/news_list.php?nid_blog_column=3812)

เป็นผู้สนับสนุนค่าเดินทางร่วมกันวัดพระธรรมกายและงบประมาณของโรงเรียนบางส่วน ทางวัดแม้จะออกค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ให้ไม่ทั้งหมด

3.6.1 การสอบตอบปัญหาธรรมะทางก้าวหน้า หน่ออ่อนของโครงการใหญ่

การสอบตอบปัญหาธรรมะทางก้าวหน้าถือเป็นโครงการเริ่มต้นที่ทางวัดพระธรรมกายเข้าไปร่วมจัดกิจกรรมในโรงเรียนทั่วประเทศโดยโครงการนี้มีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 มีชมรมพุทธศาสตร์ที่เป็นมหาวิทยาลัยแกนนำ 6 สถาบันได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มศว มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษาเขตกรุงเทพฯ โดยมีชมรมพุทธศาสตร์สากลซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งของวัดพระธรรมกายอยู่เบื้องหลังในการจัดโครงการครั้งนี้ ในปีแรกมีผู้เข้าสอบทั้งหมด 382 คน และเพิ่มจำนวนขึ้นมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปี พ.ศ. 2541 เป็นการสอบตอบปัญหาธรรมะทางก้าวหน้าครั้งที่ 11 มีผู้เข้าร่วมสอบถึงหนึ่งล้านคน¹⁷⁵

ตารางที่ 6 สถิติการสอบตอบปัญหาธรรมะทางก้าวหน้า

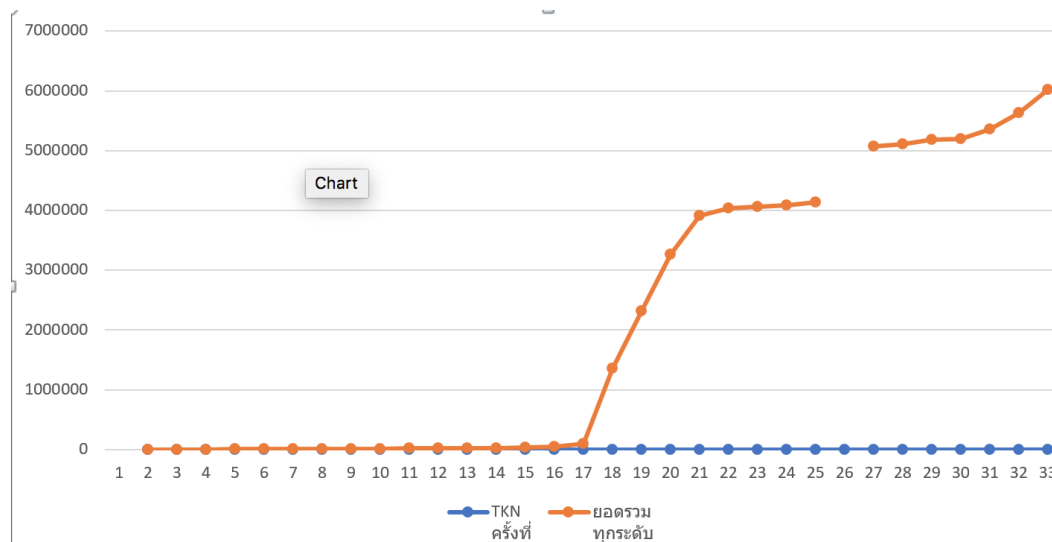

¹⁷⁵ "วารสารกัลยาณมิตร," กุมภาพันธ์ 2545.

ปี	TKN ครั้งที่	ยอดรวม ทุกระดับ	ปี	TKN ครั้งที่	ยอดรวม ทุกระดับ
2525	1	382	2541	17	1,355,154
2526	2	1,216	2542	18	2,318,329
2527	3	2,632	2543	19	3,262,884
2528	4	5,698	2544	20	3,916,300
2529	5	6,470	2545	21	4,039,673
2530	6	4,778	2546	22	4,067,372
2531	7	9,581	2547	23	4,092,064
2532	8	11,244	2548	24	4,138,501
2533	9	13,051	2549	25	
2534	10	19,047	2550	26	5,074,901
2535	11	19,916	2551	27	5,104,980
2536	12	24,431	2552	28	5,184,167
2537	13	26,269	2553	29	5,200,791
2538	14	38,178	2554	30	5,356,116
2539	15	51,311	2555	31	5,633,358
2540	16	92,554	2556	32	6,015,647

ที่มา:ชมรมพุทธศาสตร์สากล วัดพระธรรมกาย
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาพที่ 4 สถิติการสอบตอบปัญหาธรรมะทางก้าวหน้าตั้งแต่ปี พ.ศ.2525-2556
ตั้งแต่ครั้งที่1 จนถึงครั้งที่ 32¹⁷⁶

ที่มา:ชมรมพุทธศาสตร์สากล วัดพระธรรมกาย

การสอบตอบปัญหาธรรมะทางก้าวหน้าที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นทุกปีแล้วเป็นผลมาจากการประสานงานชักชวนครูและโรงเรียนต่างเข้าร่วมสอบ โดยการเชิญชวนแบบขายตรง คือการเดินเข้าหาแต่ละโรงเรียนโดยตรงขอเข้าพบผู้อำนวยการโรงเรียน หรือ เข้าไปประชาสัมพันธ์ในเขตพื้นที่การศึกษาโดยเป็นการขอแทรกวาระการประชุมเพื่อโฆษณาโครงการและถือโอกาสชักชวนแต่ละโรงเรียนเข้าร่วมสอบโดยการเข้าสอบไม่เสียค่าใช้จ่าย โรงเรียนและครูในพื้นที่ให้เข้าสมัครสอบในโครงการนี้¹⁷⁷

ซึ่งวิธีการเชิญชวนโรงเรียนและครูเข้าร่วมการสอบตอบปัญหาธรรมะทางก้าวหน้านี้ที่เหมือนกับการขายตรงสินค้านี้ก็ถูกนำมาปรับใช้ในการเชิญชวนให้โรงเรียน และ ครูเข้าร่วมในโครงการเด็กดี V-STAR ด้วยเช่นกันรวมทั้งต่อยอดจากโครงการสอบตอบปัญหาธรรมะทางก้าวหน้า

3.6.2 พัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างวัดพระธรรมกายกับรัฐภายใต้ความร่วมมือของโครงการเด็กดี V-STAR

ความสัมพันธ์ระหว่างวัดพระธรรมกายกับรัฐในเชิงความร่วมมือในโครงการเด็กดี V-STAR นั้นเริ่มต้นพัฒนามาหลังการเลือกตั้งทั่วไปในปี พ.ศ. 2550 ในรัฐบาล สมคร สุนทรเวช โดยได้รับการสนับสนุนจากทั้งฝ่ายการเมือง และ ฝ่ายข้าราชการประจำ ในการดำเนินโครงการดังกล่าวของวัด

¹⁷⁶ ชมรมพุทธศาสตร์สากล วัดพระธรรมกาย, "สถิติการสอบตอบปัญหาธรรมะทางก้าวหน้า."

¹⁷⁷ คุณ อ. นามสมมุติ อดีตพระผู้ประสานงานโครงการ V-STAR.

พระธรรมกาย โดยมีพัฒนาการต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 เป็นต้นมา ทั้งมีการอบรมและมอบทุนและโล่รางวัลแก่ผู้ได้รับการคัดเลือกผ่านเกณฑ์ โดยมีผู้ใหญ่ทั้งฝ่ายการเมือง และ ฝ่ายข้าราชการประจำ เข้าร่วมเป็นประธานในพิธีในวันรวมพลังที่วัดพระธรรมกาย

โครงการเด็กดี V-STAR เริ่มเมื่อปี พ.ศ. 2551 เป็นครั้งแรกที่มีการจัดระดมคนมีส่วนร่วมกิจกรรมที่วัดพระธรรมกายเป็นครั้งแรกของโครงการใน ชื่อวันรวมพลังเด็กดี V-STAR ในวันวิสาขบูชาตรงกับวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2551 โดยมีผู้เข้าร่วมกว่า 200,000 คนจาก 5,000 โรงเรียนทั่วประเทศ โดยในงานมีพิธีมอบโล่เกียรติคุณ โดยนายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ในขณะนั้นเป็นประธานฝ่ายฆราวาส โดยโครงการนี้มีจุดเริ่มต้นมาจากโครงการตอบปัญหาธรรมะทางก้าวหน้าที่มีมาตั้งแต่ พ.ศ. 2525 หลังจากนั้นโครงการได้ขยายการอบรมไปทั่วประเทศผ่านผู้ประสานงานของชมรมพุทธศาสตร์สากล ที่เข้าไปจัดการอบรมและจัดกิจกรรมในโรงเรียนตามภูมิภาคต่างทั่วประเทศ

โครงการครั้งที่ 2 วันรวมพลังเด็กดี V-STAR มีจำนวนโรงเรียนเข้าร่วมมากขึ้นเป็น 7,000 โรงเรียน โดยครั้งที่ 2 จัดวันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2551 โดยมี ดร.ชินภัทร ภูมิรัตน ปลัดกระทรวงศึกษาธิการเป็นประธานฝ่ายฆราวาส กล่าวให้โอวาทอีกทั้งกล่าวว่า “ทางกระทรวงศึกษาธิการยินดีจะให้การสนับสนุนเพื่อขยายผลโครงการนี้ต่อไป” วันที่ 22-23 พฤษภาคม พ.ศ. 2552 วัดพระธรรมกายได้จัดอบรมครู ในงานปฐมนิเทศโครงการฟื้นฟูศีลธรรมโลกครั้งที่ 3 โดยมีครูจำนวนกว่า 10,000 คน ร่วมกิจกรรม

งานวันรวมพลังครั้งที่ 3 11 กรกฎาคม พ.ศ. 2552 มีผู้เข้าร่วมตามคำกล่าวอ้างของวัดพระธรรมกายทั้งครูและนักเรียนรวม 500,000 คน ในครั้งนี้มีการมอบทุนการศึกษา 688 รางวัล มูลค่า 1 ล้านบาท ให้แก่โรงเรียนทั่วประเทศที่เข้าร่วม และได้รับการสนับสนุนจากองค์กรรัฐอย่าง กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงวัฒนธรรม สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กรมการศาสนา กรมประชาสัมพันธ์ และ สภาวัฒนธรรมจังหวัดกรุงเทพฯ โดยมีในครั้งนี้มี ศ.นพ.เกษม วัฒนชัย องคมนตรี มาเป็นประธานมอบโล่รางวัล¹⁷⁸ และแขกระดับข้าราชการผู้ใหญ่ที่ทางวัดเชิญคือ ดร.ชินภัทร ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ดร.อำนาจ บัวศิริ .

ผู้อำนวยการสำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม คุณรจนา สินที สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ นายปรีชา บุตรศรี ผู้ว่าราชการจังหวัดปทุมธานี และนายอนุสันต์ เทียนทอง สำนักพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดสุพรรณบุรีมาร่วมในงาน¹⁷⁹

¹⁷⁸ เรื่องเดียวกัน"วารสารอยู่ในบุญ," มิถุนายน 2552.

¹⁷⁹ เรื่องเดียวกันibid., 7.

งานวันรวมพลังครั้งที่ 4 12 ธันวาคม พ.ศ. 2552 ในครั้งนี้มีเพียง ดร.ชินภัทร เลขาธิการ คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานมาเป็นประธานฝ่ายฆราวาส มีตรงเรียนเข้าร่วม 5,000 โรงเรียน และครูนักเรียน 500,000 คน¹⁸⁰

งานวันรวมพลังครั้งที่ 5 11 ธันวาคม พ.ศ. 2553 ในปีนี้มีนายศิริชาน อีลุ่มชินอฟ ประธานาธิบดีแห่งสาธารณรัฐคาซัคสถาน(อดีตสหภาพโซเวียตเดิม)เป็นประธาน ไม่พบผู้ใหญ่ในแวดวงการเมืองหรือราชการเข้าร่วมงาน¹⁸¹

งานวันรวมพลังครั้งที่ 6 28 มกราคม พ.ศ. 2555 ดร.สุชาติ ธาดาธำรงเวช รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เป็นประธานเปิดงาน และมีแขกผู้ใหญ่ในวงการราชการอย่าง ทนตแพทย์หญิง ศรีญาดา ปาสิมาพันธ์ เลขาธิการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ และ เพียง ดร.ชินภัทร เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มาร่วมงาน โดยมีสถานศึกษาเข้าร่วมทั่วประเทศมีจำนวนคนเข้าร่วม 500,000 คน โดยมีการมอบรางวัล 60,000 รางวัลในวันดังกล่าว¹⁸²

งานวันรวมพลังครั้งแรกงานวันรวมพลังครั้งที่ 7 8 ธันวาคม พ.ศ. 2555 ดร.ชินภัทร เลขาธิการ คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และนายพงศ์เทพ เทพกาญจนา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ มาเป็นประธานกล่าวเปิดงาน มีการมอบทุน 100,000 ทุน และประกาศนียบัตร¹⁸³

งานวันรวมพลังครั้งที่ 8 14 ธันวาคม พ.ศ. 2556 พบว่ามีเพียงอดีตนายกรัฐมนตรีนายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ และ ศ.ดร.สุชาติ ธาดาธำรงเวช และ ดร.ชินภัทร ซึ่งล้วนแล้วแต่ไม่ได้มีอำนาจในทางการเมืองและราชการทั้งสิ้น จะมีเพียงนายสนอง ทาหอม รองเลขาธิการคุรุสภา และนางนวดิ เจริญเกียรติบวร รองผู้อำนวยการ สำนักพัฒนานวัตกรรมการศึกษา สพฐ. ที่มาร่วมงานเท่านั้น¹⁸⁴

งานวันรวมพลังครั้งที่ 9 13 ธันวาคม พ.ศ. 2557¹⁸⁵ และ งานวันรวมพลังครั้งที่ 10 12 ธันวาคม พ.ศ.2558¹⁸⁶ โดยครั้งที่ 10 เป็นครั้งสุดท้ายในการจัดงานรวมพลังที่วัดพระธรรมกาย หลังจากมีรัฐประหารเมื่อปี พ.ศ. 2557 โดยครั้งที่ 9 และ 10 ไม่พบว่ามีข้าราชการฝ่ายการเมืองหรือข้าราชการประจำระดับสูงมาเป็นประธานหรือเข้าร่วมในพิธีดังกล่าว โดยครั้งที่ 9 และ 10 ไม่พบว่ามีข้าราชการ

¹⁸⁰ "วารสารอยู่ในบุญ," มกราคม 2553.

¹⁸¹ "วารสารอยู่ในบุญ," มกราคม 2554.

¹⁸² "วารสารอยู่ในบุญ," มิถุนายน 2555.

¹⁸³ "วารสารอยู่ในบุญ," มิถุนายน 2556.

¹⁸⁴ "วารสารอยู่ในบุญ," มกราคม 2557.

¹⁸⁵ Scoop วันรวมพลังเด็กดี V-STAR ครั้งที่ 9 [เวอร์ชันเต็ม <https://www.youtube.com/watch?v=FU6ICvXJD2w> เข้าถึงวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ.2562

¹⁸⁶ Scoop วันรวมพลังเด็กดี V-STAR ครั้งที่ 10 https://www.youtube.com/watch?v=Bj3u_qLkD5w เข้าถึงวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ.2562

ฝ่ายการเมืองหรือข้าราชการประจำระดับสูงมาเป็นประธานหรือเข้าร่วมในพิธีดังกล่าวจะมีเพียงแขก รับเชิญจากต่างประเทศและเจ้าภาพหลักๆของวัดพระธรรมกายเท่านั้นที่มาเป็นประธานตัวอย่างเช่น นายบุญชัย เบญจรงค์กุล เป็นต้น¹⁸⁷

จะเห็นได้ว่าช่วงรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งนั้นมีคนจากหน่วยงานรัฐทั้งฝ่ายข้าราชการและ ฝ่ายการเมืองมาร่วมงานรวมพลังที่วัดพระธรรมกายอย่างต่อเนื่องซึ่งหลังจากเปลี่ยนผ่านรัฐบาลเป็น รัฐบาลเผด็จการมีผู้เข้าร่วมจากฝ่ายการเมืองและราชการลดลง แสดงให้เห็นถึงรัฐบาลที่มาจากการ เลือกตั้งนั้นมีที่ท่าที่จะสนับสนุนโครงการของวัดพระธรรมกายมากกว่ารัฐบาลที่เป็นเผด็จการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุครัฐบาลของพรรคพลังประชาชนและพรรคเพื่อไทยจะให้การสนับสนุน โครงการ V-STAR ของวัดพระธรรมกายเป็นพิเศษแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มการเมือง ของพรรคเพื่อไทยและวัดพระธรรมกายที่มีความเชื่อมโยงกันอย่างมีนัยยะสำคัญ

พัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างวัดพระธรรมกายกับรัฐในโครงการความร่วมมือเด็กดี V-STAR สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในเชิงความร่วมมือระหว่างวัดกับรัฐในการปลูกฝังศีลธรรมสู่เด็ก และครูในโรงเรียน เป็นความร่วมมือจะเข้มข้นมากระหว่างวัดกับรัฐภายใต้บรรยากาศความเป็น ประชาธิปไตยของไทยอีกทั้งจะสังเกตได้ว่าความร่วมมือนั้นจะมีการสนับสนุนเป็นอย่างมากในช่วงที่ พรรคเพื่อไทยเป็นฝ่ายรัฐบาล และเมื่อการเมืองเปลี่ยนขั้วยอมส่งผลต่อโครงการของวัดพระธรรมกาย จะเห็นได้จากงานวันรวมพลังในครั้งที่ 9 และ 10 ที่ไม่มีฝ่ายการเมืองหรือฝ่ายราชการประจำมา ร่วมงาน สะท้อนถึงแรงสนับสนุนของโครงการที่หายไปในช่วงเปลี่ยนผ่านทางการเมือง จากกิจกรรม ของโครงการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัดพระธรรมกายกับรัฐซึ่งจะมีความ เข้มข้นในความร่วมมืออย่างมากในช่วงเวลาที่ประเทศไทยมีความเป็นประชาธิปไตยและรัฐบาลของ พรรคเพื่อไทยนั้นขึ้นมาเป็นฝ่ายรัฐบาล จะมีความร่วมมือกันอย่างมากในช่วงเวลาดังกล่าว

อาจกล่าวได้ว่าโครงการเด็กดี V-STAR ของวัดพระธรรมกาย นั้นอาศัยอำนาจของฝ่าย การเมืองและข้าราชการในการสนับสนุนโครงการให้ขับเคลื่อนไปได้

3.6.3 โครงการอบรมครู

โครงการอบรมครูผู้นำบุญเป็นหนึ่งในโครงการ V-STAR เป็นโครงการที่นำครูมาอบรมธรรมะ โครงการเริ่มต้นปี พ.ศ. 2548 เพื่อส่งเสริมศักยภาพครูตามแนวทางพุทธศาสนาไปพัฒนาเด็ก ตามโรงเรียนที่ครูสังกัดอยู่ในเขตพื้นที่การศึกษาทั่วประเทศเป็นการออกหนังสือเชิญครูมาอบรมในช่วง เริ่มต้น โดยผู้วิจัยสัมภาษณ์ครู บุคลากรและอดีตบุคลากรในวัดพระธรรมกาย

¹⁸⁷ ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า ข้อมูลสถิติของผู้เข้าร่วมในโครงการมาจากข้อมูลและเอกสารเผยแพร่ของวัดพระธรรมกาย เท่านั้น จึงต้องมีการศึกษาเพิ่มเติมในโอกาสหน้า

คุณ อ. อติตพระผู้เป็นผู้เป็นบุคคลขับเคลื่อนโครงการ V-STAR ได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัดพระธรรมกายกับรัฐในช่วงเริ่มต้นของโครงการที่มีการนำเอาครูจากทั่วประเทศมาอบรมและต่อยอดมาเป็นโครงการเด็กดี V-STAR

“ก่อนหน้าที่จะมีโครงการนี้มันมีการปฏิบัติธรรมครูก่อน มีโครงการเกี่ยวกับเรื่องคุณครู สร้างคุณครูมาจากทั่วประเทศเยอะมาก ตั้งแต่ปี 48 ปี 49 ปี 50 ปี 51 หลายปี निकอกใช้ใหม่ จนมันขยายไปค่อนข้างทั่ว ผมก็เลยคิดว่าหลวงพ่อก็คงจะต่อยอดคุณครูเหล่านั้นโดยการพัฒนาเด็ก ถ้าอบรมครูแล้วไม่พัฒนาเด็กมันก็กระไรอยู่”¹⁸⁸

โครงการอบรมครูต่อมาเมื่อเกิดโครงการ V-STAR จึงใช้โครงการนี้ต่อยอดให้ครูไปเชิญชวนเด็กมาเข้าร่วมโครงการ เพื่อเป็นการขยายโครงการโดยอาศัยครูที่เข้าอบรม ผู้วิจัยเห็นว่านี่เป็นการขยายโครงการผ่านครูที่มีความศรัทธาหลังจากอบรมในโครงการอบรมครูของวัดพระธรรมกาย ซึ่งก็ได้ผลอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยเองเคยเข้าร่วมสังเกตการณ์ในช่วงปี พ.ศ. 2555 พบว่า โครงการอบรมครูของวัดพระธรรมกายนั้นได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีโดยฝ่ายการเมืองภายใต้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในช่วงเวลานั้น

จากการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องในวัดที่ดูแลเรื่องการศึกษาพบว่าโครงการ V-STAR เป็นโครงการที่จุดเริ่มต้นที่เด็กและขยายตัวออกไปสู่ทุกกลุ่มเป้าหมาย

“โครงการฟื้นฟูศีลธรรมโลกเป็นโครงการใหญ่จุดเริ่มต้นจริงๆเป็นโครงการฟื้นฟูศีลธรรมโลกที่ทำให้ เฉพาะเด็ก แล้วเริ่มที่ชมรมพุทธ แต่หลังจากที่โครงการนี้ไปได้สักระยะหนึ่ง โครงการนี้เปลี่ยนแปลงตัวกลายเป็นโครงการฟื้นฟูศีลธรรมโลกที่ ขยายไปทุกกลุ่มเป้าหมาย”¹⁸⁹

อาจกล่าวได้ว่าโครงการอบรมครูนั้นเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างเครือข่ายการเพื่อการเข้าถึงตัวข้าราชการผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่นั้นคือครูในแต่ละโรงเรียนในการดำเนินโครงการ V-STAR ของวัดพระธรรมกาย

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ดังกล่าว ยังคงเป็นมุมมองที่แตกต่างกันในเรื่องการได้รับงบประมาณจากรัฐหรือไม่ในโครงการ V-STAR นี้ ถึงแม้โครงการจะมีได้เป็นโครงการที่มีนโยบายมาจากรัฐบาลโดยตรงแต่ก็เป็นโครงการที่สนับสนุนการเรียนการสอนพุทธศาสนาซึ่งรัฐต้องให้การสนับสนุนในฐานะที่เป็นโครงการที่ปลูกฝังความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าการที่รัฐมิได้ให้การ

¹⁸⁸ คุณ อ. นามสมมุติ อติตพระผู้ประสานงานโครงการ V-STAR

¹⁸⁹ เรื่องเดียวกัน

สนับสนุนเรื่องงบประมาณเพราะด้วยเหตุผลว่าต้องการหลีกเลี่ยงการโจมตีของสังคมในเรื่องการสนับสนุนวัดพระธรรมกายเนื่องด้วยวัดพระธรรมกายนั้นเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ในสังคมไทยมาโดยตลอด

3.6.4 การระดมทรัพยากรของโครงการเพื่อใช้ในการขับเคลื่อนโครงการเด็กดี V-STAR

โครงการ V-STAR ของวัดพระธรรมกายเป็นที่ทำร่วมกับครูนักเรียนและโรงเรียนทั่วประเทศ สิ่งสำคัญในการขับเคลื่อนโครงการนี้คือทรัพยากรโดยเฉพาะงบประมาณที่ต้องใช้สนับสนุนโครงการ เนื่องด้วยโครงการ V-STAR มิได้เป็นโครงการภายใต้นโยบายรัฐจึงมิได้รับการสนับสนุนเรื่องงบประมาณจากรัฐ แต่ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆของรัฐเช่น กระทรวงศึกษาธิการ และฝ่ายการเมือง

จากการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องเป็นโครงการทั้ง ครู เจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานของวัดพระธรรมกายทั้งหมด 13 คน แล้วผู้วิจัยพบว่า โครงการไม่ได้รับความร่วมมือทั้งด้านงบประมาณและทรัพยากรจากทางรัฐ จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ในวัดกล่าวตรงกันว่า โครงการนี้เป็นโครงการที่วัดพระธรรมกายจะต้องขับเคลื่อนตัวโครงการด้วยทรัพยากรของตัวเองทั้งหมด และตัวจักรสำคัญในการขับเคลื่อนโครงการนี้ก็คือบุคลากรชมรมพุทธศาสตร์สากลและเงินบริจาคที่ได้จากศิษย์ในวัดพระธรรมกาย

การที่วัดพระธรรมกายมีได้รับงบประมาณในการดำเนินโครงการนั้น วัดจึงต้องหาทุนจากผู้ศรัทธาของวัดผ่านการรับบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธา จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ผู้ดำเนินโครงการโดยคุณ โอ นามสมมุติ ได้อธิบายถึงแหล่งที่มาของงบที่ใช้ในโครงการว่ามาจากผู้ศรัทธาในวัดพระธรรมกายบริจาคมามากับโครงการ

“ได้งบจากการบริจาคของผู้มีจิตศรัทธาแล้วก็ เห็นงานของเยาวชน เป็นสิ่งสำคัญก็จะได้งบจากทั่วประเทศเลยในทางชมรมพุทธศาสตร์สากลก็จะมาจัดสรรว่างบส่วนนี้สำหรับให้กับกลุ่มภาคนี้เท่าไรก็จะจัดสรรกลายเป็นค่ารถค่าจัดอบรมซึ่งในโครงการเราฟรีทุกอย่างตั้งแต่หนังสือสื่อการจัดกิจกรรมทุกอย่างฟรีหมด เพราะฉะนั้นอาจจะต้องอาศัยเงินจากการบริจาคตรงนี้มาเป็นการดำเนินโครงการ”¹⁹⁰

ข้อความนี้ได้รับการยืนยันจาก คุณ น. นามสมมุติ ว่าเงินนั้นไม่ได้มาจากงบประมาณของรัฐ แต่มาจากเหล่าผู้ศรัทธา

¹⁹⁰ คุณ โอ นามสมมุติ อดีตเจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานโครงการเด็กดี V-STAR, 20 มกราคม, 2561.

“บริจาคนิธิกรรมที่ห้างร้านก็ร่วมกันส่งเสริมมูลนิธิการกุศลก็เป็นส่วนหนึ่งในการสนับสนุนงบประมาณญาติโยมต่างๆที่ทำบุญกับทางวัดมาทางวัดก็จัดสรรเงินทำบุญตอนทำบุญก็บอกจุดประสงค์ที่ชัดเจนเพื่อโครงการทางด้านศิลปกรรมต่างๆซึ่งทางวัดก็ไม่ได้เอามาส่งเสริมที่นี้ที่เดียวก็ไปหลายที่หลายๆโปรดเจ้คหลายๆโครงการผ่านมาเรายังไม่เคยใช้งบประมาณจากรัฐบาลเลย”¹⁹¹

อีกทั้ง ดร.ลีลาวดี วัชโรบล. ก็ได้เสริมว่างบประมาณในการทำโครงการ V-STAR นั้นรัฐไม่ได้ให้การสนับสนุนในเรื่องดังกล่าว

“ต้องไปตอบคำถามสังคมว่าโครงการวัดพระธรรมกายกับโครงการของกระทรวงศึกษาธิการเนี่ยมันอันเดียวกันไหม ใช้งบประมาณเดียวกันไหม อะไรประมาณนี้ค่ะ แต่ว่าในความเป็นจริงก็คือกลายเป็นว่าไม่มีงบประมาณจากกระทรวงศึกษาธิการเข้าไปช่วยวัดพระธรรมกาย โครงการทั้งหมดนี้เป็นโครงการของวัดพระธรรมกายที่ออกเงินเอง กระทรวงศึกษาธิการได้หน้า แต่ไม่ให้เงิน”¹⁹²

อย่างไรก็ดีในการสัมภาษณ์นายแพทย์มโน เลหาวิช (อดีต พระเมตตานันโท) กลับให้ข้อมูลตรงกันข้ามกับที่เจ้าหน้าที่วัดพระธรรมกายให้ในเรื่องงบประมาณที่ใช้ในโครงการ โดยนายแพทย์มโน ได้ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับโครงการ V-STAR ว่ารัฐให้การสนับสนุนเรื่องงบในการดำเนินโครงการเพราะถือเป็นโครงการที่ใหญ่มากและต้องใช้งบในการประชาสัมพันธ์

“งบจากรัฐส่วนหนึ่งจากกระทรวงศึกษาธิการในโครงการส่งเสริมพุทธศาสนาวัฒนธรรมเท่าที่ผมทราบนะเพราะว่าเข้าไปถึงงบประมาณแผ่นดินเพราะถ้าผมคุยกับทางวัดเขาบอกว่าเขาไม่ใช้งบ วัดเพราะเขากลัวว่าจะมีปัญหา เลยใช้ทรัพยากรของตัวเองทั้งหมดV-STARในส่วนหนึ่งผมไม่เชื่อว่าจะไม่ใช้งบประมาณของรัฐนะเพราะว่าเขาใช้งบประมาณที่ใช้ในการโปรโมทเพราะโครงการมันใหญ่มากทั่วประเทศแล้วก็กันสร้างภาพของธรรมกายเนี่ยดูจะใหญ่โตลงไปภาคใต้ด้วยไป 600 กว่าวันภาคใต้ไปทำบุญวัดละ 1,000 บาทแต่ผมไม่ซันเยอะกว่า”¹⁹³

แต่จากการสอบถาม ลีลาวดี อดีตเลขาธิการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการสมัยนายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการปี พ.ศ. 2551 ลีลาวดี ชี้แจงว่า

¹⁹¹ คุณ น. นามสมมุติ เจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานโครงการเด็กดี V-STAR 21 มกราคม, 2561.

¹⁹² ดร. ลีลาวดี วัชโรบล อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เขตดุสิต, 29 มิถุนายน, 2561.

¹⁹³ นายแพทย์มโน เลหาวิช, 25 สิงหาคม, 2561.

“ในความเป็นจริงก็คือกลายเป็นว่าไม่มีงบประมาณจากกระทรวงศึกษาธิการเข้าไปช่วยวัดพระธรรมกาย โครงการทั้งหมดนี้เป็นโครงการของวัดพระธรรมกายที่ออกเงินเอง กระทรวงศึกษาธิการได้หน้า แต่ไม่ให้เงิน¹⁹⁴”

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ดังกล่าว ยังคงเป็นมุมมองที่แตกต่างกันในเรื่องการได้รับงบประมาณจากรัฐหรือไม่ในโครงการV-STAR นี้ ถึงแม้โครงการจะมีได้เป็นโครงการที่มีนโยบายมาจากรัฐบาลโดยตรงแต่ก็เป็นโครงการที่สนับสนุนการเรียนการสอนพุทธศาสนา ซึ่งรัฐต้องให้การสนับสนุนในฐานะที่เป็นโครงการที่ปลูกฝังความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าการที่รัฐมิได้ให้การสนับสนุนเรื่องงบประมาณเพราะด้วยเหตุผลว่าต้องการหลีกเลี่ยงการโจมตีของสังคมในเรื่องการสนับสนุนวัดพระธรรมกายเนื่องด้วยวัดพระธรรมกายนั้นเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ในสังคมไทยมาโดยตลอด

3.6.5 ทรัพยากรบุคคลในการขับเคลื่อนโครงการของวัดพระธรรมกาย

เจ้าหน้าที่ชมรมพุทธศาสตร์สากลที่วัดพระธรรมกายที่เป็นกลจักรในการขับเคลื่อนโครงการนี้มีลักษณะร่วมและคล้ายกันในเรื่องภูมิหลัง ซึ่งเจ้าหน้าที่ในโครงการนี้ล้วนเคยทำกิจกรรมในชมรมพุทธตามสถาบันการศึกษาของตัวเองมาก่อนพอสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยแล้วก็เลือกที่จะเข้ามาทำงานในวัดพระธรรมกายสังกัดชมรมพุทธศาสตร์สากล ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งของวัดพระธรรมกายด้วยส่วนใหญ่มุ่งความชื่นชอบในงานเกี่ยวกับพุทธศาสนาและศรัทธาในคำสอนของวัดพระธรรมกายรวมถึงตัวพระธัมมชโยเองด้วย จึงตัดสินใจเข้ามาร่วมงานกับทางวัดพระธรรมกาย โดยการได้ระดับนั้นมักขึ้นกับอายุงานที่ทำหลังจากมาทำงานในวัดแล้ว โดยไม่เกี่ยวกับสาขาที่เรียนหรือจบการศึกษามาแต่อย่างใด

ตัวอย่างเช่นคุณ จ. จบจาก ครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เข้ามาทำงานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 หรือคุณ ส. จบจากคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คุณ น. จบจากคณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อายุ 37 เป็นตัวอย่างของบุคลากรที่มีระดับการศึกษาสูงและจบจากสถาบันการศึกษาชั้นนำของประเทศ แต่เลือกมาทำงานในวัดพระธรรมกาย

คุณ จ. นามสมมุติ ได้ให้เหตุผลในการเข้าร่วมงานกับวัดพระธรรมกายว่ามาจากความสนใจที่อยากทำงานในเรื่องเด็กเยาวชนในการปลูกฝังศีลธรรมในทางพุทธศาสนาจึงเลือกมาทำงานที่วัดพระธรรมกาย

¹⁹⁴ ดร.ลีลาวดี วัชโรบล อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เขตดุสิต.

“ตั้งแต่จบใหม่มีความสนใจด้านเยาวชนและศีลธรรมตั้งแต่สมัยเรียนครูปีพ.ศ. 2548 เพราะต้องสอนเด็กและคิดตลอดว่าทำยังไงถึงจะปลูกฝังคุณธรรมให้เด็กได้มากกว่า สอนวิชาการอย่างเดียวมองว่าเด็กต้องเก่งและดีเห็น ว่าโครงการที่วัดทำสนับสนุน และส่งเสริมเรื่องนี้”¹⁹⁵

คุณ ส. จบจากวิศวกรรมจุฬาฯ ปี พ.ศ.2553 อายุ 30 ปี มีพื้นฐานในการทำกิจกรรมชมรม พุทธที่มหาวิทยาลัยพอได้เข้ามาบวชที่วัดพระธรรมกายจึงเกิดความรู้สึกศรัทธาแล้วจึงตัดสินใจทำงานที่วัดพระธรรมกาย

“เหมือนใจเรามีเป้าหมายยังไงมากกว่าเริ่มจากการบวชทำให้รู้สึกเป็นผู้ให้ครั้งแรก แล้ววิชาพระพุทธศาสนาที่เราเรียนกันเป็นข้อๆไม่เคยรวมเป็นภาพเดียวเช่นอริยสัจ 4 พรหมวิหาร4 แล้วเรารู้สึกว่าพุทธศาสนาทำให้เห็นเป้าหมายชีวิตและเราคิดว่ามันดี เราเริ่มทำกิจกรรมกับชมรมพุทธในมหาวิทยาลัยช่วงที่เข้ามาบวชเป็นซัมเมอร์ปี 2 ช่วงปี พ.ศ. 2552”¹⁹⁶

คุณ น. จบจากวิศวกรรมศาสตร์ ภาควิชาวิศวกรรมสิ่งแวดล้อมที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีความสนใจในเรื่องการพัฒนาตัวเองแล้วมาพบวัดพระธรรมกายสามารถตอบสนองความต้องการในการพัฒนาตนเองได้จึงเลือกเข้ามาร่วมงานในวัดพระธรรมกายมีหน้าที่ดูแลกิจกรรมด้านโรงเรียน ประสานงานในพื้นที่ในส่วนของจังหวัดภาคกลางหัวหน้าศูนย์ประสานงาน โครงการฟื้นฟูศีลธรรมโลก ภาคกลาง

“ความรู้ที่เรียนมามีความสามารถด้านนั้นอยู่แล้วส่วนหนึ่งที่เราเป็นนักกิจกรรมมา เราจึงมีทักษะการเป็นนักกิจกรรมเราเอาความสามารถตรงนี้มาใช้ในงานสนใจว่า ส่วนนี้ทำเพื่อสังคมอย่างแท้จริงแก้ไขปัญหาสังคมที่ต้นเหตุ แก้ไขด้านจิตใจและ พฤติกรรม ถ้าแก้ได้ปัญหาชีวิตจบ ความวุ่นวายในสังคมก็น้อยลง เพราะได้แก้ที่ ต้นเหตุ

เดิมที่ไม่ชอบและไม่คิดจะเข้ามาเพราะตามข่าวและกระแสสังคมแต่ครั้งหนึ่งเคยเข้า ค่ายพัฒนาศักยภาพผู้นำ อยากรพัฒนาตนเองและเห็นชื่อวิทยากรก็เลยอยากพัฒนา ตนเอง นอกจากวิทยากรที่เป็นมืออาชีพแล้ว สิ่งที่น่าสนใจมากคือข้อปฏิบัติของวัด ถ้าใครทำได้ก็มีพัฒนาศักยภาพตนเองได้แท้จริงมีความสุขและระเบียบที่เขาฝึก เราทำให้เราเห็นตัวเองเห็นข้อบกพร่องตัวเองและพยายามแก้ไขจากเดิมเป็นคนไม่

¹⁹⁵ คุณ จ. นามสมมุติ เจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานโครงการเด็กดี V-STAR, 24 มกราคม, 2561.

¹⁹⁶ คุณ ส. นามสมมุติ เจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานโครงการเด็กดี V-STAR, 23 มกราคม, 2561.

เข้มแข็งทางจิตใจ มีความน้อยใจ เอนเอียงตามกระแสสังคม จิตใจไม่แข็งแรง พร้อมเดินทางพลาดในชีวิตได้ทุกเมื่อ จากที่เป็นเด็กเรียนเก่ง มาเรียนตกตอนอยู่มหาวิทยาลัย เพราะเรามีอิสระสูง แทบจะต้องไปหาที่เรียนใหม่ แต่พอเจอคอร์สลองปฏิบัติผลการเรียนดีขึ้นภายในเทอมเดียวทำให้เราอยากแผ่สิ่งนี้ให้ทุกคนรู้แนวทางการฝึกพัฒนาตัวเองให้มีความสุขและความรู้ความสามารถ”¹⁹⁷

จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ในชมรมพุทธศาสตร์สากลวัดพระธรรมกายนั้นการดำเนินโครงการนี้ทำโดยบุคคลหลายๆคนรับผิดชอบกันตามภูมิภาคเป็นหน่วยงานย่อย ๆ แบ่งตามภูมิภาค รับผิดชอบโรงเรียนในภูมิภาคที่ตนสังกัดอยู่ในแก่ ภาคเหนือ ใต้ ตะวันออก ตะวันตกภาคกลาง และกรุงเทพมหานคร โดยอดีตเจ้าหน้าที่คุณ อม. ได้อธิบายถึงโครงการสร้างหน้าที่ในการรับผิดชอบในโครงการ V-STAR ว่ามีลักษณะแบ่งงานกันรับผิดชอบในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทย

“เราจะแบ่งเป็นภาคเพื่อรับผิดชอบงานในการลงพื้นที่ว่าใครอยู่ภาคไหนแต่ไม่ใช่ภาคตามประเทศไทยแบ่งตามจังหวัดมากกว่าแบ่งจังหวัดตามจำนวน คน”¹⁹⁸

หากมองตามโครงสร้างองค์กรแล้วಯอมปฏิเสธไม่ได้ว่าพระธัมชโย อดีตเจ้าอาวาสวัดพระธรรมกายเป็นบุคคลสำคัญที่ทำให้เกิดโครงการ V-STAR ขึ้นมาจากนโยบายอยากมอบทุนนักเรียนเป็นสร้างคนดีในระบบการศึกษา แล้วให้หน่วยงานในวัดพระธรรมกายคือชมรมพุทธศาสตร์สากลรับผิดชอบโครงการนี้มีประธานชมรมพุทธเป็นหัวหน้าของหน่วยงานนี้เป็นหัวหน้าหลักในการรับผิดชอบหลัก

แม้การสัมภาษณ์บุคลากรในวัดเบื้องต้นนั้นจะชี้ว่าประธานชมรมพุทธศาสตร์สากลเป็นตัวจักรสำคัญในโครงการที่คอยดำเนินโครงการ V-STAR แต่หากสำรวจในเชิงลึกแล้วพบว่าผู้มีที่อยู่เบื้องหลังในโครงการนี้เป็นอดีตพระรูปหนึ่งที่เคยอยู่ในชมรมพุทธศาสตร์สากล เป็นผู้รับนโยบายจากตัวพระธัมชโยมาแล้วดีเป็นความจนกลายเป็นโครงการ V-STAR พระรูปนี้ในอดีตมีตำแหน่งชื่อหัวหน้าศูนย์ส่งเสริมกิจกรรมเยาวชน สถาบันพัฒนาเยาวชนโลก ท่านเป็นผู้คิดระเบียบการโครงการรายละเอียดการดำเนินกิจกรรมในโครงการ V-STAR ในช่วงปี พ.ศ. 2551-2555 และเป็นผู้ที่เข้าหาผู้ใหญ่ในกระทรวงศึกษาธิการและสามารถดึงข้าราชการระดับสูงทั้งในกระทรวงศึกษาธิการให้มาสนับสนุนโครงการ V-STAR ได้ ท่านมีบทบาทสำคัญในโครงการ V-STAR ช่วงแรกเริ่มเป็นอย่างมาก ซึ่งปัจจุบันท่านได้ลาสิกขาไปเป็นฆราวาสแล้ว

¹⁹⁷ คุณ น. นามสมมุติ อดีตเจ้าหน้าที่ในโครงการ V-STAR, 21 มกราคม, 2561.

¹⁹⁸ คุณ อม. นามสมมุติ อดีตเจ้าหน้าที่ในโครงการ V-STAR, 18 มกราคม, 2561.

พี่ อ. นามสมมุติ จบจากวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา เข้าวัดพระธรรมกายมาตั้งแต่เรียนจบในปี พ.ศ.2551

“แต่ก่อนเป็นคุณ อ. คุบบาทภาพรวมของโครงการคูศทางของโครงการซึ่งเราเรียนนโยบายของโครงการจากองค์ประธานคือหลวงพ่อดังการพาเด็กมาวัดพระธรรมกายมานั่งสมาธิแล้วจะทำยังไงให้เขามามาง่ายๆไม่ได้จะเอารถไปรับเลยไม่ได้เราน่าจะทำกิจกรรมความดีซักอย่างหนึ่งเพื่อให้เขาได้ทำความดีในโรงเรียนและต่อเนื่องท้ายปีที่

คุณ อ. นำนโยบายมาทำให้เกิดเป็นรูปธรรมและดูสถานการณ์ตอนนี้ควรจับเรื่องไหน เพื่อประยุกต์ให้เข้ากับกระแสโลก กระแสของงานด้านการศึกษา และอะไรที่คุณครู กระทรวงต้องการช่วงนี้ เราก็จะปรับโครงการให้เข้ากับเขาได้ เพื่อให้เขาได้ทั้งความดีและนโยบายด้วย¹⁹⁹

จากการสัมภาษณ์บุคลากรในวัดที่ไม่ได้สังกัดอยู่ในชมรมพุทธศาสตร์สากลนั้นมักชี้มาที่ท่านว่าท่านเป็นตัวจักรสำคัญในการดำเนินโครงการเพราะท่านเป็นคนที่เข้าหาผู้ใหญ่ในกระทรวงและเป็นผู้หนึ่งที่รู้จักกลไกรัฐเป็นอย่างดี

“ก็อาศัยผู้ประสานงานคุณ อ. เป็นคนเข้าหาผู้ใหญ่ในระดับนโยบายเขาก็จะหาช่องทางเข้าไปในกระทรวง ในทางการเมือง เราในระดับปฏิบัติการก็จะเข้าไปเจอท่าน เมื่อท่านคั่นหน้าเราว่าเราดูแลดี”²⁰⁰

แม้โครงการนี้ไม่ได้เป็นโครงการที่มาจากนโยบายรัฐจึงไม่สามารถใช้งบประมาณและทรัพยากรบุคลากรของรัฐได้ อย่างไรก็ตามโครงการนี้เป็นโครงการที่วัดพระธรรมกายต้องอาศัยทรัพยากรของตัวเองเป็นส่วนใหญ่ในการดำเนินโครงการ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าด้วยตัววัดเองที่มีทรัพยากรและเครือข่ายจำนวนมากจึงใช้ทรัพยากรของตัวเอง เพื่อหลีกเลี่ยงข้อพิพาทกับรัฐและข้อวิจารณ์ทางสังคมจากภาพลักษณ์ของวัดพระธรรมกายที่เป็นทางลบบมากกว่าทางบวกของสังคม อีกทั้งเพื่อหลีกเลี่ยงความวุ่นวายของระบบราชการในการดำเนินโครงการ

V-STAR แสดงให้เห็นถึงการแสวงหาความร่วมมือของวัดพระธรรมกายกับรัฐในโครงสร้างทางการเมืองและฝ่ายราชการทุกระดับ ซึ่งล้วนแล้วแต่มีเป้าหมายร่วมกันคือการปลูกฝังคุณค่าทางพุทธศาสนาสู่พลเมืองในโรงเรียน แต่สะท้อนให้เห็นว่ารัฐก็ต้องการความช่วยเหลือในการปลูกฝังอุดมการณ์พุทธศาสนาโดยอาศัยทรัพยากรของรัฐรวมถึงความรู้และเทคนิคการสอนกิจกรรมต่างๆที่ทันสมัยของวัดพระธรรมกาย อีกทั้งประโยชน์ย่อมได้กับรัฐในเรื่องการปลูกฝังคุณค่าอุดมการณ์ และวัดก็ได้

¹⁹⁹ คุณ อ. นามสมมุติ เจ้าหน้าที่ชมรมพุทธศาสตร์สากลวัดพระธรรมกาย, 24 มกราคม, 2561.

²⁰⁰ เรื่องเดียวกัน

เผยแพร่คำสอนทางพุทธศาสนาจารีตของวัดพระธรรมกายรวมทั้งได้ขยายฐานผู้ศรัทธาไปสู่ข้าราชการ ครู นักเรียน ผู้ปกครอง รวมไปถึงชุมชนรอบๆโรงเรียน นำมาซึ่งซึ่งฐานผู้ศรัทธาจำนวนมากที่จะมาศรัทธาต่อวัดพระธรรมกายผ่านโครงการ V-STAR นี้ เพราะไม่เพียงแต่โครงการนี้จะทำร่วมกับโรงเรียน ครู และเด็กเท่านั้น แต่โครงการนี้ย่อมมีผลสะท้อนไปสู่ชุมชนรอบข้างของโรงเรียนและผู้ปกครอง รวมถึงญาติของนักเรียนอีกด้วย

ดังนั้นโครงการนี้ไม่เพียงแต่รัฐได้ประโยชน์ในการปลูกฝังอุดมการณ์ทางพุทธศาสนาเท่านั้นวัดพระธรรมกายก็ยังได้ประโยชน์จากการขยายฐานผู้ศรัทธาผ่านโครงการและการเปิดโอกาสของรัฐในการให้วัดพระธรรมกายนำโครงการ V-STAR เข้าไปในโรงเรียน

3.7 สรุป

ความสัมพันธ์ระหว่างวัดพระธรรมกายกับรัฐโดยการมองผ่านการความร่วมมือของโครงการเด็กดี V-STAR นั้นเป็นไปในทางของความร่วมมือ โดยรัฐเปิดโอกาสให้วัดพระธรรมกายเข้ามาดำเนินโครงการกับโรงเรียนภายใต้สังกัดของกระทรวงศึกษาธิการพร้อมความร่วมมือกับหน่วยงานอื่นของรัฐและฝ่ายการเมืองแต่ไม่ได้สนับสนุนในเรื่องงบประมาณให้กับวัดพระธรรมกาย วัดพระธรรมกายจึงต้องใช้งบประมาณและกำลังคนของวัดพระธรรมกายในการดำเนินโครงการ พร้อมทั้งเครือข่ายของวัดพระธรรมกายคือครูที่เคยผ่านการอบรมของวัดพระธรรมกายแล้วมีศรัทธาคอยช่วยเหลือในการดำเนินโครงการนี้

ในส่วนของรัฐก็ได้ใช้ประโยชน์จากโครงการนี้ในการเผยแพร่แนวคิดพระพุทศาสนาโดยมีวัดพระธรรมกายมาเป็นฝ่ายดำเนินโครงการให้กับรัฐลงไปยังโรงเรียนของรัฐโดยใช้หลักสูตร 5 ห้องชีวิตเพื่อทำให้รูปแบบคำสอนในทางพุทธศาสนานั้นออกมาเป็นรูปธรรมและให้กลายเป็นวิถีชีวิตของคนในการดำเนินกิจกรรมประจำวันของเด็กเยาวชน

สิ่งที่กระทรวงศึกษาธิการได้รับจากวัดพระธรรมกายในช่วงแรกของโครงการ V-STAR เป็นการช่วยกระทรวงแบ่งเบาหน้าที่ในการปลูกฝังอุดมการณ์ในทางพระพุทศาสนาจะเห็นได้จากโครงการปลูกฝังพระพุทศาสนาโครงการอื่นที่รัฐพยายามดึงวัดอื่นมามีส่วนร่วมและให้การสนับสนุนสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการของรัฐในการปลูกฝังอุดมการณ์พุทศาสนาให้กับเด็ก โดยวัดพระธรรมกายก็เป็นส่วนหนึ่งที่เข้ามาร่วมมือกับรัฐในการทำโครงการปลูกฝังศีลธรรม

แต่ในภายหลังเมื่อรัฐเห็นว่าโครงการ V-STAR นั้นเป็นโครงการที่ระดมมวลชนโครงการหนึ่งของวัดพระธรรมกาย ทำให้มีผู้ศรัทธาจำนวนมากเข้าโครงการเริ่มกลายเป็นผู้ศรัทธาวัด โครงการ V-STAR กลายเป็นเครื่องมือของวัดพระธรรมกายเครื่องมือหนึ่งในการขยายมวลชนของวัด

บทที่ 4

ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐในกรณีศึกษาของวัดพระธรรมกาย ภายใต้โครงการความร่วมมือที่วัดพระธรรมกายกับรัฐ

วัดถือเป็นกลไกหนึ่งของรัฐมีหน้าที่ปลูกฝังอุดมการณ์โดยอาศัยคำสอนทางพุทธศาสนาในการปลูกฝังอุดมการณ์เพื่อตอบสนองความต้องการของรัฐ ซึ่งการปลูกฝังอุดมการณ์พุทธศาสนาของวัดเป็นไปเพื่อความมั่นคงของรัฐในการรักษาระเบียบแบบแผนของสังคมให้เกิดความสงบสุขภายใต้การปกครองของรัฐ

ในบทนี้จะพูดถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัดพระธรรมกายกับรัฐภายใต้ความร่วมมือของโครงการเด็กดี V-STAR โดยแบ่งออกเป็น 5 ประเด็น ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ของวัดพระธรรมกายกับรัฐภายใต้ความร่วมมือในโครงการเด็กดี V-STAR ในด้านโครงสร้างหน้าที่
2. รูปแบบกิจกรรมของ V-STAR วิธีการเข้าถึงโรงเรียน
3. วัดพระธรรมกายในฐานะระบบย่อยทางสังคม
4. ความสัมพันธ์ของโครงการเด็กดี V-STAR ในฐานะกลไกอุดมการณ์
5. ความสัมพันธ์วัดพระธรรมกายกับรัฐในฐานะขบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนา

4.1 ความสัมพันธ์ของโครงการเด็กดี V-STAR ภายใต้โครงสร้างหน้าที่ของรัฐ

เนื่องจากโครงการ V-STAR นั้นเป็นโครงการที่ไม่ได้มาจากนโยบายของรัฐ เหมือนเช่นกับโครงการครูพระสอนศีลธรรม โรงเรียนวิถีพุทธ หรือโครงการค่ายคุณธรรม แต่เป็นโครงการที่วัดพระธรรมกายจัดขึ้นมาเอง รัฐให้ความร่วมมือแต่ไม่ได้สนับสนุนงบประมาณค่าใช้จ่ายในโครงการ V-STAR รัฐเพียงเปิดโอกาสให้กับโรงเรียนที่สนใจโครงการนี้เข้าร่วมเท่านั้นโดยมิได้กีดกันหรือบังคับให้โรงเรียนเข้าร่วมดังนั้น วัดพระธรรมกายจึงต้องเป็นฝ่ายขับเคลื่อนโครงการนี้ด้วยทรัพยากรและเครือข่ายของวัดที่วัดมีโดยใช้วิธีการเข้าหาตั้งแต่ระดับฝ่ายกำหนดนโยบาย ผู้บริหารกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียน และ ครู ด้วยตัวเองเพื่อชักชวนเข้าร่วมโครงการ

กลยุทธ์ในการชักชวนโรงเรียนต่างๆให้เข้าร่วมกับโครงการ V-STAR นั้นใช้ฐานของโรงเรียนที่เคยสอบตอบปัญหาธรรมะทางก้าวหน้าซึ่งเป็นฐานข้อมูลขนาดใหญ่ของวัดพระธรรมกายอยู่แล้วและโครงการปฏิบัติธรรมครูที่ทางวัดพระธรรมกายเคยจัดมาเป็นฐานเบื้องต้นในการชักชวน และมีวิธีการเพิ่มเติมขึ้นโดยจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่วัดพระธรรมกายซึ่งให้ข้อมูลว่าทางทีมงานใช้วิธีการ มา 5 วิธีดังต่อไปนี้คือ

วิธีที่ 1 เจ้าหน้าที่วัดพระธรรมกายเข้าหาเขตพื้นที่การศึกษา ขอแทรกวาระการประชุมเขตพื้นที่การศึกษา โดยการประชาสัมพันธ์โครงการและแจกใบสมัครเข้าร่วมโครงการ V-STAR แก่ผู้เข้าร่วมประชุม

คุณ จ. ได้อธิบายถึงวิธีการชักชวนให้โรงเรียนต่างๆ เข้าร่วมโดยอาศัยครูที่รู้จักคุ้นเคยกับคุณ จ. ในการชักชวนให้โรงเรียนเข้าร่วมโครงการ

“ที่โรงเรียนพอจะมีครูที่เราพอจะรู้จักคุ้นเคย เริ่มจากโรงเรียนที่เคยทำทางก้าวหน้ากับเรามาก่อน สอบเสร็จเราก็ชวนให้เขาเข้าร่วมโครงการมี กลุ่มที่เคยมาสอบก็จะร่วมมือกับเราอยู่แล้ว กิจกรรมนั้นเป็นทฤษฎี โครงการนี้ก็เป็นภาคปฏิบัติ มีคนบอกว่าโครงการนี้ดี เราก็ส่งน้องลงไปประสานงานพูดคุย ทั้งครูและเด็ก อีกไปฟรีเซ็นต์และผ่านเขตพื้นที่การศึกษา เราก็เข้าไปเสนอและเล่าโครงการให้เขาฟัง ตอนนั้นก็จะได้กลุ่มโรงเรียนใหม่มาเพิ่ม สนใจและลองสมัครดู บางคนก็อยู่ต่อ บางคนก็มีกิจกรรมของเขาอยู่แล้ว ไม่ต้องมาทำกิจกรรมของเราก็ได้”²⁰¹

คุณ ส. ได้เสริมว่าในเรื่องการสร้างแรงจูงใจให้กับโรงเรียนที่จะเข้าร่วมโครงการด้วยนำเอารางวัลและทุนการศึกษามาโน้มน้าว

"เอาโครงการเสนอเขตก่อน โครงการนี้มีคุณธรรมความดี 10 ประการและกิจกรรมปลายปี มอบทุน และทัศนคติ ใช้งบประมาณเดียวกันได้ โครงการมีงบให้เดินทางด้วย ถ้าเขตไม่เห็นด้วยก็เข้าหาโรงเรียน ตอนนั้นไล่ตามโรงเรียนและลองคุยว่าสนใจไหม เริ่มต้นเอาสมุดให้เขาลองก่อน พอเขาเห็นเด็กมีพัฒนาการและความสนใจด้านนี้ จบเทอม 1 ก็มารับเล่มเทอม 2 แล้วเดินทางมาร่วมทำกิจกรรมที่วัดต่อ การเข้าครูคือทำให้ครูเห็นพัฒนาการเด็กจากที่ฝึกเขาทุกวัน ครูชอบทำกิจกรรม อยากให้เด็กทำกิจกรรมที่ดี อันนี้คือแรงจูงใจครู แรงจูงใจเขตคือเด็กเห็นการพัฒนา" ²⁰²

คุณ ส. ยังเสริมอีกในเรื่องวิธีการชักชวนโรงเรียนเข้าร่วมโครงการโดยการเข้าหาผู้ใหญ่ระดับฝ่ายบริหารของเขตและโรงเรียน

“ลองดูก่อน คุยว่าเป็นโครงการของเขตได้ไหม ให้โรงเรียนเข้าร่วมได้ไหม ได้วิธีการจากพื้นที่ใกล้เคียงที่เคยลอง มีคนเริ่มก่อนไม่ระบุว่าเป็นใคร ถ้าเข้าทาง ผอ.ได้

²⁰¹ คุณ จ. นามสมมุติ เจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานโครงการเด็กดี V-STAR.

²⁰² คุณ ส. นามสมมุติ เจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานโครงการเด็กดี V-STAR.

สุดท้ายเราก็เป็นคนคุยกับโรงเรียน ได้แค่ภาพกว้าง สุดท้ายเราต้องเจาะอยู่ดี ว่าครูสนใจไหมพาเด็กนั่งสมาธิ”²⁰³

วิธีที่ 2 ทำหนังสือมาจากชมรมพุทธศาสตร์สากลวัดพระธรรมกายไปยังเขตพื้นที่การศึกษา เชิญชวนโรงเรียนเข้าร่วมโครงการ ซึ่งวิธีนี้เป็นวิธีโดยทั่วไปเป็นการส่งเอกสารเชิญชวนโรงเรียนให้เข้าร่วมโดยหนังสือจะผ่านมาทางเขตพื้นที่การศึกษาไปยังโรงเรียนในสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาที่โรงเรียนสังกัดอยู่โดย ผอ. สยาม ได้อธิบายถึงการชักชวนโรงเรียนเข้าร่วมโครงการ V-STAR โดยทางชมรมพุทธศาสตร์สากลวัดพระธรรมกายมีหนังสือผ่านเข้ามายังเขตเพื่อชักชวนให้เข้าร่วมโครงการ

“ของ V-STAR มีหนังสือผ่านของเขตมาครับ และก็เชิญโรงเรียนที่จะเข้าร่วมไปอบรม ฟังคำชี้แจง และก็สมัคร มีเมื่อช่วงปีแรก ๆ 55 56 57 แต่ช่วงหลังนี้หายไปเลย จะมีชมรมพุทธติดต่อกัน ประสานงานกับทางโรงเรียน สมัครแล้วจะมีชื่อประสานต่อทุก ๆ ปีต่อเนื่อง”²⁰⁴

วิธีที่ 3 เข้าไปพบกับผู้อำนวยการโรงเรียนเพื่อเชิญชวนให้โรงเรียนเข้าร่วมกิจกรรม วิธีการนี้เป็นเหมือนวิธีการนำเสนอโดยตรงต่อผู้บริหารโรงเรียน โดยมีหลักคิดที่ว่าเข้าหาผู้มีอำนาจสูงสุดในโรงเรียนเพื่อได้รับทราบและร่วมมือกับวัดพระธรรมกายในการจัดกิจกรรม

คุณ อ. ได้อธิบายถึงวิธีการโดยเริ่มจากการเข้าหาผู้อำนวยการโรงเรียนก่อนแล้วอธิบายให้เห็นถึงความสำคัญของการปลูกฝังศีลธรรมในเด็ก

“มักเริ่มมาจากผู้อำนวยการโรงเรียนหรือคุณครูที่เห็นความสำคัญเรื่องการส่งเสริมศีลธรรม และมีความเข้าใจในโครงการนี้”²⁰⁵

คุณ อม. ได้เสริมในเรื่องของการชักชวนผู้อำนวยการโรงเรียนมาเข้าร่วมโครงการโดยวิธีการเชิญมาประชุมนิเทศที่วัดและจัดปฏิบัติธรรมตามสถานที่ปฏิบัติธรรมของวัดพระธรรมกาย

“เป็นฝ่ายสนับสนุนในโครงการ V-STAR มาประชุมนิเทศ แต่ละปีจะมอบของขวัญให้ครูและปฏิบัติธรรมปีละครั้ง เชิญชวนโรงเรียนไปปฏิบัติธรรม เช่น เชียงใหม่สวนป่าพนาวัต เป็นโครงการที่เป็นผู้บริหารโรงเรียน อนุมัติจาก ผอ. โรงเรียนนั้นต้องรับทราบ ในโครงการทำอะไรบ้างถ้าเจาะลึก”²⁰⁶

²⁰³ เรื่องเดียวกัน

²⁰⁴ ผอ. สยาม นามสมมุติ ครูผู้ประสานงานโครงการเด็กดี V-STAR, 5 พฤษภาคม, 2561.

²⁰⁵ คุณ อ. นามสมมุติ เจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานโครงการเด็กดี V-STAR, 24 มกราคม, 2561.

²⁰⁶ คุณ อม. นามสมมุติ อดีตเจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานโครงการเด็กดี V-STAR, 18 มีนาคม, 2561.

วิธีที่ 4 ให้ครูที่เป็นศิษย์วัดพระธรรมกายอยู่แล้วตั้งเป็นชมรมหรือหน่วยกิจกรรมหนึ่งขึ้นมาแล้วชวนเด็กๆเข้าร่วมกิจกรรม

ครู บ. ได้อธิบายถึงตัวเองในการที่เป็นคนนำพาโรงเรียนเข้าร่วมกับโครงการ V-STAR ด้วยความที่ตนเองเป็นอดีตเด็กชมรมพุทธในมหาวิทยาลัยมาก่อนซึ่งมีสายสัมพันธ์กับชมรมพุทธศาสตร์สากลของวัดพระธรรมกาย

“คือ ตัวของครู เป็นเด็ก ชมรมพุทธอยู่แล้ว แล้วก็อยู่ชมรมพุทธ ของมหาวิทยาลัยอยู่แล้ว ก็เลยได้มาเกี่ยวข้องกับตรงนี้ รู้ที่มาตั้งแต่สมัยเป็นนักศึกษา เพราะว่าเคยทำ Supervisor มา แล้วก็ เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันมาแล้วก็ได้มาเป็น staff ของ V Star พอเรามาเป็นครู เราก็เลย มาสานต่อกิจกรรมนี้”²⁰⁷

วิธีที่5 ฝ่ายการเมืองลงสนับสนุนให้โรงเรียนเข้าร่วมโครงการนี้ ซึ่งเกิดขึ้นในช่วง ดร.สุชาติ ธาราธารังค์เวชน์ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ในช่วงเวลานั้นเป็นช่วงเวลาที่ยังมีการเมืองเข้ามาสนับสนุนโครงการนี้อย่างมาก ตัวอย่างเช่นในกรณีของ โรงเรียนวัดนวลนรดิศ

โดยคุณ อ. ได้อธิบายถึงวิธีการให้ฝ่ายการเมืองและฝ่ายข้าราชการระดับสูงเข้ามาสนับสนุนโครงการ V-STAR

“คุณ จ. นามสมมุติ เป็นอดีตพระผู้ประสานงานโครงการเป็นคนเข้าหาผู้ใหญ่ในระดับนโยบาย เขาก็จะหาช่องทางเข้าไปในกระทรวง ในทางการเมือง เราในระดับปฏิบัติการก็จะเข้าไปเจอท่าน เมื่อท่านคั่นหน้าเราว่าเราดูแลดี ช่วงที่ไปปฏิบัติธรรมเขาดูดีเรียบร้อย หลังจากปฏิบัติธรรม เราก็กองไปเยี่ยมที่เขต ที่ทำงาน ไปพบปะ แล้วก็เสนอโครงการ ท่านก็จะเปิดช่องเพราะคั่นหน้าเรา เราจะเข้าไปโรงเรียนก็ไม่ยากแล้ว

อย่างคุณหญิงกษมา วรวรรณ ที่เป็นอธิบดีกรม สพฐ. ก็เชิญเขามาด้วย ถึงเขาไม่มาเราก็เชิญตัวแทนว่าเขาจะแต่งตั้งใครมา คนที่มาร่วมกิจกรรมคือคนในสังกัดเดียวกันกับเขา กระทรวงใช้ทรัพยากรของเราทั้งหมด จริงๆเป้าหมายคือของเรา แต่ที่เชิญเขามาเลยไม่ได้เพราะเขามีเจ้านาย เราต้องคุยกับเจ้านายเขาให้โอเค เขาจะมาได้ อย่างสบายใจ ไม่ได้ถูกจดหมายจากหัวหน้าว่าคุณขัดขืนว่ามาได้ยังไง อย่างน้อยรับรองว่าโครงการนี้ปลอดภัย ไม่มีอะไรกับความมั่นคงของชาติ”²⁰⁸

ครู บ. ได้เสริมในเรื่องการให้ลูกศิษย์วัดพระธรรมกายที่มีอำนาจทางการเมืองเป็นคนที่จะช่วยผลักดันให้โรงเรียนต่างๆเข้าร่วมในโครงการ V-STAR

²⁰⁷ ครู บ. นามสมมุติ อดีตครูผู้ประสานงานโครงการเด็กดี V-STAR, 18 มีนาคม, 2561.

²⁰⁸ คุณ อ. นามสมมุติ เจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานโครงการเด็กดี V-STAR.

“มันไม่ได้เป็นโครงการแต่ว่ามันเหมือนเป็นศิษย์ของธรรมกาย ที่มีอำนาจมาก ๆ หน่อยครับ มาปีปเป็นศิษย์เก่าโรงเรียน เป็นศิษย์เก่าโรงเรียน มีอำนาจมาก ๆ อย่างนี้ เป็นอดีตรัฐมนตรีศึกษา

ดร.สุชาติ ธาดาธำรงเวช เนี่ยเขาเป็นศิษย์เก่า พอเป็นศิษย์เก่าที่นี้ปู่เขาก็ ด้วยความ อากาศอะไรอย่างเนี้ยที่เขาเอามาลง มันก็เลยเกิดเป็นความเกรงใจ ทำให้เขาเข้ามา มี บทบาทในโรงเรียนค่อนข้างเยอะ เข้ามาปู่เขาก็พยายามจะเอา อะไรก็ตามที่มัน เป็นของธรรมกาย เอามาเริ่มจากครูก่อน แล้วก็ล้งกลับนักเรียนไม่ได้เป็นโครงการ เหมือนกับออกมาจากตัวธรรมกายหรือ หรือออกจากตัว สัพพัญญู. แต่ว่าเป็นโครงการ ที่ เขาให้มี คิดว่ามันควรจะ” ²⁰⁹

โดยคุณ ส. ก็ได้เสริมในเรื่องการที่มีฝ่ายการเมืองให้การสนับสนุนโครงการ V-STAR ของวัด พระธรรมกาย

“มีแค่ไปคุยกับเจ้าหน้าที่กระทรวง มาร่วมงาน เจาะแค่เป็นกลุ่มที่เกี่ยวกับการศึกษา ว่าเขามีความชอบความรู้สึกอะไรด้านการพัฒนา แต่ไม่ได้ออกหนังสือเป็นนโยบาย จริงจัง” ²¹⁰

วิธีการที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดคือการที่ฝ่ายการเมืองที่คุมนโยบายเป็นฝ่ายที่มีคำสั่งให้ โรงเรียนและครูเข้าร่วมกิจกรรมของวัดพระธรรมกาย โดยเป็นการขอความร่วมมือจากโรงเรียนสังกัด กระทรวงศึกษาธิการให้เข้าร่วม ส่วนวิธีการที่ได้ผลน้อยที่สุดคือการให้ครูในโรงเรียนเป็นฝ่ายดำเนิน โครงการเพราะครูต้องพบกับกระแสต่อต้านของผู้บริหารและทำได้แค่เพียงกิจกรรมเฉพาะกลุ่ม เท่านั้น ซึ่งผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าอาจเป็นเหตุผลทางการเมืองเพราะวัดพระธรรมกายเป็นวัดที่มีผู้ศรัทธา มากมายฝ่ายการเมืองเห็นประโยชน์ในฐานะมวลชนจึงใช้โอกาสนี้ร่วมมือกับวัดพระธรรมกายเพื่อโอกาส ในการเลือกตั้งครั้งต่อ ๆ ไป

ในการเข้าหาผู้ใหญ่ระดับนโยบายและฝ่ายบริหารของราชการนั้น มีพี จ. นามสมมุติ อดีตพระ ผู้ประสานงานโครงการอยู่เบื้องหลังเป็นซึ่งท่านได้ลาสิกขาไปแล้วในปี พ .ศ.2555 โดยก่อนหน้านั้น ท่านเป็นคนที่ทำช่องทางเข้าหาผู้ใหญ่ระดับกระทรวงและกรมจนทำให้ผู้ใหญ่ในกระทรวงศึกษาธิการ หันเข้ามาสนับสนุนโครงการ V-STAR นี้ได้ ซึ่งหลังจากนั้นได้เปลี่ยนมือการดูแลเป็น ประธานชมรม พุทธศาสตร์สากล และอีกส่วนหนึ่งเป็นการได้รับความช่วยเหลือของศิษย์วัดพระธรรมกายที่อยู่ในฝ่าย การเมือง

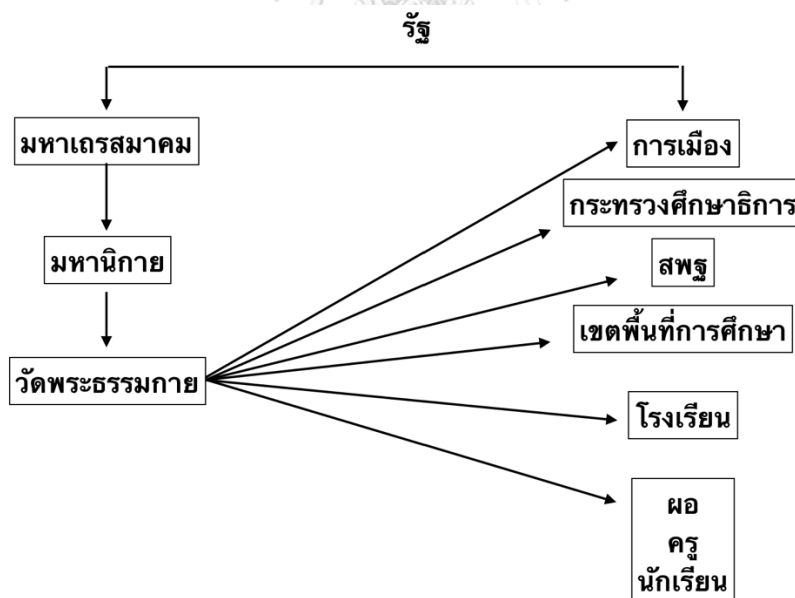
²⁰⁹ ครู บ. นามสมมุติ อดีตครูผู้ประสานงานโครงการเด็กดี V-STAR.

²¹⁰ คุณ ส. นามสมมุติ เจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานโครงการเด็กดี V-STAR.

ทั้งนี้แม้จะได้การสนับสนุนจากฝ่ายการเมืองและฝ่ายบริหารของกระทรวงศึกษาธิการจะเปิดโอกาสและให้การสนับสนุนโครงการ V-STAR อีกทั้งฝ่ายบริหารของกระทรวงโดยนายสุชาติ ธาดาธำรงเวชอดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ยังมีท่าทีสนับสนุนกิจกรรมการปฏิบัติธรรมของวัดพระธรรมกายที่ให้ครูไปเข้าร่วมกิจกรรม²¹¹ รวมถึง นายชินภัทร ภูมิรัตน เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่มีคำสั่งให้ครูเข้าร่วมอบรมกับวัดพระธรรมกาย อย่างไรก็ตามก็กลับได้รับเสียงตอบรับในทางลบจากสังคมและครูในโรงเรียนจนทำให้ต้องมีท่าทีที่ผ่อนคลายลงโดยการให้เป็นทางเลือกในการเข้าร่วมอบรมไม่เป็นคำสั่งบังคับให้เข้าร่วม²¹²

กล่าวได้ว่าวิธีการในการดำเนินการดำเนินโครงการ V-STAR คือการเข้าหาทุกฝ่ายในโครงสร้างของระบบราชการตั้งแต่ ฝ่ายการเมือง ฝ่ายบริหารในกระทรวงศึกษาธิการ สำนักเขตพื้นที่การศึกษา โรงเรียนในสังกัด สพฐ. และครูอาจารย์ เพื่อให้โครงการสามารถขับเคลื่อนไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายขนาดใหญ่คือเยาวชนในโรงเรียน

ภาพที่ 5 รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างวัดพระธรรมกายกับรัฐ

²¹¹ "หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ ", วันศุกร์ที่ 4 พฤษภาคม พ.ศ. 2555 2555.

²¹² "หนังสือพิมพ์สยามรัฐ," วันอังคารที่ 27 สิงหาคม พ.ศ. 2556 2556.

4.2 รูปแบบกิจกรรมของ V-STAR วิธีการเข้าถึงโรงเรียน

ในทุกโครงการที่ทำกับโรงเรียนนั้นย่อมต้องมีกิจกรรมประกอบโครงการเพื่อชักชวนดึงดูด เพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้มีส่วนร่วมในโครงการ โดยกิจกรรมในโครงการ V-STAR นั้นเบื้องต้นเป็นเรื่องพื้นฐานเช่น การไหว้พ่อแม่และ ผู้ใหญ่ การเก็บที่นอน การสมาทานศีลห้า การแต่งกายสุภาพ การนั่งสมาธิ สวดมนต์ไหว้พระ การหยอดกระปุกออมสิน การช่วยงานบ้านและโรงเรียน การอ่านหนังสือที่มีประโยชน์ การจับดี โดยมีสมุดบันทึกความดีไว้ตรวจสอบตัวเอง²¹³ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้เป็นกิจกรรมพื้นฐานในชีวิตประจำวันเป็นการสังเคราะห์ออกมาจากเรื่องความดีสากล 5 ประการ คือ ความสะอาด ความสุภาพ ความเคารพ ความมีวินัย และความมีสมาธิ

ในโครงการV-STAR นี้ทางโรงเรียนที่เข้าร่วมในเบื้องต้นไม่ได้เสียค่าใช้จ่ายแต่อย่างใด รวมทั้งสื่อที่ใช้ในโครงการ ทางโครงการจัดหาไว้ให้พร้อม รวมทั้งได้รับการสนับสนุนจากลูกศิษย์วัดในพื้นที่จังหวัดนั้นๆในการสนับสนุนค่าเดินทางมาทำกิจกรรมที่วัดพระธรรมกาย อย่างเช่นค่ารถและค่าอาหาร ซึ่งในบางโรงเรียนที่ลูกศิษย์วัดหรือศูนย์สาขาของวัดพระธรรมกายไม่ได้แจ้งพอ ทางโรงเรียนก็จำเป็นต้องบอกบุญระดมทุนหาค่าธรรมเนียมจากผู้ปกครองนักเรียน ซึ่งโครงการนี้ไม่สามารถเบิกงบประมาณโรงเรียนได้เพราะไม่ได้เป็นโครงการประจำปีของโรงเรียนที่เขียนของไป

จากการสัมภาษณ์ทั้งทางเจ้าหน้าที่วัดและครูในแต่ละโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการพบว่า งบประมาณในโครงการV-STAR นั้นเป็นงบประมาณจากวัดเสียเกือบทั้งหมดในการดำเนินงาน ส่วนการติดตามประเมินโครงการนั้นทางโครงการจะส่งเจ้าหน้าที่มาติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่องตามโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการ V-STAR โดยจะมีโล่รางวัลให้กับโรงเรียนที่ประกวดชนะเลิศ พร้อมกับเชิญมาวัดพระธรรมกายในวันรวมพลังช่วงปี พ.ศ. 2551-2557

หลังจากเกิดเหตุการณ์รัฐประหารก็ไม่มีการรวมพลังที่วัดพระธรรมกายอีกตั้งเมื่อครั้งเกิดเหตุกับเจ้าอาวาสวัดพระธรรมกายในคดีฟอกเงินในช่วงปี พ.ศ. 2559-2561 ก็ทำให้โรงเรียนที่เคยเข้าร่วมโครงการต่างถอนตัวไม่เข้าร่วมอีก เหลือเพียงไม่กี่โรงเรียนและกิจกรรมก็เหลือลงเพียงการสวดธรรมจักรไม่มีการมาทำกิจกรรมที่วัดแต่อย่างใด

วัดพระธรรมกายใช้วิธีการเข้าหาทุกภาคส่วนในโครงสร้างของระบบราชการของกระทรวงศึกษาธิการเพื่อที่จะดำเนินโครงการให้สำเร็จ อีกทั้งโครงการนี้ได้ผูกมัดกับครูหรือผู้เข้าร่วม เพราะมิใช่เป็นคำสั่งจากหน่วยงานต้นสังกัดจึงเป็นกิจกรรมเสริมของโรงเรียนที่มีสิทธิที่จะเลือกเข้าร่วมได้โดยมีรางวัลและทุนการศึกษาเป็นผลประโยชน์ให้กับโรงเรียน อีกทั้งวัดพระธรรมกายและโรงเรียนก็ได้ประโยชน์ในการปลูกฝังอุดมการณ์พุทธศาสนา

²¹³ "สมุดบันทึกกิจกรรม 3 to 1."

จุดเด่นของโครงการ

ด้วยเหตุที่โครงการนี้ไม่ได้เป็นโครงการที่เกิดขึ้นจากรัฐจึงมีความยืดหยุ่นสูงในเรื่อง การประเมินโครงการที่จัด ไม่ต้องวุ่นวายกับเรื่องเอกสารมากนัก อีกทั้งโครงการนี้เป็นโครงการที่โรงเรียนไม่ต้องออกเงินและไม่ต้องคิดกิจกรรมเองแต่มีเจ้าหน้าที่ในวัดพระธรรมกายมาช่วยจัดกิจกรรมและมีงบประมาณสนับสนุนจากวัดพระธรรมกาย และสื่อการเรียนการสอนที่โรงเรียนได้ฟรีเพื่อเอาไปสอนพุทธศาสนา

คุณ อ. ได้อธิบายถึงข้อดีของการที่โรงเรียนที่ได้เข้าร่วมกับโครงการ V-STAR ไว้ว่าไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆทั้งในเรื่องของกิจกรรมและสื่อการสอนเพราะทางวัดพระธรรมกายเป็นฝ่ายสนับสนุนตลอดโครงการ

“ฟรีไม่ต้องเสียตังค์ สื่อดีกว่ากระทรวงที่ทำ รูปแบบสมุดบันทึกความดี หลังจากเปลี่ยนรัฐมนตรีใหม่ นโยบายใหม่ให้ทำสมุดบันทึกความดี เอาของกระทรวงมาดูเทียบกับของเราไม่ติด ของเราดูน่าใช้กว่า แต่ในเรื่องของการทำก็ต่างกันเพราะเจ้านายเขาเป็นคนสั่งมา โรงเรียนจึงไม่สามารถปฏิเสธได้ ถ้าเป็นโครงการเราแล้วแต่ว่าโรงเรียนจะทำหรือเปล่า จะต่อเนืองใหม่ แต่ของกระทรวงมันถูกบังคับแต่ไม่รู้ว่าจะผลสัมฤทธิ์เป็นยังไง”²¹⁴

คุณ น. ได้เสริมในเรื่องนี้ว่าเป็นการนำเอาหลักพุทธศาสนามาเป็นเป็นกิจกรรมเพื่อเปลี่ยนวิถีชีวิตประจำวันให้กับเด็กที่เข้าร่วมโครงการ

“จุดเด่นคือเราทำงานเป็นนิสัย ส่วน จุดขายก็เรื่องนี้เหมือนกัน พิเศษตรงที่ว่าครูบาอาจารย์เขารู้ ดีว่าถ้าเด็กดีแล้ว ก็เก่งได้ไม่ยากก็มองว่า ตรงนี้คือการแก้ไขเด็กที่ต้นเหตุ แล้วก็ทำตรงนี้นั้นตอบโจทย์ทุกเรื่อง ทั้งพัฒนาการแล้วก็เรื่องของความประพฤติด้วยเด็กก็สอนง่ายขึ้นว่านอนสอนง่าย ไม่สอนยากเหมือนแต่ก่อน ผลการเรียนก็ดีขึ้น แล้วก็ตอบโจทย์นโยบายหลัก ความเป็นความตายของสถานศึกษาขึ้นอยู่กับผลการเรียนเด็กด้วย ซึ่งตรงนี้พอเด็กได้ฝึก ทำให้ละเอียดปราณีตและไฝ่ดีแล้วยังมีความคิดที่เป็นระบบ คุณครูยังงเขา ก็อยากได้ เป็นระบบระเบียบทำอะไรสะอาดปราณีต เป็นขั้นเป็นตอน ไม่ได้ทำอะไรแบบมั่วๆมันทำให้ระบบความคิดเด็กดีแล้วก็มันทำให้ผลการเรียนเด็กดีขึ้นตรงนี้ก็ถือเป็นจุดขายสำคัญ”²¹⁵

²¹⁴ คุณ อ. นามสมมุติ เจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานโครงการเด็กดี V-STAR.

²¹⁵ คุณ น. นามสมมุติ เจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานโครงการเด็กดี V-STAR.

คุณ จ. ยังเสริมในเรื่องของข้อดีของโครงการว่าโรงเรียนไม่ต้องรับภาระค่าใช้จ่ายใดๆเพราะ
วัดพระธรรมกายเป็นฝ่ายสนับสนุนในเรื่องกิจกรรมและสื่อทั้งหมดตลอดโครงการ

“จุดขายอยู่ที่ทรัพยากรเรา เพราะเป็นหลักสูตรที่ถูกปรับให้สอดคล้องกับกระทรวง
ศึกษาที่โรงเรียนเอาไปใช้ได้จริง และมีความพร้อมในเรื่องสื่อ อุปกรณ์ ก่อนข้าง
ทันสมัย อย่างเรามีการ์ตูน หนังสือที่นำไปให้เด็กอ่านและใช้งานได้เลย เหมือน
โรงเรียนทั่วไปเวลาเขารับนโยบายมาจะไม่มีทรัพยากรมาให้ โรงเรียนต้องคิดเอง ทำ
เองและหาทรัพยากรเอง โครงการเรามีสื่อให้เลยไม่ต้องไปผลิตสื่อใหม่ บุคลากรที่
ช่วยสนับสนุนเด็กก็มี มีในลักษณะที่เข้าไปช่วยเหลือไม่ใช่เขาทำเองทั้งหมด ส่วนใหญ่
มาจากภาคอีสานดูจากสถิติ เพราะอีสานมีโรงเรียนเยอะ การเข้ามามีเป้าหมาย ถ้า
ในมิติโครงการ V-STAR ก็มีเปลี่ยนแปลง เป็นโครงการคุณธรรมที่ตอบโจทย์
โรงเรียนต้องทำอยู่แล้วโครงการแนวนี้ และหาอะไรที่สนับสนุนเขา เขาก็โอเคกับ
วัตถุประสงค์ที่เรา มีเปลี่ยนแปลงกับเด็กและมีสื่อให้เขาเห็น มีขั้นตอนแนะนำเขาไป
ในตัว ถ้าในมิติรวมพลังมองว่าเด็กได้มาเที่ยว บางปีก็มีทุนให้ มองว่าเราให้
ทุนการศึกษากับเด็กในโรงเรียน และเด็กได้รับของแจกกลับไป มีคนมาเลี้ยงอาหาร
มาแจกของและมีนิทรรศการให้ดู มีหนังสือ3มิติที่ใช้เทคโนโลยี การตอบรับจากเด็กคือ
แฮปปี้ดูจากเด็กที่ชอบมา”²¹⁶

คุณ โอ ได้เสริมในเรื่องกิจกรรมที่เข้าถึงได้ง่ายและเป็นรูปธรรมมากกว่าความเป็นวิชาการ

“จุดเด่นของโครงการ เป็นโครงการศีลธรรมที่ทำได้ง่าย ทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ สามารถทำ
ร่วมกันได้ รวมให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมได้ สำหรับโครงการ V-STAR ที่สำคัญ
คือสื่อ ไม่ว่าจะเป็นสมุดบันทึกความดี สื่อการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ได้แก่
ภาพยนตร์สามมิติสอนศีลธรรม สามารถเข้าถึงเด็กๆได้ง่าย มองเห็นชัดเจนเป็น
รูปธรรม คนที่เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่เป็นเด็กนักเรียน มักเริ่มมาจากผู้อำนวยการ
โรงเรียนหรือคุณครูที่เห็นความสำคัญเรื่องการส่งเสริมศีลธรรม และมีความเข้าใจใน
โครงการนี้ บางโรงเรียนมุ่งเน้นด้านวิชาการ แต่เมื่อเข้าร่วมโครงการฟื้นฟูศีลธรรม
โลกแล้ว เด็กนักเรียนมีผลการเรียนที่ดีขึ้น เพราะฉะนั้น หลายคนจึงยอมรับและเข้า
ร่วมโครงการนี้เพราะเห็นว่า สิ่งสำคัญคือ เด็กและเยาวชนต้องมีความใฝ่ดีก่อน เขา
จะรับรู้ได้เองว่า ต้องตั้งใจเรียน ทำให้ผลการเรียนดีขึ้น และการฝึกสมาธิให้กับเด็ก
ทำให้เด็กมีสมาธิในการเรียนมากขึ้น ไม่เป็นเด็กสมาธิสั้น เพราะฉะนั้นโครงการนี้ช่วย

²¹⁶ คุณ จ. นามสมมุติ เจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานโครงการเด็กดี V-STAR.

ส่งเสริมทุกๆด้าน เด็กในวันนี้คือผู้ใหญ่ในวันหน้า หากเราอยากให้สังคมเราเป็นอย่างไร เราต้องช่วยกันปลูกฝังศีลธรรมให้กับเยาวชนรุ่นใหม่ให้เป็นอนาคตของประเทศชาติบ้านเมือง” และ ลีลาวดี ได้ยืนยันในเรื่องของกิจกรรมที่เน้นไปในทางปฏิบัติและเห็นผลชัดเจน²¹⁷

“ชัดเจนที่สุด เป็นโครงการที่ลงไปสู่ภาคปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมและเห็นผลสามารถวัดได้”²¹⁸

อาจกล่าวได้ว่าโครงการนี้เป็นโครงการที่โรงเรียนได้ประโยชน์จากวัดพระธรรมกาย กิจกรรมและโครงการจะมีเจ้าหน้าที่จากวัดพระธรรมกายที่มาคอยประเมินผลงานของกิจกรรมและนักเรียน ส่วนการได้มาซึ่งนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมนั้นเป็นส่วนของการประชาสัมพันธ์ของครูในโรงเรียนที่จะเชิญชวนนักเรียนมาเข้าร่วมโครงการโดยมีทุนการศึกษาเป็นรางวัลหากประเมินศีลธรรมตามโครงการผ่าน

4.3 วัดพระธรรมกายในฐานะระบบย่อยทางสังคม

วัดคือหนึ่งในระบบสังคมหนึ่งที่มีอยู่ภายใต้โครงสร้างของรัฐที่ต้องทำหน้าที่ในการธำรงแบบแผนทางวัฒนธรรมและแบบแผนสังคมเอาไว้ อีกทั้งต้องบูรณาการความร่วมมือกับระบบสังคมอื่นที่มีอยู่เพื่อเป้าหมายในการหล่อหลอมพลเมืองให้ไปในทำนองเดียวกับที่รัฐต้องการ

วัดพระธรรมกายก็คือส่วนหนึ่งในระบบสังคมเป็นระบบย่อยที่มีหน้าที่ธำรงรักษาแบบแผนของสังคม แต่วัดพระธรรมกายไม่สามารถดำเนินการด้วยตัวเองได้เพียงลำพังดังนั้นก็จึงต้องแสวงหาความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐที่มีหน้าที่ในการหล่อหลอมพลเมืองนั้นคือโรงเรียนภายใต้สังกัดของกระทรวงศึกษาธิการ

ลีลาวดีได้อธิบายถึงหน้าที่ของวัดในฐานะระบบสังคมหนึ่งที่มีหน้าที่ธำรงรักษาแบบแผนของสังคมโดยความร่วมมือกับกระทรวงศึกษาธิการไว้ว่า

“คือหน้าที่ของวัดคือโรงเรียนสอนศีลธรรมขนาดใหญ่ การที่เราสามารถเอาเด็ก... คือเราไม่สามารถเอาเด็กออกจากระบบการศึกษาได้ เพราะเดี๋ยวนี้เนี่ยอยู่ๆไม่เรียนหนังสือมาอยู่วัดไม่ได้แล้ว ถูกไหมคะ เด็กก็ต้องอยู่ในระบบการศึกษา จะทำอย่างไรให้ระบบการศึกษาเป็นอย่างที่เรต้องการ เพราะฉะนั้นก็เลยต้องหากิจกรรมเข้าไปเหมือนกับไปลิงก์กับทางโรงเรียน ทำอย่างไรให้โรงเรียนเห็นว่า นี่ไง คืออย่ามองว่าศีลธรรมเป็นเรื่องน่าเบื่อ อย่ามองว่าเป็นเรื่องของการเข้าวัด เป็นเรื่องล้ำสมัย เป็น

²¹⁷ คุณ โอ้ นามสมมุติ อดีตเจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานโครงการเด็กดี V-STAR.

²¹⁸ ดร.ลีลาวดี วัชโรบล อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เขตดุสิต.

เรื่องของการแบบว่า น่าเบื่อ ไม่อยากเข้า หรือเป็นเรื่องอะไรที่มันไกลตัว ทำอย่างไร ให้เด็กไม่ต้องเดินเข้าวัดก็ได้แต่เด็กสามารถมีพฤติกรรมที่มันเป็นบวกในโรงเรียน โดยวัดเองเนี่ยเป็นเหมือนพี่เลี้ยงให้ พี่เลี้ยงที่เด็กจะสามารถมีเวทีมาต่อยอดได้ วัดก็ได้ประโยชน์เพราะว่าต้องการเป็นโรงเรียนสอนศีลธรรม เพราะฉะนั้นวัดสามารถมีหลักสูตรให้กับโรงเรียน โรงเรียนก็ดี วินๆไม่ต้องมานั่งคิดเอง นี่ไงทำโครงการเสร็จก็มีรางวัลจากทางวัดไปมอบให้ครู มีพระอาจารย์มีพี่เลี้ยงไปดูโรงเรียน มีแต่ได้ ได้เด็กที่มีคุณภาพ จบออกไปก็เป็นชื่อเสียงกับทางโรงเรียนเองด้วย กระทรวงศึกษาธิการ ในฐานะที่เป็นเจ้าภาพดูแลเรื่องระบบการศึกษา นอกจากวิชาการเก่งด้วยคุณยังได้ ศีลธรรมคุณ ก็วินๆด้วยกันทั้งคู่ เพราะฉะนั้นเขาเสริมสร้างและทำงานร่วมกัน เรียกว่าไม่ต้องเหยียบตาปลากัน ไม่ต้องเหยียบเงากัน ต่างคนต่างบรรลุเป้าหมายพร้อมๆกัน คือการศึกษาของคุณก็ได้ ศีลธรรมคุณก็ได้ เด็กเองก็สามารถที่จะมีวัดชิ้น ในการป้องกันตัวเอง”²¹⁹

ลีลาวดียังเสริมในเรื่องของวัดพระธรรมกายว่าเป็นระบบปฏิบัติการทางสังคมระบบหนึ่งที่มีหน้าที่ในการรักษาแบบแผนของสังคมและหล่อหลอมพลเมืองโดยการร่วมมือกับหน่วยงานที่เป็นระบบย่อยระบบอื่นที่มีอยู่ในสังคม

“เรื่องของศาสนาเนี่ยออกไปจากกระทรวงศึกษาธิการตั้งแต่ตอนที่สำนักพุทธศาสนาออกไปแล้ว อันนี้เนี่ย ค่ายินยันที่พี่ลีได้ยินมาจากคุณหญิงกษมา วรวรรณเป็นคนพูดเองว่าเพราะว่าเราไม่ชำนาญในเรื่องของศาสนาไง เราไม่ชำนาญในเรื่องของศีลธรรมไง เพราะฉะนั้นถึงจะมีครูพระเข้ามา แต่งบประมาณครูพระเป็นแค่ครูหนึ่งคนต่อนักเรียน 50 คน มันไม่สามารถเอาไปได้ทั้งหมด และมันก็ไม่ได้สามารถต่อยอดจาก 1 ชั่วโมงที่เรียนต่อ 1 สัปดาห์ แต่โครงการเด็กดี V-STAR นี่คือโครงการที่เข้าไปถึงกิจวัตรประจำวัน เข้าไปถึงรากเหง้า ไปถึงนิสัย เป็นการสร้างนิสัยที่ดีขึ้นมา โดยเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน อยากเป็นคนดีไม่รู้ดียังไง นี่ไงเข้ากระบวนการ 10 ข้อ ซึ่งมันเป็นความดีสากล ทุกศาสนาทำได้ เพราะว่าโครงการนี้ไม่ใช่เข้าแค่โรงเรียนในพุทธเท่านั้น เกือบที่นอนมันไม่ได้เกี่ยวว่าเป็นพุทธไง มันเป็นเรื่องกลางๆ ในความดีสากล ซึ่งศาสนาไหนก็ทำได้ พ่อแม่เองพอเห็นโครงการ อ้าว ถ้าเกิดทำให้ลูกฉันดีขึ้นก็ไม่ปฏิเสธ ใครจะเป็นเจ้าภาพไม่เป็นไร ลูกเขาไม่ต้องมาวัดพระธรรมกายก็ได้ เพราะบางโรงเรียนเนี่ยไม่ได้มาเด็กดีV-STARที่วัด อย่างที่บอกเขาเข้าโครงการ

²¹⁹ เรื่องเดียวกัน

ทั้งโรงเรียน อาจจะเป็นแบบว่าที่หนึ่งของโรงเรียนถึงเข้าไปแค่สองห้อง แต่ในนั้นอาจจะมี ศาสนาอื่นก็ได้เค้า คือวัดเนี้ยมันมีหน้าที่หลักๆในเรื่องของการเป็นสถานที่ที่จะฝึก ถ้า เรามองว่าวัดคือโรงเรียนสอนศีลธรรมให้กับประชาชน ถ้าเรามองภาพนั้น ไม่ใช่เป็น สถานที่ๆมาถ่ายรูป มาแค่จุดรูปไปไหว้พระ แต่เรามองว่าวัดคือสถานที่สอนศีลธรรม แต่ว่าทำอย่างไรที่จะให้คนเข้าวัด เพราะฉะนั้นพอคนเข้าวัดเนี้ย มันก็เหมือนกับ มัน อาจจะได้ลักษณะของผู้สูงวัยหรืออาจจะผู้เฒ่าที่มาเข้าวัด ซึ่งเด็กๆเนี้ยไม่ค่อยเข้า อันนี้คือปัญหาที่ไม่ได้เกิดแค่ในพระพุทธศาสนาเท่านั้น มันเกิดทุกที่ทุกวัด แล้วก็ทุก ศาสนาทั่วโลก เพราะเดี๋ยวนี้เด็กวัยรุ่นถ้าให้เลือกระหว่างไปเดินห้าง ร้านเกม กับเข้า วัด ถ้าให้เด็กเขาก็ต้องไปเดินห้าง ร้านเกมส์ ดูหนัง เขาก็ไม่เข้าวัด แต่ทำอย่างไรให้ กระบวนการนี้สามารถที่จะเข้าไปอยู่ในสถานที่ๆเขาต้องไปอยู่แล้ว ก็คือโรงเรียน เรา ก็เลยทำงานร่วมกันเท่านั้นเอง ว่านี่นี่คือ know-how ที่วัดมี แทนที่จะต้องดึงเข้า วัดมา คุณเอาไปไว้ในชีวิตประจำวันของเขาได้ไหม โดยโรงเรียนเป็นเจ้าภาพในการ บอกนักเรียน แล้วก็มีการวัลให้จูงใจให้ แต่ถามว่าไม่เข้าได้ไหม ก็ไม่มีใครว่าเพราะมัน เป็นลักษณะของการสมัครใจ”²²⁰

กล่าวได้ว่าวัดพระธรรมกายก็เป็นระบบหนึ่งในสังคมที่มีหน้าจรรโลงสังคมผ่านการหล่อหลอม และปลูกฝังพลเมืองผ่านคำสอนทางพุทธศาสนา โดยการร่วมมือกับโรงเรียนซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่เดียวกับวัดในการธำรงรักษาแบบแผนของสังคมไว้

จากบทสัมภาษณ์แสดงให้เห็นถึงการทำหน้าที่ของวัดพระธรรมกายในฐานะที่เป็นหน่วยระบบย่อยหนึ่งของสังคมที่มีหน้าที่ปลูกฝังอุดมการณ์ทางพุทธศาสนาให้กับพลเมืองในระบบการศึกษาของไทย ซึ่งเป็นหน้าที่ของวัดในฐานะระบบหนึ่งที่รัฐควบคุมและดูแลอยู่ สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของพุทธศาสนาที่รัฐให้ความสำคัญในฐานะอุดมการณ์หลักของชาติที่จรรโลงพลเมืองในรัฐให้อยู่ในจารีตแบบแผน อีกทั้งเป็นการรักษาคุณค่าอันดั้งเดิมของรัฐเพื่อความสงบสุขในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ด้วยเหตุว่ารัฐต้องการความรู้และเทคนิคการถ่ายทอดพุทธศาสนาซึ่งรัฐเองได้เปิดโอกาสให้กับองค์กรกลุ่มต่างๆเข้ามาร่วมมือกับรัฐในการสอนพุทธศาสนาให้กับพลเมือง วัดพระธรรมกายก็คือวัดหนึ่งที่รัฐนั้นเปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมกับรัฐในการปลูกฝังพุทธศาสนาให้กับพลเมืองในระบบการศึกษา

ด้วยการเปิดโอกาสของรัฐให้กับวัดพระธรรมกายเข้ามาปลูกฝังอุดมการณ์พุทธศาสนาให้กับพลเมืองนั้นย่อมส่งผลกระทบต่อพุทธศาสนาที่เป็นแบบจารีตประเพณีซึ่งอาจถูกแทนที่ด้วยพุทธศาสนาแบบวัดพระธรรมกายได้ เพราะด้วยว่าวัดพระธรรมกายมีทั้งทรัพยากรและความรู้ในการ

²²⁰ เรื่องเดียวกัน

นำเสนอพุทธศาสนาที่เป็นรูปธรรมมากกว่าจะเป็นคำสอนตามจารีตประเพณีอีกทั้งการที่รัฐเปิดโอกาสให้วัดพระธรรมกายมาทำโครงการให้กับโรงเรียนทั่วประเทศย่อมส่งผลถึงพุทธศาสนาตามแบบจารีตที่มีอยู่แต่เดิมในโรงเรียนที่ในอนาคตอาจจะถูกแทนที่ด้วยพุทธศาสนาแบบวัดพระธรรมกายไป

4.4 ความสัมพันธ์ของโครงการเด็กดี V-STAR ในฐานะกลไกอุดมการณ์

จากการศึกษาโครงการV-STAR ของวัดพระธรรมกายแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐนั้นในกรณีของวัดพระธรรมกายแสดงให้เห็นถึงความร่วมมือที่วัดพระธรรมกายพยายามเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของกลไกรัฐโดยผ่านความร่วมมือของโครงการสอนพุทธศาสนา ในขณะที่เดียวกันรัฐก็ใช้อำนาจเปิดโอกาสให้กับวัดในการเข้ามามีส่วนร่วมในการปลูกฝังอุดมการณ์ทางพุทธศาสนาให้กับพลเมืองในโรงเรียน ถึงแม้โครงการ V-STAR นี้จะไม่ใช่วัดพระธรรมกายใต้นโยบายของรัฐแต่ก็ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆของรัฐอาทิเช่นฝ่ายการเมือง กระทรวงศึกษาธิการ และ สพฐ.

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างวัดพระธรรมกายกับรัฐแล้วพบว่าวัดพระธรรมกายเองก็ต้องการความช่วยเหลือจากรัฐในฐานะสถาบันฆราวาสที่มีอำนาจที่อยู่สูงกว่า ความจำเป็นดังกล่าวเกิดจากลักษณะของโครงสร้างของวัดเอง ทั้งนี้วัดพระธรรมกายตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันก็ยังคงแสวงหาความร่วมมือกับรัฐมาโดยตลอดตั้งแต่อดีต²²¹ จนถึงปัจจุบัน

ในกรณีของโครงการเด็กดีV-STAR ก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของวัดพระธรรมกายที่จะแสวงหาความร่วมมือจากรัฐในการเข้าไปปลูกฝังศีลธรรมให้กับพลเมืองเยาวชนในโรงเรียน ทั้งนี้ในมุมมองของ Parson วัดพระธรรมกายคือทำหน้าที่เป็นหนึ่งในระบบปฏิบัติการของสังคมที่มีหน้าที่ขับเคลื่อนสังคมโดยการร่วมมือกับหน่วยงานอื่นคือกระทรวงศึกษาธิการและหน่วยงานภายใต้กระทรวงศึกษาธิการอันได้แก่ สำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรมสามัญศึกษา เขตพื้นที่การศึกษา โรงเรียน ผู้อำนวยการและครู เพื่อบูรณาการการปลูกฝังอุดมการณ์ทางพุทธศาสนาให้กับพลเมืองในระบบการศึกษาของไทย ด้วยเหตุว่าพุทธศาสนานั้นเป็นอุดมการณ์หลักของชาติที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานและเป็นสิ่งที่มีคุณค่าของสังคมไทย ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของวัดและรัฐที่จะเป็นหน่วยในระบบสังคมที่มีหน้าที่ปลูกฝังอุดมการณ์พุทธศาสนาต่อเยาวชนในระบบการศึกษาของไทย เพื่อเป้าหมายคือการสร้างความเป็นหนึ่งเดียวของสังคมในการขับเคลื่อนสังคมไปสู่ความท้าทายต่างๆในอนาคต

วัดพระธรรมกายในมุมมองของAlthusser จะเห็นได้ว่าวัดพระธรรมกายเป็นหนึ่งในกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐเช่นเดียวกับโรงเรียนที่คอยผลิตอุดมการณ์ เหมือนกับโรงเรียนที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของรัฐเช่นกัน

²²¹ อภิญญา เพ็ญฟูสกุล, ศาสนทัศน์ของชุมชนเมืองสมัยใหม่ ศึกษากรณีวัดพระธรรมกาย.

แม้ว่าวัดในมุมมองของAlthusser จะเป็นกลไกอุดมการณ์รัฐเก่าที่เลิกใช้ไปแล้วและมีการแทนที่ด้วยกลไกอุดมการณ์รัฐใหม่นั้นคือโรงเรียนซึ่งเป็นบริบทในประเทศยุโรป แต่ในกรณีของประเทศไทยวัดของไทยนั้นอยู่ภายใต้การควบคุมและดูแลของรัฐเป็นส่วนหนึ่งของรัฐมาโดยตลอดแม้รัฐจะสร้างระบบโรงเรียนขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่เป็นกลไกอุดมการณ์ของรัฐแทนวัดแล้วก็ตาม แต่วัดก็ยังคงมีความสำคัญในการปลูกฝังอุดมการณ์ทางพุทธศาสนาให้กับพลเมืองควบคู่ไปกับโรงเรียนเพราะสังคมไทยอยู่คู่กับความศรัทธาต่อวัดและพระพุทธรูปมาช้านานรวมไปถึงประเพณีที่มีความเกี่ยวข้องกับวัดและพุทธศาสนา ดังนั้นวัดจึงเป็นกลไกอุดมการณ์รัฐอย่างหนึ่งเพื่อสร้างความชอบธรรมในการปกครองให้กับรัฐ

ในกรณีของวัดพระธรรมกายก็ถือได้ว่าวัดพระธรรมกายเป็นส่วนหนึ่งของรัฐที่ทำหน้าที่เป็นกลไกปลูกฝังอุดมการณ์พุทธศาสนาให้กับพลเมืองในระบบการศึกษาโดยทำหน้าที่ร่วมมือกับโรงเรียน

4.5 ความสัมพันธ์วัดพระธรรมกายกับรัฐในฐานะขบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนา

วัดพระธรรมกายในมุมมองการเคลื่อนไหวทางศาสนา แม้วัดพระธรรมกายจะถือเป็นกลไกอุดมการณ์หนึ่งของสังคมไทยที่มีหน้าที่ปลูกฝังอุดมการณ์ให้กับพลเมืองแล้ววัดพระธรรมกายก็ยังถือเป็นกลุ่มผลประโยชน์อีกกลุ่มหนึ่งที่มีอยู่ในรัฐแม้วัดพระธรรมกายจะเป็นส่วนหนึ่งของรัฐที่ถูกรัฐควบคุมและดูแลอยู่ วัดพระธรรมกายก็เป็นกลุ่มเคลื่อนไหวกลุ่มหนึ่งที่พยายามเข้าหารัฐด้วยวิธีการร่วมมือกับรัฐ โดยการใช้โครงการ V-STAR เป็นเครื่องมือต่อรองกับรัฐ ในการทำโครงการการเรียนการสอนพุทธศาสนาให้กับโรงเรียนและเด็ก ซึ่งเป็นโอกาสให้กับวัดพระธรรมกายสามารถเผยแผ่แนวคิดและอัตลักษณ์ของวัดพระธรรมกายได้ผ่านกิจกรรมที่ทำกับนักเรียนในโรงเรียนของรัฐผ่านกิจกรรมที่ทางวัดคิดค้นขึ้นแล้วไปจัดกิจกรรมในโรงเรียนอาทิเช่น เช่น การไหว้พ่อแม่และ ผู้ใหญ่ การเก็บที่นอน การสมาทานศีลห้า การแต่งกายสุภาพ การนั่งสมาธิ สวดมนต์ไหว้พระ การหยอดกระปุกออมสิน การช่วยงานบ้านและโรงเรียน การอ่านหนังสือที่มีประโยชน์ การจับดี โดยมีสมุดบันทึกความดีไว้ตรวจสอบตัวเอง²²² ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่มีอยู่แล้วของทั้งผู้ศรัทธาและพระสงฆ์ที่อยู่ในวัดพระธรรมกาย การเผยแผ่อัตลักษณ์ของวัดพระธรรมกายเพื่อขยายฐานมวลชนผู้ศรัทธาต่อวัดพระธรรมกายไปสู่ประชาชนในวงกว้างโดยเป็นผลประโยชน์ของวัดพระธรรมกายในระยะยาวอย่างเช่นจำนวนผู้ศรัทธา และจำนวนเงินบริจาคที่จะเข้าวัดพระธรรมกายในอนาคต

วัดในสังคมไทยแม้จะอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลจากรัฐแต่วัดก็ถือได้ว่าเป็นกลุ่มผลประโยชน์กลุ่มหนึ่งในสังคมที่มีการเคลื่อนไหวเรียกร้องต่อผลประโยชน์จากรัฐมาโดยตลอดไม่ต่างกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของขบวนการคนสงฆ์ที่ต้องการเรียกร้องให้

²²² "สมุดบันทึกกิจกรรม 3 to 1."

ระบุพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติในรัฐธรรมนูญ 2540 รัฐธรรมนูญ 2550 และ รัฐธรรมนูญ 2560 หรือกลุ่มที่เรียกร้องให้มีการจัดตั้งกระทรวงเพื่อมาดูแลวัดในพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะเมื่อปี พ.ศ.2540 เป็นต้น

วัดพระธรรมกายก็เป็นองค์กรสงฆ์องค์กรหนึ่งที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของรัฐ ในอีกมุมหนึ่ง วัดพระธรรมกายก็เป็นกลุ่มผลประโยชน์ทางศาสนากลุ่มที่ต้องเคลื่อนไหวในการเรียกร้องผลประโยชน์ให้กับกลุ่มตนด้วยการแสวงหาความร่วมมือกับรัฐ ผ่านการวิ่งเต้นของผู้ศรัทธาในวัดพระธรรมกายที่เข้าถึงฝ่ายการเมืองเพื่อการขับเคลื่อนโครงการ V-STAR ตัวอย่างเช่น ดร.ลีลาวดี วัชโรบล ซึ่งเป็นผู้ที่ศรัทธาและอยู่ในวัดพระธรรมกายมายาวนานเป็นฝ่ายช่วยวิ่งเต้นให้รัฐเปิดโอกาสให้กับโครงการ ได้อธิบายเรื่องดังกล่าวว่า

“เข้าวัดพระธรรมกายมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 ปี พ.ศ. 2525 เราก็เข้าวัดมาต่อเนื่อง นะคะ จนกระทั่งถึงปัจจุบัน ส่วนโครงการของ V-STAR เนี่ยก็ต้องถือว่าเป็นโครงการหนึ่งของวัดพระธรรมกาย ซึ่งเราก็เห็นตั้งแต่ก่อนแล้วก็จนกระทั่งถึงปัจจุบัน ก่อนจะมี V-STAR จนกระทั่งมี V-STAR แล้วก็มาถึงปัจจุบัน ส่วนหนึ่งก็คือเข้าไปมีส่วนเข้าไปเกี่ยวข้อง ก็คือว่าในปี พ.ศ. 2554 ถ้าจำไม่ผิด 54... เดียว ไม่ใช่ 54 ต้อง 50 เนาะ ล่าสุดตอนพรรคพลังประชาชนมาเป็นรัฐบาลช่วงนั้นพี่ลีได้มีโอกาสเป็นเลขาธิการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการสมัยท่านสมชาย วงศ์สวัสดิ์ แล้วก็ท่านศรีเมือง เจริญศรี ซึ่งตอนที่ท่านสมชาย วงศ์สวัสดิ์เนี่ย ท่านก็ได้เป็นประธานเปิดงานโครงการ V-STAR ที่วัดพระธรรมกายด้วย ซึ่งขณะนั้นในฐานะที่เราทำหน้าที่เป็นเลขาธิการรัฐมนตรีเนี่ย เราก็ต้องไปด้วยนะคะ ก็เลยได้มีโอกาส เรียกว่าอย่างที่บอกอะคะ ว่าได้เห็นการทำงานระหว่างวัดพระธรรมกายและภาครัฐที่ทำงานเชื่อมกัน แต่ว่าอันนี้ต้องเรียนว่าการเชื่อมกันไม่ได้เกิดจากตัวพี่ลี พี่ลีเป็นแค่ส่วนหนึ่งเท่านั้นเอง ได้มีโอกาสไปเห็นบรรยากาศ”²²³

อีกตัวอย่างคือการที่วัดพระธรรมกายพยายามเข้าหาฝ่ายข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่มีอำนาจสั่งการระดับกระทรวง กรม เขต และ โรงเรียน เพื่อผลักดันกิจกรรมในโครงการ V-STAR เข้าสู่โรงเรียน ดังจะเห็นได้จากการให้เกียรติเชิญข้าราชการระดับสูงมาร่วมงานเป็นประธานในพิธีในวันรวมพลังเด็กดีที่วัดพระธรรมกายจัดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2551 เป็นต้นมา ซึ่งทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างวัดพระธรรมกายกับรัฐในโครงการนี้ขึ้นจนสามารถจัดได้อย่างต่อเนื่องจนถึงปี พ.ศ.2557 นอกจากการ

²²³ ดร.ลีลาวดี วัชโรบล อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เขตดุสิต.

เคลื่อนไหวในเชิงผลประโยชน์แล้ววัดพระธรรมกายก็ยังคงเคลื่อนไหวในเชิงอัตลักษณ์ผ่านกิจกรรมในโครงการ V-STAR อีกด้วย

การเคลื่อนไหวในเชิงอัตลักษณ์นั้นในโครงการV-STAR ของวัดพระธรรมกายนั้นออกมาในรูปแบบของกิจกรรมในโครงการที่เป็นการเผยแผ่วัฒนธรรมของวัดพระธรรมกายสอดแทรกเข้าไปในกิจกรรม โดยคุณ จ. ได้อธิบายในเรื่องนี้ไว้ว่า

“กิจกรรมที่ทำประกอบด้วยหลักสูตรกิจวัตร 10 ประการที่เราปลูกฝังให้เด็กทำตลอดทั้งวันตั้งแต่ตื่นนอนพับที่นอน ไหว้พ่อแม่ก่อนออกจากบ้าน ออมเงินเก็บไว้ทำบุญแล้ว สวดมนต์ไหว้พระอาราธนาศีล นั่งสมาธิ เป็นกิจกรรมตลอดทั้งวันและให้เด็กบันทึกความดี ตัวที่สองคือกิจกรรมสร้างสรรค์สังคม ให้เด็กทำความดี เช่น เอากระเช้าผลไม้ถวายพระ พื้นฐานมาจากศีล ภาวนา ทำงานทอดกฐินร่วมกับวัด ทำบุญตักบาตร ฝึกให้เด็กอาราธนาศีล ว่าศีลมีอะไร ในมุมมองของพุทธศาสนาคือการทำความสะอาด ระเบียบ สุภาพตรงเวลา สมาธิ ผนวกให้เข้าศีล 5 เอื้อให้รักษาศีลได้มากขึ้น ยูจีไฟท์ความดีสากล Universal goodness เป็นหลักสูตรที่เอาไปเสริม เช่น เริ่มทำความสะอาดได้ดี มดแมลงก็ไม่มาไต่ โอกาสฆ่าสัตว์น้อยลง เอื้อให้เรารักษาศีล เป็นภาคปฏิบัติที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ตู้อกับข้าวที่บ้าน ถ้าไม่ล้างจาน ไม่ทำความสะอาด มดแมลง หนู แมลงสาบก็จะมาเรามีโอกาสฆ่าสัตว์ แต่ถ้าทำความสะอาดก็จะเชื่อมโยงกับศีล 5 ยูจีไฟว์ มีสะอาด ระเบียบ สุภาพ ตรงเวลา และสมาธิ จากพื้นฐานที่ใช้ในชีวิตประจำวันการรักษาระเบียบที่โรงเรียนและที่บ้านในความดีสากลก็จะมี5ห้องทำในบ้านและโรงเรียนด้วยห้องนอนห้องน้ำห้องแต่งตัวห้องเรียนห้องอาหารในส่วนโรงเรียนเรามุ่งเน้นไปที่ ห้องเรียน การดูแลห้องเรียนของตัวเอง สามารถใช้ที่บ้านได้ ห้องอาหาร ห้องนอน”²²⁴

การขับเคลื่อนเพื่อผลักดันอัตลักษณ์ของตนเองไปในสังคมโดยการผลักดันผ่านกิจกรรมในโครงการเด็กดีV-STAR เข้าไปในโรงเรียนพร้อมทั้งกิจกรรมที่ทำกับเด็กเยาวชนและครูเพื่อเผยแผ่อัตลักษณ์ของวัดพระธรรมกาย

²²⁴ คุณ จ. นามสมมุติ เจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานโครงการเด็กดี V-STAR.

จากข้อมูลที่ยกมาชี้ให้เห็นถึงความพยายามของวัดพระธรรมกายในการเผยแผ่อัตลักษณ์ของตัวเองผ่านโครงการ V-STAR สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของวัดพระธรรมกายในการเคลื่อนไหวในเชิงอัตลักษณ์ของวัดที่น่าเสนอต่อสังคมโดยเฉพาะการเผยแผ่อัตลักษณ์ไปสู่พลเมืองในระบบการศึกษา

การที่วัดพระธรรมกายพยายามเผยแผ่อัตลักษณ์ของตนเพื่อสร้างการยอมรับให้กับสังคมถึงจารีตและคุณค่าของแบบแผนที่วัดพระธรรมกายปฏิบัติสืบต่อเนื่องมาจนกลายเป็นวัฒนธรรมองค์กรของวัดพระธรรมกาย ทั้งนี้มองได้ว่าเป็นการขยายอิทธิพลทางวัฒนธรรมเพื่อแสวงหาการยอมรับและแทนที่แบบแผนพุทธแบบจารีตที่ไม่ทันสมัย

4.6 สรุป

วัดพระธรรมกายแม้จะอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของรัฐอีกทั้งเป็นกลไกหนึ่งของรัฐแต่วัดพระธรรมกายก็อยู่ในฐานะกลุ่มผลประโยชน์หนึ่งในสังคมเป็นกลุ่มเคลื่อนไหวทางศาสนาที่เคลื่อนไหวเรียกร้องต่อรองผลประโยชน์จากรัฐผ่านการวิ่งเต้นโดยอาศัยผู้ศรัทธาของวัดที่สามารถเข้าถึงฝ่ายการเมืองได้ อีกทั้งยังเคลื่อนไหวในเชิงอัตลักษณ์ของกลุ่มองค์กรโดยผ่านกิจกรรมในโครงการ V-STAR

กล่าวได้ว่าวัดพระธรรมกายนั้นเป็นกลุ่มเคลื่อนไหวทางศาสนาที่เคลื่อนไหวทั้งทางผลประโยชน์และทางอัตลักษณ์ไปพร้อมๆกันเมื่อมองผ่านโครงการ V-STAR

การที่วัดพระธรรมกายสามารถมีอำนาจต่อรองกับรัฐได้เพราะด้วยเครือข่ายของผู้ศรัทธาที่มีอิทธิพลในแวดวงการเมืองและราชการ อีกทั้งได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายการเมืองและกระทรวงศึกษาธิการที่มองว่าสามารถหาประโยชน์จากโครงการของวัดพระธรรมกายได้โดยไม่ต้องทำเอง โดยโครงการดังกล่าวทำให้วัดพระธรรมกายมีฐานผู้ศรัทธาเพิ่มขึ้นและทำให้เยาวชนหันเหไปสนใจกับพุทธศาสนาในแบบธรรมกายมากขึ้น สิ่งนี้ย่อมส่งผลต่อพุทธศาสนาแบบจารีต อาจกล่าวได้ว่าการเผยแผ่พุทธศาสนาในแบบของวัดพระธรรมกายนั้นเป็นการท้าทายพุทธศาสนาในแบบกระแสหลักของไทย นำมามาซึ่งความไม่พอใจในการเผยแผ่ของวัดพระธรรมกายในโครงการเด็กดี V-STAR

บทที่ 5

บทสรุป

ในบทที่ 5 มุ่งสรุปผลของการศึกษาเพื่อตอบคำถามที่กำหนดไว้ มุ่งอภิปรายผลการศึกษา โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ส่วนได้แก่

1. สรุปผลการศึกษา
2. การอภิปรายผลการศึกษาเปรียบเทียบและนัยทางทฤษฎี
3. ข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐในบริบทการเมืองไทยนั้นแบ่งออกได้เป็น 4 รูปแบบคือความสัมพันธ์ในแบบ ร่วมมือ ต่อรอง ชัดแย้ง และ เรียกร้อง ซึ่งปรากฏให้เห็นเด่นชัดในช่วง พ.ศ.2540 ที่มีการเปลี่ยนแปลงในทางโครงสร้างทางการเมืองและวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ โดยความสัมพันธ์ในเชิงความร่วมมือได้แก่ หลวงตามหาบัว และกลุ่มสำนักสันตติโศก ในการให้ความร่วมมือกับรัฐ ในกลุ่มที่มีลักษณะเป็นการเรียกร้องได้แก่กลุ่ม ศูนย์พิทักษ์พุทธศาสนา และ กลุ่มเรียกร้องให้มีการบรรจุพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติในรัฐธรรมนูญ 2540, 2550 และ 2560 และในรูปแบบลักษณะที่ขัดแย้งคือกลุ่มสันตติโศก ที่มีทั้งลักษณะทั้งความร่วมมือกับรัฐและขัดแย้ง

ในรูปแบบลักษณะที่ขัดแย้งคือกลุ่มสันตติโศก และวัดพระธรรมกายที่มีทั้งลักษณะทั้งความร่วมมือกับรัฐและขัดแย้ง และความสัมพันธ์ในรูปแบบลักษณะของการต่อรองคือวัดพระธรรมกายด้วยอำนาจต่อรองของวัดพระธรรมกายนั้นมีจำนวนผู้ศรัทธาที่มีจำนวนมากโดยเฉพาะกลุ่มผู้มีการศึกษาซึ่งมาจากการจัดอบรมโครงการธรรมทายาทในระดับอุดมศึกษาที่เน้นเอาผู้ที่เรียนในระดับปริญญาตรีมาอบรมและต่อมาได้ขยายไปสู่คนทั่วไปให้มีโอกาสเข้ามาบวชในโครงการต่างๆของวัดพระธรรมกาย จึงทำให้ฐานผู้ศรัทธาวัดพระธรรมกายมีจำนวนมากขึ้น

อีกทั้งสายสัมพันธ์ระหว่างวัดพระธรรมกายกับพระสงฆ์ชั้นปกครองตามพื้นที่ต่างๆรวมถึงฆราวาสที่มีสายสัมพันธ์กับอำนาจรัฐคอยให้การสนับสนุนวัดพระธรรมกาย เหล่านี้จึงกลายเป็นเครื่องมือในการที่วัดพระธรรมกายใช้เป็นอำนาจต่อรองกับรัฐในการดำเนินโครงการต่างๆรวมถึง V-STAR ด้วย

ตารางที่ 7 สรุปความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐในการเมืองไทย

กลุ่มคณะสงฆ์/ปี	2445-2500	2501-2520	2521-2540	2541-2560
ครูบาศรีวิชัย	ขัดแย้ง 2451- 2453, 2454-2464, 2478-2479			
ยุวสงฆ์		ขัดแย้ง/เรียกร้อง 2516-2519		
กิตติวุฑโฒ/ วัดจิตตภาวัน		ร่วมมือ 2516-2519		
สันติอโศก		ขัดแย้ง 2518	ขัดแย้ง 2532	ร่วมมือ 2543/ ขัดแย้ง 2549, 2551, 2556- 2557
หลวงตาบัว			ร่วมมือ 2540	
ศูนย์พิทักษ์พุทธ ศาสนา			เรียกร้อง 2540	เรียกร้อง 2550,2560
วัดพระธรรมกาย			ขัดแย้ง 2540	ขัดแย้ง 2541, 2560/ ร่วมมือ- ต่อรอง 2551-2557
พระศรีปริยัติโมลี สมชัย กุศลจิตโต				เรียกร้อง 2543

จากการวิจัยพบว่าลักษณะความร่วมมือระหว่างวัดกับรัฐนั้นยังมีอีกรูปแบบคือการร่วมมือทางการศึกษาเพื่อปลูกฝังความรู้ศีลธรรมในทางพุทธศาสนาให้กับเยาวชนพลเมืองในโรงเรียนผ่านการร่วมมือ โครงสร้างได้แก่ ครูพระสอนศีลธรรม ค่ายคุณธรรม และโรงเรียนวิสุทธิ ซึ่งเป็นการร่วมมือระหว่างวัดกับรัฐในเชิงนโยบายของรัฐที่ต้องการให้วัดได้มีการจัดการเรียนการสอนปลูกฝังความรู้ทางพุทธศาสนาให้กับเยาวชนในโรงเรียนผ่านการร่วมมือหลายองค์กรของรัฐอีกทั้งรัฐยังสนับสนุนในด้านงบประมาณของทั้ง 3 โครงการ

ตารางที่ 8 วัดกับรัฐในความร่วมมือทางการศึกษา

	โครงการครุพระ	V-STAR	ค่ายคุณธรรม	โรงเรียนวิธิพุทธ
เกิดปี	2548-2549	2551	2552	2545
งบประมาณ	10,000,000/ 84,000,000	n/a	n/a	10,567,780
ความร่วมมือ	กระทรวงศึกษา กรมการศาสนา กระทรวง วัฒนธรรม สำนักพุทธศาสนา แห่งชาติ สำนักงาน คณะกรรมการ พัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ กระทรวงพัฒนา สังคมและความ มั่นคงของมนุษย์	วัดพระธรรมกาย+ กระทรวงศึกษาธิการ โรงเรียนทั่วประเทศ	กรมการศาสนา และมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณ์ ราชวิทยาลัย	มหาเถรสมาคม และสำนักงาน คณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณ์ ราชวิทยาลัย

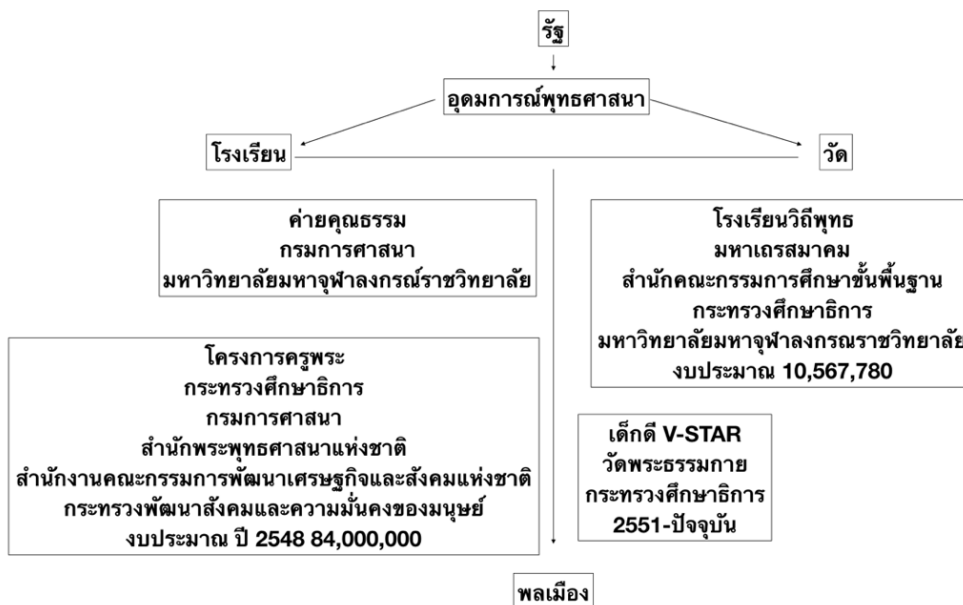
ในกรณีขอโครงการเด็กดี V-STAR นั้นเป็นโครงการที่วัดพระธรรมกายเป็นฝ่ายผลักดันโครงการด้วยตัวเองโดยการแสวงหาความร่วมมือจากกระทรวงศึกษาธิการโดยการเข้าหาทั้งทางฝ่ายการเมืองและฝ่ายข้าราชการประจำเพื่อผลักดันโครงการดังกล่าวไปสู่เยาวชนในระบบการศึกษาโดยอาศัยทรัพยากรของตนเองเป็นหลักและเครือข่ายผู้ศรัทธาในวัดพระธรรมกายที่มีอำนาจในการเข้าหาต่อรองกับระบบราชการของรัฐเพื่อให้รัฐเปิดโอกาสให้กับวัดพระธรรมกายในการดำเนินโครงการนี้สู่ระบบการศึกษาของไทย

ด้วยการที่วัดพระธรรมกายมีผู้ศรัทธาจำนวนมากและมีทรัพยากรจึงสามารถใช้เป็นอำนาจต่อรองกับรัฐในการผลักดันโครงการ V-STAR ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของวัดพระธรรมกายที่มีอำนาจต่อรองมากกว่าองค์กรสงฆ์อื่นที่มีอยู่ในประเทศไทย

5.2 การอภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษาความสัมพันธ์วัดกับรัฐความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการต่อรองกรณีศึกษาความร่วมมือระหว่างวัดพระธรรมกายและกระทรวงศึกษาธิการในโครงการเด็กดี V-STAR สามารถสรุปได้เป็นแผนภาพดังต่อไปนี้

ภาพที่ 6 ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐในการร่วมมือทางการศึกษา

จากแผนภาพอธิบายได้ว่าวัดเป็นกลไกอุทมการณ์หนึ่งของรัฐมีหน้าที่ในการปลูกฝังอุทมการณ์ทางพุทธศาสนาให้กับพลเมืองโดยการร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐและได้รับการสนับสนุนทางด้านงบประมาณในบางโครงการ

ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐในบริบทการเมืองไทยนั้นเป็นไปในรูปแบบของรัฐควบคุมและดูแลวัดโดยวัดเป็นเครื่องมือกลไกหนึ่งสำหรับรัฐในการปลูกฝังอุทมการณ์ทางพุทธศาสนาให้กับเยาวชนพลเมืองเพื่อตอบสนองอุทมการณ์ต่อรัฐในเรื่องความชอบธรรมในการปกครองของรัฐ ในขณะที่วัดก็ถือเป็นกลไกหนึ่งในโครงสร้างทางสังคมซึ่งมีหน้าที่ร่วมมือกับหน่วยงานองค์กรอื่นๆ ในการปลูกฝังความรู้ ความคิดและความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาเพื่อจรรโลงสังคมให้เป็นสังคมที่ดีงามและสงบสุขภายใต้การควบคุมของรัฐ อีกทั้งวัดยังเป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่มีการเคลื่อนไหวเรียกร้องทั้งในเรื่องผลประโยชน์และอัตลักษณ์ของกลุ่ม

วัดพระธรรมกายก็เป็นกลไกหนึ่งของสังคมที่ถูกควบคุมดูแลโดยรัฐ ซึ่งหน้าที่เช่นเดียวกับวัดในพุทธศาสนาของไทยคือมีหน้าที่ปลูกฝังอุทมการณ์ทางพุทธศาสนาให้กับพลเมืองผ่านโครงการความร่วมมือระหว่างกระทรวงศึกษาธิการ โดยโครงการ V-STAR ก็คือโครงการที่ปลูกฝังพุทธศาสนาไปสู่เยาวชนในระบบการศึกษาภายใต้การเปิดโอกาสให้กับวัดพระธรรมกายของกระทรวงศึกษาธิการที่ให้วัดพระธรรมกายเข้ามาทำโครงการนี้กับโรงเรียนสังกัดกระทรวงศึกษาธิการทั่วประเทศ แม้โครงการนี้มิได้รับการสนับสนุนในเรื่องงบประมาณจากรัฐก็ตาม แต่วัดพระธรรมกายในฐานะกลไกอุทมการณ์หนึ่งของรัฐและหน่วยย่อยในระบบสังคมที่มีหน้าที่ทำงานร่วมกับหน่วยงานอื่นเพื่อปลูกฝังพุทธศาสนา

และค่านิยมวัฒนธรรมในอุดมการณ์ทางพุทธศาสนาให้กับพลเมือง ของไทย อีกทั้งยังกล่าวได้ว่าวัดพระธรรมกายก็เป็นกลุ่มผลประโยชน์ทางศาสนาอีกกลุ่มที่มีอำนาจต่อรองสูงที่มีมาจากฐานผู้ศรัทธาจำนวนมากและทรัพยากรจากการได้รับบริจาคจากผู้ศรัทธาและกำลังคนที่เข้ามาทำงานในวัด ทำให้วัดพระธรรมกายใช้สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องมือในการเข้าไปต่อรองกับรัฐในการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างวัดกับรัฐผ่านโครงการต่างๆที่วัดพระธรรมกายเป็นฝ่ายริเริ่มขึ้น ผ่านการวิ่งเต้นโดยผู้ศรัทธาในวัดพระธรรมกายที่มีความใกล้ชิดกับฝ่ายการเมือง อีกทั้งวัดพระธรรมกายก็ยังเคลื่อนไหวเพื่อเผยแพร่เอกลักษณ์ของกลุ่มตัวเองผ่านกิจกรรมในโครงการเด็กดี V-STAR อีกด้วย

ข้อสังเกตของผู้วิจัยมองว่า ภายใต้โครงการความร่วมมือนี้หากมองเบื้องต้นแล้ววัดพระธรรมกายอาจดูเป็นฝ่ายที่เสียเปรียบมากกว่าได้หากเปรียบเทียบกับโครงการปลูกฝังศีลธรรมโครงการอื่นที่มีมาก่อนโครงการเด็กดี V-STAR แล้ว เพราะโครงการอื่นนั้นได้รับการสนับสนุนจากรัฐเป็นอย่างดีทั้งในทางความร่วมมือและงบประมาณจากรัฐ ซึ่งต่างกับวัดพระธรรมกายที่ต้องใช้ทรัพยากรและงบประมาณของตัวเอง แต่หากมองถึงผลประโยชน์ที่วัดได้นั้นอาจมิได้กลับมาเป็นตัวเงินแต่ได้กลับมาในเรื่องของภาพลักษณ์ของสังคมที่มองกลับมาที่วัดนั้นดีขึ้นจากที่วัดมีข่าวให้ถูกวิจารณ์จากสังคมในเรื่องพุทธพาณิชย์และการอิงสิ่งเหนือธรรมชาติของวัด ให้สังคมกลับมามองวัดในเรื่องการสร้างความร่วมมืออันดีกับรัฐในการจรรโลงพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาที่มีความสำคัญต่อคนไทยอีกทั้งยังเป็นสถาบันหลักของชาติ

อีกประการหนึ่งคือความศรัทธาที่จะมีมากขึ้นในอนาคตของผู้คนในสังคมต่อวัดพระธรรมกายภายใต้โครงการ V-STAR เนื่องจากโครงการ V-STAR นั้นทำกับเกือบทุกโรงเรียนภายใต้สังกัด สพฐ. ของกระทรวงศึกษาธิการนั้นย่อมเป็นการเผยแพร่แนวคิดความเชื่อในรูปแบบของวัดพระธรรมกายไปยังครู นักเรียน และผู้ปกครองนักเรียน อาจกล่าวได้ว่าการทำโครงการ V-STAR กับโรงเรียนนั้นนอกจากจะเป็นการปลูกฝังอุดมการณ์พุทธศาสนาให้กับเยาวชนแล้ว ยังได้ความศรัทธาจากประชาชนที่โครงการนี้ลงไปทำกับโรงเรียนอีกด้วย

กล่าวได้ว่าโครงการนี้เป็นการสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีกับประชาชนต่อวัดพระธรรมกายซึ่งมีภาพเป็นลบมาในอดีต เป็นการขยายฐานมวลชนในความศรัทธาต่อวัดพระธรรมกาย

5.3 ข้อเสนอแนะ

การการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐผู้วิจัยมุ่งศึกษาความสัมพันธ์ในเชิงสถาบันกลุ่มองค์กรที่มีการเคลื่อนไหวปฏิสัมพันธ์กับรัฐ ผู้วิจัยพบว่าการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐนั้นยังขาดการศึกษาในเรื่องของการศึกษาของพระภิกษุในการเรียนบาลีซึ่งเป็นการศึกษาทางธรรมที่รัฐไทยสร้างขึ้นควบคู่ไปกับระบบการศึกษาสมัยใหม่เพื่อสร้างรัฐชาติในสมัยรัชกาลที่ 5 กล่าวคือเป็นการ

ปลูกฝังอุดมการณ์พุทธศาสนาที่รัฐไทยต้องการไปสู่พระสงฆ์ทั่วประเทศเพื่อสร้างอุดมการณ์ความคิด
ความเชื่อเดียวกันจากการทบทวนการศึกษายังไม่มีกรอธิบายเรื่องของการเรียนและสอบเปรียญธรรม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

เนื้ออ่อน ขวัญทองเขียว. เปิดแผนยึดล้านนา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2559.

โสภา ชานะมูล. "ครูบาศรีวิชัย “ตนบุญ” แห่งล้านนา พ.ศ.2421-2481." มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534.

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. คู่มือการดำเนินโครงการตามโครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน. ม.ป.ท.ม.ป.ป.

กลุ่มงานส่งเสริมและสนับสนุนการเผยแพร่หลักธรรม สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. "รายงานสรุปผลการดำเนินงาน โครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนปีงบประมาณ 2548."

กิติรัตน์ สีหพันธ์. "การรวมคณะสงฆ์อีสานเข้ากับคณะสงฆ์ไทย พ.ศ.2434-2468."

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533.

กุลลดา เกษบุญชู มีด. ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ วัฒนาการรัฐไทย. กรุงเทพฯ: ฟ้าเดียวกัน, 2562.

คณิงนิตย์ จันทบุตร. สถานะและบทบาทพุทธศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม, 2532.

คริส เบเคอร์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร. ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2557.

ชมรมพุทธศาสตร์สากล วัดพระธรรมกาย. "สถิติการสอบตอบปัญหาธรรมะทางท้าวหน้า."

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. รัฐ. พิมพ์ครั้งที่ 3 ed. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา, 2552.

ณัชชาภัทร อุ๋นตรงจิตร. รัฐศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 4 ed. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลดคิมทอง, 2543.

บัณฑิต จันทรโรจนกิจ. การเมืองไทยร่วมสมัย. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า, 2560.

ปฐม ตาคะนันท์. "สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสกับการสถาปนาอุดมการณ์แห่งรัฐสยาม." จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

ปัทมา คงศักดิ์ไพบูลย์. สถาบันสงฆ์กับการเมืองไทย พ.ศ. 2500-2516. กรุงเทพฯ:

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2549.

ปิยนาด วรศิริ. "การเมืองเรื่องศาสนา บทบาทการดำเนินการของมหาเถรสมาคมต่อกรณีสันติอโศก."

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533.

- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช 9 ป.ธ.). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด. กรุงเทพฯ: วัดราชโอรสาราม, 2548.
- พระธรรมปิฎก. รัฐกับพระพุทธศาสนาถึงเวลาชำระแล้วหรือยัง. Vol. ฉบับที่ 3, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ สหธรรมิก, 2537.
- พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตโต). กรณียธรรมกาย. พิมพ์ครั้งที่ 24 ed. กรุงเทพฯ: สมาคมโพธิธรรม, 2551.
- พระวุฒิชัย วชิรเมธี. "บทบาทการรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต): ศึกษาเฉพาะ กรณียธรรมกาย." มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.
- พระศรีปริยัติโมลี(สมชัย กุสลจิตโต). บันทึกเหตุการณ์หน้ารัฐสภาเมื่อกัญชากัญชากัญชา 45 สงฆ์กับการเมือง. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545.
- ภัทรพร สิริกาญจน. สันตือโสภ ความเป็นมาและบทบาททางศาสนาในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: งานวิจัย จากทุนสนับสนุนของศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- ลิขิต ธีรเวคิน. วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย. พิมพ์ครั้งที่ 7 ed. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542.
- วรัญญู ชายเกตุ. "องค์กรสงฆ์กับความขัดแย้งในพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณี วัดพระธรรมกาย." มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2544.
- วีระ สมบูรณ์. รัฐธรรมในอดีต. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ openbooks, 2551.
- สงกานต์ ศรีทองอ่อน. "คำสอนเรื่องการสร้างบารมีของวัดพระธรรมกาย." จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- สมบัติ จันทร์วงศ์. "ศาสนากับการเมือง: ข้อสังเกตเบื้องต้นว่าด้วยอุดมการณ์และวิเทโสบายของ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกา." รัฐศาสตร์สาร 14(3), no. 15(1) (กัญชากัญชากัญชา 2531-2532).
- สมบูรณ์ สุขสำราญ. "เอกสารวิชาการหมายเลข 36." In การสัมมนาสองศตวรรษรัตนโกสินทร์: ความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525.
- . พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2527.
- "สมุดบันทึกกิจกรรม 3 to 1."
- สำนักงานเจ้าคณะจังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด. 2557.
- สุรางค์ จันทวานิช. ทฤษฎีสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554.
- สุรพศ ทวีศักดิ์. ไตรทัศน์วิจารณ์ความคิดว่าด้วยพุทธศาสนา สถาบันกษัตริย์ และประชาธิปไตยของส.ศิวัรักษ์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยามปริทัศน์, 2557.

———. จากพุทธศาสนาแห่งรัฐสู่พุทธศาสนาที่เป็นอิสระจากรัฐ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยามปริทัศน์, 2560.

หลุยส์ อันธูแซร์. อุดมการณ์และกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐ. Translated by กาญจนา แก้วเทพ. กรุงเทพฯ.

อภิญา เพ็ญฟูสกุล. มานุษยวิทยาศาสนา แนวคิดพื้นฐานและข้อถกเถียงทางทฤษฎี. เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551.

———. ศาสนทัศน์ของชุมชนเมืองสมัยใหม่ ศึกษากรณีวัดพระธรรมกาย. กรุงเทพฯ: ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

อรุณ เวชสุวรรณ. เบื้องหลัง 6 ตุลา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อรุณวิทยา, 2555.

อาทร เจริญคุ้มภักดิ์. "เสรีภาพทางศาสนากับการใช้อำนาจรัฐในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี." In คำวัด: พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์, edited by สุรเตโช, 19. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา สถาบันสื่อธรรม, 2559.

ภาษาอังกฤษ

Cook, Danna Marie. "Wat Phradhammakaya : Competition and Authoritative Conflict with the Thai Monastic Elite." Arizona University, 2009.

Dubus, Arnaud. *Buddhism and Politics in Thailand*. Research institute on contemporary southeast asia.

Jackson, Peter A. *Thailand Buddhism, Legitimation, and Conflict: The Political Functions of Urban Thai Buddhism*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1989.

Jacob, Rachele Marie. "Nirvana for Sale?: Buddhism, Wealth, and Modernity in Contemporary Thailand." Northwestern University, 2002.

Mackenzie, Rory. *New Buddhist Movements in Thailand: Towards an Understanding of Wat Phradhammakaya and Santi Asoke*. Routledge, 2007.

Scott, Rachele M. *Nirvana for Sale? Buddhism, Wealth, and the Dhammakāya Temple in Contemporary Thailand*. State University of New York Press, 2009.

เว็บไซต์

"43 เอ็นจีโอ ปัญญาชน คัดค้าน นายกฯ ลงนาม สพฐ-ธรรมกาย." สืบค้นเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2562. จาก <https://highlight.kapook.com/view/48453>.

- "Dmc Tvโทรทัศน์วัดพระธรรมกาย ถูกระงับการออกอากาศแล้ว." สืบค้นเมื่อ 13 ก.พ. 2562. จาก <https://www.thairath.co.th/content/804891>.
- dmc.tv. "โครงการฟื้นฟูศีลธรรมโลก." สืบค้นเมื่อ. จาก https://www.dmc.tv/pages/top_of_week/V-STAR-โครงการฟื้นฟูศีลธรรมโลก.html.
- ilaw. "สรุปร่างรัฐธรรมนูญ: กรธ. ไม่เขียน "พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ" แต่สั่งรัฐสนับสนุนเฉพาะพุทธเถรวาท." สืบค้นเมื่อ 3 กรกฎาคม. จาก <http://ilaw.or.th/node/4080>
- "News" เอกสารเกณฑ์การประเมินโครงการ V-Star Quality Award (Vqa) ปีการศึกษา 2560." สืบค้นเมื่อ 21 สิงหาคม. จาก [https://www.vstarproject.com/vstarproject/page/news.php?nid_blog=.](https://www.vstarproject.com/vstarproject/page/news.php?nid_blog=)
- "เส้นทางโรงเรียนวิถีพุทธ." สืบค้นเมื่อ 21 สิงหาคม. จาก http://www.moe.go.th/main2/article/article_banjerdporn/school_bud.htm.
- "เสียงวิพากษ์จากสังคมถึง"ชุดศีลธรรมชัย." สืบค้นเมื่อ. จาก <https://www.posttoday.com/social/general/146822>.
- "โครงการประกวดสุนทรพจน์ เพื่อการเปลี่ยนแปลงโลก." สืบค้นเมื่อ 21 สิงหาคม. จาก https://www.vstarproject.com/vstarproject/page/news_list.php?nid_blog_column=3822.
- "โรงเรียนวิถีพุทธ." สืบค้นเมื่อ 21 สิงหาคม. จาก <http://www.vitheebuddha.com/main.php>.
- "โรงเรียนวิถีพุทธ โดย สพฐ.กระทรวงศึกษาธิการและ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย." สืบค้นเมื่อ 21 สิงหาคม 2561. จาก <http://www.vitheebuddha.com/main.php?url=course>.
- "กฐินสัมฤทธิ์กิจกรรมทอดกฐินสัมฤทธิ์เด็กดี V-Star." สืบค้นเมื่อ 21 สิงหาคม. จาก https://www.vstarproject.com/vstarproject/page/page.php?nid_blog_column=3814.
- "กบปส.สีลมพึงธรรมเทศนาของสมณะแพะพุทธ." สืบค้นเมื่อ 17 กันยายน 2561. จาก <https://www.sanook.com/news/1471043>.
- คมกฤช อยู่เต็กเค่ง. "ก้าวข้ามธรรมกาย ก้าวข้ามอำนาจ." สืบค้นเมื่อ 4 กรกฎาคม. จาก https://www.matichonweekly.com/column/article_26795.
- "ครูผู้นำบุญ ผู้นำฟื้นฟูศีลธรรมโลก." สืบค้นเมื่อ 21 สิงหาคม. จาก https://www.vstarproject.com/vstarproject/page/news_list.php?nid_blog_column=3812.

"งบประมาณกรมการศาสนา สำนักงบประมาณ ปี 2548." สืบค้นเมื่อ 22 สิงหาคม 2561. จาก

http://www.bb.go.th/web/budget/budget_book/blue47/i18003.htm.

"จำลอง นำทัพสันติอศกหนุนการชุมนุม 26 ก.พ." สืบค้นเมื่อ 17 กันยายน 2561. จาก

<https://prachatai.com/journal/2006/02/7395>.

"ทบทวนบุญ." สืบค้นเมื่อ 3 กรกฎาคม. จาก

http://video.dmc.tv/programs/merit_review/page2.html.

ธิกานต์ ศรีนารา. "การส่งเสริมอุดมการณ์ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์." สืบค้นเมื่อ 17 เมษายน

2560, 2559. จาก http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=การส่งเสริมอุดมการณ์_ชาติ_ศาสนา_พระมหากษัตริย์#cite_note-2.

"รุดงค์ธรรมชัย เขียวไปรยกสิบกุหลาบ ต้อนรับพระรุดงค์ธรรมชัย." สืบค้นเมื่อ 14 ก.พ. 2562. จาก

<https://www.dmc.tv/pages//phramongkolthepmuni/พระรุดงค์ธรรมชัย-สถาปนาเส้นทางมหาปูชนียาจารย์.html>.

บีบีซี. "ย้อนรอย 20 ปีวิกฤตเศรษฐกิจ." สืบค้นเมื่อ 17 กันยายน, 2560. จาก

<http://www.bbc.com/thai/thailand-40434491>.

ผู้จัดการออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 17 เมษายน 2560. จาก

<http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9480000053449>.

พิพิธภัณฑธรรมเจดีย์พระธรรมวิสุทธิมงคล. "โครงการช่วยชาติ." สืบค้นเมื่อ 17 กันยายน. จาก

<http://dhammachedi.com/โครงการช่วยชาติ>.

มูลนิธิธรรมกาย. "ยี่สิบปีวัดพระธรรมกาย." สืบค้นเมื่อ 17 เมษายน. จาก

https://www.dmc.tv/pages/top_of_week/V-STAR-โครงการฟื้นฟูศีลธรรมโลก.html.

"ย้อนปม"มหาเถรฯ"ฟัน"สันติอศก" 16 ปีก่อน!". สืบค้นเมื่อ 17 พฤษภาคม. จาก

<https://mgronline.com/politics/detail/9480000053449>.

"ย้อนปมคดีพระธัมมชโย." สืบค้นเมื่อ 27 กันยายน 2561. จาก

<https://www.bbc.com/thai/thailand-39056314>.

สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม. "มติมหาเถรสมาคมครั้งที่ 13/2547 " สืบค้นเมื่อ 21 สิงหาคม. จาก

http://www.mahathera.org/uploaded_pdf/CCF00392551_00187.pdf.

"อาสาสมัคร." สืบค้นเมื่อ 21 สิงหาคม 2561. จาก

https://www.vstarproject.com/vstarproject/page/news_list.php?nid_blog_column=3810.

วารสาร

- "Forbes Thailand." มกราคม 2557.
- "วารสารกัลยาณมิตร." กุมภาพันธ์ 2545.
- "วารสารอยู่ในบุญ." กันยายน 2551, 27.
- "วารสารอยู่ในบุญ." มกราคม 2552, 20.
- "วารสารอยู่ในบุญ." มิถุนายน 2552, 62.
- "วารสารอยู่ในบุญ." สิงหาคม 2552.
- "วารสารอยู่ในบุญ." มกราคม 2553, 23.
- "วารสารอยู่ในบุญ." มกราคม 2554, 29-30.
- "วารสารอยู่ในบุญ." มิถุนายน 2555, 13.
- "วารสารอยู่ในบุญ." มิถุนายน 2556, 13.
- "วารสารอยู่ในบุญ." มกราคม 2557.
- "สารคดี." กุมภาพันธ์ 2547, 2.

หนังสือพิมพ์

- "หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ". วันศุกร์ที่ 4 พฤษภาคม พ.ศ. 2555 2555, 1.
- "หนังสือพิมพ์สยามรัฐ." วันอังคารที่ 27 สิงหาคม พ.ศ. 2556 2556, 1.

บทสัมภาษณ์

- ครู บี. นามสมมุติ อดีตครูผู้ประสานงานโครงการเด็กดี V-STAR. (8 สิงหาคม 2561).
- ครู บ. นามสมมุติ อดีตครูผู้ประสานงานโครงการเด็กดี V-STAR. (18 มีนาคม 2561).
- ครู อ. นามสมมุติ. (28 มิถุนายน 2561).
- คุณ โอ์ นามสมมุติ อดีตเจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานโครงการเด็กดี V-STAR. (20 มกราคม 2561).
- คุณ จ. นามสมมุติ เจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานโครงการเด็กดี V-STAR. (24 มกราคม 2561).
- คุณ น. นามสมมุติ เจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานโครงการเด็กดี V-STAR (21 มกราคม 2561).
- คุณ ส. นามสมมุติ เจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานโครงการเด็กดี V-STAR. (23 มกราคม 2561).
- คุณ อ. นามสมมุติ เจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานโครงการเด็กดี V-STAR. (24 มกราคม 2561).
- คุณ อ. นามสมมุติ อดีตพระผู้ประสานงานโครงการ V-STAR. (13 มิถุนายน 2560).
- คุณ อม. นามสมมุติ อดีตเจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานโครงการเด็กดี V-STAR. (18 มีนาคม 2561).
- ดร. ลีลาวดี วัชรโรบล อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เขตดุสิต. (29 มิถุนายน 2561).
- นายแพทย์มน โเลาหวณิช. (25 สิงหาคม 2561).
- ผอ. สยาม นามสมมุติ ครูผู้ประสานงานโครงการเด็กดี V-STAR. (5 พฤษภาคม 2561).

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	กันต์ แสงทอง
วัน เดือน ปี เกิด	4 กันยายน พ.ศ. 2530
สถานที่เกิด	เชียงราย
วุฒิการศึกษา	รัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยบูรพา 16 มิถุนายน พ.ศ. 2553 รัฐศาสตรมหาวิทยาลััรรามคำแหง 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2555
ที่อยู่ปัจจุบัน	15/91 หมู่ 4 ซอยชัยพฤกษ์ 33 แยก 1 เขตตลิ่งชัน กทม 10170
ผลงานตีพิมพ์	1. กันต์ แสงทอง. บทบาทศาสนพุทธศาสนาที่ขัดขวางประชาธิปไตย International Seminar on Development, Democracy, Human Right and Peace in Asia 1 July 2016 at Faculty of Political Science Chulalongkorn university ,Bangkok Thailand 2. กันต์ แสงทอง. ชวนาปลูกข้าวเลี้ยงใคร ทำไมยังทำยั้งจน บทความเป็น ส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยการควบคุมเชิงนโยบายการผูกขาดตลาดสินค้า การเกษตร ความไม่เท่าเทียมเชิงนโยบายและ ภาวะด้อยพัฒนาในภาค การเกษตร กรณีศึกษา การดำเนินนโยบายข้าวของไทย (CU-59-071-HS) โครงการศึกษาวิจัยเชิงลึก คลัสเตอร์การพัฒนาสังคมและความมั่นคงของ มนุษย์กองทุนรัชดาภิเษก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นำเสนอในงาน ,จุฬา 100 ปี นวัตกรรมคิดทำเพื่อสังคม 15 มีนาคม พ.ศ. 2560 3. กันต์ แสงทอง,ภัสสรฯ บุญญฤทธิ์ ,รัฐกับศาสนา การทำงานของรัฐสมัย ใหม่ กรณีศึกษา รัฐสยามกับองค์กรพุทธศาสนา,การประชุมวิชาการ ระดับชาติ ด้านสังคมศาสตร์ ครั้งที่ 1 คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหา กุฎราชวิทยาลัย ,7 ธันวาคม พ.ศ. 2560 4. กันต์ แสงทอง. วัดพระธรรมกายในวันที่ไม่มีพระธัมมชโย, การประชุม วิชาการราชภัฏรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งชาติ ครั้งที่ 1 “รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ ในศตวรรษที่ 21 ”วันที่ 22 มีนาคม พ.ศ. 2561